

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Benediktinky u sv. Jiří na Pražském hradě v raném novověku
Disertační práce

Autor: Mgr. Jindřich Kolda

Studijní program: P 7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. et Mgr. Jakub Zouhar, PhD.

Hradec Králové, 2019

Zadání disertační práce

Autor: Mgr. Jindřich Kolda

Studium: F15DP0002

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Název disertační práce: **Benediktinky u sv. Jiří na Pražském hradě v raném novověku**

Název disertační práce AJ: The Benedictine Nuns at the Prague Castle in the Early Modern Period

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem této práce je zmapování historie kláštera u sv. Jiří jako společenství řeholnic v 17. a 18. století. Nejprve bude popsáno ukotvení konventu v tehdejší společnosti, které na jedné straně vyplývalo z "odvěkého" významu kláštera (nejstarší klášter v českých zemích, okněžněná abatyše korunující českou královnu, významná pozemková vrchnost atd.), ovšem na druhé straně bylo svazováno přísnými klausurními předpisy přijatými Tridentským koncilem roku 1563 (projevující se např. ztíženou správou panství). Tyto skutečnosti se nějakým způsobem odrazily i na vnitřním stavu konventu, zejména co se týče frekvence a původu kandidátek na vstup do kláštera. Na základě různých profesních lístků, examenů, nekrologií a dalších materiálů bude sestaven obraz o původu a sociální, věkové a do jisté míry i zdravotní kondici sester. Bude sledována jejich řeholní dráha (správu úřadů) a důležité momenty života (noviciát, sliby, profese, smrt, nemoci - to na pozadí vnitřních rituálů kláštera), jakož i konkrétní konání jednotlivých členek společenství, zejména abatyší. Obraz bude doplněn o komparaci s jinými českými ženskými řeholními společenstvími. Metodologicky práce využije vedle klasického archivního výzkumu, rozboru literatury a analýzy. Stěžejním bude zejména detailní průzkum 15 kartonů pozůstalosti kláštera a více než desíti úředních knih, uložených ve fondu Archivy klášterů zrušených Josefem II. v Národním archivu, rukopisů v Archivu Hlavního města Prahy a několika rukopisů a starých tisků uložených v Národní knihovně.

Österreichisches Staatsarchiv Wien - Allgemeines Verwaltungsarchiv, Kultus Katholisch, Nonnen
Národní archiv Praha - Archiv pražského arcibiskupství, Archivy českých klášterů Josefem II. zrušených, Fundační komise, České gubernium - Publicum, Duchovní komise Archiv Hlavního města Prahy - Sběrka rukopisů Národní knihovna, Oddělení rukopisů a starých tisků BASTL Ondřej, Knihy a listiny zrušeného svatojiřského kláštera, in: Kreuz Petr - Šustek Vojtěch, Seminář a jeho hosté. II. Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, Praha 2004, s. 187-223 BASTL Ondřej, Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784, In: Mikulicová Mlada - Kubín Petr (edd.), In omnibus caritas. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy IV. Praha: Karolinum, 2002 BORKOVSKÝ Ivan, Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě, Praha 1975 ČAPSKÁ V. - FORSTER E.- MAEGRAITH J. Ch. - SCHNEIDER Ch., Between Revival and Uncertainty. Monastic and Secular Female Communities in Central Europe in the Long Eighteen Century, Opava 2012 EVANGELISTI Silvia, Nuns. a History of Convent Life 1450-1700, Oxford University Press 2008 HILPISCH Stephanus a kol., History of Benedictine Nuns, Collegeville 1958 KUCHAROVÁ Hedvika, Klášter premonstrátek v Doksanech v 2. polovině 17. a na začátku 18. století v zrcadle rukopisu XVI G 6 z Národní knihovny v Praze, in: Ivana Čornejová - Hedvika Kuchařová - Kateřina Valentová, Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007, Praha 2008, s. 203-225 KUSTATSCHER Erika, Die Welt (in) der Klausur - Spirituelle Ideale und realer Alltag im Brixner Klarissenkloster im 17. und 18. Jahrhundert, in: Brigitte Mazohl - Ellinor Forster (eds.), Frauenklöster im Alpenraum, Innsbruck 2012, s. 111-152 McNAMARA Jo Ann Kay, Sisters in

Arms. Catholic Nuns Through Two Millennia, Harvard College 1996 WISZEWSKI Przemysław, Opactwo benedyktynek w Legnicy (1348/1349-1810). Struktura, funkcjonowanie, miejsce w społeczeństwie, Poznań-Wrocław 2003 WYHE Cordula van, Female Monastism in Early Modern Europe, An Interdisciplinary View, Hampshire 2008 ZDICHYNEC Jan, Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku, in: Marie Šedivá Koldinská - Ivo Cerman a kol., Základní problémy studia raného novověku, Praha 2013, s. 230-267

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 13.2.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval pod vedením školitele disertační práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 5. 6. 2019

Anotace

KOLDA, Jindřich, *Benediktinky u sv. Jiří na Pražském hradě v raném novověku*, Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019, 262 s. Disertační práce.

Práce na základě širokého archivního průzkumu představuje komunitu benediktinek z kláštera sv. Jiří na Pražském hradě v období dvou set let před jeho zrušením v roce 1782. Důraz klade zejména na zmapování stěžejních momentů řeholního života jednotlivých sester i společenství jako celku. Vedle klíčových ceremoniálů, jako jsou přijetí do řádu či pohřby, je přiblížena role významných činitelek komunity, zejména abatyší. Právě ty, díky své „veřejné“ roli spolukoronátorek českých královen, dokládají, že ženský klášter 17. a 18. století nemohl být navzdory všem církevním a jiným předpisům přísným a uzavřeným domem. Vedle toho jsou přiblíženy další aspekty konventního (sou)žití, jako je realizace denní modlitby, ruční práce, hudba nebo nemoci sester. Kde je to možné, je upozorněno na podobné jevy odjinud.

Klíčová slova:

klášter sv. Jiří, benediktinky, abatyše, konvent, 17. století, 18. století

Annotation

KOLDA, JINDŘICH, *The Benedictine Nuns at the Prague Castle in the Early Modern Period*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, 262 pp. Doctoral Degree Thesis.

Based on the wide archive research the thesis presents the nuns community of the St. George monastery at the Prague Castle in the period of 200 years before its abolition in 1782. It places emphasis on mapping the crucial moments of the order life of individual nuns and community as a whole. In addition of the key ceremonies as admission to the order or funerals, the role of important community officials (especially abbess) is described. Thanks to the „public“ role of the St. George abbesses (co-coronators of Bohemian queens) and despite all the church and other regulations, the Castle monastery could not be a strict and closed institution. Furthermore, other aspects of monastery living, such as the realization of daily prayer, handicrafts, music or illnesses are discussed. Similar phenomena from other convents from the Czech lands are pointed where possible.

Key words:

St. George Monastery, Benedictine Nuns, Abbess, Convent, 17th Century, 18th Century

OBSAH

ÚVOD	1
1. SOUVISLOSTI.....	17
1.1 RANĚ NOVOVĚKÉ ŽENSKÉ KLÁŠTERY V TĚLE CÍRKVE.....	17
1.2 RANĚ NOVOVĚKÉ (ŽENSKÉ) KLÁŠTERY A SPOLEČNOST V ČECHÁCH....	20
1.3 KLÁŠTER SV. JIRÍ A JEHO POSTAVENÍ V RANĚ NOVOVĚKÝCH ČECHÁCH	29
2. SOCIÁLNÍ A EKONOMICKÉ SOUVISLOSTI VSTUPŮ DO KLÁŠTERA, ZÁKLADNÍ STRATEGIE	40
2.1 VĚNO A FINANČNÍ PODPORA ŘEHOLNIC	46
3. ODCHOD DO KLÁŠTERA	50
4. PŘIJETÍ DO ŘÁDU.....	54
4.1 OBLÁČENÍ JAKO OBŘAD	57
4.2 JMÉNO	60
4.3 OBLÁČENÍ V SOUVISLOSTECH	64
5. NOVICIÁT	68
6. DALŠÍ STUPNĚ NA CESTĚ – PROFESE A VELACE	71
7. SKLADBA KONVENTU.....	74
7.1 VÝVOJ KOMUNITY V ČASE.....	75
7.2 DÉLKA ŽIVOTA KONVENTUÁLEK.....	78
7.3 GEOGRAFICKÝ PŮVOD ŘEHOLNIC	80
7.4 SOCIÁLNÍ SKLADBA	84
7.5 KRÁTKÝ POHLED JINAM.....	90
8. „JINEJ A OBVZLÁŠTNÍ SVĚT“	97
9. UVNITŘ ŘEHOLNÍHO DOMU	102
9.1 FUNKČNÍ STRUKTURA BUDOVY	106
9.2 KLAUSURA A JEJÍ PŘEKRAČOVÁNÍ SMĚREM DOVNITŘ	113
10. NASTAVENÍ ŽIVOTA V KONVENTU	122
10.1 RYTMUS DNE.....	125
10.2 RYTMUS TÝDNE A MĚSÍCE	129
10.3 RYTMUS ROKU.....	131
11. ORA ET LABORA	140
11.1 HUDBA V KONVENTU	142

12. KŘEHKOST SOUŽITÍ.....	149
12.1 TRESTY.....	151
12.2 VNITŘNÍ KONFLIKTY	153
13. NEMOCI.....	165
14. SMRT.....	175
15. LIDÉ V KOMUNITĚ	184
15.1 ABATYŠE	185
15.2 ABATYŠE JAKO ČINITELKA VNĚ KONVENTU	188
15.3 ZNAKY ABATYŠSKÉ MOCI A REPREZENTACE	195
15.4 KORUNOVACE SVATOJIŘSKÝCH ABATYŠÍ	199
15.5 KORUNOVAČNÍ HOSTINA ABATYŠÍ	205
15.6 POHŘBY ABATYŠÍ	209
15.7 PŘEVORKA	217
15.8 PODPŘEVORKA.....	221
15.9 DUCHOVNÍ SLUŽBA V KONVENTU	224
ZÁVĚR	233
PŘÍLOHA	240
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	243
PRAMENY	244
LITERATURA.....	246
RESUMÉ	262

ÚVOD

Ženským řeholním společenstvím raného novověku v českých zemích ještě dluží historiografie mnoho, byť již byly učiněny první kroky jak pro přiblížení situace některých řádů (hlavně starších jako premonstrátky, cisterciáčky, dominikánky či klarisky), tak pro položení teoretického fundamentu.¹ Prakticky všechny výzkumy² však doposud v tomto mapování opomíjely nejstarší a už jen pro svou polohu uvnitř sídla panovníků očekávatelně nejprestižnější ženský řeholní dům v Čechách (českých zemích?) – klášter benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě. A přitom relativní kompaktnost a rozsah dochovaného materiálu mohou z této instituce učinit badatelsky zajímavý objekt, na němž lze demonstrovat mnohé aspekty existence ženské řeholní komunity od závěru 16. až do 18. století. V tomto ohledu by autor těchto řádků chtěl navázat na mnohem skromnější výzkum minulosti českých celestinek. Už od začátku v jejich řádové pozůstalosti – a možná to platí i o mnohých dalších souborech? – narážel na relativně málo zpráv, z nichž by bylo možné podrobněji poznat vnitrokonventní život společenství nad rámec citací z řádových konstitucí, popřípadě několika dochovaných vizitačních protokolů. Po pražských benediktinkách, už pro jejich důležitost, zbylo podobného materiálu mnohem více.

Cílem této práce je pokusit se o postihnání základních souřadnic, v nichž se nesla existence komunity svatojiřských sester. Chtěla by při jejich hledání kráčet ve stopách imaginární řeholnice 17. či 18. století, jejíž rodina se rozhodla, že ji zasvětil životu v řádu. Při svém vstupu projde přijímacím procesem, a následně dodržuje jistá pravidla sesterské kohabitace, spolurozhoduje o některých otázkách celé skupiny, účastní se jistých opakujících se slavností, aktů a událostí. Je někým vedena a řízena a v případě diskomfortu na něj nějak reaguje. Má-li odpovídající postavení ve své komunitě, může se v určitém čase stát jeho vůdčí postavou. To v praxi znamená, že se navenek sama „stává“ klášterem, tzn. jeho zosobněním v jednání s vnějším světem. Časem přirozeně, nebo vlivem nešťastných okolností onemocní a nakonec zemře. Od chvíle svého přijetí do řádu a vlastně ani po smrti, jako tělesná schránka, svůj klášter neopustí, a když, tak jen z velmi naléhavých důvodů, zejména

---

¹ Dnešní stav (českého) bádání shrnuje Jan ZDICHYNEC, *Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku*, in: Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 230–267. Na další literaturu je upozorněno na příslušných místech.

² S čestnými výjimkami zmíněnými v dalším oddíle.

zdravotních. Celý její život je orámován jak hranicemi reálnými (zdi kláštera), tak normativními (zákaz styku s vnějškem) či duchovními (slib poslušnosti, čistoty a chudoby v souladu s řeholí).

Je zřejmé, že tato výseč nepodává – a ani podávat nemůže – o jakémkoliv klášteře komplexní obraz. Mnohé věci především z oblasti vnějších interakcí instituce či z oblasti hospodářsko-(s)právní musí být pominuty. Na druhou stranu jsou to právě ony, které bývají (zcela oprávněně a potřebně) předmětem bádání právě na úkor poznání komunit a je dost dobře možné, že v případě svatojiřského kláštera k němu někdy dojde. Příliš dlouho stál výzkum jeho raně novověkého obrazu stranou nebo, abychom byli přesnější, byl dosti výběrový.

V následujícím textu bude proto za účelem vyčlenění benediktinských žen z celkové reality kláštera užíván pro jejich souborné označení termín *konvent*³ (odtud pak označení jeho obyvatelky jako *konventuálky*). Je chápán jako společenství obyvatelek kláštera, které vstoupily, nebo se připravují na vstup do řádu, v němž pak v souladu se svým zasvěcením plní určitou roli. V jeho čele stojí představená, což byla v případě svatojiřských řeholnic titulárně převorka (*priorin*). Reálně zde však dění kontrolovala abatyš (äbtissin) jako hlava celého kláštera. Pod tímto pojmem je tak chápána celá instituce se všemi souvislostmi, jako jsou její vrchnostenská správa, vztah k vnějším autoritám, majetkové záležitosti apod. Je jasné, že v mnoha oblastech se klášter s konventem musejí prostupovat. Pohled na určité období v dějinách kláštera prizmatem jeho personálního stavu tak získává oprávnění a může se stát východiskem, popřípadě (rozhodně) doplněním jiného bádání.

Časově je práce vymezena lety 1574 až 1782. Koncové datum je zřejmé, v tomto roce došlo ke zrušení kláštera. První rok byl vybrán na základě studia klášterních kronik.⁴ Právě tehdy začala po mnohaletém úpadku kláštera jeho všestranná obnova, která zahrnuje všechny stránky jeho existence: přijímání nových sester, přestavbu budovy, postupné znovunabývání ztracených držav apod. Je také

---

³ K potížím s terminologií (resp. určením příslušné části řeholního domu/ústavu) v této oblasti Jan ZDICHYNEC, *Quia sic fert consuetudo? Die Klausur in den Zisterzienserinnenklöstern der Frühen Neuzeit: Vorschriften, Wahrnehmung und Praxis*, in: V. Čapská – E. Forster – J. Ch. Maegraith – Ch. Schneider, *Between Revival and Uncertainty*, Opava 2012, s. 37–68, zvl. s. 38. V prostorovém vnímání pojmy *klášter* – *konvent* – (event.) *klausura* často splývaly. Z právního hlediska, jak dokládají např. intitulace klášterních listin, byl konvent (vždy) souborem řeholníků, kdežto klášter „právníckou osobou“. Typická forma *Wir ... äbtissin (abt), ... priorin (prior) und gantzen convent des closters ...*.

⁴ Viz následující podkapitola Prameny.

rokem, kdy se začal vést systematický soupis zdejších konventuálek, na jehož základě je možné jednotlivým aspektům života a procesům uvnitř konventu dodat konkrétní jména. Úkolem této práce není pátrat po příčinách vnějších jevů (nezajímá ji tedy primárně, proč a jak například k úpadku došlo a kolika penězi od koho byla obnova sanována). Ty většinou bere jako daný fakt, který nějakým způsobem (ne)ovlivňuje situaci uvnitř.

Prameny

Představení benediktinského konventu kláštera u sv. Jiří v Praze se opírá převážně o pramenný průzkum. Pracuje v první řadě s prameny, které pocházejí přímo z pozůstalosti kláštera. Ty byly po zrušení kláštera různě přemanimulovány a dnes nacházejí na více místech.⁵ Jejich největší díl je nyní uložen v Národním archivu (NA). Nachází se společně s materiálem z ostatních řeholních domů, které stihl stejný osud, ve fondu Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (AZK).⁶ Svatojiřský (převážně aktový) materiál o rozsahu 75 fasciкулů z období let 1550 až 1782 je uložen ve čtrnácti kartonech.⁷ Takový rozsah je dán zejména druhem dokumentace, který byl přednostně po zrušených kláštorech archivován. V případě svatojiřského kláštera se jednalo (jako u všech ostatních) hlavně o ekonomické materiály v nejširším slova smyslu, především pak ty, z nichž vyplývaly různé finanční a majetkové nároky kláštera, jeho dluhy apod. Jako relativně významná feudální vrchnost a administrátor dvou vedlejších pražských práv vygeneroval klášter rovněž řadu písemností, které se týkají této správní oblasti.⁸ Pro účely této práce mají ovšem velký význam zbylé písemnosti, především korespondence, účetnictví konventu, fase a zápisy kronikářské povahy (například protokoly o volbách abatyši).

---

⁵ K vypořádáním s klášterním archivem a knihovnou v letech po zrušení srov. Ondřej BASTL, *Knihy a listiny zrušeného svatojiřského kláštera*, in: Petr Kreuz – Vojtěch Šustek, Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým narozeninám doc. PhDr. Rostislava Nového (Dokumenta Pragensia, XXIII), Praha 2004, s. 187–223. K písemnostem zvl. s. 193–194.

⁶ K minulosti této sbírky Karel BERÁNEK, *Péče o archivy zrušených řeholních institucí*, Sborník archivních prací 38, 1988, s. 527–541.

⁷ Národní archiv Praha (dále NA Praha), f. Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (dále AZK), kart. 15-28, inv. č. 2568-2642 (fasc. 1-75). Materiál v kartonech 15-24 (v posledním jen částečně) je foliován.

⁸ Tento materiál tvoří výhradní obsah fasciкулů 46-69 a 73 (rozsahem jede o kartony 26-28), zbylé fascikly jsou smíšené.

Druhým, menším dílem, uchovaným ve fondu AZK, je pak devatenáct úředních knih.⁹ Jsou opět různé povahy, od kopiářů se (zpětně činěnými) zápisy z 13. až 18. století po úřední knihy jednotlivých částí vrchnostenské správy.¹⁰ Pro účely této práce má význam zejména pětice prvních knih (kn. 20–25).¹¹ Knihy 20 a 21 se nejvíce blíží kopiářům, zbylé se pak týkají příjmů a vydání konventu v letech 1611 až 1779 (s přestávkami). Zejména účetní záznamy poskytují solidní obraz o zásadních počinech včetně těch, kterým věnuje pozornost tento text (například příjmy od kandidátek na vstup do řádu). Třetím dílem, uloženým ve fondu AZK, je pak soubor klášterních listin.¹² Část z nich je editována¹³ a registována,¹⁴ ovšem vzhledem ke své povaze (privilegia, jejich confirmace, trhy apod.) nebyl soubor pro účely této práce využit.¹⁵

Druhým archivem, kde se ocitla významná část úředních a jiných knih kláštera, je Archiv hlavního města Prahy (AHMP). Ve své Sbírce rukopisů (SR) schraňuje (mimo jiné) ten materiál, o nějž guberniální úřednictvo a archiváři neměli zájem. Pozornost autora této práce se týká archiválií po spolku *Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, který je částečně získal roku 1886¹⁶ z pozůstalosti administrátora svatojiřského chrámu P. Ignaze Eugena Nowaka.¹⁷ V první řadě jde o *Knihu pamětní kláštera Svatého Jiří na Hradě pražském* (kn. 7875) skrývající kronikářské zápisy z let 1573 až 1748,¹⁸ ač psané v různých dobách s různými akcenty. Jsou neocenitelným dokladem o zdejší minulosti, zejména pak dokladem toho, jak sestry samy vnímaly sebe. Součástí této kroniky je rovněž *Poznamenání duchovních panen a sester kláštera tohoto našeho Svato-Jiřského*.¹⁹ Jedná se o seznam 210 žen, které měly co do činění se zdejším konventem, tj. že zde projevíly

---

⁹ NA Praha, AZK, kn. 20-37. Devatenáctá kniha má č. 34a.

¹⁰ Záznamy uvnitř neodpovídají přísně jedné druhové kategorii. V případě kopiářů překračují některé záznamy do hospodářské sféry, jinde se zase objevují jakési náznaky analistických záznamů apod. Nazvat je však smíšenými by příliš potíralo jejich převažující charakter.

¹¹ Nepotřebnost zbylých pro účely této práce byla potvrzena jejich studiem.

¹² NA Praha, AZK-Listiny, č. 203-399.

¹³ CBD I.: 203, 204; CBD II.: 205-207; CBD III.: 208.

¹⁴ RBM I.: 209; RBM II.: 210-217; RBM III.: 218, 222, 223, 225; RBM IV.: 227-229, 231, 234.

¹⁵ Sledovaného období se týká jen část. V převážné míře jde o panovnická potvrzení nových abatyší či confirmace privilegií.

¹⁶ Z té doby přinejmenším pocházejí jejich inventární čísla.

¹⁷ AHMP, SR, kn. 2246, 7875, 7952-7954 a 8304.

¹⁸ Tamtéž, kn. 7875, pag. 1-31 a následující fol. 33r-34ar.

¹⁹ Tamtéž, fol. 83r-127r.

zájem o vstup do kláštera, a/nebo do řádu.²⁰ Ke každé z nich je sestaven krátký medailon, který podává hlavní údaje o dotyčné (jméno, původ, věk, příchod do kláštera, vstup do řádu, datum úmrtí) a stává se tak jakýmsi nekrologiem řádu.²¹ Z dalších knih je zde opět jeden kopiář (kn. 2246), jedna účetní kniha s občasnými kronikářskými záznamy z let 1751 až 1772 (kn. 7954) a dva rukopisy týkající se práva zdejších abatyší na (spolu)korunovací manželky českých králů (kn. 7953 a 8304).²² Všechny mohly být široce využity k poznání života konventu. Poslední rukopis (kn. 7952) je pak (nepřiznaným) nesoustavným německým překladem oficiální práce o minulosti kláštera od významného barokního historika Johanna Florianana Hammerschmida (1652–1735).²³ Další knihy v AHMP byly užívány až do roku 1850 coby úřední v obou pražských jurisdikcích kláštera a pro tuto práci nemají význam. To samé se týká i dalších spisů z této oblasti, uložených v jiných archivech.²⁴

Při hledání pozůstalosti svatojiřského kláštera nelze zapomenout na Národní knihovnu, kde se ocitla přirozeně podstatná část někdejší kodexové sbírky kláštera (v čele s Pasionálem abatyše Kunhuty).²⁵ Pro účely této práce má ovšem význam především drobný raně novověký konvolut zvaný souborně *Řád oblačení, velování, slibů skládání panen řádu sv. Benedikta v klášteře sv. Jiří na hradě Pražském*, který obsahuje osm textů s vodítky k uvedeným obřadům.²⁶ Důležitá úřední(?) kniha klášterní provenience se dochovala zřejmě omylem ve fondu *Řád benediktinů Emauzy (ŘBE) v NA*.²⁷ Jedná se o rukopis obsahující popisy pohřbů, voleb a

---

²⁰ Číslic je zde 207, pod některými je vedeno více žen (např. č. 94).

²¹ Tak ho bude nazývat i tato práce s odkazem na příslušné folio a číslo, pod nímž vystupuje konkrétní řeholnice.

²² První z nich je popisem událostí okolo korunovace královny Alžběty Kristýny roku 1723 a již byla využita v publikaci Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009. Druhý rukopis je dobovým opisem korunovačního tisku z roku 1624.

²³ Joannes Florianus HAMMERSCHMID, *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Regiorum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sancti-Monialium*, Pragae 1715.

²⁴ Např. Archiv Národního muzea Praha, Sběrka rukopisů, kn. 1419 (Urbář panství Panenské Břežany) atd.

²⁵ K tomu více O. BASTL, *Knihy a listiny*, s. 192 an.

²⁶ Národní knihovna Praha (dále NK Praha), Oddělení rukopisů a starých tisků (dále ORST), sign. XVII.G.31. Vedle toho se v knihovně nacházejí ještě dva drobné oslavné spisy na zdejší abatyše (sign. XVII.F.34 a XVII.G.32). Jiný oslavný text je uložen i v Knihovně královské kanonie premonstrátů na Strahově (sign. D III 1).

²⁷ NA Praha, f. Řád benediktinů Emauzy (dále ŘBE), kn. 23.

korunovací svatojiřských abatyší z let 1720 až 1731 umožňující detailní poznání těchto ceremoniálů v jejich vrcholné podobě.

Práce dále vychází z pozůstalosti jiných původců, kteří přicházeli do styku se svatojiřským klášteřem. V první řadě se jedná především o úřad ordináře, kterým byl po celé sledované období pražský arcibiskup. Ve fondu arcibiskupství (APA) v NA jsou uloženy tři kartony, které se cele týkají vztahů konzistoře s klášteřem (kart. 2102, 2103, 2198).²⁸ Dva obsahují rozmanitý materiál odrážející všechny oblasti vztahu klášteřa/konventu s úřadem ordináře, zejména zápisy a protokoly z vizitací, exameny řeholnic, zápisy a protokoly z voleb abatyší, korespondenci arcibiskupů a dalších oficiálů s konventem atd. Další materiál je již spíše okrajového rázu.²⁹ Mimo to je třeba upozornit na privátní pozůstalost třináctého pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu (1598–1667), uloženou v rodinném archivu Harrachů ve Vídni. Kromě jiného se tu nachází jedna složka³⁰ s nadmíru zajímavým materiálem, který se týká zejména konfliktů, jež v klášteřní komunitě kulminovaly v šedesátých letech 17. století. Bez nich by řada nuancí konventní reality zůstala neosvětlena. V harrachovské pozůstalosti je uložen rovněž materiál k českým korunovacím.³¹

Klášteř sv. Jiří přicházel zejména v 18. století do styku s mnoha veřejnými úřady, které byly ve druhé polovině století více či méně pevně integrovány do centrálního zemského gubernia. Z jeho budoucích údů měla s klášteřem (klášteřy) nejvíce do činění Fundační komise, v jejímž fondu v NA se dochoval materiál týkající se ekonomických záležitostí konventu, jeho poddaných a řeholnic.³² Umožňují poznat mimo jiné ekonomické a tím i sociální zázemí řeholnic. Činnost vlastního gubernia se začala zásadně dotýkat klášteřa – vyjma malých výjimek jako bylo vyřizování stížností na robotní povinnosti³³ – až s okamžikem jeho zrušení.

---

²⁸ Karton 2103 neměl autor bohužel příležitost prozkoumat, neboť je dlouhodobě v péči konzervátorů. Obsahuje však dle příslušné inventární pomůcky materiály týkající se církevní správy na klášteřních panstvích a územích pražských vedlejších práv.

²⁹ Např. kart. 2010 s materiály ke korunovacím panovníků, kn. 2264 s notářskými zápisy stran voleb představených apod.

³⁰ Österreichisches Staatsarchiv Wien (dále ÖStA Wien), Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále AVA), F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

³¹ Tamtéž, Ktn 171, in spec. 171.1 a Ktn 172, in spec. 172.6. Další materiál k panovnickým korunovacím tamtéž, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále HHStA), f. Oberhofmeisteramt, Ältere Zeremonialakten, Ktn 5, a v NA Praha, f. Stará manipulace (dále SM), kart. 1054.

³² NA Praha, f. Fundační komise (dále FK), kart. 28-31. Signatury jednotlivých složek z pozůstalosti gubernia budou uváděny v příslušných odkazech na archiválie.

³³ NA Praha, f. České gubernium – Publicum (dále ČG-P), kart. 20, sign. A 81.

Velké množství materiálu tak pokrývá zejména likvidaci zrušené instituce a vyřizování jejich dluhů a pohledávek až do prvních desetiletí 19. století.³⁴ Také odsud lze čerpat některé informace o životě konventu získané od samotných řeholnic. Ještě více je v tomto ohledu přínosnější fond guberniální Duchovní komise, která vyřizovala přímo personálie zrušených klášterů.³⁵ Část materiálů z činnosti komise pro rušení klášterů je přítomna ve fondu Česká státní účtárna (ČSÚ) v NA, jejichž nejvýznamnějším reprezentantem je zejména vázaný inventář klášterního majetku k roku 1782.³⁶ V inventáři je zachycen rovněž soupis věcí v klášterní budově, který se tak vzhledem k absenci plánové dokumentace stává významným vodítkem k její topografii. Soupis vybavení jednotlivých cel, který vlastnoručně vyhotovily poslední svatojiřské řeholnice, je ovšem uložen v centrálním účetním archivu ve Vídni.³⁷

Popsaná základna byla operativně doplněna – především z důvodů komparace – o materiály z dalších fondů zejména z pozůstalosti pražských celestinek a karmelitánek. Příslušná specifikace je uvedena přímo u jednotlivých odkazů.

Literatura, stav bádání a podněty pro práci

Přes všechnu výjimečnost, co se s „hradním“ kláštelem sv. Jiří pojí, stále platí, že jeho dějiny nebyly doposud monograficky zpracovány. Jedinou ucelenou prací zůstává více než třísetleté pojednání Johanna Floriana Hammerschmida,³⁸ opírající se o (částečně nedochované) prameny z archivu kláštera, závěry svých předchůdců (zejména Hájka a Balbína³⁹) a přinášející *in extenso* řadu svatojiřských listin (privilegií). O šedesát let později, u příležitosti osmi set let od založení kláštera vznikl nedokončený pokus o zpracování zdejších dějin z pera kněze Franze Johanna

---

³⁴ Tamtéž, kart. 679-682.

³⁵ Tamtéž, f. Duchovní komise (dále DK), kart. 59-62.

³⁶ Tamtéž, f. Česká státní účtárna (dále ČSÚ), kn. 452 a aktový materiál v kart. 254, 275 a 276.

³⁷ ÖStA Wien, AVA, F. Stiftungshofbuchhandlung, Ktn. 590, No1. Ve stejném fondu jsou ještě jednotlivosti v Ktn 589 a 591. Další agenda (opět jednotlivosti) z doby rušení je k dispozici tamtéž, F. Kultus Katholisch, Ktn 851, Nr. 620.

³⁸ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*. Vedle svatojiřského kláštera se zabývá rovněž osudy druhého pražského kláštera benediktinek u sv. Ducha, který zanikl zřejmě za husitských válek.

³⁹ V případě Tadeáše Hájka z Hájku (asi 1458–1511) se jedná samozřejmě o jeho *Kroniku českou*, v případě Bohuslava Balbína (1621–1688) o jeho *Epitome historica rerum Bohemicarum*.

Raymunda,⁴⁰ která zachycuje s větším nadšením než historiografickými schopnostmi minulost svatojiřského ústavu za prvních devíti abatyší (Mlada Přemyslovna – Judita, tj. 60./70. léta 10. století – 1281).⁴¹ Oba historici se ve své naraci vrací ještě před založením kláštera k počátkům svatojiřského chrámu za knížete Vratislava I. († 921), který je zde rovněž pochován. Odkaz svatojiřských jeptišek po léta střežil administrátor chrámu sv. Jiří P. Ignaz Eugen Nowak, který svou lásku k místu vtělil do knížky zabývající se vnitřkem svatostánku a nabízející neocenitelnou zprávu o jeho stavu v letech 1821–1836 s mnoha (často legendistickými) odbočkami k minulosti kláštera.⁴² V 19. století se stal impulsem zájmu o tento okrsek právě uvedený chrám, který se díky svému stáří stal jedním z předmětů sporů českých a německých „protokunsthistoriků“ o to, jaký charakter měla nejstarší architektura na českém území.⁴³ Ta v případě svatojiřského okrsku přerostla nejprve ve volání po jeho „obnově“ (K. V. Zap⁴⁴ a jiní) a na přelomu 19. a 20. století v jeho realizaci pod vedením architekta Františka Macha. O jejím průběhu byla veřejnost informována prostřednictvím pravidelných časopiseckých zpráv.⁴⁵ Rekonstrukce (jakkoliv z dnešního pohledu sporná) pokračovala v šedesátých letech 20. století se souběžným archeologickým průzkumem a zakončila se v polovině sedmdesátých let. Její publikační doprovod⁴⁶ přinesl zásadní zprávy o stavebně-historické minulosti chrámu i kláštera, jichž lze rovněž využít k objasnění vývoje zdejší komunity. Bádání v této

---

⁴⁰ K němu heslo *Raymund von der heiligen Elisabeth, Franz Johann* v Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Bd 25, 1873, s. 74–75, dostupné on-line na: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=12904&viewmode=fullscreen&scale=3.33&rotate=&page=76> (staženo 2. 6. 2019).

⁴¹ RAYMUND von der heil. Elisabeth, *Der hohen Geistlichkeit in Böhmen Unbewegte Grundlage: das achthundertjährige Gotteshaus und das allererste uralte Klosterstift St. Georgen, Ordens des heil. Erzpatriarchen Benedikts ob dem kön. Schloße der Pragerstädte in Böhmen*, I., Prag 1782. K osudům tohoto díla O. BASTL, *Knihy a listiny*, s. 191.

⁴² Ignaz Eugen NOWAK, *Erinnerungen an Sankt Georg*, Prag 1836.

⁴³ Započato nejpozději v polovině století prací Bernard GRUEBER, *Charakteristik der Baudenkmale Böhmens*, Wien 1857. Ohlas např. v Karel Vladislav ZAP, *Chrám sv. Jiří na hradě Pražském*, Časopis Musea království Českého pro dějepis hlavně český 4/2, 1861, s. 162–175, zvl. s. 166.

⁴⁴ Viz článek v předch. pozn.

⁴⁵ Např. F. MACH – E. ŠITTNER, *Oprava chrámu sv. Jiřského na hradě Pražském*, Památky archaeologické a místopisné 21, 1904-1905, 1906, s. 369–382; Tíž, *Oprava chrámu svatojiřského na hradě pražském*, Památky archaeologické a místopisné 24, 1910-1912, 1913, s. 65–114, 329–362, 401–450.

⁴⁶ Z nejzásadnějších Anežka MERHAUTOVÁ, *Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě*, Praha 1966; Ivan BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika na Pražském hradě*, Praha 1975; Milada VILÍMKOVÁ – František KAŠIČKA, *Tisíciletí Jiřského kláštera na Pražském hradě. Příspěvek k jeho stavebnímu vývoji*, Památky a příroda 36, 1976, s. 533–541. Z této studnice rovněž čerpají příslušná hesla v Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy: Pražský hrad a Hradčany*, Praha 2000 a ostatně i v Pavel VLČEK– Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

oblasti rozhodně stále není na svém konci, jak ukazují jeho shrnutí z nejnovejší doby.⁴⁷ Navazuje na něj široký proud prací z oboru dějin (výtvarného) umění, zkoumající zdejší památky jak nemovitého,⁴⁸ tak movitého charakteru,⁴⁹ abychom použili jedno z kritérií užívaných památkovou péčí.

Pokud jde o minulost zdejší komunity, je dosavadní historiografie zaměřena takřka výhradně na středověké období. Větší zájem o osudy zdejších benediktinek lze registrovat od konce první třetiny 20. století s pracemi o nejvýznamnějších abatyších.⁵⁰ V druhé polovině 20. století přicházejí na řadu zejména svatojiřské kodexy a existence zdejšího středověkého skriptoria v údobí vlády abatyše Kunhuty.⁵¹ V této oblasti patří nezastupitelné místo nedávno zesnulé Zdeňce Hledíkové,⁵² která prostřednictvím výzkumu rukopisů postupně rozšiřovala svůj záběh i na různé aspekty života zdejší komunity.⁵³ Stejnou cestou se k odkrývání místní komunity dostala i Renata Modráková.⁵⁴ Podobným směrem kráčí i zástupce

---

⁴⁷ Např. Jan FROLÍK, *Bazilika a klášter sv. Jiří: Nejstarší dochované církevní stavby*, in: Klára Benešová a kol., *Příběh Pražského hradu (dále PPH)*, Praha 2003, s. 60–63, a komplexní Katarína MAŠTEROVÁ, *Bazilika a klášter sv. Jiří na Pražském hradě ve světle archeologického výzkumu*, disertační práce, FF UK Praha, Ústav pro archeologii, 2015.

⁴⁸ Z novějších např. Veronika HOROVÁ, *K ikonografii maleb v kapli sv. Ludmily v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*, in: Markéta Jarošová – Radka Lomíčková (ed.), *Ora et labora. Vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*, Praha 2013, s. 158–177.

⁴⁹ Z nejnovejších např. katalog výstavy o minulosti benediktinského řádu Dušan FOLTÝN – Jan KLÍPA – Pavlína MAŠKOVÁ – Petr SOMMER – Vít VLNAS (edd.), *Otevři zahradu rajskou: Benediktini v srdci Evropy 800–1300*, Praha 2014.

⁵⁰ Sem patří jak nadšenecká Běla DLOUHÁ, *Ctihodná Mlada Přemyslovna*, Praha 1934, tak přelomová monografie o stejné světici Václav RYNEŠ, *Mlada Přemyslovna*, Praha 1944.

⁵¹ V tomto případě zájem překračuje hranice – např. Jennifer VLČEK SCHURR, *The Passional of Abbess Cunegund: protagonists, production and a question of identity*. MPhil(R) thesis, University of Glasgow, 2008, aj.

⁵² Mj. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Kalendáře rukopisů kláštera sv. Jiří*, Acta Universitatis Carolinae: Z pomocných věd historických 8, Praha 1988, s. 35–78; TÁŽ, *Poznámka ke svatojiřskému skriptoriu kolem roku 1300*, Documenta Pragensia 10/1, Praha 1990, s. 31–49.

⁵³ Např. Táž, *Úcta sv. Ludmily mezi 12. a 14. stoletím a její formování v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě*, in: Renata Špačková – Petr Meduna (edd.), *Nomine Liudmilam. Sborník k počtě sv. Ludmily, Mělník 2006*, s. 41–53, zabývající se krom jiného oslavou svátku světice. V jedné ze svých posledních prací se Z. Hledíková dotkla sporů kláštera sv. Jiří s arcibiskupem Arnoštem. Srov. Táž, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2018, s. 86–89.

⁵⁴ Renata MODRÁKOVÁ, *Úřad abatyše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století*, in: Pavel Krafl, *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha 2008, s. 580–587 (zde v pozn. 1 povzdech nad tím, že krom Hammerschmida žádná syntéza dějin sv. Jiří není); Táž, *Známé i neznámé jeptišky kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*, in: M. Jarošová – R. Lomíčková (ed.), *Ora et labora*, s. 83–100.

nejčerstvějšího pokolení „svatojiřských badatelů“ Karel Pacovský.⁵⁵ Mnoho souvislostí se objevuje i při pohledech muzikologických a teatrologických.⁵⁶

Pohusitské období minulosti kláštera není – až na výjimky z oblasti dějin umění a architektury – probádáno takřka vůbec.⁵⁷ V nejširším záběru s mnoha podnětnými postřehy a závěry je (včetně středověkých kořenů) pojala práce Karla Pacovského o korunovacích českých královen,⁵⁸ která na rozsáhlé pramenné základně zmapovala vztahy zdejších abatyší k panovnickému prostředí a mimo jiné zpochybnila tradované udělení korunovačního práva představeným z rukou Karla IV.⁵⁹ Poslední korunovaci, při níž svatojiřská abatyše asistovala, přibližuje práce věnovaná primárně korunovaci českého krále Karla VI.⁶⁰ Pro období, které sleduje tato práce, je fenomén korunovací krom jiného zajímavý i tím, že při něm musela abatyše opustit klausuru svého kláštera a objevit se ve veřejném prostoru. Autor těchto řádků se pokusil bádání svatojiřského raného novověku obohatit o průzkum opačného směru, kdy naopak „vnější svět“ vchází do kláštera.⁶¹ Zrušením kláštera se zabýval ve své absolventské práci Ondřej Bastl,⁶² který jako její výstupy publikoval články týkající se samotného procesu kasace a osudů zdejší knihovny a archivu.⁶³

Výzkum specifík ženského řeholního života⁶⁴ od jeho počátků, a tedy i výzkum jejich raně novověké etapy, je poměrně mladou disciplínou navazující na

---

⁵⁵ Karel PACOVSKÝ, *Fragmentum praebendarum. Komentovaná edice a překlad rukopisu svatojiřských kanovníků ze 14. století*, diplomová práce, FF UK Praha, Ústav řeckých a latinských studií, 2018.

⁵⁶ Např. Veronika MRAČKOVÁ, *Chorální notace rukopisů kláštera sv. Jiří v Praze*, Hudební věda 2-3, 2010, s. 131–146, nebo Petr ULÍČNÝ, *Prostor a rituál: Velikonoční slavnosti v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 1, 4/2012, s. 7–33.

⁵⁷ Ač i sondy nejsou bez významu a přinášejí řadu podnětů. Z nejnovějších např. Jan ZDICHYNEC, *Ferdinand I. a kláštery v Praze*, *Historie – Otázky – Problémy* 7, 2, 2015, s. 98–110 (zvl. s. 103 a 105–106). Jiných bude užito v textu (např. informací od Z. Wintera aj.).

⁵⁸ Karel PACOVSKÝ, *Svatojiřské abatyše a korunovace českých královen*, Bakalářská práce, FF UK Praha, Ústav českých dějin, 2016.

⁵⁹ Týž, *Úloha svatojiřských abatyší při korunovacích českých královen*, *Folia Historica Bohemica* 32, č. 1-2, s. 151–178 (zvl. 152–157). Článek je výstupem uvedené absolventské práce.

⁶⁰ Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 204–209.

⁶¹ Jindřich KOLDA, *Překračování hranic klausury svatojiřského kláštera benediktinek na Pražském hradě jako potvrzení „odvěké“ prestiže*, *Theatrum historiae* 22, 2018, s. 75–100.

⁶² Ondřej BASTL, *Rušení klášterů za císaře Josefa II. ve světle soudobých pramenů a na příkladu zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*, diplomová práce, FF UK Praha, 1995.

⁶³ Týž, *Knihy a listiny*; Týž, *Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784* [sic!], in: Mlada Mikulicová – Petr Kubín, *In omnibus caritas. Sborník k počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece*, Praha 2002, s. 61–73.

⁶⁴ Pro hlubší vhled a seznámení s hlavními směry odkazují na Jan ZDICHYNEC, *Přístupy k výzkumu ženských klášterů kontemplativních řeholí v raném novověku*, Daniela Tinková – Martin Nodl (eds.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 95–135.

mnohaletý „základní“ průzkum dějin řádů a jednotlivých klášterů/konventů.⁶⁵ Její postup v anglosaské historiografii, začal v osmdesátých letech minulého století bádáním o středověkých kláštorech, řádech a řeholnicích 11. až 13. století v Anglii a Francii.⁶⁶ Prvním syntetizujícím výstupem byla i dnes v lecčems inspirativní a úctyhodná (751 stran) monografie Joy Ann Kay McNamarry *Sisters in Arms*, vydaná roku 1996.⁶⁷ Její název zároveň odkazuje k autorčině – do jisté míry oprávněnému – chápání ženského monastismu jako věčného boje proti mužské nadvládě, jejíž příčiny vycházejí krom jiného z pojetí kaplanské služby v (římsko)katolické církvi. Klíčovým bojištěm se však stala klausura neboli nucené uzavření žen v kláštorech, jemuž se prý ony všemožně bránily.⁶⁸ Zhruba od poloviny devadesátých let 20. století se zájem pozvolna přes dobu vrcholného středověku⁶⁹ přesunul i k ranému novověku.⁷⁰ Prohlubujícím se poznáním se začala v lehce ponurém⁷¹ obrazu dějin ženských řádů postupně objevovat světa, která takto striktně daný protiklad⁷² –

---

⁶⁵ Příkladů je zde nespočet. Za všechny snad po benediktinky Stephanus HILPISCH, *Geschichte der Benediktinerinnen*, Fulda 1951. Základní hledisko je chronologické. Pokud se některý autor věnoval popisu života uvnitř konventu, pak zejména na základě normativních materiálů (jejichž strohost a přísnost z konventů činila kárné tábory). Při použití rozsáhlejší pramenné základny se výsledek blížil spíše kronikářským dílům. Za všechny namátkou Anton KREUZER, *Tot für die Welt. Die Geschichte des Benediktinerinnenklosters St. Georgen am Längsee*, Klagenfurt 1971.

⁶⁶ Elisabeth A. LEHFELDT, *The Permeable Cloister*, in: Allyson M. Poska – Jane Couchman – Katherine A. McIver, *The Ashgate Research Companion to Women and Gender in Early Modern Europe*, Ashgate e-BOOK 2013, I.1, nestr., dostupné on-line: https://books.google.cz/books?id=C_vOCwAAQBAJ&pgPT38&lpg=PT38&dq=Elisabeth+A.+LEHFELDT+The+Permeable+Cloister&source=bl&ots=6rNnF8hov&sig=ACfU3U2ysv3g9ePwxMzt3Uoe1Yk65b4Iw&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiQyMyTp8jiAhWBYIAKHTIUAIUQ6AEwDXoECACQAQ#v=onepage&q=Elisabeth%20A.%20LEHFELDT%20The%20Permeable%20Cloister&f=false (staženo 1. 6. 2019). Text přináší informace, jak se formovalo a kudy se ubíralo myšlení o těchto otázkách. Za jedno ze shrnujících děl tohoto období lze pokládat např. Jeffrey F. HAMBURGER – Susan MARI (eds.), *Krone und Schleier. Kunst aus mittelalterlichen Frauenklöstern*, München 2005, které není věnováno zdaleka jen umění.

⁶⁷ Jo Ann Kay MCNAMARA, *Sisters in Arms. Catholic Nuns Through Two Millennia*, Harvard University Press, 1996.

⁶⁸ K postižení konotací např. Merry E. WIESNER, *Women and Gender in Early Modern Europe*. Cambridge 1993, s. 179–217; Ulrike STRASSER, *State of Virginity: Gender, Religion, and Politics in an Early Modern Catholic State*. Ann Arbor 2004.

⁶⁹ Za jedno ze shrnujících děl tohoto období lze pokládat např. Jeffrey F. HAMBURGER – Susan MARI (eds.), *Krone und Schleier. Kunst aus mittelalterlichen Frauenklöstern*, München 2005, které není věnováno zdaleka jen umění.

⁷⁰ E. A. LEHFELDT, *The Permeable Cloister*, nestr.

⁷¹ Se všemi záležitostmi, které s sebou nuceně/násilně uzavřené společenství nese, vč. sexuálních skandálů, s nimiž začaly být ženské kláštery nejpozději od středověku spojovány. Např. pro Itálii srov. Sharon T. STROCCHIA, *Nuns and Nunneries in Renaissance Florence*, Baltimore 2009, s. 152–153.

⁷² Vyjádřený dramatickými otázkami podobnými té, kterou si položila v názvu své práce Barbara STEINKE, *Paradiesgarten oder Gefängnis? Das Nürnberger Katharinenkloster zwischen Klosterreform und Reformation*, Tübingen 2006 (uvedeno jen jako příklad, bez ohledu na odpověď, k níž autorka dospěla).

implikující, že řeholní domy jsou jen trochu jiná vězení či podobné totální instituce⁷³ – problematizovala. Ženské kláštery začaly být nahlíženy i jako místa do jisté míry svobodné realizace jejich obyvatelk, jejichž proklamované uzavření je do jisté míry iluzorní.⁷⁴ Shrnutím může být kupř. monografie Silvii Evangelisti *Nuns*, která klade důraz více na „otevřenost“ ženských klášterů a jejich úlohu v rozvoji divadla, hudby, vzdělávání dívek atd.⁷⁵ Přesto je stále většina prací – zvláště tam, kde je výzkum ještě na počátku – převážně omezena lokálním kontextem.⁷⁶ McNamarra i Evangelisti komplexním záběrem nadregionálním, nadnárodním a nadřádkovým prokázaly, že život řádů/konventů v potridentském období má více společných než rozdílných znaků. S návazností na průkopnice (badatelky jsou z větší části ženy) s McNamarrou v čele urazila historiografie ženského monastismu velký kus cesty⁷⁷ a syntézy, v nichž by byl zcela opomíjen, jsou naprostou výjimkou.⁷⁸

V českém prostředí jsou hlavními reprezentanty výzkumu (respektive těmi, kdo položili jeho základy) raně novověkých ženských řeholních komunit Jan Zdichynec, který se vedle zájmu o cisterciačky⁷⁹ zaměřuje i na teorii oboru,⁸⁰ a

---

⁷³ Ani jimi v pravém slova smyslu nemohou být, když nesplňují minimálně několik základních znaků této instituce, tak jak je vytyčil Michel Foucault v klasickém díle *Surveiller et punir*: 1. permanentní izolace v kláštorech funguje jen ve vztahu celku k vnějšímu světu, nikoliv ve vztahu jednotlivých členů komunity vůči sobě; 2. neměnný pořádek dne není určen k vštěpení návyků obyvatelům konventu a jeho hlavním úkolem není vysílení konventuálky, která pak nemá myslet na nic jiného než spánek; 3. pobyt v klášteře není primárně trestem a nemá sloužit za příspěvní různých technik k nápravě provinilce, a především 4. pobyt v klášteře není dočasný a nemá perspektivu dočasnosti (udělení milostí apod.). Shrnutím dle slov. překladu Michel FOUCAULT, *Dozerat' a trestat'. Zrod väzenia*, Bratislava 2004, s. 231 an. To už mají blíže k tzv. „totálním institucím“ vymezeným Ervingem Goffmanem (všechny aspekty života na jednom místě, takřka přítomnost ostatních členů komunity, přesný plán fáze dní, bariéry typu zdí či mříží), ač i tu neseď např. absolutní autorita představených, přítomnost vnějšího elementu v roli „hlídačů“ apod. Erving GOFFMAN, *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Anchor Books 1961, s. 19 an.

⁷⁴ Trefným pojmenováním tohoto jevu může být výraz „klášter jako membrána“. Ulrike STRASSER, *The Cloister as Membrane: Recent Convent Histories and the Circulation of People and Ideas*, *Gender History* 19/1, 2007, s. 369–375.

⁷⁵ Silvia EVANGELISTI, *Nuns. A History of Convent Life 1540–1700*, Oxford University Press 2007.

⁷⁶ E. A. LEHFELDT, *The Permeable Cloister*, nestr. Je tomu i v případě tohoto textu.

⁷⁷ Její úctyhodné výsledky lze jen vršit. Vedle inspirativních monografií jako K. J. P. LOWE, *Nuns' Chronicles and Convent Culture in Renaissance and Counter-Reformation Italy*, Cambridge University Press 2003 je to zejména množství kolektivních prací jako Cordula WYHE (ed.), *Female Monasticism in Early Modern Europe. An Interdisciplinary View*, Hampshire – Burlington 2008 zaměřená na širokou škálu problémů od světic přes divadlo a hudbu až ke konfliktům komunit. Záběr se neustále rozšiřuje a výsledky zpřesňují.

⁷⁸ Tu upozorníme např. na Gert MELVILLE, *Die Welt der mittelalterlichen Klöster. Geschichte und Lebensformen*, München 2012, který ženské kláštery takřka dokonale ignoruje.

⁷⁹ Počínaje autorovou přelomovou disertační prací Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, disertační práce, FF UK Praha a Ecole des hautes études en sciences sociales Paris, 2006. Následováno řadou článků, namátkou Týž, *Vztah obnoveného pražského arcibiskupství k ženským klášterům v Horní Lužici v 16. a 17. století*, in: Marek Derwich – Anna

Veronika Čapská, jejíž zájem je více zaměřen na určité fenomény řeholního života než konkrétní komunity.⁸¹ Klariskám a řeholním terciářkám se ve svém bádání věnuje Jarmila Hlaváčková (Kašpárková),⁸² premonstrátkám Hedvika Kuchařová,⁸³ autor těchto řádků se pokusil sestavit obraz malé pražské komunity celestinek⁸⁴ a jiní, na jejichž práce text odkazuje v poznámkách. Mnozí autoři jsou činní také v mezinárodním kontextu a pravidelně své výstupy prezentují zejména na středoevropském fóru, kde jsou zásluhou st. pöltenského centra tematizovány některé aspekty řeholního života jako řádová každodennost,⁸⁵ historiografie⁸⁶ či komunikace s vnějším světem.⁸⁷ V praktickém ohledu se postupující průzkum projevuje např. ve

---

Pobóg-Lenartowicz (red.), *Klasztor w Kościele średniowiecznym i nowożytnym*, Warszawa 2010, s. 261-275 nebo Týž, *Haec dicta sint in charitate. K vizitacím klášterů cisterciáček ve 2. polovině 17. století*, in: Dana Dvořáčková-Malá (ed.), *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice, 2010 s. 42-65., aj. Na jiné bude odkazováno v dalším textu.

⁸⁰ Zde vedle výše zmiňovaného článku o antropologických přístupech upozorníme zejména na výše uvedenou kapitolu Týž, *Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku*, in: M. Šedivá Koldinská – I. Cerman a kol., *Základní problémy*, s. 230–267. Tu odkazy na vybranou literaturu. Pod Zdichyincovým vedením vznikly i absolventské práce týkající se některých klášterů v raně novověkém období, např. Pavel WALTER, *Konvent dominikánek na Starém Městě pražském v raném novověku*, diplomová práce, FF UK Praha, Ústav českých dějin, 2015.

⁸¹ Veronika ČAPSKÁ, *Misionářky mikrokosmu – řeholní ideál v kázáních při příležitosti vstupu žen do olomouckých klášterů*, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (ed.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, 1 (úvodní svazek), Olomouc 2010, s. 197–203; Táž, *Mezi texty a textiliemi. (Swéerts-)Šporkové, textová praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství*, s. 1. (Scriptorium) 2016 (mj. o intelektuální výměně mezi domácími a zahraničními konventy a laiky). Nástin možných témat shrnuje Táž, *Between Revival and Uncertainty – Female Religious Life in Central Europe in the Long Eighteenth Century*, in: V. Čapská – E. Forster – J. Ch. Maegraith – Ch. Schneider, *Between Revival and Uncertainty*, Opava 2012, s. 11–33.

⁸² Mj. Jarmila KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery klarisek a františkánských terciářek v českých zemích v raném novověku*, disertační práce, FF UP Olomouc, Katedra historie, 2014.

⁸³ Např. Hedvika KUCHAROVÁ, *Kláster premonstrátek v Doksanech v 2. polovině 17. a na začátku 18. století v zrcadle rukopisu XVI G 6 z Národní knihovny v Praze*, in: Ivana Čornejová – Hedvika Kuchařová – Kateřina Valentová, *Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007*, s. 203–225.

⁸⁴ Jindřich KOLDA, *Schwestern, so sich in geistlichen hauß deren annuntiaten coelestinen befinden. Příspěvek k anatomii raně novověkého ženského kláštera (1706–1782)*, *Folia historica bohemia* 30, č. 2, 2015, s. 419–448.

⁸⁵ Heidmarie SPECHT – Tomáš ČERNUŠÁK (Hgg.), *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit*, St. Pölten-Brno 2011 (mj. příspěvek J. Zdichynce či T. Černušáka; na jiné Černušákovy práce, věnované moravským dominikánkám, bude odkazováno dále v textu).

⁸⁶ Heidmarie BACHHOFER – Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ – Tomáš ČERNUŠÁK (Hgg.), *Ordenshistoriographie in Mitteleuropa. Gestaltung und Wandlung des institutionalen und persönlichen Gedächtnisses in der Frühen Neuzeit*, St. Pölten – Praha 2015 (s příspěvků J. Kašpárkové a J. Zdichynce).

⁸⁷ Tomáš ČERNUŠÁK – Karl KOLLERMANN – Irene RABL (Hgg.), *Kommunikation zwischen Kloster und Welt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, St. Pölten – Praha 2018 (s příspěvkem J. Kašpárkové).

stále obohacované databázi řeholníků českých zemí Historického ústavu akademie věd.⁸⁸

Většina studií ale i monografií nahlíží (přirozeně) pouze na určitý aspekt ženského monastismu za situace, kdy schází pro sledované komunity jejich základní výzkum. Tento text by měl při vědomí téměř naprosté neprobádanosti osudů svatojiřského kláštera v období raného novověku vytyčit alespoň pracovní základnu pro výzkum tohoto typu. Jeho snahou je postihnout co nejširší spektrum existence zdejšího konventu; vzhledem k chybějícímu fundamentu s určitou dávkou pozitivismu. Pro účely této práce, představení komunity benediktinek u sv. Jiří v daném období, se jako inspirativní ukázala díla, která na kláštery/konventy nahlíží jako na jistý způsob života. Reprezentují je tři autorky, které již patří ke klasikům (klasičkám?) v oboru: Elisabeth Rapley, Christine Schneider a Małgorzata Borkowska. První dvě se mimo jiné věnují výzkumu voršilek v raném novověku – Rapley ve francouzském prostředí,⁸⁹ Schneider v rakouském.⁹⁰ Cestu do nitra konventu (v případě Rapley konventů) pojímají jako představení základních fenoménů „klášterního života“ (srov. název práce Christiny Schneider *Kloster als Lebensform*), který v podstatě kopíruje cestu kandidátky na vstup do společenství, od své rodiny přes složení řeholních slibů až po smrt. Při té příležitosti také analyzují jednotlivé jevy jako je rozvrstvení konventu, jeho řídicí struktury, úřady fungující v rámci komunity, denní program a pojetí času a organizaci prostoru (cely, oratoř, refektář apod.). Małgorzata Borkowska tuto cestu na příkladu polských řeholnic rozšiřuje napříč řády a kongregacemi s jejich nuancemi a výsledným vyzněním, potvrzujícím výše uvedenou přítomnost shodných znaků u všech komunit.⁹¹ Takto se

---

⁸⁸ www.hiu.cas.cz/cs/databaze/bio-bibliograficka-databaze.ep/ . Jejich hesel pro benediktinky, která jsou dílem K. Pacovského, tato práce ovšem nevyužívá. Pracuje přímo s originálním zdrojem (AHMP, SR, kn. 7875), z něhož jsou hesla vytvořena.

⁸⁹ Elisabeth RAPLEY, *A Social History of the Convent. Daily Life in the Teaching Monasteries of the Old Regime*, Montreal – London – Ithaca 2001.

⁹⁰ Christine SCHNEIDER, *Kloster als Lebensform. Der Wiener Ursulinenkonvent in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts (1740–1780)*, Wien – Köln – Weimar 2005. Rakouský výzkum v této oblasti je ostatně poměrně silný, reprezentuje ho mj. publikace Brigitte MAZOHL – Ellionor FORSTER, *Frauenklöster im Alpenraum*, Innsbruck 2012.

⁹¹ Małgorzata BORKOWSKA, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII-XVIII wieku*, Tyniec 2017 (jedná se o již několikáté vydání). Borkowska, sama řeholnice (OSB), navíc lakonicky a s jistou dávkou humoru přibližuje řadu odstínů řeholního života, které nemá laik šanci nahlédnout. Pro studium této oblasti je to nezbytné dílo. Polská historiografie je v tomto ohledu také velmi daleko (z jmen např. Olga M. Przybyłowicz, ze starších Kazimierz Dola aj.). Výstupy se pravidelně objevují mj. ve specializovaném periodiku *Hereditas Monasteriorum*.

i tato práce může stát dobrým základem pro komplexní popis všech stránek existence ženského kláštera, které, navíc na úseku celé jeho existence, popsal na příkladu lehnických benediktinek jiný polský badatel Przemysław Wiszewski.⁹² Jeho práce může být jedním ze vzorů pro budoucí monografii (nejen) svatojiřského kláštera. Na téměř 550 stranách kombinuje postihnutí dynamických jevů ve vývoji kláštera (tj. jeho historii) s popisem fungování a principu jednotlivých složek klášterního celku (konvent, klášterní familia, budova, ekonomické záležitosti), představením zásadních fenoménů v životě konventu (od vstupu mnišky po smrt, spiritualita, kulturní zázemí) a jeho postavení ve společnosti (jak světské, tak církevní). Zdá se, že takto nastavená konstrukce může být dobrým způsobem k představení minulosti řeholních domů.⁹³ Z domácích přístupů se nabízejí jako podnětné dva základní: Jan Zdichynec či Jarmila Hlaváčková se ve svých pracech zabývají komplexním postižením raně novověké situace „svých“ řádů, Veronika Čapská pak na příkladech z různého řádového prostředí postihuje fenomény řeholního bytí, které by se možná mohly jevit při jednom příkladu jako nepřenositelná unika. Zdá se však, že i v českém kontextu je styčných bodů víc než rozdílů. Pro tuto styčnost také autor nepokládal za nutné doplňovat text žádnými zvláštními pasážemi týkajícími se přímo benediktinského řádu při vědomí, že by spíše rozostřovaly, než pomáhaly při utváření obrazu konventu u sv. Jiří.

* * *

Na základě uvedených inspiračních zdrojů, s přihlédnutím k domácímu kontextu, je práce rozdělena do jakýchsi tři logických celků zvící patnácti kapitol. Po nezbytném rámcovém úvodu je v šesti kapitolách sledována cesta (budoucí) řeholnice do kláštera/konventu přes všechny nezbytné stupně. Operuje mj. s původem uchazeček o život v řádu, který je (vedle sociálního a věkového hlediska) také jednou z kategorií popisu složení konventu ve sledovaném údobí (kap. 7). Následující díl je věnován situaci uvnitř konventu, od jeho chápání přes stavební

---

⁹² Przemysław WISZEWSKI, *Opactwo benedyktynek w Legnicy (1348/1349-1810). Struktura, funkcjonowanie, miejsce w społeczeństwie*, Poznań – Wrocław 2003.

⁹³ Z dalších prací autora ještě upozorněme na krátkou studii s významem pro českou perspektivu. Týž, *Nonnenklöster in Schlesien bis 1810. Forschungsstand und Forschungsperspektiven*, in: Joachim Köhler – Rainer Bendel (Hrsg.), *Geschichte des christlichen Lebens im schlesischen Raum*, I, Münster 2002, s. 327–336.

uzpůsobení až po zásadní činitele soužití řeholnic, od modliteb po nemoci a smrt (kap. 8-14). Poslední díl je zároveň kapitolou zaměřenou na hlavní osoby, které bezprostředně (tj. stálou či pravidelnou fyzickou přítomností⁹⁴) ovlivňovaly každodennost konventu (kap. 15). Z důvodu nejrozsáhlejší pramenné základny je nejvíce prostoru věnováno abatyším. Základním přístupem je důkladná analýza a interpretace pramenů úřední i neúřední povahy (kroniky, nekrologia, kázání aj.).

* * *

Editace pasáží z českých netištěných pramenů se řídí Vintrovými *Zásadami transkripce českých textů doby barokní*.⁹⁵ Přepisy německých netištěných pramenů se řídí edičními pravidly marburské Archivní školy.⁹⁶ V práci se asi nejviditelněji projevují přítomností majuskul v substantivech z písemností vzniklých po roce 1750.

Jména a příjmení jednotlivých řeholnic se řídí nejstarším nalezeným zápisem. Tzn. že v 16. a první polovině 17. století jsou používány v příjmeních ženské sufixy -ová, -ka, či -ovna, které ustupují nejprve u sester německého původu (ve prospěch -in) a později i u většiny českých sester (zcela u šlechticů) k občasnému užití maskulinního tvaru. Obě „národnostní“ určení je třeba brát v jejich přednacionální podobě, kdy znamenají v první řadě obcující jazyk.

* * *

V práci jsou použity závěry a pasáže z autorova článku *Překračování hranic klausury svatojiřského kláštera benediktinek na Pražském hradě jako potvrzení „odvěké“ prestiže*,⁹⁷ který byl podpořen z projektu SV č. 2133/2016 FF UHK.

---

⁹⁴ Z tohoto důvodu je v tomto oddíle pominuta na úrovni samostatné podkapitoly velmi důležitá osoba ordináře, jejíž vliv je samozřejmě rovněž zásadní. Jeho těžiště však spatřujeme ve vlivu na klášter coby instituci, jejíž je konvent pouze součástí, a přítomnosti *ad hoc*. Vztahy a vazby ordinářů se pochopitelně prolínají celým textem. Stejně tomu je v případě světských autorit.

⁹⁵ Josef VINTR, *Zásady transkripce českých textů doby barokní*, Listy filologické, 121, 1998, s. 341–346.

⁹⁶ Archivschule Marburg, *Grundsätze für die Textbearbeitung im Fachbereich Historische Hilfswissenschaften*, on-line: https://www.archivschule.de/uploads/Ausbildung/Grundsätze_für_die_Textbearbeitung_2009.pdf (staženo 2. 6. 2019).

⁹⁷ *Theatrum historiae* 22, 2018, s. 75–100.

1. SOUVISLOSTI

Tato kapitola přináší s vědomím konturovosti nezbytné informace přibližující pozadí existence benediktinské komunity ve sledovaném období, jak v alespoň trochu širší perspektivě, tak co se týče instituce samotné.

1.1 RANĚ NOVOVĚKÉ ŽENSKÉ KLÁŠTERY V TĚLE CÍRKVE

Šestnácté století zastihlo ženský řeholní život v krizi.⁹⁸ Na jedné straně tu existovaly staré, převážně tzv. druhé řády,⁹⁹ které byly – prakticky bez ohledu na převažující konfesi té které země – terčem kritiky pro svůj neuspořádaný život. Vedle nich pak vznikala řada společenství „zbožných“ žen, nejčastěji pečujících o potřebné, jejichž příslušnice skládaly pouze jednoduché sliby a nežily v klauzуре. Staré kláštery převážným odklonem od původního nastavení rozměňovaly význam čistoty, jednoho z kruciálních pojmů ženského monastismu, a (nejen) tím kazily obraz katolické církve. Nad „neklášterními“ skupinkami pak neexistovala téměř žádná (jurisdikční) kontrola a hrozilo jejich možné zbloudění.¹⁰⁰ Reforma „odsoda“ nejprve zasáhla prvně zmiňovanou větev ženské komunitní zbožnosti tj. kláštery. Šířila se ze Španělska, kde se v polovině 16. století formuje přísná observance hlásající návrat k původnímu odříkavému životu. Vznikla ve starších prvních řádech v době mocných reformních hnutí, známých jako „bosí“, a velmi záhy zasáhla i ženskou odnož karmelitánů, spojenou s takovými osobnostmi, jako byli sv. Jan od Kříže a sv. Terezie z Ávily.¹⁰¹ Tato karmelitánka jako jedna z vůdčích postav hnutí a obnovitelka strohosti života v Bohu, vysvětlovala své postoje ve větách věnovaných „vzorovému“ klášteru sv. Josefa v Ávile: *Na počátku jsem neměla v úmyslu zavést tam takovou přísnost. (...) V té době jsem se dozvěděla, jaké škody a jaká krveprolití páchali (...) luteráni. (...) Hrozně mě to trápilo. Toužila jsem upřímně (...), aby proti*

---

⁹⁸ Toto obecné a nicneříkající shrnutí je upřesněno v celé řadě prací. Pro účely tohoto stručného a nezbytného úvodu stačí pro poznání základních souvislostí nahlédnutí do J. A. K. MCNAMARRA, *Sisters*, s. 419 an (kap. *Defenders of the Faith*).

⁹⁹ U většiny starých řádů (od benediktinů až minimálně po františkány) znamená I. řád (*primus ordo*) mužskou větev, II. řád (*secundus ordo*) ženskou a III. řád (*tertius ordo*) sdružení laiků. Od II. vatikánského koncilu se tyto větve nazývají mužské a ženské, v případě laiků jde o tzv. terciáře.

¹⁰⁰ J. A. K. MCNAMARRA, *Sisters*, s. 489 an (kap. *Mystical Regiment*).

¹⁰¹ Mario ROSA, *Řeholnice*, in: Rosario Villari (ed.), *Barokní člověk a jeho svět*, Praha 2004, s. 192.

*tolika nepřátelům, které Pán má, aspoň ti nemnozí jeho přátelé byli zbožní. A tak jsem došla k rozhodnutí, vykonat to málo, co záviselo na mně: plnit evangelické rady co možná nejdokonaleji a starat se, aby tak jednalo i těch málo řeholnic (...).*¹⁰² Klíče ke zmíněné dokonalosti představují terezké termíny jako „pohrdat tělesným pohodlím“, „řeholní chudoba“, „nelpět vnitřně, ani navenek, na žádné věci, světu, příbuzných“, „přemáhání vlastní vůle a tělesných choutek“, „dokonalost kontempace“, „rozjímavost modlitby“, „trápení“ či „těžkost“.¹⁰³ Model Tereziina Karmelu, jehož mystickým vrcholem má být „zasnoubení duše s Bohem“, byl s mnoha obtížemi zaváděn v existujících řeholních domech a ovládl i nově vznikající ženská řeholní společenství raného baroka.

Aplikaci přísné klauzury Bohu zasvěcených žen¹⁰⁴ – ostatně jako řadu dalších reformních podnětů – vzal za svou Tridentský koncil, na jehož posledním 25. zasedání v prosinci 1563 byl projednán mimo jiné *Dekret o řeholnicích a mniškách*.¹⁰⁵ V dvaadvaceti hlavách jsou zde probírány otázky, které byly v předchozích sto letech podkladem kritiky přísných protestantů i katolíků volajících po návratu ke kořenům.¹⁰⁶ Všichni příslušníci řeholního stavu jsou zejména nabádáni k dodržování zásad své řehole (hlava 1), nesmějí vlastnit majetek (2), musejí se zdržovat jen v konventu (4), přizpůsobit se svátkům v diecézi (12) a účastnit se v případě méně přísné klauzury veřejných procesí, což se ovšem ve světle dalších ustanovení týká pouze mužských řeholníků (13). Řešena je i otázka trestání při veřejném provinění (14), věk složení slibů (15), majetkové závazky noviců (16) a odpadnutí od řehole (19). Řeholní domy pak mohou vlastnit nemovitý majetek, mají mít počet členů přiměřený ekonomickým možnostem, nemají být budovány bez

---

¹⁰² Sv. TEREZIE od Ježíše, *Cesta k dokonalosti*, Vimperk 1991, s. 11–12 (kap. I/1, 2) – orig. *Camino de perffecición* v rozdílných rukopisech z l. 1566–1571.

¹⁰³ Tamtéž, např. kap. II, VIII, X, XI, XIII, XVI, IXX nebo XXII.

¹⁰⁴ Tak jak to již ve 13. století vytyčila konstituce *Periculoso* Bonifáce VIII., DTK, s. 241. Klauzura byla v té době vedle účinné hradby chránící čistotu jeptišek chápána též jako bezpečnostní ochrana proti možným útokům na řeholní domy.

¹⁰⁵ Český překlad koncilních dekretů, které byly v pražské diecézi zavedeny synodou roku 1605, se ukázal až o 405 let později v překladu Ignáce Antonína Hrdiny. TÝŽ, *Dokumenty Tridentského koncilu. Latinský text a překlad do češtiny*, Praha 2015 (dále DTK). Příslušný dekret je na s. 245–260.

¹⁰⁶ Stručný přehled průběhu koncilu a jeho základní hodnocení přináší vedle množství jiných např. Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990, s. 62–80. Text je výtahem ze základního díla k tématu Hubert JEDIN, *Geschichte des Konzils von Trient*, 4 Bde., Freiburg im Breisgau 1949–1975. V českém prostředí je dodnes platná práce Josef ŠUSTA (ed.), *Die Römische Curie und das Konzil von Trient unter Pius IV. Actenstücke zur Geschichte des Konzils von Trient*, 4 Bde., Wien 1904–1914. Nejširší paleta dokumentace je editována v *Concilium Tridentinum. Diariorum, actorum, epistularum, tractatum nova collectio*, vyd. Görres-Gesellschaft, 21 sv., Freiburg 1901–2001.

souhlasu biskupů (3), mají mít volené představené (6), mají být pravidelně a dle jistých pravidel vizitovány (8, 11, 20) a nemají být dávány coby komendy (21).¹⁰⁷

Mezi těmito ustanoveními se nachází šest bodů, které se týkají výhradně mnišek.¹⁰⁸ Všechna řeholní společenství jsou dána pod přísnou klausuru (hlava 5), stanoví se závazná pravidla pro volbu představených (7), kláštery se podřizují mužským autoritám. Vedle dozoru představitelů prvních řádů je nařízen dohled biskupů na domy, které nejsou podřízeny mužským větvím řádů (9), je zavedena povinnost pravidelné zpovědi a přijímání (10), každá kandidátka na vstup do řádu musí být aspoň dvanáctiletá a má být prošetřena ordinářem (17) a žádná pak nemá být nucena ke vstupu proti své vůli, nebo jí naopak nemá být bráněno, když vyjádří zájem o vstup (18).

Povinné uzavření všech ženských řeholních řádů (takto „rezervoárů ctnosti“ potridentské církve¹⁰⁹) před světem bylo zřejmě nejdůležitějším výstupem koncilního dekretu. Klausura žen zasvěcených Bohu má být pod trestem exkomunikace dodržována za všech okolností i v součinnosti se světskými institucemi. Žádné řeholnici nemá být dovoleno vyjít z kláštera, a zároveň je do klausury zakázán vstup kohokoliv z vnějšku.¹¹⁰ Postupně se upřesňovalo v dalších letech, kdy například bula Pia V. *Circa pastoralis* z roku 1566 stanoví, že řeholnice smí zdi kláštera, „ideální pro život zbožných žen“, opustit pouze ve třech případech: epidemie, lepry nebo ničivého požáru.¹¹¹ Druhým zásadním bodem bylo povinné ustanovení ordinářů se širokou kontrolou života ženských řeholních společenství. Týkalo se všech komunit, které nejsou ženskými větvemi řádů, nebo těch, které byly dosud v této oblasti exemptní. Mnišky se také definitivně staly objektem pastoračně-misijního působení

---

¹⁰⁷ DTK, s. 245-260.

¹⁰⁸ Hlavy 5., 7., 9., 10., 17., 18. Tamtéž, s. 248n.

¹⁰⁹ J. ZDYCHINEC, *Přístupy*, s. 121.

¹¹⁰ DTK, s. 248-249.

¹¹¹ *De Clausura & numero Monialium cuiuscumque Ordinis, & poenis earundem absque licentia Superiorum, ex causa magni incendij, vel infirmitatis leprae, vel epidimiae tantummodo eis concedenda, e Monasteriis egredientium, concomitantiumque & receptantium, ac Superiorum aliter eis licentiam concedentium. Necnon de eleemosynis pro ipsarum Monialium subuentione colligendis*, in: MAGNUM BVLLARIVM ROMANVM, A PIO QUARTO VSQVE AD INNOCENTIVM IX OPVS ABSOLVTISSIMVM, II, Lugduni 1673, s. 183-184. Srov. např. Clarence GALLAGHER, *The Church and Institutes of Consecrated Life*, The Way, Supplement 50, 1984, s. 5-6. Proto se nejprísnejší typ uzavření, který umožňuje řeholní dům opustit de facto až v rakvi, nazývá *papežská klausura*.

duchovních, včetně řádových, jejichž prostřednictvím přicházely do styku se svátostmi, které koncil potvrdil, či nově vymezil.

Ženským společenstvím se tak zpřísnila pravidla jejich existence do takřka vězeňských parametrů, na druhou stranu dekret položil základy k samostatné existenci řádů a kongregací nezávislých na jakémkoliv prvním řádu.¹¹² Převážná většina ženských řeholních společenství, která bude od této doby vznikat, je v souladu s devátou hlavou Dekretu podřízena přímo Apoštolskému stolci, jehož prodlouženou rukou je místní biskupský ordinář. A žádný z nich – vyjma voršilek¹¹³ – zároveň nebude mít strukturu organizace v čele s generálním představeným, nýbrž se stane společností samostatných řeholních domů. Pro období raného novověku (a asi nejen pro ně) to může ovšem znamenat mnohem větší závislost a podléhání jednotlivých konventů různým vnějším světským i církevním vlivům, jejichž konkrétní řešení závisí na místních historických, společenských, ekonomických a dalších podmínkách, bez možnosti odvolat se při obhajobě svých pravd na nějaké stanovisko pro řád společné. Dodržování všech pravidel mělo mít závazný charakter (pomiňme nyní hojně využívaný institut dispensů všeho druhu), v souladu se slovy, která tridentští otcové vtělili do první hlavy Dekretu: *Kolik Božího světla a užitku v církvi vzchází z klášterů (...) dobře spravovaných!*¹¹⁴

V této podobě byl ženský monastismus rozvíjen a kultivován až do hlubokého 19. století, v některých ohledech v podstatě do II. vatikánského koncilu.

1. 2 RANĚ NOVOVĚKÉ (ŽENSKÉ) KLÁŠTERY A SPOLEČNOST V ČECHÁCH

Vztah konfesijně rozdělené společnosti jako celku ke katolickým klášterům v 16. století byl dozajista více než vlažný, což se samozřejmě projevilo v poklesu jejich prestiže, vlivu i moci, jakož i v neustálých zápasech s nízkým počtem řeholníků vedoucími často k zániku.¹¹⁵ Některé kláštery, které nebyly rozvráceny v

---

¹¹² J. K. A. MCNAMARA, *Sisters*, s. 461n. Nová ženská řádová společenství závěry koncilu vtělila velmi rychle do svých konstitucí a snažila se žít v souladu s nimi, naopak v II. řádech bývalo často velmi složité nové pořádky prosadit. Srov. např. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 31 an.

¹¹³ Což je ovšem záležitost teprve 20. století. M. MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 41.

¹¹⁴ DTK, s. 245.

¹¹⁵ Srov. Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 132–133. V tomto ohledu kopírují české země situaci ve

(po)husitském chaosu, dokonce zanikaly vymřením.¹¹⁶ V Praze do období, které zkoumá tato práce, přetrvaly z ženských klášterů vedle svatojiřských benediktinek dominikánky u sv. Anny a klarisky u sv. Anežky, v Čechách k nim patřily ještě cisterciačky v Pohledu, magdalenitky v Záhražanech u Mostu, klarisky v Chebu a Českém Krumlově a premonstrátky v Chotěšově a Doksanech.¹¹⁷ V poslední čtvrtině 16. století má již obnova řeholního života v českých zemích (či úzeji v Čechách) první hmatatelné výsledky: v řeholním životě už „v terénu“ působí první generace jezuitských misionářů vychovaná v pražské koleji.¹¹⁸ V podpoře tažení je pak jistě významnou vzpruhou přesunutí katolického dvora (a spolu s nimi papežských nunciů) do Prahy roku 1583.¹¹⁹ Blížkost panovníka a možnost „každodenního styku“ se např. ve vztahu ke klášteru sv. Jiří projevíly všemožnými kontribučními úlevami či podporou v obnově upadlé feudální držby.¹²⁰ Konsolidace se projevuje postupným nárůstem komunity ze dvou řeholnic roku 1550¹²¹ po šestnáct roku 1600. Roku 1605

---

středoevropském prostoru. Např. z někdejších 175 klášterů benediktinek (zhruba k roku 1500) na německojazyčném území sv. Říše římské (a Švýcarska) jich k roku 1700 existovalo 63. Anja OSTROWITZKI, *Die Benediktinerinnen*, in: Friedrich Jürgensmeier – Regina Elisabeth Schwerdtfeger (eds.), *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholisches Reform 1500–1700*, I., Münster 2005, s. 50–52. Zde je ovšem třeba vzít v potaz, že v protestantských státech Říše byla řada klášterů zrušena z moci úřední.

¹¹⁶ Pro ženské kláštery srov. mj. Černušákovy moravské výzkumy, např. Tomáš ČERNUŠÁK, *Reforma, úpadek a zánik herburského kláštera v Brně. Analýza stavu kláštera po husitských válkách*, in: Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna, Brno 2003, s. 115–128, nebo TÝŽ, *Zánik komunity premonstrátek v Nové Říši*, in: Západní Moravy. Vlastivědný sborník, Brno 2006, s. 124–129 atd. Tu i více k pozadí procesů.

¹¹⁷ Ke všem příslušná hesla v Dušan FOLTÝN – Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 2008. Z výběrové literatury (vyjma benediktinek) v uvedeném pořadí např. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery klarisek*; Franz KLUTSCHAK, *Chronik des Annaklosters in Prag*, Prag 1887; Helena HLOUŠKOVÁ, *Z historie kláštera v Pohledu*, in: Havlíčkovobrodsko. Vlastivědný sborník, 15, Havlíčkův Brod 1999, s. 5–69; Fr. J. ZOUBEK, *Magdalenky v Čechách*, Památky archaeologické a místopisné, VII, 1868, sl. 285–288; Milan HLINOMAZ, *Dějiny kláštera premonstrátek Chotěšov*, České Budějovice 2009; Hana PÁTKOVÁ, *Ženské kláštery v pohusitských Čechách – premonstrátky*, in: Sanctimonialiales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelomu XVIII i XIX wieku), Bydgoszcz 2010, s. 151–161. Moravsky, slezský a lužický kontext je pro tentokrát pomínut.

¹¹⁸ Srov. např. Jirí MIKULEC a kol., *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 61–62.

¹¹⁹ S přestávkami zde dvůr a nunciové s ním přebývali už od 70. let – srov. Tomáš ČERNUŠÁK, *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017, s. 212 an.

¹²⁰ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 105–107.

¹²¹ Srov. J. ZDICHYNEC, *Ferdinand I.*, s. 105.

byly v pražské (arci)diecézi synodálně publikovány tridentské dekry,¹²² na jejichž základě začala ve 20. letech reforma starých klášterů.¹²³

Vztah (světské) společnosti středoevropského soustátí ke klášterům byl v 17. století (a jistě i po nemalou část století následujícího) obecně vstřícný. Pro mocné a majetné, ale i měšťany či bohatší sedláky představovaly klášterní fundace, donace, věnování a všeobecná podpora této tváře zbožnosti významnou příležitost pro získání bodů na cestě k osobní spáse.¹²⁴ Jejich zakládáním byl více či méně vědomě realizován postup katolického náboženství zemí, v Čechách nejčastěji označovaný jako rekatolizace.¹²⁵ Příklady tohoto zbožného přístupu (zahrnujícího i řeholní zaslíbení potomků či vlastní) není potřeba na tomto místě množit, prolínají se celou prací. V oblasti klášterů mířila podpora především k mužským (misijním) řádům, ale ani ženská společenství nebyla opomíjena. Jako první dorazily do Prahy roku 1655 voršilky, povolané z Lutychu sto dvacet let po vzniku řádu hraběnkou Sibillou Lamboy. V Praze založily dva konventy se vzdělávacím ústavem pro katolické dívky

---

¹²² *Synodus archi-diocesana pragensis habita ab ... Sbigneo Berka, Dei & apostol. sedis gratia archiepiscopo pragensi ...*, Pragae 1605. Oddíly týkající se ženských klášterů jsou *De monasteriis virorum* na s. 146–151, *De monialibus* na s. 152–165.

¹²³ K jejím začátkům u sv. Jiří viz následující podkapitola.

¹²⁴ Příklad této intence – jeden za všechny, protože princip je podobný – můžeme nalézt kupř. u základu nadání významného českého barokního mecenáše F. A. Šporka (1662–1738), jímž byl konvent milosrdných bratří s hospitém v Kuksu (1711). Šporck osvětluje své myšlenky slovy: „Jelikož podle jasného učení naši jediné spasitelné katolické církve lidský život má směřovat jediné k větší cti a slávě toho, k jehož podobě byl člověk stvořen,“ [rozhodl jsem se], „abych projevil jistě uznání a vděčnost za rozmanité milosti, které Nejvyšší udělil mně a mému v Pánu odpočívajícímu, vysoce ctěnému panu otci, a za bohatě propůjčené požehnání pozemských statků“, [založit onen ústav] „pro větší Boží slávu, pro čest a chválu blahoslavené a dědičným hříchem Neposkrvněné Panny a Matky Boží Marie, jakož i pro podporu spásy a blaha křesťanských duší, hlavně však pro vydržování některých chudých, zbědovaných a ubohých lidí.“ Za to všechno dobrodiní jsou zmiňovaní beneficianti vedeni „k dennímu slyšení mší svatých a obvyklých modliteb, při nichž mají vzpomínat příští spásy svých v Pánu zesnulých nejmilejších rodičů, jakož i duše mé a mého celého hraběcího rodu“. Franz Anton Graf Sporckischer Stiftsbrief, s. 1–2. Přívazek k: *Allerhöchste Hofkanzlei- Dekrete hohe k. k. Verwaltungs-Gerichtshof-, k. k. Ministerial- und Statthaltereie-Erlasse, welche Bezug nehmen auf die Verwaltung der Franz Anton Graf Sporck'schen und Johann Graf Swéerts-Sporck'schen Stiftungen in Kukus-Gradlitz*, Stettin 1898.

¹²⁵ K termínu probíhají stále diskuse nejen v české historiografii. Z domácích nelze pominout alespoň příspěvky v Ivana ČORNEJOVÁ (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4. – 5. 6. 2003*, Dolní Břežany 2003. Budeme-li tento proces nějak personifikovat, pak nelze opomenout stěžejní monografii Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008. Tam další příslušná literatura. Ženská řeholní společenství nemohla být z pochopitelných důvodů hybateli rekatolizačního dění, činiteli však ano. Např. samy benedikanky se tak staly zároveň subjektem i objektem reformy, když měly nejpozději od 20. let 17. století prostřednictvím svého hejtmana mj. „pilně“ dohlížet na účast svých poddaných na velikonoční zpovědi. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, Sign. Autogr. 30/134-1 Han (Harrach abatysi Helfenburgové, 13. 5. 1628).

na Novém Městě a od roku 1691 na Hradčanech. Roku 1712 zásluhou pražských odchovanek a vlastních sester Eleonory a Maxmiliány Trauttmansdorffových osadí ještě institut v Kutné Hoře.¹²⁶ Hned po sestřích řádu sv. Voršily přišly roku 1656 do hlavního města království s podporou Ferdinanda III. bosé karmelitky, druhý řád karmelitánů, založený v 50. letech 15. století ve Francii a reformovaný o století později sv. Terezií z Ávily.¹²⁷ Po padesátileté pauze se v zemi objevují roku 1706 díky Františku Antonínovi Šporkovi celestinky.¹²⁸ Roku 1719 povolala do Prahy z Vídně hraběnka Alžběta Valdštejnová alžbětinky, které tu se svou nemocnicí začaly fungovat u P. Marie Sedmiboletné na Novém Městě roku 1722 a roku 1746 fundací hraběnky Karolíny Charlotty Schönkirchové zřídily další klášter u sv. Rodiny v Kadani.¹²⁹ Anglické panny neboli Institut blahoslavené P. Marie, přišedší se svolením císařovny roku 1746 ze St. Pöltenu a Kremsu, zřídil svůj vzdělávací ústav v Praze rok nato.¹³⁰ Výčet nově zřízených ženských klášterů v pobělohorských Čechách doplňuje jedno osazení z již existujícího řeholního domu: před rokem 1714 byly do Plzně k nově postavenému kostelu sv. Anny a sv. Rosalie uvedeny pražské dominikánky (fundátorka Kateřina Vratislavová z Mitrovic se zároveň stala první tamní představenou).¹³¹ U nově uvedených se jedná převážně o „prospěšné“ řády, jejichž působení se setkávalo – na rozdíl od starších – s aprobačními světských úřadů, kterou potvrdila skutečnost, že nebyly po roce 1781 zrušeny. Novým, potridenstským řádům se ty staré ve společensky prospěšném působení nemohly rovnat, reagovaly tedy (obvykle shora zaváděnými) reformami svého života v souladu s potridenstskou přísností (a spiritualitou), jejichž zavádění bylo obvykle spojeno s mnoha potížemi.¹³² Rozmach řeholního života byl ze strany církevních autorit podporován, byť nebyl prost osobních animozit a preferencí.¹³³

---

¹²⁶ Marie MACKOVÁ, *Voršilky v Čechách do roku 1918*, Pardubice 2007, s. 48n. Mimoto bude z Prahy obsazena roku 1660 ještě částečně Vídeň.

¹²⁷ Antonín NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, Praha 1941, s. 35 an.

¹²⁸ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 421.

¹²⁹ D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie klášterů*, s. 100.

¹³⁰ Jakob LEITNER, *Geschichte der englischen Fräulein und ihrer Institute seit ihrer Gründung bis auf unsere Zeit*, Regensburg 1869, s. 517–518.

¹³¹ Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2010, s. 205.

¹³² Např. pro dominikán(k)y srov. tamtéž, s. 204.

¹³³ Stačí připomenout známou podezřívavost arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu vůči jezuitům. Na opačné straně pak stojí třeba jeho podpora voršilek. Srov. M. MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 47–49.

Katolická církev a s ní i kláštery byla v 17. století rehabilitována a zažila obrovský majetkový a mocenský vzestup. Pojil se však s problematičtým vztahem se státem, který se snažil zasahovat do dalších oblastí společenského života.¹³⁴ Panovníci (a státy) pak kláštery pokládali tradičně za komorní majetek (který se za určitých okolností stával nepominutelnou vzpruhou finanční kondice říše¹³⁵) a jistě z toho důvodu začali v dobách konstituujícího se raně novověkého státu více a častěji zasahovat do jejich vnitřních záležitostí. Právě hospodaření řádů bylo první oblastí řeholního života, jíž si světská moc pozvolna všímala. Už předtím byla pravidla v této oblasti vedle kanonických zásad stanovována *ad hoc* v zakládajících listinách a jejich konfirmacích.¹³⁶ První státní ingerenci na úrovni zákona představuje zřejmě instrukce stran klášterních vizitací z roku 1658, které si měly všimnout zejména toho, zda jsou v opatstvích, prelaturách a klášterech dodržovány prvotní parametry jejich fundací.¹³⁷ Od roku 1662 musely být o všech vizitacích zpravovány úřady, kterým byly povinně předkládány všechny hospodářské písemnosti,¹³⁸ roku 1691 byla tzv. amortizačními zákony zakázána koupě nových statků bez panovníkova svolení.¹³⁹ Z účasti na úředních hospodářských vizitacích byli vyloučeni cizinci, pokud k tomu neměli povolení (1710), nato nesměly být nové fundace činěny bez souhlasu panovníka vůbec (1731),¹⁴⁰ od roku 1737 byly světským úřadům odevzdávány periodické soupisy nadací¹⁴¹ a v roce 1750 byly vizitace uzavřeny pro všechny cizince definitivně, byť by byli z řádu, jemuž vizitovaný klášter patří.¹⁴² Ekonomická stránka fungování klášterů bude nadále hrát důležitou roli i v dalších letech a

---

¹³⁴ Srov. J. MIKULEC, *Církev a společnost*, s. 74 an.

¹³⁵ Srov. Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin, V.: Doba barokní katolicity (1650–1750), Doba osvícenská (1750–1848)*, Olomouc 2008, s. 100 (nové vydání starší práce). Také řeholnice si např. povinně pořídily státní obligace, z nichž byly v 1. čtvrtině 18. století hrazeny stavby protitureckých pevností v Bělehradě a Temešváru. Po sedmileté válce byl navíc snížen úrok z kapitálů z 5 % na 4 %, což se pochopitelně odrazilo na stavu klášterních, ale i kostelních jmění. Tamtéž, s. 271.

¹³⁶ Tato praxe se samozřejmě udržela i v dalších letech a budoucí zákonná opatření jen určovala (zuzovala) jejich další mantinely. Pro ženské kláštery srov. obsah hesla *Klöstererrichtung* v Petr Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im geistlichen, Religions- und Toleranzfache, etc., für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1825*, II, Prag 1829, s. 473n.

¹³⁷ Tamtéž, s. 378.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ B. ZLÁMAL, *Příručka*, V, s. 270–271.

¹⁴⁰ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon*, II, s. 482.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 483.

¹⁴² Tamtéž, s. 256.

v dobách josefínského rušení se nejednou stane důvodem k rozpuštění konkrétního domu.¹⁴³

Reformní vláda Marie Terezie je počátkem státních zásahů do nejširších oblastí náboženského života, vedené – jistě v počátcích – upřímnou snahou o prospěch katolické církve, jíž mělo být pomoheno k lepší správě *essentialii*.¹⁴⁴ K převážně hospodářským patentům začínají přibývat ty, které pozvolna určují pravidla řady aspektů, o něž dosavadní světská moc nejevila větší zájem (od počtů svátků, přes průběh teologického studia až po užití svící).¹⁴⁵ Obě tyto linie – hospodářská i ta, která s ekonomikou souvisí jen okrajově¹⁴⁶ – konečně splynuly někdy v době, kdy se stát po nákladné a neúspěšné sedmileté válce (1756 až 1763) ocitl na pokraji vyčerpání. Ač bývá za skutečný počátek tažení trůnu proti klášterům považován rok 1767,¹⁴⁷ není to tak docela pravda. Již v roce 1761 „nebyla Její Výsost nakloněna tomu, aby se zvyšoval počet řádových osob obou pohlaví nad fundované číslo,“¹⁴⁸ za tři roky byla uvalena daň na nemovitosti odkazované klášterům,¹⁴⁹ roku 1766 byla za nejvyššího obhájce klášterů ve věcech majetkových prohlášena Fundační komise, bez jejíhož vědomí nemají být do klášterů (a to navíc výhradně do domů, „které jsou řádně vedeny“) přijímáni žádní kandidáti.¹⁵⁰ Povinné seznamy přijímaných začaly být předkládány komisi o rok později, kdy se zároveň významně rozšiřuje objem dat, které stát od řeholních domů získává: od počtu přítomných osob za zmi klášterů, přes informace o zdravotním stavu těch, kteří se již nemohou klášterní služby účastnit, po výčet dluhů zemřelých členů řádů¹⁵¹ a přehled hospodaření ústavů v pravidelných fasích.¹⁵² V dubnu 1767 přichází první plošné omezení počtu

---

¹⁴³ Ostatně předzvěstí celoříšského uzavírání klášterů bylo zrušení zbankrotované kartouzy v Mauerbachu, v Čechách se z finančních důvodů uzavřela např. historie pražských cyriaků. Antonín NOVOTNÝ, *U staropražských cyriaků čili kronika zaniklého kláštera 1256–1925*, Praha 2002, s. 319n.

¹⁴⁴ Cesta k josefínskému rušení popsána např. v Harm KLUETING, *Die josephinischen Klostersaufhebungen und die Säkularisationsdiskussion im reich vor 1803*, in: Harm Klueing – Wolfgang Schmale (Hg.), *Das Reich und seine Territorialstaaten im 17. und 18. Jahrhundert. Aspekte des Mit-, Neben- und Gegeneinander*, Münster 2004, s. 207–224. *Essentialia*, tedy duchovní záležitosti, měly být jedinou oblastí, kde měla církev zůstat její moc. Tamtéž, s. 220.

¹⁴⁵ B. ZLÁMAL, *Příručka*, V, s. 266n.

¹⁴⁶ Ačkoliv i omezení použití svící bylo částečně vedeno bojem proti plýtvání.

¹⁴⁷ Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha 1945, s. 117.

¹⁴⁸ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon*, III, s. 501.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 515.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 182.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 183–184.

¹⁵² Tamtéž, s. 491.

řeholníků v habsburském soustátí, kterých nesmí být již napříště v kláštorech více, než kolik jich tu bylo k 9. květnu 1766.¹⁵³ Roku 1770 se součástí těchto nařízení stávají i sankce. Tehdy byl navzdory závěrům Tridentského koncilu stanoven věk, kdy lze teprve složit profesní sliby, bez výjimky na 24 let. Za porušení tohoto výnosu hrozila pokuta 3 000 zlatých (která nesmí být hrazena z peněz na udržování chudých, ani z almužen) a při druhém porušení se klášter vystavuje hrozbě zrušení.¹⁵⁴ Ve stejném duchu postupuje státní moc dále, od zásadních záležitostí (odstrižení rakouských etc. klášterů *gänzlich und auf alle Zeit* od jejich zahraničních nadřízených, zákaz uzavírání doživotních smluv se světskými lidmi, podřízení se světské soudní moci, účast státních úředníků na vizitacích klášterů apod.), až po vyhlášky, kde se vměšování státu jeví poněkud přehnaná (povinnost nosit řádový oděv a pod ním prádlo).¹⁵⁵ Většina ustanovení se týkala jak mužských, tak ženských klášterů. Přímo těm druhým byly v období před nástupem Josefa II. adresovány patrně jen dvě: jedno lehce kuriózní z roku 1770 (po smrti jeptišky musí být provedeno povinné ohledání mrtvoly¹⁵⁶) a to z roku 1773 (kvůli *špatnému hospodaření* [zdůraznil JK] nesmějí bez vědomí zemských úřadů nakládat se svým majetkem a přijímat novicky¹⁵⁷).

Nejpozději od poloviny 18. století (ačkoliv někteří badatelé jako např. Heribert Raab kladou počátek již o století dříve¹⁵⁸) se vzdělaneckou a následně politickou (odtud mnoho vlivů na výše uvedená opatření) elitou stále ostřejší protimonastický diskurs,¹⁵⁹ který se točil především okolo otázky veřejné prospěšnosti klášterů a konventů.¹⁶⁰ V českém prostředí lze první veřejné reakce na něj nalézt již v 60. letech 18. století.¹⁶¹ Výstupy tohoto diskursu jsou dnes přístupné

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 184–185.

¹⁵⁴ Tamtéž, IV, s. 249–251.

¹⁵⁵ Srov. E. WINTER, *Josefinismus*, s. 117–118.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 358.

¹⁵⁷ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon*, II, s. 355.

¹⁵⁸ H. KLUETING, *Die josephinischen Klosteraufhebungen*, s. 210. Raab počátky období (a procesu), jemuž říká *Zeit der permanenter Sekularisationsvorhaben*, klade už do doby bezprostředně po vestfálském míru.

¹⁵⁹ Jak to přiléhavě nazývá V. ČAPSKÁ, *Between Revival*, s. 11.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tehdy vůči různým osvícenským námitkám vůči klášterům vystoupil strahovský premonstrát a profesor církevního práva v pražském arcibiskupském semináři Ambrož Schmidt. Jiří MIKULEC, *Poznámky ke vnímání řeholního života mezi barokem a osvícenstvím*, *Theatrum historiae* 3, 2008, s. 279.

mimo jiné v podobě četných textů většinou pamfletického rázu¹⁶² a pozdějšího data. Jejich masová produkce přišla až s počátkem 80. let a obvykle se nesla v duchu podpory reformních kroků Josefa II. Oficiální linii tohoto myšlení představoval například vídeňský profesor církevního práva Joseph Valentin Eybel (1741–1805), který se za své postoje vůči církvi dočkal papežské exkomunikace. Jedno z jeho nejrozšířenějších děl,¹⁶³ *Sieben Kapitel von Klosterleuten*,¹⁶⁴ se opírá o přirozenoprávní teorii (tak, jak s ní operovalo osvícenství) a na jejím základě dochází k neotřesitelnému přesvědčení, že všechny základní (do jisté míry ovšem jen vnějškové) znaky řeholního života odporují lidské přirozenosti.¹⁶⁵ Mniši a jeptišky (*Möncher und Nonnen*¹⁶⁶) se vzdávají reprodukce a tím poškozují stát, neposkytují ve svém egoismu společnosti to, co umí (vědění a vzdělání, konvrší pak řemeslo), veškerá askeze a oslava Boha je zcela neúčinná, zůstává-li skrytá apod.¹⁶⁷ Oblast populární satirické publicistiky tohoto ranku v monarchii reprezentuje například Josef Richter (1749–1813) a jeho *Bildergalerie klösterlicher Mißbräuche* z roku 1784, která zhmotňuje svou kritiku jednotlivých fenoménů řeholního života (jako poslušnost, skládání slibů, poskytování klášterního azylu apod.) také prostřednictvím obrazového doprovodu.¹⁶⁸ Kupříkladu na grafice ilustrující kapitolu „O slibu poslušnosti“ jsou řeholníci znázorněni jako nesvéprávní – mladý poustevník zde mezi jinými sází strom korunou dolů, protože mu to tak přikázal jeho představený, jiný pak dostává dvanáct ran karabáčem od staršího za drobný přestupek atd.¹⁶⁹ Ještě dále pak postoupil ve svých útocích na řeholní stav anonymní autor pamfletu *Specimen monachologiae*, dedikovaného „všem nepřátelům mnišstva a opravdovým přátelům lidstva,“ který je připisován Ignáci Antonínu Bornovi (1742–1791),¹⁷⁰

¹⁶² K některým z nich v našem prostředí viz např. Petr HASAN, *Antimonachismus v české osvícenské společnosti. Obsahová analýza tří antimonachistických brožur*, Cornova 1, 2013, s. 83–100, nebo J. MIKULEC, *Poznámky*, s. 275 an.

¹⁶³ Dochováno je dodnes i v někdejších církevních knihovnách, např. v kukské hospitální knihovně. Jindřich KOLDA – Ignác Antonín HRDINA, *Historická knihovna Hospitálu Kuks a její romanisticko-kanonistický fond*, Červený Kostelec 2013, s. 153. O autorovi tamtéž, s. 153–154.

¹⁶⁴ Vyšlo anonymně např. roku 1782 ve Vídni u Josefa von Kurzbecka.

¹⁶⁵ Srov. P. HASAN, *Antimonachismus*, s. 86–91.

¹⁶⁶ Většina výtek je stavěna na základě „porozování“ života řeholníků, v obecných popisech jsou ovšem dodávány právě mnišky.

¹⁶⁷ Srov. P. HASAN, *Antimonachismus*, s. 86–91.

¹⁶⁸ Představeny v J. MIKULEC, *Poznámky*.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 281, obr. 2 s legendou.

¹⁷⁰ Původně latinské dílo *Joannis Physiophili speciem Monachologie* bylo přeloženo do němčiny (*Neueste Naturgeschichte des Mönchthums*) a o 150 let později pak vyšlo v českém překladu Zdeňka

přírodovědci, profesorovi pražské univerzity a spoluzakladateli Královské české společnosti nauk. Ten na řeholnictvo nahlížel v duchu svého vzdělání a po vzoru Carla Linného jako na škodlivý hmyz, který také „systematicky“ roztrídil a „vědecky“ popsal, od vnějších znaků (stavba těla apod.), přes návyky až po odlišení samce a samice.¹⁷¹ Právě přítomností „kritiky“ řeholnic se odlišuje od většiny ostatních textů, které se týkají implicitně pouze mužské části klášterního lidu: *Samičky neliší se téměř ničím od samců; jen tím, že mají vždycky zahalenou hlavu. Mniší samice není však tak nečistá a tak oddána pití; nevychází nikdy z příbytku a hledí si v něm čistoty. Pokud je mniší samička mladá, ráda žertuje, je bláznivě hravá, všechno očumuje a muže pozdravuje kývnutím hlavou. Když však přijde do let nebo zestárne, je tuze kousavá a zlomyslná, seká ošklivě čelistí sem a tam a otevírá chřtán. Je-li někým zavolána, odpoví: Ave, nebo Bud' pozdraven. Mají-li mnišky dovoleno žvanit, sklepají všechno všudy dohromady; jakmile však zazní zvon, rázem řeč utnou a oněmí.*¹⁷² Jako příklad narace o jednotlivých „rodech“, lze uvést vzhledem k tématu naší práce benediktiny, jimiž celá „říše“ začíná (a kteří jsou ještě při tom všem pokládáni za menší zlo, neboť své pravdy nešíří mimo kláštery): oddíl se zabývá především „samcem“ (chlustá, žere, mamoní¹⁷³), ačkoliv i jeho souputnici je věnováno pár slov (*Samice mnicha benediktina halí si hlavu závojem vespod bílým, navrch černým a ukryvá čelo, tváře a prsa v bílé plachetce*¹⁷⁴), a rovněž tam, kde nejsou projevy rodu vyloženě škodlivé, jsou popisovány v duchu věty *Vřeští třikrát nebo čtyřikrát za dne a o půlnoci, někdy též až za ranního kuropění*¹⁷⁵ (tak patrně o modlitbě kanonických hodin). Přestože tak hlubokomyslné závěry nebyly zřejmě hlavním a nejvlivnějším proudem osvícenských námitek vůči řeholnímu životu, svědčí jistě o atmosféře, která ve vztahu ke klášterům a konventům – *takto ohavným žumpám nepravosti a nevidaných ohavností*¹⁷⁶ – panovala.

Gintla nákladem Volné myšlenky jako *Nejnovější přírodopis mnišstva*, Praha 1934. Autor je zde označen jako P. Ignác Lojola Kutnobjec.

¹⁷¹ Srov. P. HASAN, *Antimonachismus*, s. 85.

¹⁷² *Nejnovější přírodopis*, s. 28–29.

¹⁷³ Tamtéž, s. 33–36. Výrazy pocházejí přímo z textu.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 35.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 34.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 18.

Na úrovni jednotlivých konventů se pak – jak o tom vypovídá i situace u sv. Jiří – všechny naznačené (a mnohé další) tendence promítaly do jejich vývoje. Na časové ose pražských benediktinek například tímto způsobem:

- 1) od roku 1574 všeobecná podpora ze strany (katolických) světských a církevních autorit v podpoře obnovy
- 2) po roce 1620 podpora světských autorit a konflikty s církevními autoritami stran zavádění reformy, stoupající zájem o vstup do kláštera
- 3) od cca 60. let 17. století počátky rozporů se světskými úřady o rozsah pravomocí nad klášterem, na přelomu 17. a 18. století kulminace zájmu o vstup do řádu
- 4) od 90. let 17. století snaha konventu upevnit svou pozici vůči světským autoritám mimo jiné přijímáním urozených dam (hraběnek, kněžny)
- 5) od 50./60. let 18. století úpadek zájmu o přijetí mezi „středními“ vrstvami

Načrtnuté body se s ohledem na téma práce týkají jen konventní výseče celé klášterní reality. Jejich zpřesnění (a zobecnění?) musí být ještě předmětem hlubšího bádání.

1.3 KLÁŠTER SV. JIŘÍ A JEHO POSTAVENÍ V RANĚ NOVOVĚKÝCH ČECHÁCH

Klášter benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě byl prvním řeholním domem založeným na českém území pravděpodobně roku 976.¹⁷⁷ Stalo se tak při prvním chrámu v samotném srdci moci zásluhou panovnickovy sestry Mlady/Marie Přemyslovny. Zakladatelská legenda z něj činila jeden z nejhlavnějších pomníků české státnosti, jejíž zmíněný fundament upevňovaly hroby přemyslovských panovníků (také díky nim se klášter stal bohatou pozemkovou vrchností) a dalších členů rodu včetně abatyší a který konečně „korunoval“ Karel IV., když svatojiřské abatyše okněžnil a udělil jim právo (spolu)vkládání koruny na hlavu manželky

---

¹⁷⁷ Přesné datum není známo, uvedený rok je nejčastěji přijímán.

českého krále.¹⁷⁸ Za druhé představoval klášter sv. Jiří ztělesnění zdejší církve a zbožnosti: vznikl souběžně s pražským biskupstvím, sem je po přenesení ostatků z Tetína pochována první česká mučednice sv. Ludmila, v okruhu kláštera vznikly první české překlady Bible,¹⁷⁹ abychom jmenovali jen to nejzásadnější. Vědomí této výlučnosti lapidárně vyjádřil jeden z barokních historiografů ústavu, když prastarý klášter označil za „neotřesitelný základ české duchovnosti“.¹⁸⁰

Z husitského rozvratu se klášter zřejmě nevzpamatoval. Podle nedatované římské zprávy jezuitské provenience – jak ji opisuje bez bližší specifikace Zikmund Winter¹⁸¹ – byla na počátku 16. století charakterizována situace v svatojiřském klášteře tvrdými slovy: klášter byl kdysi slavný a složený z panen urozených rodin, nyní je nuzný (přesto, že drží městyse a vsi a v nich duchovní správu), nedodrжуje se v něm klausura, panny byly již častěji udány, že hodují s kleriky i světskými osobami.¹⁸² Měříme-li živost kláštera počtem řeholnic, pak se roku 1550 ocitl na samotné hranici své existence. Žily zde pouze dvě benediktinky.¹⁸³ Obnova začala, jak uvádí klášterní kronika, roku 1573, kdy císař Rudolf II. svolil, aby do konventu přišla jako abatyše z pohledského cistercia Judita Eibenstollerová z Eibestollu († 1660).¹⁸⁴ S císařskou podporou, která spočívala mj. v navrácení původních klášterních budov řádu, zahájila roku 1574 postupné opravy zničeného domu (s ještě patrnými následky požáru Hradu roku 1541¹⁸⁵), přijímání nových sester, umořování dluhů a tím navrácení zastavených zboží zpět do rukou instituce.¹⁸⁶ Klášter vstupoval

---

¹⁷⁸ *Řád požehnání králové*, in: Martina JAMBOROVÁ – Boris LEHEČKA (eds.), *Řád korunování krále českého a královny*, Praha 2013, s. 19n. K tématu K. PACOVSKÝ, *Svatojiřské abatyše*.

¹⁷⁹ Přes zmínku o biblických překladech je adjektivum „český“ v této studii míněno zejména v jeho státních/zemských konotacích. Příklady kultivace zdejší zbožnosti působením kláštera lze dále množit, třeba na základě tušené existence zdejšího skriptoria, kde vznikla taková díla jako tzv. *Pasionál abatyše Kunhuty* atd.

¹⁸⁰ Srov. název díla RAYMUND von der heil. Elisabeth, *Der hohen Geistlichkeit in Böhmen Unbewegte Grundlage*.

¹⁸¹ Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, II/3, Praha 1896, s. 705, pozn. 5: Z vatikánského archivu opis sděluje dr. Nováček.

¹⁸² Tamtéž, s. 706. Věta *Hinc inter illos suspecta commertia*, citovaná tamtéž v pozn. č. 2, popisuje vztah sester s metropolitními kanovníky.

¹⁸³ J. ZDICHYNEC, *Ferdinand I.*, s. 106.

¹⁸⁴ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 1. Jedná se o poměrně obvyklé řešení doby obnovy ženského řeholního života. Z jiných řádů přišly ke sv. Jiří i dvě předchozí abatyše, jakož i ta následující. Obdobně to bylo i s řadovými řeholnicemi. Srov. hledání vhodné abatyše v Klement BOROVI, *Jednání a dopisy konzistoře katolické i utrakvistické, 2: Akta konzistoře katolické*, Praha 1869, s. 368, č. 868.

¹⁸⁵ K němu krom jiného Anna VRTÁLKOVÁ, *Požár Prahy roku 1541 jako brána vstupu renesance do Prahy*, bakalářská práce FF UP Olomouc, 2013. Dostupné on-line na: <https://theses.cz/id/0yui27/> (staženo 31. 5. 2019).

¹⁸⁶ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 2-3.

do 17. století jako konsolidovaný a s potenciálem rozvoje. Ten byl dán zejména stabilní hospodářskou základnou.¹⁸⁷ Jí sice otrásla krátká konfiskace roku 1619 a následné pohromy třicetileté války,¹⁸⁸ ale zejména díky příjmům z nejdůležitějšího panství, Třebenic, se jí podařilo relativně rychle obnovit. To se odrazilo v Praze především na přestavbách a rozrůstání klášterního areálu (viz kapitola 7 této práce) a na nepřerušném přílivu dalších a dalších uchazeček o řeholní život. Na konci 17. století čítal konvent okolo čtyřiceti konventuálek a tento počet zůstal zachován až do zrušení kláštera roku 1782.

Ve sledovaném údobí byl klášter sv. Jiří feudálem na čtyřech panstvích, která vlastnil již ve středověku (od 13. století):¹⁸⁹ středočeské (z dnešního hlediska přípražské) Panenské Břežany, Nebužely, Statenice a Kamýk (Kamejk) a severočeské Čížkovice a Třebenice, na němž se nacházelo stejnojmenné poddanské město.¹⁹⁰ Tím se řadil mezi největší vrchnosti mezi českými kláštery. Podle předhusitských propočtů měl ve své gesci čtvrtý největší počet poddaných (po břevnovském a tepelském opatství a chotěšovském proboštví),¹⁹¹ což při současných znalostech můžeme s jistým váháním vztáhnout i na dobu 17. a 18. století. V Praze (Malá Strana a Staré Město) pak historicky ke klášteru patřila dvě postranní práva – na Újezdě a u sv. Ducha.¹⁹² Druhé z nich zároveň upomínalo na někdejší druhý klášter benediktinek v metropoli. Staroměstský konvent byl zřízen nadáním měšťana Mikuláše Rokycanského, které bylo potvrzeno roku 1348 pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic.¹⁹³ K roku 1361 je uváděn coby budova s kostelem sv. Ducha a Milosrdenství Božího. Vývoj přerušily husitské války, při nichž sice klášter unikl zničení jako stavba, přišel ovšem o svou řeholní komunitu. Budovy byly postupně rozprodány, kostel využívali jako svůj svatostánek pražští němečtí utrakvisté. Roku 1589 věnoval Rudolf II. kostel na jejich žádost pražským katolíkům, aby *oni mohli své dítky pokřtiti dáti, manželstvo podle nařízení*

¹⁸⁷ K vývoji pozemkových držav a jejich hodnoty T. BÍLEK, *Statky a jmění*, s. 167 an.

¹⁸⁸ V obrysech J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 113 an.

¹⁸⁹ Srov. Tomáš V. BÍLEK, *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893, např. s. 171.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 172–173.

¹⁹¹ Z. WINTER, *Život církevní*, II/3, s. 717.

¹⁹² K roku 1780 se jednalo o 31 a 19 domů – viz údaje z Miluše SVOBODOVÁ-LADOVÁ, *Zvláštní místní práva v Praze*, Pražský sborník historický, 8, 1983, s. 119, 173 a 178–179, přístupné na: www.ahmp.cz/page/docs/rozsah-zvlastnich-prav.pdf (staženo 31. 5. 2019).

¹⁹³ Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy, 1: Staré Město a Josefov*, Praha 1996, s. 61. (popis kostela s. 61–64) Odtud i informace dále.

*Církví Svatý farářem katolickým utvrzeno býti i také pochování svá v kostele i na křehově jmíti,*¹⁹⁴ čímž započalo zatím pozvolné obnovování katolické duchovní správy v metropoli. Abatyše tu měly právo prezentace faráře.¹⁹⁵ Jurisdikční práva spravoval klášter i k některým oblastem na pražském Hradě (např. Zlatá ulička),¹⁹⁶ o ně však postupně přišel. Zbylá území této jurisdikce byla postupně v 17. století zastavěna současným areálem. Vůči svým poddaným plnil klášter veškeré funkce vyplývající z jeho role, včetně potlačování různých rebélií, které se opakovaly zejména v Třebnici.

Pro postavení kláštera ve společnosti raně novověkých Čech však byla, jak se zdá, rozhodující především jeho slavná minulost. V hmatatelné podobě se tato kumulovaná výjimečnost projevovala vazbami na institucionální ztělesnění obou naznačených oblastí – panovnickou/státní moc a moc církevní, ve sledované době představovanou na místě zejména pražským arcibiskupstvím. Vztah (k) „státu“¹⁹⁷ se projevoval v periodických panovnických deklaracích obsažených v privilegiích, kterými byl klášter brán *sub speciale protectionem*,¹⁹⁸ jejíž narušení s sebou nese *Kayserlichen und Königlichen Ungnad und Zorn*.¹⁹⁹ Přes jistou frázovitost prohlášení se ovšem tato přízeň proměňovala v praktické kroky. Je jistě jednou z hlavních příčin císařské podpory v obnově klášterní budovy, které se klášteru po pohusitském úpadku dostávalo od 70. let 16. století, kdy začaly být postupně vzkříšovány pozůstatky starých katolických institucí. Projevovala se i takovými drobnostmi, jako jsou všemožné dary: když pobýval roku 1704 španělský král Karel II. (budoucí rakouský Karel VI.) v Čechách, nechal konventu mimo jiné poslat jednoho uloveného jelena.²⁰⁰ Pro samotné konventuálky byly nejhmatatelnějším a zároveň nejreálnějším projevem přízně pravidelné návštěvy příslušníků vládnoucího rodu, o

---

¹⁹⁴ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 159.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 159-160.

¹⁹⁶ Srov. list abatyše Judity prezidentu České komory z r. 1660 editovaný na http://vokabular.ujc.cas.cz/module/edicni/edice/c0ee8666-7ea0-4405-9c28-2471abe08520/plny-text/s-ap_aratem/folio/X1v (staženo 31. 5. 2019).

¹⁹⁷ Uvozovky oddělují tento fenomén od toho, co stát znamená v novějším (současném) pojetí, které se v praktické rovině ustavovalo až od osvěcenských dob. Přejímá však mnohé znaky z předchozích dob v čele s paradigmatem výkonu vlády/moci.

¹⁹⁸ Např. J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 54 (*Regina Maria, Caesaris Maximiliani filia, Ludovici Regis Bohemiae Wladislai IV. filii conjux, accipit Monasterium S. Georgii sub suam protectionem. Anno Domini 1523*).

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 63 (*Ferdinandus II., Imperator & Rex bohemiae, A. 1628 confirmat Privilegia Monasterii S. Georgii*).

²⁰⁰ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 120v.

nichž bude pojednáno dále. Co se týče – lze-li to tak nazvat – nižších pater moci, pak byl klášter díky své výjimečnosti svázán (spíše) kurtoazními vazbami s nejvyššími zemskými úředníky v čele s nejvyšším purkrabím. Tyto vazby, přetrvávající například v pravidelných účastech členů místodržitelského kolegia na vybraných slavnostech konventu, budou rovněž podchyceny v následujících kapitolách. S postupující ingerencí „státu“ do dalších a dalších oblastí správy však nutně nemohly být – na rozdíl od vztahů s panovnickým domem – vzájemné interakce se světskými úřady prosty některých pnutí, které se až do předosvícenských regulací řeholního života dob Marie Terezie (cca 60. léta 18. století) projevovaly zejména (slábnoucím) odporem kláštera vůči snahám o kontrolu jeho hospodaření.²⁰¹

Pokud jde o ukotvení kláštera v rámci církevních struktur, je nutno poukázat na vazby na dvě (geograficky velmi blízké) instituce, totiž arcibiskupství pražské a metropolitní kapitula. Historicky úzké vazby s kapitulou,²⁰² posílené její rolí v dobách pohusitské sedisvakance na biskupském stolci, kdy byl probošt kapituly vizitátorem kláštera,²⁰³ přežívaly z předchozích dob například v podobě účasti kanovníků na obláčkách či pohřbech zdejších sester, vysíláním zvláštních kazatelů do kláštera nebo kaplanskou službou při kostele sv. Jiří v dobách, kdy sem abatyše neprezentovaly vlastní kněze. S touto institucí, jejíž nároky vůči klášteru byly oslabeny opětovným ustanovením pražského arcibiskupa, žil konvent ve víceméně stálých jurisdikčních potyčkách, které vyvrcholily po roce 1732, kdy nechala tehdejší abatyše Aloisie Teresie vybít kapli sv. Ludmily.²⁰⁴ Při ní vzal za své i starý znak kapituly, který byl po různých výhrůzkách (mj. neúčasti na pohřbech konventuálek) obnoven až roku 1748.²⁰⁵ Kdy se pražští arcibiskupové začali v souladu s tridentskými dekrety považovat (a být považováni) za ordináře kláštera, není známo. Patrně to však nebylo hned v roce 1561, už proto, že dekrety byly v Čechách publikovány až roku 1605. Na uspořádání vnitřních poměrů v komunitě v souladu s tridentskými dekrety mohl přijít čas až v době, kdy byl klášter již dostatečně

---

²⁰¹ Prvně asi od roku 1658, kdy měli ke sv. Jiří dorazit poprvé vizitátoři temporálií. AHMP, SR, kn. 7875, pag. 4.

²⁰² Sami kanovníci je v 70. letech 17. století pokládali za šestisetleté. Srov. Jan Ignatius DLAUHOVESKÝ, *ZROST Aneb Prospěch Dwanáctiletého w Chrámě Jeruzalemském Učitele Krysta Ježjsse / To gest: Ržeč o Zvětssenj a Rozmáhánj se wždy wjcej a wjcej w Cnostech / a gích neumenssowánj / ale dle Wěku / Cžasu a Běhu / gích přibegwánj a rozhogňowánj*, Praha 1672, nestr.

²⁰³ J. ZDICHYNEC, *Ferdinand I. a kláštery*, s. 106.

²⁰⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 33r.

²⁰⁵ Tamtéž, fol. 33v.

konsolidován a kdy se implementace koncilních článků stala „oficiální politikou“ církevních struktur.²⁰⁶ To se váže se až k pobělohorskému období, kdy ona „politika“ dostala konečně důsledného vykonavatele, třináctého arcibiskupa pražského Arnošta Vojtěcha z Harrachu (1598–1667).²⁰⁷ U sv. Jiří začala systematická obnova a biskupský dohled nad společenstvím zřejmě (až) roku 1628,²⁰⁸ kdy – jak poznamenává anonymní autorka pamětní knihy konventu – *klášter byl zavřen*.²⁰⁹ Nová statuta, která platila až do zrušení kláštera roku 1782, dal Harrach konventu v roce 1635.²¹⁰ Tehdy se také konala nejstarší zaznamenaná vizitace v našem období, další následovala roku 1638, další 1650 a pak až do konce Harrachova arcibiskupování s jistou pravidelností, proti níž sestry – neprobíhala-li při tradiční příležitosti jako volbě abatyší – pravidelně protestovaly (viz např. kapitola 12.2 této práce). Vedle toho se arcibiskupové a jejich sufragáni účastnili mnohých slavností v klášteře (poutě, pohřby) a v konventu (volby abatyší a obřady u příležitosti vstupu sester. Navíc se arcibiskupství přinejmenším po dobu Harrachovy vlády pokoušelo ingerovat do kontroly klášterního hospodářství tím, že ze zdejšího hejtmana – s odkazem na klausurní pravidla, neumožňující abatyším provádět inspekce vně kláštera osobně – učinili ordinářovým podřízeným.²¹¹ Od tohoto řešení se odstoupilo už za Harrachova nástupce Ferdinanda Matouše Sobka z Bílenberku.²¹²

Vůči oběma pólům moci – světským i církevním úřadům – se pak klášter v souvislosti s jejich ingerencemi bránil, často proti jednomu z nich s druhým v zádech. Tak například roku 1628 odmítal Harrachovy první reformní kroky s poukazem na to, že patří *in dero eigenen Königlichen schutz*, jak potvrdili i

---

²⁰⁶ Podobná situace byla i na Moravě. S vizitacemi klášterů tu sice začal již Stanislav Pavlovský, za jehož episkopátu byly tridentské dekry v olomoucké diecézi vyhlášeny, skutečná obnova řeholní disciplíny v ženských konventech však začala až za jeho nástupce Františka Ditrichštejna (po 1598). Srov. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 40n. Státním zákonem v středoevropských habsburských zemích se však nikdy nestaly.

²⁰⁷ Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

²⁰⁸ Plnění směrnic klausurního dekretu zde kvůli jiným úkolům nemělo jistě přednost. Harrachův první návrh sedmnáctibodové reformy zdejší církve z r. 1624 žádné zmínky stran klausurní obnovy ženských klášterů neobsahuje. Tamtéž, s. 90–91.

²⁰⁹ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 4.

²¹⁰ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 6; NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad. S. Georgii, N.1, Statuta.

²¹¹ Hejtmani skládali svou přísahu v následujícím pořadí: *Panně Marii, kardinálu Harrachovi a Vám, osvícená kněžna a budoucím kněžnám*. NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 17), č. 1462.

²¹² NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2589 (fasc. 22), č. 1984.

papežové.²¹³ Ve výše uvedeném roce 1658 zas psaly místodržícím, že jediná komisaři, kteří tu odjakživa úradují, jsou duchovní, a že pro klášter je nejdůležitější *Göttliche protection*.²¹⁴ V některých momentech zůstával klášter ovšem zcela osamocen. Obnovené zřízení zemské mu přisoudilo klášteru ve svém článku G.38 roli purkrabského vězení pro provinilé ženy.²¹⁵ K realizaci tohoto předpisu došlo jen párkrát. Když byla roku 1700 internována v klášteře (důvod – *separation thori*) baronka Augusta Eleonora Kayserstein, pokoušela se tehdejší abatyše o její přesunutí jinam s poukazem na velká nepohodlí a těžkosti jejího pobytu.²¹⁶ Arcibiskupská konzistoř, do jejíž gesce patřilo trestání mravnostních deliktů, stála pevně na straně světských úřadů. Vymínala si jediné: zjistit, zdali baronka von Kayserstein hodlá porodit své dítě v klášteře, či jinde.²¹⁷

Při všech těchto příležitostech sestry zdůrazňovaly zejména dějinnou sankci kláštera, a to pomocí různých prostředků včetně uměleckých. Důležitými a v komunikaci s vnějškem těmi hlavními doklady „odvěkého“ postavení kláštera byla (i) díla předním českých historiografů. V předbalbínovském období představoval takovou podporu úryvek z Hájkovy *Kroniky* o korunovaci císařovny Barbory v Praze, při níž *byla abatyše kláštera sv. Jiří a preláti i oppatové mnozí, knížata, hrabata, páni a rytířstvo*.²¹⁸ Komplexně opsal výjimečnost kláštera na základě vlastního studia v klášterním archivu²¹⁹ shrnutého v druhé knize svých *Epitome historica* Bohuslav Balbín SJ (1621–1688).²²⁰ V pasáži *de principali & primo omnium in Bohemia Coenobio ad S. Georgium* připomíná vedle chronologického prvenství mezi všemi řeholními domy v zemi (které s sebou nese též existenci

---

²¹³ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2598 (fasc. 31), b. č. (Species facti).

²¹⁴ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 14.

²¹⁵ Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království českého*, Praha 1888, s. 288. Nově v Ondřej KOUPIL – Marcela KOUPILOVÁ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie..* díl 1., Druhá polovina 17. a počátek 18. století, Praha 2018.

²¹⁶ NA Praha, AZK, kart. 23, inv. č. 2593 (fasc. 26), č. 95. Omezení byla i povahy právní, neboť celý případ nevěry měl být řešen soudně. Bylo tak nutno vyřešit i nejrůznější záležitosti, jako zdali smí internovaná přijímat návštěvy (svědky), psát dopisy apod. Svou roli hrála i finanční stránka, neboť pobyt „bezprizorné“ dámy musel někdo též hradit.

²¹⁷ Tamtéž, č. 101.

²¹⁸ Nedatovaný opis folia CCCX dochován v NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 17), č. 1486.

²¹⁹ „Badatelské návštěvy“ u sv. Jiří zařídil Balbínovi roku 1668 arcibiskup Sobek. Jan KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 92 a s. 231, pozn. 51.

²²⁰ Bohuslaus BALBINUS, *Epitome historica rerum bohemiarum*, Pragae 1677, s. 125–126.

antiquissimum Bohemiae archivum) i jiná prvenství přinejmenším mezi ženskými kláštery: přítomnost panen panovnického a šlechtického původu, okněžnění zdejších abatyší a *innumera privilegia*, potvrzované pannám knížaty, králi, císaři i papeži.²²¹ Klíčová jsou mezi těmito privilegii dvě: *Coronatio Reginarum* a *Exemptio ab omni Praesulum & Ordinis Benedictini imperio*.²²² Balbínův text – v takřka identické podobě ho převzal Hammerschmid a nepřiznaně jistě i další – tak dal abatyším do ruky dvě důležité zbraně, jichž bylo možné použít jak k obhájení postavení ve „světě“, tak k uhájení pozic v církvi. Je třeba dodat, že v čisté podobě fungovala v 17. a 18. století jen z minulých dob přenesená nezávislost na řádových strukturách,²²³ v oblasti práva spolukorunovace byl klášter ze strany příslušných institucí víceméně respektován (což platí výhradně pro církevní autority, pro světské pak s výjimkou Josefa II.), exempci vůči biskupům v potridentských časech jednoduše uchovat nešlo.²²⁴

Pevné postavení měl klášter v rámci zdejších řeholních domů, kde byl po roce 1574 suverénní institucí na úrovni samostatného opatství. Starších závislostí²²⁵ na prvním řádu – jejíž historie není autorovi těchto řádků známa – se zbavil, možná především díky geografické vzdálenosti břevnovských benediktinů dlících od konce 15. století trvale v Broumově. Rezidua někdejšího partnerství ovšem přetrvala. Tak například roku 1612 žádaly sestry břevnovsko-broumovského opata Wolfganga Seelendera o poskytnutí kaplana, což však bylo z opatovy strany pro *při klášteřích konventu našeho v bratřích velikej nedostatek* odmítnuto.²²⁶ Na Nový rok 1681

---

²²¹ Tamtéž, s. 125.

²²² Tamtéž.

²²³ Např. Sobkovy (biskupem 1669–1675) vizitace v klášteře je vždy nutno v první řadě chápat jako vizitace ordináře, nikoliv benediktina. Roku 1672 byl vizitací pověřen břevnovsko-broumovský opat Tomáš Sartorius († 1700), který ji zřejmě vykonal jako komisař ordináře, a nikoliv jako opat a hlava české benediktinské kongregace. Zmínka o vizitaci je v Pamětní knize kláštera (AHMP, SR, kn. 7875, pag. 26). K roli břevnovsko-broumovských opatů (mj. dědičných vizitátorů provincie) v řádových strukturách 17. století např. Milada VILÍMKOVÁ – Pavel PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, Praha 1989, s. 144n.

²²⁴ Neúspěšně dopadla i jedna z římských akcí svatojiřských abatyší (1667–1669), které žádaly ve sporech s arcibiskupskou konzistoří potvrzení svých privilegií u papežského stolce. Toho se jim sice roku 1668 dostalo, neboť byly potvrzeny všechny výsady kláštera počínaje privilegiem papeže Evžena a zopakováno papežské patrocínium neb ochrana instituce, ale s douškou, pokud to není *proti svatým canonům neb concil. Tridenteskému dekretům*. NA Praha, AZK, kart. 22, č. 1996 (Vejpis privilegií Svatosti papežské Clementa Sedmého).

²²⁵ Srov. Z. WINTER, *Život církevní*, II/3, s. 706. Sám – s poznámkou, že možná není správně informován – přisoudil zdejší správu dílem arcibiskupům a metropolitní kapitule, a dílem *visitátoru řádu cisterciátů* (tak Z. W.). Jistě se jedná o omyl a mělo jít o vizitátora benediktinského.

²²⁶ NA Praha, AZK, kart. 16, inv. č. 2574 (fasc. 7), č. 602.

ukončil broumovský řeholník skrývající se pod iniciálami F. P.²²⁷ své rukopisné *Parthenologium benedictinum* obsahující krátké medailony význačných benediktinských abatyší a řeholnic, řazené chronologicky dle dní v roce (od 1. 1. do 31. 12.) podle data, na něž připadá jejich svátek.²²⁸ Spis určený zjevně k posilujícímu čtení (a ovšem i nápodobě²²⁹) je dedikován kněžně abatyši Anně Mechtyldě Schönweisin. Zdá se, že benediktinky udržovaly přinejmenším kurtoazní kontakty i s jinými pražskými ženskými kláštery. Roku 1655 nechává například chotěšovský probošt pozdravovat prostřednictvím abatyše jeptišky od sv. Anny.²³⁰ O jejich podobě však nelze nic bližšího poznamenat, snad jen, že byla zřejmě realizována prostřednictvím psaní či posílů, kteří byli do vnějších institucí posílání kvůli klausurním omezením představelek konventu.²³¹ Pro některé ženské konventy v zemi představoval nejstarší štift možná jakousi náhražku neexistujících prvních řádů. Tak se roku 1747 obrátily na svatojiřskou abatyši Annu Scholastiku pražské alžbětinky s prosbou, zdali by jim nepomohla se sestavením reličních protokolů týkajících se zvonů zabavených při nedávném obsazení metropole.²³² Na druhou stranu v momentě, kdy se abatyše dozvěděla, že v berkovském domě na újezdském právu se bez povolení vrchnosti *děvčátka učí* v provizorním ústavu voršilek,²³³ žádala okamžitou nápravu.²³⁴ Vedle těchto „tvrdých“ dat – k nimž je možno doplňovat další, zejména hospodářské²³⁵ – bude nutno sít meziřeholních a mezikonventních kontaktů zmapovat mnohem hlouběji. Navíc se ukazuje, že toto prostředí bylo často jedním z „dodavatelů“ adeptek řeholního života. Například přes

²²⁷ Z dostupné literatury se nepodařilo takového benediktina určit. Hlavní pomůckou je vedle databáze řeholníků HIÚ stále příručka *Memoria abbatum et fratrum monasteriorum břevnoviensis et braunensis ord. S. P. Benedicti in Domino defunctorum*, Pragae 1888.

²²⁸ NA Praha, fond Řád Benediktinů Praha, kart. 105, sign. F.VI.5, *Parthenologium benedictinum ex vitis Sanctarum beatarum venerabiliumque virginum & sub regula SS. Patriarchae nostri Benedicti, prae-duce S. Scholastica virgine germana eius sorore militantium (...)*.

²²⁹ (...) *quotidie legentes vitas ac virtutes earum non tam miraremini, quam potius accensis animis strenue imitaremini*. – Dedicatoria tamtéž, nefol.

²³⁰ NA Praha, AZK, kart. 21, inv. č. 2586 (fasc. 19), č. 1787.

²³¹ V dubnu 1673 tak např. proběhla návštěva klášterního hejtmana Škramovského u zmiňovaných panen, kde *stojí osobně před velebnou nábožnou a urozenou pannou Lidmilou Sophií Mladotkou z Solopisk, řádu Svatého] otce Dominika převorou, a Marií Kateřinou Schieslin subpřevorou kláštera Svaté] Anny a Svatého Vavřince* jednal o zápisu jisté trhové smlouvy na vinici do purkrechtních knih štyftu. NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2591 (fas. 24), č. 2220.

²³² NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 242.

²³³ M. MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 50.

²³⁴ NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2585 (fasc. 18), č. 1579. Právní nároky byly zjevně nad lásku k sestřám v Kristu.

²³⁵ Např. od pražských kajetánů braly benediktinky led pro své sklepy. NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 124v.

představeného pražských theatinů Dona Jana Marii Hložka ze Žampachu († 1726) vede jistě linka k jeho neteři Kateřině, která byla zřejmě na základě jeho přímlyvy přijata ke sv. Jiří roku 1694²³⁶ po smrti svého ovdovělého otce.²³⁷ Na její obláče (společně s Annou Terezií Audrtzkou) o dva roky později pronesl slavnostní kázání theatinský kazatel Karel Račín z Račinu (asi 1660–1711).²³⁸ Bylo vydáno tiskem,²³⁹ možná za společné podpory theatinů, benediktinek a Audrtzkých.

Pro laiky v nejširším slova smyslu a bez ohledu na jejich postavení byl svatojiřský klášter především místem, kde ve zvláštní kapli svůj poslední odpočinek nalezla sv. Ludmila, *ze všeho ženského v Čechách pohlaví náboženství křesťanského prvotina*.²⁴⁰ Když roku 1679 navštívil císař Leopold se svou manželkou a dvorem klášter, vítala hosty tehdejší abatyše Anna Merchtilda s tím, že prohlídka tohoto chudého kláštera (*das arme kloster*) začne právě u jejího svatého hrobu.²⁴¹ Jen samotný fakt, že v zdejším chrámu spočívají ostatky světice, vedl Oldřicha Felixe z Lobkowicz († 1604) k štědrému – byť nakonec nevymožitelnému – odkazu: *Kdykoliv v některých pražských městech býval, jest kostel náš sv. Jiří každého dne navštěvovati a modlitby své s velikou pobožností obzvláště v kapli svaté Lidmily vykonávati a nechtíce, aby ta láska a pobožnost jeho při klášteře našem v zapomenutí přišla, týmž kšaftem svým jest klášteru našemu 500 kop míšeňských odkázati a ty ve dvou letech po smrti jeho nám vydávány byly, opatřiti ráčil*.²⁴² Roku 1636 pozvala abatyše Regina na svátek Přenesení (*zum fest der anlegung*) např. Isabelu Kateřinu Valdštejnovou (1601–1656), manželku Albrechta z Valdštejna, titulovanou jako kněžna frýdlantská.²⁴³ Účastnily se ho ještě další dámy a po něm následovala hostina.

²³⁶ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 107r.

²³⁷ Jiří WOLF, *P. Don Václav Vojtěch Hložek CR.*, Listy filologické 128, 2005, 3-4, s. 370.

²³⁸ Karel RAČÍN, *Duchovní Zasnaubení Dwauch Wzáctných a Starožitných Rodůw Slečen / Totiž: Anny Marye Terezye Audrcké z Audrce. Anny Kateřiny Barbory Hložkowny z Žampachu (...)*, W Starém Městě Pražském 1696. Sám Račín byl mj. synem místopurkrabiho Pražského hradu. Srov. Michaela HORÁKOVÁ, *Karel Račín – nedoceněný barokní autor*, Brno 2005, s. 25. Řeholníkův bratr Adam Leopold byl jezuitou. Duchovní, resp. řeholní zasvěcení patřilo mezi držiteli tohoto úřadu patrně k běžným způsobům, jak zaopatřit děti.

²³⁹ Tamtéž, s. 26.

²⁴⁰ F. KADLINSKÝ, *Žiwot swaté Lidmily, rodička a mučedlnice a patronky české*, Praha 1702, s. 166.

²⁴¹ Dochoval se koncept kněžniny řeči: (...) *weilen in dieser Euer Kay. undt Königl. May. jugfraulichen klosterß kirchen der leib der heiligen Ludmilla undt aller hochst besagt Euer Kay. undt Konigl. erb konigreichs patroni auffgehobten wird dieselben geruhen ihnen aller gnädigst beliben lassen, (...) undt daß heilige grab undt capellen undt dan auch das arme kloster selbst nachdero allergnädigsten wil gefollen czu visitiren*. NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2585 (fasc. 18), č. 1524.

²⁴² Tamtéž, kart. 19, inv. č. 2580 (fasc. 13), č. 1038.

²⁴³ Tamtéž, kn. 20, fol. 223r.

Hrob světice se stal i (možná vícekrát) předmětem zobrazení. K roku 1751 jsou v knize výdajů kláštera zaznamenány dva zlaté *dem Mahler vor dem Abriß des Grabs*.²⁴⁴ Není vyloučeno, že se mohlo jednat o umělce s iniciálami P. G., podle něhož roku 1761 vytvořili mědirytový „svatý obrázek“ *S. Ludmilla Vidua Mart. Patrona Regni Bohemiae* bratři Ignác a Karl Saltzerové.²⁴⁵ Při klášteře existovala tzv. svatoludmilská pokladna,²⁴⁶ z níž byla financována údržba hrobu světice a liturgický provoz místa. Jejími přispěvateli byli většinou prostí dobrodinci, často venkovského původu.²⁴⁷ K roku 1782 bylo v kapli sv. Ludmily fundováno sedm živých fundací (od roku 1755) na privátní mše sv. (v hodnotě od 12 do 100 zlatých) a k tomu jedna starší ze 17. století na věčné světlo na hrobě světice.²⁴⁸ Je jasné, že ruchu u svatojánského hrobu ve vedlejším chrámu tato skromná svatyně nemohla konkurovat, ale přesto ji na poutní mapě Čech nejde opominout.

Všechny výše uvedené (a do jisté míry volně asociované a zdaleka nevystihující všechny nuance) konotace dokládají, že přítomnost svatojiřského kláštera ve „světě“ rezonovala ve všech vrstvách tehdejší společnosti. Jistě všechny tyto souvislosti nějakým způsobem fungovaly i v hlavách těch, kteří se rozhodli své mladé dcery vyslat právě sem.

---

²⁴⁴ Tamtéž, kn. 25, nefol., Einnahm und Außgaab der H. Ludmillae.

²⁴⁵ Repro v Jan ROYT, *Ikografie sv. Ludmily*, in: R. Špačková – P. Meduna (edd.), *Nomine Liudmilam*, s. 61, obr. 11. (54-63).

²⁴⁶ NA Praha, AZK, kn. 25, nefol., Capitalien der H. Ludmillae.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ NA Praha, ČSÚ, fol. 16v.

2. SOCIÁLNÍ A EKONOMICKÉ SOUVISLOSTI VSTUPŮ DO KLÁŠTERA, ZÁKLADNÍ STRATEGIE

Na současném stupni poznání nelze spolehlivě říci, zdali rozhodnutí vyměnit světský život za život v klášterních zdech bylo činěno přímo samotnými kandidátkami, nebo společně s jejich rodinami/poručníky, anebo jen „zákonnými zástupci“ žen. Vždy bude asi nutno počítat s nějakou kombinací všech těchto faktorů. Prozatím se však zdá, že konečné rozhodnutí ve většině případu leželo na posledně jmenovaných a že jejich rozhodnutí bylo ve významné míře motivováno finančními důvody. Lze ho shrnout do jednoduché rovnice: málo (v případě chudých žádné) peněz pro nevěstu = malé/nulové šance na sňatek = uchování celistvosti majetku, který může být předán ideálně jedinému potomkovi (synovi). K tomuto pracovnímu závěru nás vede především průzkum vybraných sociálně-ekonomických zázemí dívek, které se ocitly ve sledovaném období v konventu sv. Jiří na Pražském hradě.

Pro jednu zdejší konventuálku již dříve naznačil ve své práci o Chotcích Ivo Cerman²⁴⁹ zřejmě jeden z nejpříznavnějších přístupů k řeholnímu zasvěcení dcer, pracovníě ho označme za model. Mezi přední šlechtu českého království byl původně rytířský rod povýšen zásluhou Václava Antonína Chotka z Chotkova a Vojnína (1674–1754), typického reprezentanta úřednické šlechty první poloviny 18. století s kariérou od císařského komořího přes krajského hejtmana, přisedícího zemského soudu až po člena místodržitelského kolegia a tajného rady. Rodová strategie byla zdá se zřejmá: nabytý majetek a postavení upevňovat a rozšiřovat zejména prostřednictvím kariér synů.²⁵⁰ Z tohoto důvodu musely být jejich dvě sestry odsunuty na druhou kolej. Starší z nich byla dána při lotrinském pobytu Václava Antonína k metským voršilkám, nejprve na výchovu, aby po šesti letech vstoupila do řádu, v němž jí čekal pozvolný vzestup až do jeho řídicích struktur.²⁵¹ Druhá z dcer, Terezie (1702–1749), pak na konci dvacátých let skončila u svatojiřských benediktinek.²⁵² Na základě dochované korespondence zřejmě pomýšlela na místo dvorní dámy u vídeňského dvora,²⁵³ které představovaly sňatkový rezervoár pro

²⁴⁹ Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008.

²⁵⁰ Jejich postup zevrubně popsán tamtéž, s. 67n.

²⁵¹ Tamtéž, s. 65. Roku 1752 se stala představenou konventu ve Štrasburku. Tamtéž, s. 66.

²⁵² AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 118r.

²⁵³ I. CERMAN, *Chotkové*, s. 67.

některé mladé šlechtice. Tato vyhlídka s sebou nesla pochopitelně nebezpečí dělení rodového majetku, proto po Terezině krátkém vídeňském pobytu na jaře 1728 přichází odchod do kláštera.²⁵⁴ Jeho vynucenost lapidárně označili v svých listech jeptiščiny bratři jako „velké potíže.“²⁵⁵ Ani relativně velká zámožnost nebyla zárukou, že o mladé dívky bude moci být patřičně ekonomicky postaráno.

Stejnou strategii lze vysledovat i jinde v nejvyšších patrech šlechtické hierarchie, byť u těch nejbohatších nemusela být aplikována na každou z dcer. Zakladatel knížecí větve Fürstenbergů²⁵⁶ Johann Wilhelm Ernest (1716–1762)²⁵⁷ byl schopen majetkově a finančně zabezpečit pouze tři ze svých šesti dospělých dětí – dívka z nich byla jen jediná, provdaná v Řezně za knížete Thurn-Taxis.²⁵⁸ Zbylé tři dámy se staly řeholicemi v Praze: nejstarší Maria Augusta (1731–1770) u sv. Jiří,²⁵⁹ druhá u karmelitánek,²⁶⁰ konvent nejmladší z nich, Marie Teresie Josefy († 1774), prozatím není určen. Lze předpokládat, že poté, co byl původně majorátní knížecí titul rozšířen na všechny potomky Johanna Wilhelma Ernesta (1762),²⁶¹ staly se pro své konventy velmi exkluzivními obyvatelkami.

Pravidlo provdání nejstarší dcery v případě vícečetného ženského potomstva movitějších rodů nelze aplikovat stoprocentně, jak potvrzuje případ kandidátky z poloviny 18. století Josefy z Valdštejna a (od roku 1758) Vartenberku (1732–1784).²⁶² Ta byla naopak mezi osmi dětmi duchcovsko-litomyšlského Františka Valdštejna (1709–1771) tou nejstarší dívkou,²⁶³ a přesto byla věnována duchovnímu zasvěcení, zatímco její dvě mladší sestry se v dospělém věku provdaly za hrabata Leslie a Khünburga.²⁶⁴ Možná lze z této skutečnosti usuzovat, že v tomto případě byl stupeň emancipace mladé dámy o něco vyšší než v předchozích případech. Svou roli ostatně mohla sehrát nějaká „rodinná“ forma zbožnosti, která se u jejího otce

---

²⁵⁴ Tamtéž, s. 66.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 67.

²⁵⁶ K rodu viz např. heslo *Fürstenberg* v Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA – František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 86–92.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 89.

²⁵⁸ Rodokmen uvedené linie: <http://genealogy.euweb.cz/furstbg/furstenbg3.html#KE2> (staženo 28. 3. 2019).

²⁵⁹ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 122r.

²⁶⁰ BBDR, Emanuela Josepha von dem Hertz Mariae, OCDII, 1733-1776, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000122763> (staženo 28. 3. 2019).

²⁶¹ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 89.

²⁶² Medailon hraběnky, řeholním jménem Marie Gabriely, v AHMP, SR, inv. 7875, fol. 122v.

²⁶³ Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013, s. 770–771.

²⁶⁴ Tamtéž.

projevila po smrti manželky (1760) odchodem ke kapucínům, v jejichž mnichovohradištském konventu rovněž zemřel a byl pochován.²⁶⁵ Není bez zajímavosti, že Valdštejnová měla podobiznu svého kapucínského příbuzného pověšenu ve své cele.²⁶⁶

Hrabě Franz Joachim von Harnach (1690–1770), majitel statečků Chotíkov a Radíkovice a potomek nobilitovaného livonského důstojníka,²⁶⁷ dokázal své syny zabezpečit maximálně jejich vysláním do armády.²⁶⁸ Pokud by se z ní vrátili oba, čekalo by je patrně převzetí rozdělených rodových domén (byť obvykle se majetku ujímal jen jeden), již tak dost malých a zřejmě i obvyklým způsobem zadlužených, že na vyplacení jejich jediné sestry by se patřičný peníz již nenašel. Roku 1747 přichází Barbara von Harnach (1729–1803) ke svatojiřským benediktinkám,²⁶⁹ kde se na počátku 80. let stala poslední abatyší.

Jen výjimečně se v prostředí šlechty vyskytlo mnohačetné potomstvo jednoho otce; jeho podmínkou bylo zpravidla přítomnost více manželek. Vzhledem k rozvětvenosti rodu tak není zcela jisté, zdali Johanna Kořenská z Terešova/Těřešova (1606–1634)²⁷⁰ byla skutečně jednou z deseti dcer mirotického rytíře Pavla.²⁷¹ Pokud ano, pak je její řeholní zasvěcení více než pochopitelné. Stejně tomu je v případě hraběnky Marie Anny Františky z Kokořova (1690–1725),²⁷² která pocházela z devatenácti sourozenců, z nichž se dospělého věku dožilo 13, deset chlapců a tři dívky.²⁷³ Jak poznamenává Zdeněk Hojda, „nebylo ani pro rodiče hraběcího stavu snadné tolik potomků přiměřeně hmotně zabezpečit. Je to patrné i z toho, že jen tři z nich získali takový podíl na rodovém majetku, aby tvořil základní zdroj jejich obživy. Čtyři synové vstoupili do vojska, tři si vybrali duchovní dráhu.

---

²⁶⁵ Tamtéž, s. 726–727. Autor však dodává, že odchod jednoho z nejbohatších šlechticů své doby do jednoho z nejpřísnějších řádů byl pro mnohé překvapením. Tamtéž, pozn. 920.

²⁶⁶ ÖStA Wien, AVA, F. Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591, N.36.

²⁶⁷ Ivan VILÍMEK, *Nejasnosti až i záhady v genealogii*, Jihočeský Herold, Časopis o historii a pomocných vědách historických, 2, 2004, s. 22.

²⁶⁸ Kde v polovině 18. století zastávali hodnosti Oberleutnanta a Alt-Feuerwerckera. Abraham FISCHER, *Neuer Wirtschafts- und Canzley-Calender (...) Auf das 1757te Jahr*, Prag 1756, s. 69.

²⁶⁹ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 122r.

²⁷⁰ Tamtéž, fol. 86v.

²⁷¹ Antonín RYBIČKA, *Pomůcky k genealogii české*, Lumír. Belletristický týdeník, VI/1, 1856, s. 472.

²⁷² AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 117v.

²⁷³ Ivan VOLMAN, *Kokořovci z Kořova*, dostupné na <http://kokorovci.rodokmenpro.cz/> (staženo 23. 3. 2019).

Všechny dcery bez výjimky zvolily klášterní život.²⁷⁴ Zřejmě jen takovým upozaděním mladších sourozenců mohli dva nejstarší Kokořovci oplývat tak velkým množstvím (i sociálního) kapitálu, že byli s to po roce 1710 obsadit posty nejvyššího mincmistra a prezidenta apelačního soudu.²⁷⁵ Svou roli duchovní formaci sourozenců opět mohly sehrát zatím blíže neprobádané podoby rodové zbožnosti, zhmotněné v poustevnickém hradě Sloup v severních Čechách.²⁷⁶

Někdy vedly podobné postupy dokonce k vyhasnutí některých linií, ba celých rodů. Zdá se, že tomu tak bylo v případě starého vladyckého rodu²⁷⁷ Hložků ze Žampachu, jehož vitální pokolení před koncem 17. století reprezentovali dva bratři – purkrabí Pražského hradu Albrecht Václav († 1693) a bezdětný Kryštof Václav († 1737), pozdější nejvyšší písař Království.²⁷⁸ Po ovdovělém Albrechtovi zůstal syn a dvě dcery, jejichž poručníkem se podle všeho stal jejich strýc Jan Maria Hložek ze Žampachu († 1726), hlava pražského konventu theatinů.²⁷⁹ Jeho možnosti aktivit v mimořeholním světě byly zřejmě omezené (ač byl mj. konzistoriálním asesorem,²⁸⁰ takže se běžně vně zdí svého konventu pohyboval), zajistil tedy všem třem dětem místa v různých řádech. Teresie Josefa vstoupila k záhražanským magdalenitkám, Kateřina Anna Barbora (1679–1713) ke sv. Jiří a jejich bratr Václav Vojtěch (1686–1739) se stal theatinem.²⁸¹ V řádu zemřel jako poslední příslušník svého rodu po návratu z bornejských misí.²⁸² V uvedeném případě se zdají být všechny tyto životní dráhy poněkud vynucené. Podobný jev se ostatně nevyhnul ani jiným vrstvám. Jako o století starší případ lze uvést litomyšlské²⁸³ erbovníky Kobylky z Felzu (Felsu), od

---

²⁷⁴ Zdeněk HOJDA, *Philip Christian Bentum – Petr Brandl: Kokořovci z Kokořova*, Liberec 2016 (katalog k stejnojmenné výstavě v Oblastní galerii Liberec, 2016-2017), s. 26. Jedna z dcer byla voršilkou v hradčanském konventu (řádovým jménem Anna Eleonora), příslušnost druhé se prozatím nepodařilo zjistit. Srov. Johann SEIFERT, *Ahnen Taffeln Vierter Theil nach Ordnung des Alphabets*, Regensburg 1724, Tab. I.

²⁷⁵ I. VOLMAN, *Kokořovci*, web.

²⁷⁶ Základní nárys v František GABRIEL – Kamil PODROUŽEK – Pavel ZAHRADNÍK, *Skalni sídlo u Sloupu*, Praha 2001, s. 8–14.

²⁷⁷ Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I, Praha 2008, s. 365.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ J. WOLF, *P. Don Václav Vojtěch Hložek CR.*, s. 370-371. Autor čerpal rodopisné podklady z Wunschwitzovy sbírky.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 371.

²⁸¹ Tamtéž, s. 371–373.

²⁸² Tamtéž, s. 373.

²⁸³ Jejich příbuzných coby měšťanů a majitelů domů se pro 2. poloviny 16. století lze dopátrat např. na Starém Městě pražském (František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*, III, Praha 1903, s. 1039) či v Kolíně (Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, Kolín 1888, s. 247).

roku 1594 v osobě Václava Kobyvky vlastníky domu na tanním Horním Městě.²⁸⁴ Z Václavových potomků zůstaly nakonec jen dvě děti, dcera Mandalýna (Magdalena) a syn Jan (Johann); ona byla od roku 1591 u sv. Jiří,²⁸⁵ on se stal knězem, dům v Litomyšli roku 1610 prodal²⁸⁶ a poté působil (tak ještě 1626) na různých místech v pražské (arci)diecézi.²⁸⁷ Litomyšlská větev Kobyvků vyhasla. Zřejmě platí, že v některých případech a za určitých okolností byla dobrému zabezpečení dětí dáována přednost před pokračováním rodu.

K podobným strategiím se, jak se zdá, uchýlovali i příslušníci nižších majetkových vrstev. Duchovním zasvěcením své sestry Polyxeny (1683–1743) prokázal svého podnikatelského ducha Johann Franz Ossendorf († 1741), majitel jedné z nejvýznamnějších severočeských papíren 17. a 18. století v Benešově nad Ploučnicí.²⁸⁸ Veškeré úsilí zde bylo patrně napřeno k rozvoji provozu, děděném až do roku 1812 v rámci rodu.²⁸⁹ V Ossendorfově světě plném podnikatelských úvěrů²⁹⁰ a rozšiřování výroby o tehdejší novinky (holendry) nemohl být majetek zřejmě tříštěn a rodinný rozpočet zatěžován výdaji na „zbytečnou“ sestru. Benešov byl sice roku 1712 označen za obec, *wo das beste Böhmische Papier gemacht wird*,²⁹¹ věc má však možná i toto (marxisté by jistě řekli kapitalistické) pozadí. Ostatně není vyloučeno, že papírník za Polyxenin vstup nemusel vydávat žádnou větší částku; klášterní nekrologium jí označuje za *musikantku (...), který málo roven se vynajde*,²⁹² a její vstup do řádu se uskutečnil za panování abatyše Pieroni de Galliano, kdy bylo hudební nadání nezřídka automatickou vstupenkou mezi svatojiřské řeholnice. Ossendorf svůj postup mohl snad také chápat jako další z rodinných odkazů *ad pias causas*, které se například v topografii Benešova projevíly několika sochami světců a

---

²⁸⁴ August SEDLÁČEK, *Rodopisné paměti z Litomyšle*, Památky. Listy pro archaeologii a historii, IX. (1871-1873), 1874, sl. 612.

²⁸⁵ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 84v.

²⁸⁶ A. SEDLÁČEK, *Rodopisné paměti*, s. 612.

²⁸⁷ Anton GINDELY, *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*, Leipzig 1894, s. 239.

²⁸⁸ K papírně a jejím majitelům stručně František ZUMAN, *Přehled papíren v Čechách v 18. století*, Český časopis historický 37, 1931, s. 80. (79-90)

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Částka 6 000 zl. (v té době hodnota průměrného rytířského zboží) od knížete Thuna vypovídá za vše. Emil REDER, *Die Papiermühle zu Bensen 1569–1884*, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 44, 1906, s. 220–234, zvl. s. 224.

²⁹¹ Mauritius VOGT, *Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen*, Frankfurt und Leipzig 1712, s. 75.

²⁹² AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 110v.

kapličkou Nejsvětější Trojice.²⁹³ Do stejné skupiny zájemců o duchovní zasvěcení dcer lze zařadit i waidhausenského (Falc) kurfiřtského výběrčího cel Franze Schedla von Greifenstein (1722 – po 1768).²⁹⁴ Svou dceru Marii Annu (* 1746) odevzdal do rukou abatyše Marie Elekty roku 1771,²⁹⁵ tři roky po narození jediného syna Zacharia (1768–1844).²⁹⁶ Přestože ještě v této době Schedlové nepodnikali, je pravděpodobné, že Zachariovi po absolvování vojenského kariéry velice pomohl v budování a provozu sklářské huti ve Frankenreuthu fakt, že nemusel finanční dědictví po svých rodičích zbytečně krátit o podíl pro svou benediktinskou sestru. Oba případy, každopádně ten první, jsou dokladem toho, že duchovní zasvěcení žen mohlo být zajímavé již v 17. a 18. století také pro příslušníky tehdejší „protokapitalistické“ vrstvy, ať už jejich motivace pro toto řešení byly jakékoliv.

Mezi těmi takřka nemajetnými pak mohlo být umístění dcer v kláštřech považováno přímo za jedno z možných východisek z bídy, nebo alespoň její ulehčení. Zjevnou touhu po útěku nepřejícím poměrům lze vysledovat v žádosti syna bývalého karlštejnského hejtmána Bohuslava Rubína Lvovického ze Lvovic (nedatováno, první desetiletí 17. století).²⁹⁷ Po výčtu své mizérie a otcových zásluh prosí, zdali by abatyše *jedno děťátko a dcerku mou kteroukoliv k sobě do kláštera přijíti a v tom milosrdenství prokázati ráčila, kde by té Milosti odsluhovalo a při klášteře svatého obcování a náboženství duchovního do vůle Boží následovalo.*²⁹⁸ Tato žádost nebyla adresována přímo svatojiřské abatyši, nýbrž císaři: víra v kladné vyřízení s odkazem na staré služby svědčí o opravdové potřebě pisatele. Navíc uvádí, že je otcem čtyř dcer – specifikace, že prosí o přijetí *kerékoliv* z nich, věc jen podtrhuje. Zde jsou veškeré rodičovské zaopatřovací strategie osekány na samotnou dřev. Řeholní život byl také zajímavou možností pro zaopatření sirotků, kteří jistě byli, zvláště v nuznějších poměrech, přítěží pro své pěstouny. Dokládá to třeba

---

²⁹³ Viz odkaz v Památkovém katalogu ČR: https://pamatkovykatalog.cz/?element=12201169&sequence=9989&page=400&action=element_pre_sen_er=ElementsResults (staženo 22. 3. 2019).

²⁹⁴ Biografický údaj: Franciscus Schedl von Greifenstein <http://gedbas.genealogy.net/person/show/1105250666> (staženo 28. 3. 2019).

²⁹⁵ AHMP, SR, inv. č. 7875, fól. 127r.

²⁹⁶ Biografický údaj: Zacharias Schedl von Greifenstein <http://gedbas.genealogy.net/person/show/1105250672> (staženo 28. 3. 2019).

²⁹⁷ Dle pisatele zastával tento úřad 12 let, zachycen v něm při sněmovním jednání např. r. 1598. Srov. <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v090/1598/t043300.htm> (staženo 22. 4. 2019). K původu rodu: <http://www.genealogie.cz/uploads/media/lghsp02rada-19.pdf>, s. 12 (staženo 22. 4. 2019). Erb užíval Jiří Karásek ze Lvovic, který ho chybně považoval za erb Karásků, za jejichž potomka se vydával.

²⁹⁸ NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2585 (fasc. 18), č. 1612.

nemalé potěšení matky abatyše Justiny Anny († 1659), že její vnučka (a abatyšina neteř) by *na sebe rád Nejsvětějšího Otce sv. Benedikta přijít chtěla*.²⁹⁹ Dokladem nuzných poměrů rodiny – jejíž členkou je paradoxně kněžna – je i douška, že na hábit kandidátky může dotyčná přispět pouze 12 zlatými.³⁰⁰

Některé dívky byly na dráhu řeholnice systematicky připravovány, šance získat místo nemohla být patrně promeškána. V nedatovaném doporučení jezuitského kazatele Thomase Raaba († 1684),³⁰¹ vydaném pro jistou Annu Marii Schmidin z Vimperka, pisatel zdůrazňuje, že uchazečka byla k duchovnímu stavu vedena jedním kazatelem Tovaryšstva a poslední dva roky se nechává od svého bratra, faráře v jihočeské Ktiši, učit latinsky.³⁰² Aniž by to dotyčná tušila, znalost tohoto jazyka byla pro pobyt ve svatojiřském konventu spíše zbytná, zájem však ilustruje dokonale.

2. 1 VĚNO A FINANČNÍ PODPORA ŘEHOLNIC

Po projeveném přání o vstup obdrželi „zákonní zástupci“ uchazeček specifikaci s náklady na jejich pobyt v klášterních zdech. Pro některé z nich byly požadavky řádu vysoké. Rychnovský správce kolovratského panství Adam Audrecký z Audrče roku 1695 odepisuje: *Nemálo jsem nad tím ustrnul a se ulekl, když jsem takový nemožný vydání, které by mě následovati jmělo, spatřil*.³⁰³ Řada jemu podobných proto s klásterem domlouvala jakési splátkové kalendáře, na jejichž základě byly tyto výdaje spláceny. Odložený příspěvek za klášterní pobyt své dcery představuje kupř. testamentární pořízení erbovníka Kašpara Knespelia z Lávek, radního v Praze na Novém Městě a měšťana z tamní farnosti u sv. Trojice.³⁰⁴ Svoji dceru Apolonii (ok. 1606–1649) poručil Bohu roku 1628,³⁰⁵ jeho závěť byla pořízena až roku 1642.³⁰⁶ S ohledem na aktivní život prožitý v první polovině 17. století, kdy

---

²⁹⁹ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2602 (fasc. 35), b. č.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ BBDR, Raab, Thomas, SJ, 1638-1684, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000152682> (staženo 20. 4. 2019).

³⁰² NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 17), č. 1516.

³⁰³ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2602 (fasc. 35), č. 103.

³⁰⁴ Václav SCHULZ, *Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531–1746*, Praha 1901, s. 85.

³⁰⁵ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 87v.

³⁰⁶ Oldřiška RICHTER MUSILOVÁ, *Vývoj vztahu ke vzdělání v 17. století ve světle měšťanských testamentů (příklad Nového Města pražského)*, Diplomová práce, FF UK, 2015, s. 86.

přestál a díky „ochraně Boží“ překonal různá „protivenství pro náboženství katolické,“ vyjádřil vděk za všechno hojným obdarováním různých katolických institucí jako je chrám sv. Barbory v Kutné Hoře,³⁰⁷ novoměstský konvent augustiniánů³⁰⁸ a nejvyšší částkou 1 000 zl. pak ústav, kde dlela jeho dcera.³⁰⁹ Z testamentu vyplývá Kneseliova hluboká zbožnost: po smrti si mimo jiné přál být pochován v augustiniánském řeholním rouchu v kryptě kostela sv. Václava³¹⁰ a část svého odkazu svatojiřským benediktinkám věnoval na udržování věčného světla u křížku spojeného se zázračným zjevením.³¹¹ Vzhledem k datu, kdy byla Apolonie odevzdána do svého nového domova (necelý třičtvrtěrok po vydání Obnoveného zřízení zemského), není vyloučeno, že Kašpar Kneselius (a v souladu s ním i jeho dcera) mohl tento akt chápat jako jakési specifické „posílení“ zdejšího katolicismu proti všemu protivenství.

Pohled do dochované účetní knihy konventu z let 1750 až 1782³¹² dokládá, že obvyklým *Kostem* za vstup budoucí chórové sestry (bez ohledu na šlechtický či měšťanský původ) bylo 1 000 zl. V účetnictví byly připsány *zur Außstaffirung*.³¹³ Dcery z nejmovitějších rodů přinášely klášteru ještě vyšší částky. Roku 1750 zaplatil otec za klášterní pobyt konventuálky Marie Augusty Valdštejnové (1731–1770) před vstupem do řádu 1 100 zl.,³¹⁴ což u sv. Jiří představuje přinejmenším pro druhou polovinu 18. století jeden z nejvyšších poplatků tohoto druhu vůbec. Další rok byl pak následován částkou ve výši 1 150 zl.³¹⁵ K čemu byla určena tato splátka, ukazuje rozpis týkající se valdštejnovského poplatku *vor seine Freyle Tochter* ze stejného roku: výzdoba kostela, svatební šaty a hostina.³¹⁶ Následně Valdštejn předal 1 800 zlatých na životní náklady dcery-řeholnice, což byla v součtu patrně částka stravitelná ve srovnání s tím, kolik by muselo být vydáno na světské věno dcery. Profeskám, jejichž rodiny nechaly otázku jejich budoucího dědictví otevřenou, přicházely různé částky v souvislosti s úmrtími jejich zůstavitelů. Ty bývaly i

³⁰⁷ Tamtéž. Odtud i citace z testamentu.

³⁰⁸ Adéla ŠMILAUEROVÁ, *Bosí augustiniáni v Čechách jako objednavatelé uměleckých děl v 17. a 18. století*, Praha 2018, s. 100.

³⁰⁹ O. RICHTER MUSILOVÁ, *Vývoj vztahu*, s. 86.

³¹⁰ A. ŠMILAUEROVÁ, *Bosí augustiniáni*, s. 100.

³¹¹ O. RICHTER MUSILOVÁ, *Vývoj vztahu*, s. 86.

³¹² NA Praha, AZK, kn. 25.

³¹³ Např. NA Praha, AZK, kn. 25, Anno 1760 – Extra Empfang, 940.

³¹⁴ Tamtéž, Anno 1750 – Extra Empfang, 933.

³¹⁵ Tamtéž, Anno 1751 – Extra Empfang, 932.

³¹⁶ Tamtéž.

relativně vysoké. Pokud odhlédneme od extrémních případů typu kněžny Fürstenbergové a jejího odkazu dceři ve výši 4 000 zlatých roku 1757,³¹⁷ mohlo jít o celoživotní úspory. To by mohl být případ ctnostné panny Marie Anny Schwartzin,³¹⁸ která vstoupila do kláštera o rok dříve. Její nijak zajímavý původ však mohlo vyvážit věno – její matka u příležitosti obláčky věnuje klášteru 1 000 zl. na obligátní výbavu a k tomu ještě přislíbila dědictví ve výši 2 000 zl. jako *Heirath Gut*.³¹⁹ V druhé polovině 18. století nebyla už finanční situace přinejmenším neurozeného obyvatelstva královských měst tak hrozná. Proto si již na samotném konci 70. let mohla dovolit ovdovělá Margaretha Zemsch z Chebu odevzdat svou dceru Elisabeth klášteru (byť jen jako konvršku a s přidanou hodnotou znalosti hudby) s klavírem a přinejmenším 24 zlatými, které byly použity na novou podlahu do její cely.³²⁰

Že byla finanční výbava důležitým impulsem pro zájem kláštera o uchazečku, dokládá jeden častý krok abatyší, kterým podpíraly své odmítavé odpovědi. Přestože o záměru a vstupu do klášterů nebylo bez výslovných výminek nutno až do roku 1766 zpravovat světské úřady,³²¹ v takových případech se abatyše na úřady obracely s vypsáním poměrů uchazeček. Tak bylo například dvorským dekretem z roku 1721 abatyši Rosině povoleno, že může přijmout do kláštera jistou Josephu Prackhin, pokud se prokáže, že je schopna zajistit její vydržování (*austaffir- und einrichtung*).³²² Výsledek lze odvodit ze skutečnosti, že žádná řeholnice tohoto jména se v konventu neocitla. Zřejmě pocházela z kruhů, kde se nějakou částkou přispět slušelo.

Nejchudším dívkám, které byly přijímány jako budoucí konvršky, byly náklady na vstup odpouštěny (platbou za pobyt byla jejich práce pro komunitu). Od konce 17. století pak mohl být důvodem přijetí nemajetné uchazečky i nějaký

---

³¹⁷ Tamtéž, Anno 1757 – Extra Empfang, 937.

³¹⁸ Tak jí označuje pamětní kniha kláštera (AHMP, SR, kn. 7875, fol. 123v) na znamení toho, že její původ nebyl nijak exkluzivní.

³¹⁹ NA Praha, AZK, kn. 25, Anno 1757 – Extra Empfang, 937.

³²⁰ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591, N.49.

³²¹ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon*, II, s. 182n.

³²² NA Praha, AZK, kart. 23, inv. č. 2593 (fasc. 26), č. 54.

nevšední talent. Krom hudby byly oceňovány i schopnosti v kuchyni, jako se to stalo například Barboře Khanin († 1729).³²³

---

³²³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 117v, č. 348.

3. ODCHOD DO KLÁŠTERA

Proces sblížení a sžívání se s řádem a konventem měl pevně daný pořádek. Nejprve se taková dívka do kláštera *dostala se na stravu* neboli *kost* (odtud pak v pramenech běžně používané označení *Kostfreyle*). Tento kost pak plně hradili její rodiče/poručníci a nebyl počítán mezi klášterní kapitálie a ani tyto ženy nebyly řazeny mezi osazenstvo institutu.³²⁴ Pro rodiny kandidátek byl mnohdy už jen tento okamžik zlomovou (a pro konvent pamětihodnou) událostí, jako když ke sv. Jiří roku 1706 vezla Marie Barbora Šternberková za doprovodu své švagrové Kláry Bernardiny *s velkým prachtem* svou sestru Julianu Františku Hodickou.³²⁵ Podobná příležitost byla jistě využita k synergické demonstraci postavení – obě Šternberkovny byly manželkami významných zemských úředníků (první presidenta nad apelacemi Ignáce Karla a druhá pak jeho bratra Václava Vojtěcha, nejvyššího hofmistra),³²⁶ které umisťují své příbuzné do *nejprvnějšího a nejstarožitnějšího štiftu* v zemi, konvent zase mohl propagandisticky využít skutečnost, že je o něj zájem mezi elitou. U většiny ostatních měly příjezdy jistě skromnější ráz, podobný třeba rozloučení pražského právníka Františka Viléma Sonntaga s dcerou před fortanou pražského karmelu roku 1728. Zde otec za přítomnosti manželky a příbuzných pronesl řeč, v níž svou Terezku předává z moci otcovské do péče kláštera, vzniklého milostí rakouského domu, kde zmnoží modlitby za rod zakladatelů.³²⁷ Na šporkovském východočeském panství zase kupříkladu roku 1730 provázelo jednu hradeckou měšťanku ke klášterní fortně celestinského konventu v Choustníkově Hradišti skoro celé hraběcí služebnictvo a mnoho poddaných.³²⁸

Kandidátky na vstup do řádu bydlely, jak už bylo uvedeno v kapitole o klášterní budově, v samostatné části domu. Zůstaly tak v souladu se Statuty konventu

---

³²⁴ Srov. např. *Fasion und Erlauterung deren Benediktinerinnen ob dem königl. Prager Schloße 1771* v ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591, Fasz. 449, Nro 1.

³²⁵ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 112r, č. 132. Podobné příjezdy ke karmelitánkám uvádí A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 109.

³²⁶ Pavel JURÍK, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 70-72.

³²⁷ A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 112–113. Doklad dalšího motivu k odevzdání dcery – loajalita k vládnoucímu rodu?

³²⁸ Seemans Tagebuch 1730, 5. 8. Jedná se o historický kalendář s denními záznamy Šporkova hofmistra Tobiáše Antonína Seemana († 1750), který se nachází nyní v soukromé sbírce v ČR. Více např. Jiří KUBEŠ – Vítězslav PRCHAL, *Tobiáš Antonín Seeman a jeho kalendářové zápisy z let 1726–1747*, *Theatrum historiae*, 9, 2011, s. 9–23.

z roku 1635³²⁹ na jednu stranu odděleny od zbytku konventu – i z důvodu, že nad nimi nebyla zavedena klausura – ovšem tato jejich separace se vztahovala pouze na dobu noclehu. Přes den byly pod dohledem novicmistryně a v době mezi jednotlivými úseky denní modlitby trávily svůj čas s novickami. Všechny společně se cvičily v odříkávání breviáře, znalosti řehole a statut a všemu, co náleží k „panenskému“ životu. V určitou chvíli začaly docházet rovněž do kůru, kde se zapojovaly, často nejprve zpěvem, do Božského officia. Už zde se kandidátky na vstup přesvědčily, že právě to je hlavní náplň řeholního života benediktinky. Ordinář při té příležitosti nabádá novicmistryni a obě představené, aby budoucí profesky (tj. i novicky) *hmotnejmi pracemi a díly nepřetahovaly, pokládajíc na ně víceji, nežli by sněsti mohly, neboť by v nich mohly jednak ducha udusiti, a jednak způsobit nějaké újmy na zdraví, že by potom sobě i řehole k ničemu nebyly užitečné.*³³⁰ Statuta jim přepisovala také společná jídla v refektáři s ostatními sestrami. Toto postupné poznávání denního programu a zapojování do chodu komunity mělo jistě velký význam pro případnou eliminaci těch slečen, jimž by řeholní život nevyhovoval, a díky své vědomé mírnosti i pro kondici jednotlivých dam a celého společenství. Tímto propojením a propojováním se zároveň benediktinky liší od většiny dalších společenství, kde je separace jednotlivých skupin (adeptky, novicky, profesky) daleko přísnější a noviciáty jsou *de facto* jakýmsi samostatnými kláštery uvnitř klášterů.³³¹

Nejpodstatnější rozdíl mezi klášterním životem před obláčkou a po ní je možnost vycházet přes den ven (proto také *kostfreylen* bydlí samostatně, aby svými odchody nerozptylovaly ostatní). Statuta z roku 1635 pohyb vně klášterních zdí umožňují pannám před obláčkou *z obzvláštní příčiny*, např. musí-li navštívit rodiče. Jedním dechem však – jistě v intencích přípravy na budoucnost – dodávají, že *vycházení s kláštera a obcování se světskými panen před obláčkou dělá škody a světské pohoršuje.*³³² Mimo klášter je zakázán nocleh i jídlo (a to i ve vlastních rodinách), panny mají mít na paměti, aby *všelikou mortifikací a počestností, bez všetečnosti s světskými lidmi mluvily a s mima konversírovaly, ku paměti sobě*

---

³²⁹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/15, Acta visitationes ad S. Georgium, N. 1, Statuta, kap. 15 *O novickách a pannách k obláčení.*

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ To je třeba případ celestinek.

³³² Tamtéž.

*přivádějice, že Pánu Kristu zasnoubené býti mají.*³³³ Po návratu musí také představeným nahlásit, kde byly a s kým a o čem tam hovořily. Normativně jde o takřka ideální přípravu na život pod stálou kontrolou. Právě tato možnost pohybu zřejmě stojí za (byť řídkými) povzdechy v medailonech jednotlivých sester, jak to dokládá zápis z roku 1724 týkající se *urozené slečny* Františky z Rziczán: *Měla sice velkou žádost k duchovnímu stavu a již i o noviciát žádala, však ale od někoho svedená zase ven vyšla a se za nějakého hofmistra u mladého Englflußa jménem Ganutti[?] vdala.*³³⁴ Jsou však častější v 18. století, kdy zřejmě pobyt v klášterních zdech ztrácel svou absolutní alternativnost vůči sňatkům. Někdy se vyskytly i případy žen, které se rozhodly z kláštera určitého řádu odejít a zkusit své štěstí jinde. Tak se například roku 1674 obrátil na klášter městský syndik z Mostu Adam Hoffmann s tím, že jeho dcera pobyla nějaký čas u mosteckých magdalenitek a nyní by chtěla *ad probam* ke sv. Jiří.³³⁵ Přestože měla odtud *priorischen recommendations brieff*, mezi benediktinkami se nakonec neobjevila.

Drtivá většina *kostfeylen* však nakonec v řádu po kratší či delší době zakotvila. U těch, které svým věkem vyhovovaly podmínkám vstupu (dle tridentských koncilů jim muselo být alespoň 12 let) většinou přistupovaly k obláče za poměrně krátkou dobu, v řádu měsíců, maximálně jednoho, dvou let. Do stejné kategorie náležela ovšem i mladší děvčata, která se u sv. Jiří obyčejně ocitala jako osiřelá či na výchovu/výuku (ač zejména té se klášter již v 18. století s poukazem na své řádové charisma bránil, *sondern unsere Satzungen bestehen in den Tag und nachtlischen Lob Gottes und anderen geistl. Übungen*³³⁶). Zvláště v prvních dekádách po obnově kláštera nebyly výjimečné případy mladých dívek ve věku cca 12 až 15 let,³³⁷ ale i malých děvčátek, která někdy trávila na „stravě“ dlouhá léta; Tridentinum totiž věkovou hranici stanovilo pouze pro vstup do řádu, nikoliv pro pobyt v klášteře v jiné roli (např. jako žačka).³³⁸ Sama abatyše Žofie († 1630) se do Tišnova dostala

---

³³³ Tamtéž.

³³⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 116r, č. 147.

³³⁵ NA Praha, AZK, kart. 23, inv. č. 2592 (fasc. 25), č. 2236.

³³⁶ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 589, Fasz. 448, No 1.

³³⁷ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 83r an.

³³⁸ Srov. Alison WEBER, „Little Angels“: *Young Girls in Discalced Carmelite Convents (1562–1582)*, in: Cordula van Wyhe (ed.), *Female Monasticism in Early Modern Europe. An Interdisciplinary View. Catholic Christendom, 1300–1700*, Hampshire – Burlington 2008, s. 214.

v letech svých 7 neb 9.³³⁹ Budoucí převorka Rosina Precklin von Precksdorff († 1659) přišla ke sv. Jiří dokonce ve čtyřech letech (1591) a na obláčku čekala dalších sedmnáct let.³⁴⁰ Neměla tak šanci poznat cokoliv jiného a zjevně se těšila v konventu velké úctě (mimo jiné se dvakrát jako doprovod účastnila korunovace české královny).³⁴¹ Jako jediná zaznamenaná konventuálka také slavnostně obnovila po 49 letech pobytu v řádu své profesní sliby a zřejmě pro její zásluhy a špatný zdravotní stav *jest jí jeden rok přidán*.³⁴² Sv. Tereza z Ávily malá děvčátka v konventech milovala, jednak proto, že z nich jako ze svatojiřské Rosiny vyrůstaly obvykle oddané řeholnice,³⁴³ a jednak proto, že byly jistým zpestřením klášterního života. Nazývala je „andílky“, kteří ostatní „povznášejí a osvěžují“, a možná si péčí o ně ona, její spolusestry a řeholnice raného novověku (fenomén je nejsilnější v 16. století, pak se pozvolna ztrácí už jen díky prodlužující se délce života) nahrazovaly deficit vlastního mateřství.³⁴⁴ Jedna z posledních holčiček, jedenáctiletá neteř abatyše Justiny Anny († 1659) Kačenka, zemřela u sv. Jiří roku 1658 po tříletém pobytu.³⁴⁵ Stejně tak se vstupů do řádu nemusely dočkat dámy, které přešly do kláštera na *kost* v době, kdy byl personálně naplněn. Tak tomu bylo kupříkladu po roce 1710 (možná je i souvislost s následující morovou ranou, jednou z posledních v českých zemích), kdy roku 1714 ani po téměř dvou letech nebyla splněna touha vstoupit slečny Kateřiny Mladotové ze Solopisk.³⁴⁶ Ještě před svou smrtí stačila sepsat závěť, v níž mimo jiné odkázala konventuálkám 10 zlatých na svíčky a jistou malou částku i sestře Františce *auff einem sach, so offtmahl mindtlich vermeldet*.³⁴⁷ Je možné, že zde už v průběhu bydlení „na stravu“ vznikala nějaká budoucí duchovní přátelství mezi adeptkami na vstup a řádovými příslušnicemi. Bez zajímavosti není ani to, že slečna Mladotová měla v klášteře svého sluhu. Odříznutí od dosavadního životního stylu nebylo tedy úplné.

---

³³⁹ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 84r, č. 10.

³⁴⁰ Tamtéž, fol. 85r, č. 18.

³⁴¹ Dokonce se měla dvakrát stát abatyší, ale z *pokory svolit nechtěla a s pláčem odpírala*. Tamtéž.

³⁴² Tamtéž. Slavnostní obnovy slibů se obvykle děly po půlstoletí přítomnosti v řádu.

³⁴³ Sv. Terezie popisuje případ jedné dívky, která pod vlivem konventní výchovy nechtěla ani vidat svou matku, protože je „světská“. A. WEBER, „*Little Angels*“, s. 215.

³⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 211-215.

³⁴⁵ AHMP, SR, kn. 7875, dodatek k fol. 85r.

³⁴⁶ NA Praha, FK, kart. 31, sign. B VI 5/23.

³⁴⁷ Tamtéž.

4. PŘIJETÍ DO ŘÁDU

Když abatyše po konzultaci s novicmistryní a převorkou seznala, že je adeptka vhodná na vstup do řádu – slovy Statut že má *dobrou vědomost* o řeholi a *o způsobu živobyті, v oděvě bdění, postu, modliteb příkrosti a všelijakých jiných řeholi a kláštera zvyklostech*³⁴⁸ – předložila návrh na její přijetí kapitule. Po jejím souhlasu hlasováním (podrobnosti nejsou známy, stačila-li například prostá většina, nebo bylo nutno ještě více hlasů) se představená obracela na ordináře s žádostí o examinaci kandidátky, zdali *má chut' obléci hábit*.³⁴⁹ Do konventu se pak dostavil (většinou) vyslanec arcibiskupa, jehož úkolem bylo ověřit základní údaje o uchazečce, zjistit motivace k jejímu vstupu, zdali je vstup dobrovolný a s vědomím rodičů/poručníků a zdali je jí známo, že noviciát lze ještě opustit, neb se nepojí se složením řeholních slibů.³⁵⁰ Odpovědi na otázky, které se netýkají personálních údajů, bývají do značné míry unifikované, stručné a frázovité. Nevypovídají bohužel téměř nic o náhledu uchazeček na řeholní život nad rámec formulí typu *will geistlich werden in diesen Orden, umb Gott fleissiger zu diennen*, jak se vyjádřila roku 1771 *candidatin* Teresia von Wanžura.³⁵¹ Uchazečky měly zároveň uvést, jak se na svůj pobyt v řádu připravují. Tu se opět omezovaly na základní (očekávané?) deklarační jako *konala jsem všeliké pobožnosti, aby mě Bůh osvitil*, jak ve stejném roce vyznala Marie Anna Preisin ze Soběslavi.³⁵² Zdá se, že četba pobožných knih a vštěpování dříve uváděných pravd o „jiném a obzvláštním světě“ mohla být celkem účinná. Stejně zkoušky ze strany arcibiskupských vyslanců čekaly řeholnice ještě před dalšími stupni přijímacího procesu do řádu tj. složením profesních slibů a (u chórových

³⁴⁸ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N. 1, Statuta, kap. 15 *O novicech a pannách k oblečení*.

³⁴⁹ Tamtéž. Nutnost ordinářského přezkoušení vychází z tridentského Dekretu o řeholnicích a mniškách.

³⁵⁰ O každém přezkoušení byl vyhotoven velmi stručný protokol s odpověďmi, který pak oficiálně ukládali do příslušných fasciкул týkajících se jednotlivých klášterů v diecézi. Exameny uchazeček jsou uloženy v mnoha exemplářích v NA Praha, APA, kart. 2102 a 2198. Pro svatojiřský klášter jsou bohužel zachovány převážně až pro 2. polovinu 18. století, i v této fragmentárnosti jsou ovšem výjimečným dokumentem, pomocí něhož lze např. zmapovat sociální původ uchazeček. Jejich význam roste v kombinaci s medailony řeholnic v nekrologiu, které právě v 2. polovině 18. století záznamy o jednotlivých sestřích dosti zjednodušilo.

³⁵¹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Examen duarum candidatarum pro Novitiatu actum die 17 Sept. A. 1771. Srov. pro celestinky J. KOLDA, *Schwestern*, s. 433 či klarisky J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 68.

³⁵² NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Examen duarum candidatarum pro Novitiatu actum die 17 Sept. A. 1771.

sester) slavnostní konsekrací.

Způsob přijímání nových členů benediktinské řeholní komunity upravuje 58. kapitola řehole. Benediktova květnatá slova („vytrvalé klepání na vrata“ apod.) lze opsat mimo jiné jako vytyčení několika základních úseků „přijímače“ adeptů mnišství. Nejprve má být vyzkoušeno, zdali má nový bratr zájem o působení v klášteře (čtyři až pět dní), pak žije společně s ostatními novici a připravuje se na vstup do řádu (rok), který musí být aprobován komunitou, nato složí věčné sliby *a od té doby je považován za člena komunity*.³⁵³ Po celou dobu má být zkoumán, *zda opravdu hledá Boha a zda je horlivý ve službě Boží, v poslušnosti i ve snášení příkoří*.³⁵⁴ Benedikt zároveň předpokládá, že proces zkoumání a poznávání má být oboustranný, když zdůrazňuje, že *dopředu se novici řekne o všech těžkostech a nesnázích, kterými vede cesta k Bohu*.³⁵⁵ Závazek věčného slibu (= dodržování řehole) je stvrzován písemně a je doprovázen vzdáním se majetku a světského oděvu. Inicie sama je tak (první?) praktickou realizací všech tří základních slibů – poslušnosti, chudoby a díky uzavření v jednopohlavní komunitě i čistoty.

Tento stručný itinerář pak v průběhu vrcholného středověku v souvislosti s rozdělením dosud homogenních komunit na chórové a laické sestry³⁵⁶ vykrytalizoval v ženských odnožích řádů – bez ohledu na řeholi – obecně v dvojstupňové přijímací „řízení“ tak, jak ho pro zkoumané období programuje jedna z příruček pro duchovní osoby ženského pohlaví (1728).³⁵⁷ Jeho prvním stupněm bylo přijetí do noviciátu spojené s přijetím řádového roucha novicky, nazývaným na tomto základě obláčkou či obláčením (*vestitio, ankleydung*). Zhruba rok po tomto aktu bylo stále možné komunitu ještě opustit. Ty konventuálky, které setrvaly, přistupovaly následně ke složení řeholních slibů chudoby, čistoty a poslušnosti neboli profesi (*professio, profession*). V chápání dobových kazatelů je tato cesta

---

³⁵³ Řehole, kap. 58, verš 23.

³⁵⁴ Tamtéž, verš 7.

³⁵⁵ Tamtéž, verš 8.

³⁵⁶ Např. J. A. K. McNAMARA, *Sisters in Arms*, s. 262–263.

³⁵⁷ (...) *auf einen gewissen Geistlichen Ordens-Stand Weiblichen Geschlechts (...) – Geistliche Anleitung Für angehende Ordens-Personen, Das ist Geistliche Unterweisung und Ubungen, Dardurch erstlich zu der Geistlichen Einkleidung Und andertens Zu der PROFESSION, Oder Feyerlichen Ablegung Deren Ordens-Gelübden sich zu bereiten*, Augspurg 1728, Vor-Rede I. Text cituje v úvodu jednotlivých pododdílů (nepřiznaně) řeholi Benediktovu, kterou doplňuje o další komentáře, které mají adeptky připravit na jejich budoucí úděl, např. *Soll man gedencken, daß gleichwie man auß der Welt gangen, Vatter und Mutter verlassen, Freunden und Befreundten Urlaub gegeben hat...* atd. – Tamtéž, s. 2.

popisována v kategoriích životních fází ženy, od duchovního narození (vstup), přes dětství (noviciát)³⁵⁸ k svatbě (s Nebeským ženichem – slavné sliby neboli profese).³⁵⁹ U starších druhých řádů byly tyto dva stupně obvykle následovány ještě zvláštní konsekrací rovnající se složení věčných slibů zvanému velace (*velatio*, *weyhlung*), která v praktické rovině znamenala přijetí černého závoje (velum) na znamení plného zasvěcení a oddání se sestry (*sensu scricte panny*) Bohu; jeho obdobou by mohlo být u mužů kněžské svěcení.³⁶⁰ U prvního a třetího stupně pak museli asistovat muži (často sami ordináři), kteří právě ona svěcení udíleli. Naopak profese byla více interní záležitostí konventu, probíhala většinou v kůru v kruhu spolusester a byla skládána do rukou představené. Tridentské předpisy doplnily tento proces o požadavky týkající se věku kandidátek na obláčku, profesi (a velaci): dívka, která hodlá přijmout řeholní šat, musí být alespoň dvanáctiletá (hlava 17), k slibům nelze přistupovat dříve než ve věku 16 let a mezi obláčkou a věčnými sliby musí uběhnout alespoň rok (obojí hlava 15).³⁶¹

Tvar obřadů těchto základních iniciačních stupňů písemně fixovaly u sv. Jiří texty v podobě jakýchsi maloformátových několikalistových příruček, které měli k dispozici oba hlavní aktéři obřadu – ordinář (či jeho vyslanci)³⁶² a abatyše.³⁶³ Z abatyšina exempláře s nimi byly seznamovány jistě i konventuálky.³⁶⁴ Jejich podoba platná pro 17. a 18. století vychází sice z předtridentských, resp. pro naše prostředí „předbělohorských“ vzorů, které však mohly být do poreformačního období přeneseny jen s několika mírnými korekturami konfesní povahy (v nových edicích textu tak byly např. odstraněny body typu *všecky velované, ať přijímají vobyčejem*

---

³⁵⁸ *Wan dan der Eingag in den Geistlichen Stand ein Geistliche Geburt ist, so ist das Novitiat die Zeit der Kindheit - Geistliche Anlaitung*, s. 23.

³⁵⁹ (...) *besitzest du auch die Würde einer Braut deß Göttlichen Sohns, mit deme du durch das band der Gelübd eng verknipffet bist - Geistliche Anlaitung*, s. 488.

³⁶⁰ M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 77 an. Jeden polský kazatel tuto konsekraci nazval výstižně jako *znakomita zakonnego panieństwa ozdoba*. Tamtéž.

³⁶¹ DTK, s. 254-255. V mnohých zejména potridentských rádech (např. alžbětinky či celestinky) byla profese zároveň složením věčných slibů. V tomto ohledu se údobí mezi obláčkou a profesí rovná noviciátu. U benediktinek je delší než noviciát končící profesí, neboť věčné sliby přicházejí prakticky až s velací.

³⁶² NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, N.24, *Methodus benedicendi virgines* O. S. B.

³⁶³ Tamtéž, AZK, kart. 15, inv. č. 2571 (fasc. 4), č. 215 (*Professi aneb závazek novejš pannen tímto způsobem a pořádkem takto se vykonává*).

³⁶⁴ Obsahují mnohá vodítka, jak se v případě obřadu zachovat, pokud konsekrátor použije ten či onen formulář řeči či gesto, který mírně průběh obřadu mění. Např. bude-li chtít od sester přijmout svíce on, či jeho asistent, mění se formule jeho vyzvání. Vše probíhalo v latině a sestry, zjevně neznalé jazyka, musely vědět, co v pravou chvíli odpovědět.

svým³⁶⁵). Tradice ve svých základních konturách zjevně dekretům koncilních otců vyhovovala.

4.1 OBLÁČENÍ JAKO OBŘAD

Obláčkou je sestra zaslíbena Kristu. Výpravou obřad³⁶⁶ připomínal ze všeho nejvíc svatbu,³⁶⁷ už jen výzdobou kostela bílými pentlemi a oděním kandidátky na vstup do „svatebních“ šatů (*brautkleyd*).³⁶⁸ Samotný průběh aktu je zachycen přinejmenším ve čtyřech dochovaných textech z různých dob, které mimo jiné zachycují odlišné detaily a posuny, jež se tu v sledovaném období objevily. Dva starší texty z pozůstalosti řádu jsou české (pořádek obláčky a seznam zpívaných a odříkávaných textů³⁶⁹), dva další, latinské (pořádek a instrukce pro ordináře), měla k dispozici arcibiskupská konzistoř.³⁷⁰ Liší se samozřejmě činnou perspektivou. Řádové pořádky jsou psány jako neutrální popis úkonů kandidátky a abatyše, ordinářův pořádek rovnoměrně popisuje konání všech osob, poslední text pak průběh podává jako sled úkonů ordináře.³⁷¹ Každý sebemenší úkon při obláčení (a to platí pro všechny obřady) má samozřejmě své nezastupitelné místo, každý funguje přinejmenším ve dvou rovinách: vizuálně-auditivní (to, co přítomní vnímají a aktéři viditelně a slyšitelně činí) a symbolické. Příkladem je hned první krok, který kandidátka na vstup do řádu prováděla: zaklepání na vrata kostela jako znamení prosby o vstup.

Místem slavnosti byla *ecclesia S. Georgii*. Podle starší úpravy má v den

³⁶⁵ NK Praha, ORST, sign. XVII.G.31, text č. 7 (*Zpráva k velování panen aneb regula v hodinu příhodnou k tomu velování má vyhledti, jakž vobyčej jest*), fol. 4v.

³⁶⁶ Další konotace obřadu a (podobnou) podobu jinde – Veronika ČAPSKÁ, *Misionářky mikrokosmu – řeholní ideál v kázáních při příležitosti vstupu žen do olomouckých klášterů*, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (ed.), *Olomoucké baroko. Proměny ambic jednoho města*, 1 (úvodní svazek), Olomouc 2010, s. 197–203.

³⁶⁷ To platilo napříč řády. Srov. popis obřadu u pražských karmelitánek. A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 109 an.

³⁶⁸ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 267.

³⁶⁹ V uvedeném konvolutu (NK Praha, ORST, sign. XVII.G.31) texty č. 1 (1636) a č. 5 (tento byl zřejmě určen pro kantorku či pozdější regenschori).

³⁷⁰ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/15, *Benedictione et consecratione virginum ordinis sancti Benedicti a N.21 – Ordo introductionis ad novitiatum*.

³⁷¹ Začíná slovy: (...) *Achi-Epùs excipitur a clero ad portam majorem eclessiae S. Goergii...* NK Praha, ORST, sign. XVII.G.31. Tento popis ceremoniálu je mladší zhruba o sto let než zbylé (cca polovina 18. století).

obláčky být panna odvedena za zpěvu ostatních ke kostelním dveřím; je zřejmé, že je již obyvatelkou klášterního areálu. V 18. století panna vstupuje do kostela *foris extra* sama a po zaklepaní. O přítomnosti rodičů nebo příbuzných na slavnosti texty sice mlčí, ale dost možná chvíli předtím měla adeptka řeholního života možnost mluvit s nimi naposledy bez dozoru odpovědné řádové činitelky. Dveře kandidátce otevírají členové ordinářova doprovodu: tridentská reforma zvítězila a je to klér, který rozhoduje, kdo může vstoupit s žádostí o přijetí. Po vstoupení se za pannou mají dveře ihned uzavřít (a již nikdy neotevřít). Za zpěvu ostatních přichází před oltář, kde ji očekávají abatyše a ordinář se všemi odznaky své hodnosti. Kandidátka poklekne a začne odříkávat *Veni sancte spiritus*. V další recitaci se pak postupně střídají sborem sestry a v podobě dialogu ordinář a *sponsa*. Když v následné mši sv. zazní *offertorium*, nastává moment oddání se nebeskému ženichovi. Panna mu jako snoubenci odevzdává – či jak dobová čeština psala: *ofěruje* – položením na oltář svůj prsten a následně i korunu a věnec (= symbolickou čistotu), což sbor sester doprovází zpěvem *Introduxit me rex in cellam*. Panna vstává a ostatní zpívají litanie a pak *mají zvony zvoniti po třikrát jako mrtvému*³⁷² – kandidátka tak navždy umírá pro vnější svět. Auditorium je dále svědkem vizuálního přerodu budoucí sestry. Kněz pokropí připravený řeholní šat svěcenou vodou, abatyše dle starší úpravy svlékne z panny její světský oděv a obleče jí řádový. Ten již adeptka nikdy nesejme, maximálně ho doplní při velování o závoj konsekrované sestry. V 18. století již tento úkon prováděli abatyše s ordinářem společně (*Celssissimus ad dextram, principissa ad sinistram*³⁷³), což je jednoznačné znamení, že rozšíření řeholní komunity je záležitostí nejen řádu, ale i církevních struktur, je jednoznačné. A ještě jeden důležitý moment představuje odtržení od (marnivosti) dosavadního života a světa – postřižiny, prováděné už podle prvního textu knězem a abatysí, kteří mají kandidátce odštíhnout její (v té době samozřejmě dlouhé) vlasy.³⁷⁴ Po sérii částečně dialogických kolekt, ordinářově požehnání a několika žalmů začne zpívat kantorka *hlasem veselým*³⁷⁵ *Te Deum laudamus a to všecko až do konce a zpívajíce hlasem*

---

³⁷² Tamtéž, fol. 2r.

³⁷³ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, N.21 – Ordo introductionis ad novitiatum.

³⁷⁴ Latinský pořádek poznamenává, že tento zvyk je prováděn *statuta sui ordinis*. Tamtéž, *Benedictione et consecratione virginum ordinis sancti Benedicti*.

³⁷⁵ NK Praha, ORST, sign. XVII.G.31, fol. 4r. Je jasné, že došlo k radostné události.

*spolu všickni do kláštera jdou.*³⁷⁶

Průběh a okolnosti této události patřily – stejně jako mnohé další – k natolik obvyklým, že se k nim zachovalo jen nemnoho zpráv. Je známo, že pro účely organizace byli zváni speciální obřadníci, byla přítomna hudba, bránu kostela otvírali hlídači.³⁷⁷ Když byla roku 1702 obláčena Maria Poxlina Plotka z Konařic († 1750), doprovázel ji na cestě k oltáři zvuk fanfár a zpěv mladých chlapců.³⁷⁸ Na osvětlení kostela bylo použito sedm liber svící.³⁷⁹ Obřadu a jeho slavnostnímu charakteru (přechodu do jiného světa) odpovídala i jeho délka: v dubnu 1660 se *diser ceremoni* protáhla přes celé dopoledne až do jedné hodiny.³⁸⁰

Pro majetnější kandidátky bylo opatření výbavy (nejen na tento den) úkolem jejich rodin a příbuzných. Šaty chudších kandidátek obstarávaly – zřejmě jako výraz své náklonnosti vůči klášteru – bohatí sponzoři. Když byla v dubnu 1660 obláčena jistá Johanka Brunnerová ze pražského Starého Města, vzaly si na starost její *aufbutzung* manželka nejvyššího purkrabího Marie Alžběta z Vrbna († 1671) a její sestry.³⁸¹ Zjevná snaha o okázalost se setkala s nepochopením ordinářova doprovodu, který oděv popsal jako tak „opentlený“, že se na jeho přípravu muselo „sto let čekat“, a přitom se stejně za půl hodiny zase sundá.³⁸² Staré „svatební“ šaty zůstávaly po obřadu bez užitku a recyklovaly se dále v ručních pracích sester na výrobu církevních textilií.³⁸³ Z šatů (*brautkleid*) urozené panny Buttlerové (obláčka 1697³⁸⁴), nyní sestry Marie Constantie, tak byly dále použity zlaté a stříbrné krajky a ještě červený *apparát*.³⁸⁵

Urozené dámy vystupovaly také v roli „svatebčanů“ uvedené měšťanské

---

³⁷⁶ Tamtéž.

³⁷⁷ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 267.

³⁷⁸ Tamtéž, kn. 22, fol. 142v.

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (Hgg.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Band VI., Wien – Köln – Weimar 2010, s. 777 (25. 4. 1660). Obláčeny byly ovšem tři dámy. Edice bude dále označována jako *Die Diarien* s příslušným číslem svazku I-VII.

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² Tamtéž – (...) *das frauzimmer die arme breutt also aufbuzet und behenckhet, und damitt nichts verlohren werde, also vernähet und verbändtlet, alß wan sie 100 jahr also bleiben müeßen, das man schier ein halbe studnt bederff einer kopf wider frey zu machen.*

³⁸³ Stejný zvyk panoval i jinde. Srov. A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 101. Co taky se světskými (*nota bene* takovými) šaty v konventu?

³⁸⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 108r.

³⁸⁵ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 136v.

slečny a po obřadu v klášteře poobědvaly.³⁸⁶ Nebyla to žádná výjimka, před polovinou 17. století byli dokonce k obláčkám a velacím zvaní i místodržící, *aby sem dorazili k většímu slavení s jejich milostmi paními manželkami a vzácným fraucimerem svým, a ráčili týč act přítomně ozdobiti a okrášliti ráčili.*³⁸⁷ O účastech panovníků a jejich manželek byla již řeč. Hostina byla důležitou součástí dne. Představu o její podobě může poskytnout vyúčtování obřadu Evy von Schönowitz,³⁸⁸ která vstoupila do kláštera v květnu 1755 a v listopadu pak měla obláčku. Zdá se, že pohoštění bylo spojeno s oběma událostmi. U příležitosti vstupu (*zum Eintritt*) byly pořízeny koláče pro panny a hosty, pro abatyši lot cukru a čtyři libry kávy, pro panny zřejmě o něco horší kávu a cukr. Pro den její obláčky (*zum Braut*) obstarali její podporovatelé formy na opatky a koláče, dále samotné koláče a žemle, maso, citrony, zvláště pak bylo zapláceno *zum Merenda* kuchařce, kuchaři a kuchtíkům.³⁸⁹ Chudším pannám byla „svatební“ hostina hrazena přímo klášterem. Ani takové hodování nebylo prosto nevšedních pochutin: například na obláčku Marie Theresie Winklerin († 1757) roku 1704 byly nakoupeny kaštany a piškoty.³⁹⁰

4.2 JMÉNO

Součástí přechodového rituálu vstupu do řádu je i přijetí nového řeholního jména jako dalšího znaku ukončení cesty v dosavadním světě. Tak měl být manifestován zejména rozchod s vlastní rodinou. Nepodařilo se doposud najít spolehlivý klíč, podle něhož bylo jméno pro budoucí řeholnici vybíráno. Zdá se, že takové pátrání je spíše odsouzeno k podobnému výsledku, jakého dosáhla Erika Kustatscher při výzkumu tohoto fenoménu na vzorku 212 řeholnic, které vstoupily k brixenským klariskám v letech 1587 až 1805.³⁹¹ Bezpečně mohlo být rozhodnuto jen ve třech případech – v jednom případě šlo o jméno děděné v ženské linii rodu,

---

³⁸⁶ Tamtéž.

³⁸⁷ Tamtéž, kn. 20, fol. 223v.

³⁸⁸ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 267.

³⁸⁹ Vše Tamtéž.

³⁹⁰ Tamtéž, kn. 22, fol. 90r.

³⁹¹ Erika KUSTATSCHER, *Die Welt (in) der Klausur – Spirituelle Ideale und realer Alltag im Brixner Klarissenkloster im 17. und 18. Jahrhundert*, in: B. Mazohl – E. Forster (eds.), *Frauenklöster*, s. 125. V našem prostředí nebyla tato otázka patrně dosud blíže řešena.

v druhém případě patřila mezi předky řeholnice jistá světice a konečně ve třetím šlo o patrona dne, v němž dotyčná dívka přišla do kláštera.³⁹²

V případě svatojiřských benediktinek lze několik základních tendencí vysledovat analýzou několikrát zmiňovaného nekrologia. Předně se zdá, že přinejmenším do začátku 40. let 17. století (víceméně se kryje s nástupem abatyše Justiny Anny) bylo řeholní jméno dáváno bez výjimky konvrškám a ve většině případů také chórovým sestrám neurozeného původu a některým erbovním měšťankám. Může to nějakým způsobem vypovídat o možném chápání svatojiřského konventu jako nějaké obdoby říšských neklausurovaných světských ústavů šlechticů, jež mohlo odrážet jakýsi předchozí (v očích potridentské reformace samozřejmě úpadkový stav); v oněch ústavech není změna jména obvykle postulována. Zavedení řeholních jmen pro řeholnice šlechtického původu – jako první tak byla roku 1641 obláčena *urozená panna* Helena Chanovská z Dlouhé Vsi († 1708), od nynějška Sibilla³⁹³ – může souviset s Harrachovým reformním úsilím druhé poloviny třicátých let 17. století.

Přesto ani v následujícím období není jméno udělováno každé kandidátce. Zhruba do 70. let 17. století (první léta vlády abatyše Anny Mechtildy) se mezi sestrami objevují občasné poznámky typu „zůstalo jí jméno ...“ Znamená to, že kandidátka nadále užívala jedno ze svých křestních jmen (zpravidla ne to první, takže k jistému posunu při oslovování dojít mohlo), jako se to stalo například roku 1673 Anně Magdaleně Sabině Bruschinovou Neiperger (1754–1717), která už navždy zůstala Sabinou.³⁹⁴ Příčina zůstává neznámá. Nekrologium ukazuje, že se jev týkal spíše těch dam, které přicházely do kláštera ve vyšším věku (tj. starší 20 let), popřípadě těch, u nichž zápisky signalizují nějakou psychickou újmu. Marii Magdaleně Pfeyfferin (* 1661), která byla *od Boha na rozumu snižená*, zůstala v řádu – jistě i z terapeutických důvodů – dokonce obě jména, zřejmě v první řadě pro jejich biblickou konotaci.³⁹⁵ Nejpozději od dob abatyše Františky Heleny (1691–1720) pak i tyto výjimky mizí.

---

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 91r, č. 46.

³⁹⁴ Tamtéž, fol. 98v, č. 85.

³⁹⁵ Tamtéž, fol. 102r, č. 99.

Za vlády abatyše Isidory Konstancie (1722–1731) se konstituuje – a opět bez pramenně podloženého podkladu – pravidlo, které podtrhlo odlišnost chórových a laických sester. Jména všech obláčených sester mají od této doby dvě části, z nichž první signalizuje příslušnost ke skupině: pro velované je prvním (a stálým) dílem jména Maria, pro konvršky pak Anna.³⁹⁶ V běžném životě však byla více užívána ona druhá jména, která se objevují i na cedulích na rakvích řeholnic (srov. kap. 14 této práce). Pro posledních třicet let existence konventu pak autorka nekrologia u některých konventuálek uvádí poznámky typu „den Nahmen bekommen XY von der Fürstin XY.“ V ostatních letech je tato formulace bez výjimky zvrtná („dáno jí jméno XY“). Mohlo by to svědčit o tom, že v některých případech vstupovaly do tohoto procesu i jiné hlasy: možná samotných kandidátek, možná jejich duchovních patronů v nejširším slova smyslu (od zpovědníků po novicmistryně), možná dokonce duchovních, kteří sestry přímo oblačeli.

Bezpečné určení konotací řeholního jména se stejně jako u brixenských klarisek pohybuje i v případě kláštera u sv. Jiří v řádu jednotek. Po odečtení skupiny 48 kandidátek, které si svá světská jména v nějaké podobě uchovaly, panuje jistota snad jen ve třech případech. Františka Usinka (1617–1652) vstoupila jako Dorota na den sv. Františka.³⁹⁷ Patron tak pro ni měl jistě zásadní význam. Gertrudis Tannerka (1687–1755) vstoupila jako Bibiana a zmíněná světice byla *obvzáštní milovnice*,³⁹⁸ a konečně Maria Milada Kautschowna (1681–1747) vstoupila jako Ludmila a zakladatelky kláštera byla *obvzáštní ctitedlkyně*³⁹⁹). Jasně odkazy na řád a svatojiřskou spiritualitu lze pak spatřovat ve jménech Scholastika (ve sledovaném období celkem 5x), Benedikta (6x), Georgia (2x), Milada (3x) a Ludmila (8x). Od posledně jmenovaných světic je pak malý krůček k úctě k zemským patronům, kteří

---

³⁹⁶ Pravidlo potvrzují zmínky v seznamu svatojiřských řeholnic, který byl připojen k slavnostnímu kázání Johanna Kuglera k domnělému osmistému výročí od založení kláštera roku 1771. Seznamu chórových sester (Marii) předchází invokace *Plaudite Mariae parens! Maris esto stella Mariis: quas munis lege, en! Nomina grata lege*. Soupis konvršek je uvozen poznámkou *Offert Anna Tibi Nomina grata sibi*. Johann Franz von Paula KUGLER, *Ehr und Krönungs-Rede auf die Hochwürdigste und Hochgebohrne Frau Frau Maria Electa Wenceslaa. von Gottes Gnaden Fürstin und Abtißin des uralten Königl. Jungfräulichen Kloster-Stifts bey St. Georgen ob den Königl. Prager Schloß (...)*, Prag s. d. [1770], nestr. Tohoto pravidla si na základě seznamu členek konventu z posledních let jeho existence všimli už Mach se Šitnerem, kteří ho považovali za obecně platné. Srov. F. MACH – E. ŠITTNER, *Oprava chrámu sv. Jiřského*, s. 369.

³⁹⁷ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 88r, č. 31.

³⁹⁸ Tamtéž, fol. 112v, č. 133.

³⁹⁹ Tamtéž, fol. 113r, č. 136. Nové jméno získala i přesto, že její původní by svatojiřskému kontextu vzhledem k přítomnosti hrobu světice.

jsou však v „neochvějném základu českého křesťanství“ v této oblasti zastoupeni překvapivě málo: třemi Wenceslawami, dvěma Adalbertami, jednou Nepomucenou a ještě jednou pannou, která se dokonce honosila dvěma jmény z tohoto ranku – Marií Ludmilou Prokopou von Ugarte (1713–1766).⁴⁰⁰ V některých případech se kandidátkám dostalo stejného jména, jako měla některá z žijících sester. Zde lze patrně hovořit o nějakém blíže nespecifikovatelném duchovním spříznění (např. Johanna von Bubna tak roku 1767 získala jméno přímo po (a od) vládnoucí abatyši Marii Josefě).⁴⁰¹ Mohla-li tato skutečnost nějak ovlivnit budoucí roli obláčené sestry v konventu, nelze opět přesvědčivě doložit. Stejně tak může platit, že udělení jména po některé zemřelé sestře mohlo nějakým způsobem odrážet udržování vnitřní paměti konventu. Nová Anastasia tak mohla připomínat jinou zemřelou toho jména, na níž se v konventu vzpomínalo s pohnutím. Obecně zřejmě platí, že obláčená sestra měla v souladu s novým jménem následovat život světce, jehož jméno nosila.⁴⁰² Platilo-li to v každodenním vnitřním životě konventu, není známo. Minimálně v jednom případě se ovšem vzor světice přenesl na nositelku jejího jména (i když jen vně kláštera). Když J. F. Hammerschmidt ve své kronice popisuje dobrodiní, které prokazovala svému okolí abatyše Alžběta Eufrosina (1662–1671), dodává, že jí lidé nazývali druhou [sv.] Alžbětou.⁴⁰³

Ztráta jména u svatojiřských benediktinek ovšem nebyla absolutní a vztahovala se pouze k životu uvnitř. V komunitě vystupovaly řeholnice obyčejně jako sestra XY (doplň jméno), pokud však z nějakého důvodu jednaly vně klášterních zdí (což byl zejména případ abatyší a převorek), bylo jejich řeholní jméno spojeno vždy s rodným příjmením. Tak se i na představitelky konventu obraceli nejen různé instituce, ale i kupříkladu různí příležitostní literáti či kazatelé, kteří abatyším věnovali svá díla. Připomeňme jen namátkou Daniela Maxima Veselého a jeho *ve vsí pokoře a poníženosti obětovaný Vinš a Plesání Poetické k větší Počestnosti a Okrase dne a Slavné Památky Šťastného Narození Vysoce osvícené Kněžny, Důstojné Velebné a Nábožné Panny Panny Alžběty Eufroziny Kestnerové z Traumburgku, z B. M. Kněžny a Abatyši Kláštera Sv. Jiří na Hradě Pražském.*⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Tamtéž, fol. 121r, č. 170.

⁴⁰¹ Tamtéž, fol. 125v, č. 194.

⁴⁰² Srov. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 74.

⁴⁰³ (...) *quam populus alteram Elisabetham dictitabat* – J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 119.

⁴⁰⁴ NK Praha, ORST, sign. XVII.G.32.

Případů, kdy činila nějaké pořízení vně kláštera „řadová“ sestra, bylo samozřejmě méně. Typickým zástupcem této kategorie jsou dědická řízení, vedená sice abatyšemi jako zástupkyněmi konventu, ale vždy s označením *als vertretterin*.⁴⁰⁵ Zde bylo ovšem toto náhlé „navrácení ke kořenům“ motivováno právními ohledy. Účastník řízení musel být jednoznačně určen, jak to učinil např. vídeňský vojenský soud v případě sestry Marie Benediktiny roku 1715 (*mitprofessin Maria Benedicta, vorher Ernestina des wey. herrn Michal Aulick gewester Kay. habtmans eheleibl. tochter und erbin*⁴⁰⁶). „Odsvětštění“ svatojiřské řeholnice tak zjevně nikdy nedospělo k stavu, který panoval například u karmelitánek, jejichž – aby byl uveden nějaký příklad – poslední předjosefinská převorka vždy komunikovala s vnějším světem jen coby Paula Maria von Kindl Jesu.⁴⁰⁷ Také benediktinské nekrologium vždy uvádí na prvním místě světské jméno (a příjmení) sester a jejich řeholní jméno až v souvislosti s oblačněním, čímž se například liší od podobného soupisu (novoměstských) voršilek, jež jsou tu pro své následovnice zaznamenány jen jako *mater Anna Dorothea von himmel, gebohrne De Selys*.⁴⁰⁸

4.3 OBLÁČENÍ V SOUVISLOSTECH

K oblačce přistupovaly panny zpočátku nejčastěji po roce pobytu v klášterním areálu, jak to vyžaduje i Benediktova řehole,⁴⁰⁹ později se tato perioda snižovala na zhruba půlrok, od poloviny 18. století nejsou výjimkou i kratší údobí.⁴¹⁰ Zdá se, že ta však byla vedena spíše okolnostmi jednotlivých kandidatur. Za oblačkou Josefý von Waldstein (1732–1784), která se uskutečnila roku 1750 po pouhém měsíci od příchodu do kláštera,⁴¹¹ je tak třeba zřejmě spatřovat možnou determinaci nejstarší dcery duchcovského pána, pravděpodobněji pak její podporu v

---

⁴⁰⁵ Tak např. v řízení týkajícím se Ernestiny Aulickové z r. 1715 – NA, FK, kart. 30, sign. B-VI/5P.

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ NA Praha, APA, kart. 2204, sign. C-137/3, Fasciculus Monialum ad. S. Josephum.

⁴⁰⁸ Viz NA Praha, APA, kart. 2104, sign. C 120/1, *Verzeichnuß deren geistlichen, die in unsern closter St. Ursulae auff der Neystadt gelebt, seelig verschieden und annoch leben*, záznam č. 1 (nepag.).

⁴⁰⁹ Kap. 58.

⁴¹⁰ Tento postup však nijak neodporuje tridentskému dekretu o řeholnicích, který čas mezi příchodem do kláštera a oblačkou nijak nespécifikuje – DTK, s. 254 (hlava 15).

⁴¹¹ AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 122v.

podobě věna bohatého otce. O rok dříve byla obláčena po dvou měsících Barbora Baulerin von Hohenburg (* 1732), kde jistě svou roli hrály příbuzenské vazby na vládnoucí abatyši Annu Scholastiku. Bez významu asi nebude ani skutečnost, že v této době se někdejší bohatá frekvence přijímacích obřadů (např. roku 1694 se uskutečnila tři obláčení v září a listopadu, roku 1696 pak dvě v červnu a srpnu) smrškla na jeden obřad ročně a pro klášter bylo výhodnější získat novicku (a její věno) hned, než čekat další rok v nejistotě, že se nakonec vstup neuskuteční.

Obláčky bývaly většinou obřadem hromadným, kterého se účastnilo více adeptek na vstup, které přišly do kláštera v určitém předchozím čase. Pouze v dobách nejhubenějšího zájmu o řeholní život se uskutečňovala obláčení jedné panny. V případě pražských benediktinek jde o první patnáctiletí 17. století, kdy do kláštera přišlo pouze pět zájemkyň⁴¹² a po třikráte byla obláčena jen jedna kandidátka (z toho jedna přichází z roku 1599). Už tři z pěti dam byly přiřazeny k další „várce“ roku 1616, kdy se na svátek Přenesení sv. Ludmily do konventního kostela dostavila i sama císařovna Anna.⁴¹³ Je možné, že mezi pannami, které vstupovaly slavnostně do řádu ve stejný den, mohlo vzniknout nějaké „generačně-duchovní pouto.“ Jistě by ho podpořila téměř dokonalá synchronizace dalších stupňů zasvěcení, jak to lze spatřit třeba na příkladu trojice konventuálek z přelomu 17. a 18. století: Kateřiny Preistin, Marie Magdaleny Graverantin a Kateřiny Cajetany Talduzzi.⁴¹⁴ Do kláštera přišly každá v jiný čas, dvě roku 1696, jedna o rok později. K obláčce spolu přikročily v srpnu 1698, profesní sliby složily společně v srpnu následujícího roku a konečně velovány byly na den sv. Kosmy a Damiána roku 1705.⁴¹⁵

Zpočátku byly v takovýchto skupinkách přítomny všechny panny bez rozdílu svého budoucího (ne)zasvěcení. Od 18. století, kdy začal být za šlechtických abatyší kladen důraz na urozený původ uchazeček – který vylučoval možnost stát se konvrškou –, přistupovaly budoucí laické sestry k obláčce samostatně.⁴¹⁶ Poprvé je

---

⁴¹² Helena Maršálková (1607), budoucí abatyše Voršila Rathouská (1610), Dorota Jaroslavová (1611), Apolonia Vackovna z Růženého (1614) a Lidmila Popeliusová (1615).

⁴¹³ Např. v medailonu sestry Heleny († 1652) – AHMP, SR, kn. 7875, fol. 85v, č. 20.

⁴¹⁴ Tamtéž, fol. 108v-109r, č. 120-122.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ Připouštěla to i statuta konventu, kde v kap. 23 O konverskách stojí, že *mohou* [zdůraznil JK] *být přijaty a obláčeny s pannami kúrními na i stejném místě*. NA Praha, APA, kart. 2120, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta.

tento postup zaznamenán k roku 1727,⁴¹⁷ kdy se za celý rok uskutečnila pouze obláčka Barbory Khanin.⁴¹⁸ Jako konsekrátor byl na ni pozván *praepositus* malostranského profesního domu Tovařystva Ježíšova Paul Stralano SJ (1676–1726).⁴¹⁹ Přes jeho jistě poměrně významné místo v rámci Tovařystva a mezi duchovními „spolupracovníky“ konventu (malostranští jezuité vysílali ke sv. Jiří tradičně zpovědníky) se přesto nelze ubránit dojmu, že titulárně/právně stál poněkud nížeji než obvyklí konsekrátoři.

V období, které sleduje tato práce, byla role duchovního uvádějího uchazečky do řádu vyhrazena církevním strukturám. Pamětní kniha kláštera uvádí hned u Alžběty Begberin – první panny, kterou přijala abatyše Judita roku 1580 –, že jí oblačel o dva roky později arcibiskup Martin Medek (1538–1590).⁴²⁰ Toto pravidlo zůstalo zachováno s výjimkami indispozic či sedisvakancí⁴²¹ až do smrti Ferdinanda Matouše Sobka z Bilenberka roku 1675. Od tohoto roku se pak v rolích oblačitelů u sv. Jiří objevují obyčejně generální vikáři, světicí biskupové (z nichž se pak někteří stali jako např. Daniel Josef Mayer z Mayern i arcibiskupy), nebo kanovníci metropolitní kapituly, mezi které patřil např. ještě roku 1700⁴²² Tobiáš Jan Becker (1649–1710), od následujícího roku pátý biskup královéhradecký.⁴²³ Právě jejich účast zřejmě přizivovala historické duchovně-administrativní nároky metropolitní kapituly vůči klášteru, jichž si zřejmě samy sestry byly vědomy, když mnohé z oficiálů docházející k obláčkám a velacím označovaly ve svých písemnostech jejich kanovnickými úřady. „Neordinářskou“ řadu konsekrátorů přerušil až ve 30. až 50. letech několika oblačeními a velacemi arcibiskup Jan Mořic Gustav Manderscheid-Blankenheim (1676–1763).⁴²⁴ V posledních desetiletích existence kláštera se – jak se

⁴¹⁷ Zde bude datum zřejmě chybné. Srov. Stralanova data z další věty.

⁴¹⁸ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 117v, č. 153.

⁴¹⁹ BBDR, Stralano, Paulus, SJ, 1661-1726, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000100780> (staženo 30. 5. 2019).

⁴²⁰ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 83v, č. 7.

⁴²¹ Např. Arnošt Vojtěch z Harrachu se zřejmě z důvodu svého zdravotního stavu poslední obláčky připadající na dobu jeho episkopátu neúčastnil. Uskutečnila se na svátek Umučení sv. Ludmily (15. 9.) 1667. Tamtéž, fol. 96v. Harrach zemřel krátce nato 25. října. Zastupoval ho Šebastián Zbraslavský († 1670), generální vikář a kanovník metropolitní kapituly. K němu Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque prelatorum...* Praha 1912, s. 169.

⁴²² Obláčka Marie Clary Stadlerin von Wolfersgrün, Anny Marie Albrechtin a Anny Marie Kalcherin. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 109v–110r.

⁴²³ K jeho kanovnické dráze A. PODLAHA, *Series*, s. 220–222.

⁴²⁴ První byla velace roku 1736 a poslední pak roku 1755 (mj. velace budoucí kněžny a abatyše Marie Josefy Fürstenbergové). AHMP, SR, kn. 7875, fol. 117v a 122r.

zdá – ustálil zvyk, že na oblačení vykonávali kanovníci, kdežto velace byla vyhrazena biskupům. Prvně se tak stalo ve dvojici František Johann Jeroným Barton (1702–1780)⁴²⁵ a Emanuel Arnošt z Valdštejna (1716–1789),⁴²⁶ biskup litoměřický a jediný sufragán, který kdy v této roli u sv. Jiří vystupoval. Zdá se tedy, že oblačkám přestal ordinariát v průběhu století přikládat takovou důležitost, jakou měly předtím. Mohlo by to svědčit o podobném přístupu v širším měřítku, neboť se ukazuje, že kapitula ke sv. Jiří vysílala často své „zánovní“ kanovníky (tak např. roku 1771 Tomáše Jana Hrdličku s teprve ročním kanonikátem⁴²⁷), zatímco povaze situace a postavení kláštera by patrně odpovídal některý váženější člen, možná samotný probošt. Podobné ochladnutí zájmu ze strany ordinářů nebylo zřejmě až tak výjimečné; v případě českých voršilek ho reflektuje Marie Macková.⁴²⁸ Od entusiasmu Arnošta Vojtěcha z Harrachu přes zdvořilý zájem Ferdinanda Matouše, výběrovou pozornost Jana Bedřicha z Valdštejna (1675–1694) až po rutinní přístup podobný tomu od sv. Jiří.

---

⁴²⁵ A. PODLAHA, *Series*, s. 279–280.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 270–274.

⁴²⁷ Viz tamtéž, s. 291.

⁴²⁸ M. MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 48–49 a 70.

5. NOVICIÁT

Obláčkou se sestra stala součástí řádu, což s sebou neslo také právo na vlastní místo uvnitř klauzury. V dobách intenzivní obnovy kláštera cca do poloviny 16. století nebyl prostor pro novicky nijak oddělen od ostatních.⁴²⁹ Harrachovy konstituce z roku 1635, které jistě odrážely reálný stav budovy, hovořily o *dormitorium aneb šlófhause* jako o dílu domu děleném na cely, kde *spějí* [dokonce] *i panny před obláčkou s ostatními*.⁴³⁰ V té době zde zřejmě novicky obývaly společnou místnost.⁴³¹ Tato lokace výrazně eliminuje nebezpečí „potulky“ po klášterních chodbách a zároveň činí přehlednými případné návštěvy u novicек. Jak dosvědčila roku 1720 v rámci vizitace novicmistryně Anna Jacobina Kalcherin, nesmí do noviciátu nikdo cizí bez svolení abatyše.⁴³²

Po dostavbě budovy do dnešního stavu, k níž došlo okolo roku 1680, se v konventu zřejmě objevilo místo i pro samostatné ubytování novicек, přinejmenším některých, které se mohly nastěhovat hned do prázdných cel a nemusely čekat, až se smrtí některé spolusestry uvolní místo. Jak bylo naznačeno v kapitole o klášterní budově, nebyly svatojiřské cely ve svém celku vybavovány tak komfortně jako v jiných konventech. Přesto i zde minimálně ve vrcholném období 18. století panovaly zjevně jisté výjimky závislé zřejmě na výši věna. Když roku 1731 přišla ke sv. Jiří Anna Elisabeth Tschischwitzin von Gäbersdorff (1705–1777), dcera výběrčího daní v kladském hrabství, získala celu o třech oknech a její věno stačilo na pořízení závěsů, kroužků do nich, garnyží, skříně, postele, oltáře s rámem, antipendia, zámku do dveří, ubrusu, polstrované židle a svíček.⁴³³ Baronka Eva von Schönowitz roku 1755 zařídila svou celu vedle uvedeného ještě knihami (breviář, diurnál atd., celkem za 37 zl.), regálem (zřejmě na ně), prádelníkem, komodou, ubrusky, nádobím (mj. sklenicemi) a obrazy.⁴³⁴ Roku 1781 si dokonce některé

---

⁴²⁹ K roku 1574 hovoří klášterní pamětní kniha o jedné společné ložnici pro všechny řeholnice. AHMP, SR, kn. 7875, pag 2.

⁴³⁰ NA Praha, APA, kart. 2120, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta.

⁴³¹ V inventáři z roku 1782 (kdy už díky fixovanému počtu konventuálek toto řešení nebylo potřeba) je označena jako *Zimmer gegen Chor, wo die Novitzin gewohnt*. NA Praha, ČSÚ, kn. 452, fol. 85v.

⁴³² NA Praha, APA, kart. 2120, sign. C 119/15, Electiones principissarum ad S. Georgii, 1720: *Das novitiat ist separirt und darff niemand hin ohne der fürstin erlaubnuß*.

⁴³³ Tamtéž, AZK, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 178), č. 1506.

⁴³⁴ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2595 (fasc. 28), č. 267.

novicky nechaly ve svých celách před „nástupem“ udělat nové dubové podlahy.⁴³⁵ Zařizování „bydlení“ však asi patřilo k posledním výdajům, které panny víceméně ve svém životě učinily přímo s penězi, které měly při sobě. Nejpozději po obláčce se veškerá hotovost, kterou si přinesly do kláštera, odevzdávala do konventní pokladny. O přidělu peněz na obstarání potřeb jednotlivých sester (jistě méně bylo potřeba mladé a zdravé řeholnici, více pak té staré, která potřebovala pravidelný přísun léků apod.) zajišťovala převorka.⁴³⁶ Místo novicek v komunitě upřesňovala konventní Statuta ve své patnácté kapitole a odpovídá tomu, co platilo pro dívky před obláčkou.⁴³⁷ Rozdíl je v tom, že dotyčná je už členkou řádové komunity a její „panenské“ chování už musí být synchronizováno s profeskami a odbývat se uvnitř klauzury.

Není překvapivé, že rodiny budoucích řeholnic pokládaly jejich přijetí do kláštera za víceméně definitivní, přestože institut noviciátu umožňoval návrat do „světa“. Jistě to platí pro méně majetné kruhy, u nichž bylo odkládání „přebytečných“ dcer do řeholních institucí motivováno ekonomicky asi nejsilněji. Když byla roku 1679 propuštěna pro bližší nespécifikovanou chybu (*fehler*) Helena Steynin z Opavy, hodlala se její matka navzdory „ohromnému chladu, bídě, bez prostředků a v ohrožení na životě“ vydat do Prahy, aby tehdejší abatyši Anně Mechtildě vysvětlila, že zde musí přes veškerou hanbu a výsměch zůstat a že jí nikomu, než Její Milosti nepředá.⁴³⁸ Její snaha však byla zjevně lichá (a „chyba“ dcery natolik veliká), neboť uvedená Helena se mezi svatojiřskými benediktinkami neobjevila.

Vzácně je dokonce dochován list jedné zklamané dámy arcibiskupovi, z něhož je patrné, jaká očekávání mohla být do řeholního života vkládána. Pisatelka, jistá Anna Barbara Kritzingerin, uvádí, že se jí řád líbil a toužila být do něho přijata.⁴³⁹ Za hlavní důvod svého odchodu po roce pobytu označuje sice špatné zdraví (*mangel der gesundheit*), které je ovšem zapříčiněno situací uvnitř kláštera:

---

⁴³⁵ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591, N.30 a N.49.

⁴³⁶ NA Praha, ČG-PU, kart 680, sign. F 2 21/7, N. 308.

⁴³⁷ Tamtéž, APA, kart. 2120, sign. C 119/15, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 15 *O novicech a pannách k oblačení*.

⁴³⁸ Tamtéž, AZK, kart. 23, inv. č. 2592 (fasc. 25), č. 2331.

⁴³⁹ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2602 (fasc. 35), b. č. (Demüttigs suppliciren 1654).

špatnou stravou, nedostatkem povětrí a přísností a nedokonalostí abatyše.⁴⁴⁰ Mezi pannami nenalezla nic dobrého a když poznala denní pořádek, domácí práce a další obvyklé věci, nemá důvod zde být: *hofende ich werde in der welt Gott dem allmächtigsten besser dienen mögen.*⁴⁴¹ Důvody tak otevřeného popisu rezignace arcibiskupovi jsou i ekonomického rázu. Žena pocházela jistě z nezámožných poměrů (možná ani nebyla měšťanka), a když si chtěla z kláštera odnést své šaty, byla abatyší odmítnuta. Stejně tak jí nebylo vydáno 250 zl. (polovina jejího dědictví), které po svém příchodu do kláštera odevzdala, s tím, že zaplatily náklady na její pobyt v klášterních zdech.⁴⁴² Návrat do světa nebyl, jak vidno, příliš snadný a ve výsledku se mohl pojit s další pauperizací někdejších kandidátek. Zároveň se ukazuje, že klášter nemusel být zdaleka nejideálnějším místem ani pro upřímně zbožnou křesťanku.

---

⁴⁴⁰ Tamtéž – (...) *aber ich ungluckseelige hab wichtige ursach halben den willen verendern und in die welt wiederkheren müssen, sonderlich auß mangel der gesundheit, so ich theils wegen der speiß und tranck, theils wegen eingeschlossen luft verlohren, geschwiege die grosse strengikheit und öffteres dirren der fürstin und andere grosse beschwerlickheiten, so ich im kloster befunden.*

⁴⁴¹ Tamtéž.

⁴⁴² Tamtéž.

6. DALŠÍ STUPNĚ NA CESTĚ – PROFESE A VELACE

Složení profesních slibů probíhalo na rozdíl od ceremoniálně pojaté (až teatrální) obláčky poměrně prostým způsobem.⁴⁴³ Dělo se v kruhu sester, od vzniku samostatného kůru sester právě tam (předtím patrně v kapitulní kapli). Jeho hlavními aktéry byla krom novicky abatyše, jistá role připadá v souladu s dikcí řehole také komunitě.⁴⁴⁴ Také pro jeho účely byl sepsán krátký pořádek, jehož česká verze *Professi aneb závazek novejšch pannen tímto způsobem a pořádkem* se dochovala v pozůstalosti kláštera.⁴⁴⁵ O tom, že čas profesních slibů nadešel, zpravila abatyše den předtím adeptky na zasedání kapituly. Druhý den po tercii se budoucí profesky shromáždily před oltářem, kde byly po odzpívání žalmu *Deus misereatur nostri* tázány abatyší, zdali se před Bohem a sv. Benediktinem přiznávají k zachování řehole. Po souhlasné odpovědi adeptky třikrát prosily o přijetí (*Suspice me, Domine*). Místo společenství v budoucím životě profesek je v tomto případě vyjádřeno nejen přítomností celého konventu, ale i jejich sborovou účastí v třetím běhu žádosti, po němž následuje hromadné *Gloria Patri et Filio etc.* Hlas profesky přestává být hlasem jedince a stává hlasem společenství. Tento další krok (nebo připomínka) v depersonalizaci řeholnice pak následovalo slavnostní složení slibu do rukou abatyše coby zástupkyně konventu, řádu, ale i Boha⁴⁴⁶ v obvyklé podobě, která je vlastní všem obřadům vstupu do jakýchkoliv exkluzivních společenství (přísaha na řeholi v podobě knihy, pokleknutí, vyslovení slibu).

Ač je v obvyklém pojetí profesní slib veřejným vyjádřením všech tří základních řeholních slibů – poslušnosti, chudoby a čistoty – akcentuje svatojiřský pořádek především (a vlastně jen) ten první. Odráží se krom výše uvedených deklarací a běžného ulehnutí tváří k zemi s roztaženými pažemi na znamení pokory (prostrace; pořádek to opisuje slovy, že sestry *padnou a prostrou se na odpuštění*) i v samotném znění profesního slibu (*Já N., slibuji před Bohem i těmito všemi svatými stálost místa a napravení mravův mých, i poslušenství abatyši přítomné, pokavadž*

⁴⁴³ Srov. M. BORKOWSKA, *Życie codzienne*, s. 71.

⁴⁴⁴ *Regula Benedicti – Řehole Benediktova*, Praha 1998 (dále ŘB), s. 137 (kap. 58, verš 22-23).

⁴⁴⁵ NA Praha, AZK, kart. 15, inv. č. 2571 (fasc. 4), č. 215 (nedat., paleograficky jde nejspíš o druhou polovinu 16. století). Jednotlivé adeptky (a samozřejmě i abatyše) se s ním seznamovaly v patričním předstihu.

⁴⁴⁶ Tu letmo abatyše působí v postavení, vyhrazeném v (nejen raně novověkých) katolických obřadech výhradně mužům.

nejveřejši křehkost má muže, vedle *regulae* svatého Benedikta⁴⁴⁷). Řehole předpokládá, že slib má být i vlastnoručně podepsán.⁴⁴⁸ Zdali se tak dělo i u benediktinek, není zatím známo. Na rozdíl od jiných českých ženských řeholních komunit raného novověku⁴⁴⁹ se v pozůstalosti řádu nedochoval žádný profesní lístek. Možná, že jeho jakousi náhradou byl zápis do *Pamětní knihy* kláštera, který se zároveň stal prvním odstavcem budoucího posmrtného medailonu řeholnice (tj. nekrologia).

Před profesí řeholnice vyřizovaly definitivně své poslední pozemské věci, zejména ty, které se týkaly jejich dědických a finančních záležitostí. To v praxi znamenalo především sepsání jakéhosi testamentu, v němž – jako Helena Catharina von Butler roku 1698 – uváděly, že pomíjivý svět (*die eytele weldt*) opustily dobrovolně a po probačním pobytu v noviciátu se svobodně při znalosti statut rozhodly pro profesi. Veškeré dědictví po otci i matce tudíž odkazují svobodně řádu, to jest abatyši a konventu jako univerzálním dědicům.⁴⁵⁰ Testamenty podepsané svědky pak byly zanášeny do Desek zemských. Rodiny či poručníci před složením profesních slibů vyrovnávali poslední dluhy, které vůči svým dcerám či svěřenkyním, resp. klášteru, měli. Týkalo se to především rodin z měšťanského prostředí, kteří obvykle při vstupu dcer do řádu platili nejprve nějakou částku sloužící k jejich vydržování v noviciátu a před profesí pak věno „dorovnávali“. Roku 1674 tak kupř. prohlašuje chebský Johann Christian Bruschi von Neiperg, že své dceři (*meiner liebsten tochter*) dává u příležitosti profese 100 zlatých a dalších 400 v hotovosti na ní čeká po smrti obou rodičů.⁴⁵¹ Budoucí abatyše Rosina Klára († 1722) byla na zaopatření v noviciátu vybavena 25 zlatými, k nim před profesí přibylo 100 a dalších padesát slíbil její otec Georg Adalbert dodat za krátko.⁴⁵² Zdá se, že tato vypořádání pokládaly rodiny za definitivní tečku za svými povinnostmi vůči

---

⁴⁴⁷ Vše tamtéž.

⁴⁴⁸ ŘB, s. 137 (kap. 58, verš 20).

⁴⁴⁹ Kupř. dva takové lístky z prostředí pražských dominikánek jsou editovány v práci P. WALTER, *Život dominikánek*, s. 73–74. Dominikánky slibovaly poslušnost dle své (augustinské) řehole Bohu, P. Marii, sv. Dominikovi, provinciálům řádu v zastoupení generálů a převorkám. Již z těchto formulací je možno vyčíst právní postavení jednotlivých konventů v rámci církve svaté. Benediktinky přísahaly svou poslušností jen abatyším. Na druhou stranu zdůrazňují svou mravní nedokonalost a „křehkost“ způsobenou faktem, že jde o „pouhé“ ženy.

⁴⁵⁰ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2602 (fasc. 35), b. č.

⁴⁵¹ Tamtéž, kart. 23, inv. č. 2592 (fasc. 25), č. 2245. Douška *am parem* je podstatná, když mnozí z rodičů měli tendenci obdarovávat klášter (často nedobytnými) obligacemi.

⁴⁵² Tamtéž, č. 2248.

dcerám, vyjádřenou třeba v jednom výčtu částek z roku 1677: *und (...) befehle annebenst Euer Fürstl. Gnaden mein liebster kidt zu dero gnädigen schutz.*⁴⁵³

Posledním stupněm a definitivním zakotvením v řeholním společenství bylo pro benediktinské chórové sestry přijetí černého závoje. V tomto momentu už byly řeholnice duchovně tak na výši, že jejich examinátoři před obřadem mohli jen konstatovat, *quod et cum gratia Dei ea quae ad velationem, seu consecrationem de praeterito requiruntur, custodierint et quae in futurum servanda sunt, propositum observandi habeant.*⁴⁵⁴ K obřadu přinášejí nejprve vybrané panny vela (*kápě faldovaný*) k hlavnímu oltáři, kde je vysvětlí ordinář. Pak k němu z kůru přicházejí se svícemi a zpěvem *Miserere mei Deus*, poklekají postupně před ordinářem, který jim s dialogickým doprovodem žehná a slavnostně nasazuje závoje.⁴⁵⁵ Teď, s tváří za černým velem, je řeholnice nezvratně klausurována uvnitř klausury. Ani takové „zčernání“ nebylo ovšem prosto barev: roku 1702 byly na slavnosti po profesi Marie Rosiny Ossendorffin († 1743) a „vejlování“ Mechtildy Schrötterin († 1730) objednány zvláštní kuchařky, které krom jídel dělaly i paštiky.⁴⁵⁶

---

⁴⁵³ Tamtéž, č. 2291.

⁴⁵⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/15, Relatio examinis 4 monialiu ad S. Georgium Praegae habiti 6. Octobris 1746.

⁴⁵⁵ NK Praha, ORST, sign. XVII.G.31, přívazek 6: *Způsob ceromonijí, když se oblačení s vejlováním trešť, sepsaný za času a panování vysoce osvícené kněžny, důstojný panny panny Anny Merchildy Schönwejsový z Eckenštejna z Boží Milosti kněžny a abatyše kláštera S. Jiří na hradě Pražském, od pana pátera Petra Petržilky, tehdejšího kaplana klášterskýho.*

⁴⁵⁶ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 104r.

7. SKLADBA KONVENTU

Sestry chápaly svou komunitu nejen jako horizontální společenství momentálních souputnic, ale rovněž vertikálně jako časovou osu či posloupnost všech těch řeholnic, které tu byly před námi a budou i po nás. V tomto ohledu čítal benediktinský konvent celkem 207 řeholnic (za něž považujeme všechny obláčené, které u sv. Jiří zemřely).⁴⁵⁷ Z nich je celkem 200 zaneseno s příslušným medailonem do *Poznamenání duchovních panen a sester kláštera tohoto našeho Svato-Jiřského* neboli nekrologia, které je součástí konventní kroniky.⁴⁵⁸ Zbylých osm, v okamžiku zrušení kláštera převážně novickek, vstoupilo do řádu okolo roku 1777/78, od kdy se záznamy v kronice přestaly vést. Zprávy o nich jsou obsaženy ve spisech arcibiskupské konzistoře⁴⁵⁹ a o jedné je pak zmínka pouze v písemnostech komise pro rušení klášterů.⁴⁶⁰

Komunita se v zásadě dělila na dvě základní části: chórové (neboli *kůrní* či *chorschwestern*) a laické sestry, zvané konvršky (*konversky*, *layenschwestern*).⁴⁶¹ Tuto dvojici chápali doboví teologové nejčastěji jako symbiózu duchovní Marie s pracovitou Martou.⁴⁶² Úkolem prvních je každodenní modlitba breviáře a – zjednodušeně – vše, co se obvykle s pojmem řeholnice v běžném chápání pojí. Konvršky jsou pak institutem, který měl prvotně zabránit styku chórových sester s laickým elementem, určeným k obsluze komunity. V klášterních Statutech jsou nabádány *svatý Marty pečlivě šlépěje následovati* a věnovat se práci pro ostatní.⁴⁶³ Toto rozdělení vedlo historicky po linii původu (ordinář adeptky na tuto roli nazývá automaticky jako *děvečky*) a s ní takřka automaticky spojenou (ne)gramotností – práce je tudíž jejich náhrada za chórovou modlitbu (nedokázaly by přečíst příslušné

---

⁴⁵⁷ Správný počet by měl být 208. Ovšem jedna z řeholnic, holzenská Katharina von Freyberg, u sv. Jiří trávila jen pololetí roku 1677, kdy byl opravován její domovský konvent v Bavorsku. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 101r, č. 94.

⁴⁵⁸ Tamtéž, od fol. 80r. Jedna z nich, abatyše-obnovitelka Judita († 1600), tu jako jediná nemá svůj vlastní medailon. Informace lze však snadno poskládat z textu kroniky. Tamtéž, pag. 1–3.

⁴⁵⁹ NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Examen habitum.

⁴⁶⁰ Tamtéž, ČG-PU, kart. 679, sign. F 2 21/7.

⁴⁶¹ K vnitřnímu dělení komunity dle tohoto klíče např. Claire WALKER, *Combining Martha and Mary: Gender and Work in Seventeenth-Century English Cloisters*, *The Sixteenth Century Journal* 30/2, 1999, s. 397–418.

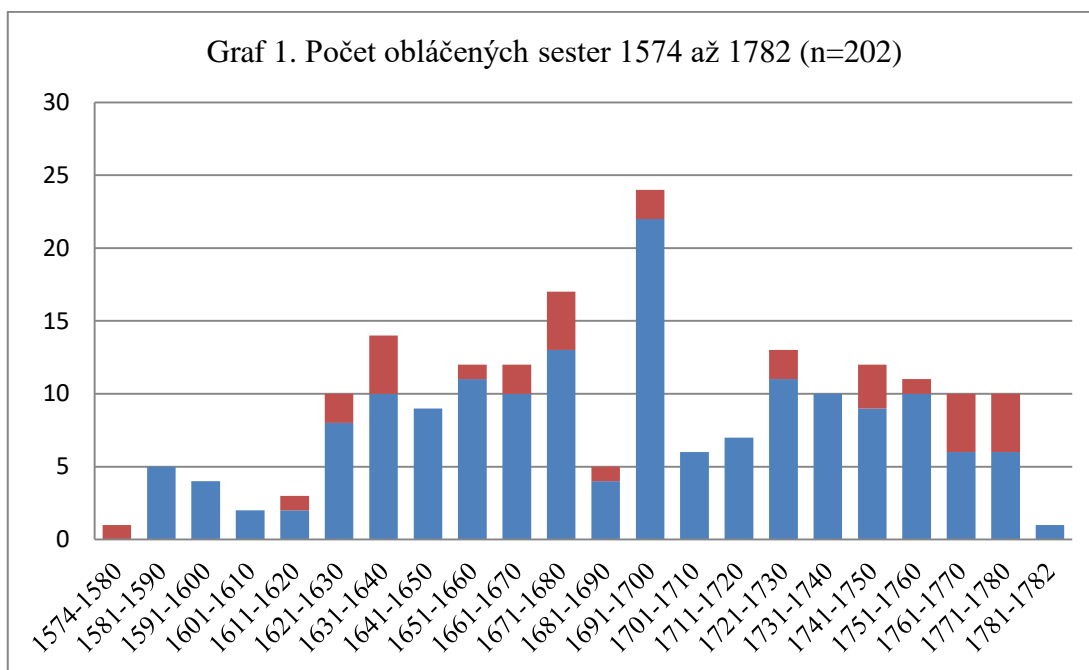
⁴⁶² Tamtéž.

⁴⁶³ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad. S. Georgium, N. 1, Statuta, kap. 23 *O konverskách*.

texty) či lépe řečeno: práce je jejich modlitbou. Konvršek je u sv. Jiří v sledovaném období zaznamenáno celkem 35, chórových sester tedy zbývá 172.

7.1 VÝVOJ KOMUNITY V ČASE

Když roku 1574 přicestovala budoucí abatyše Judita ke sv. Jiří, zastihla zde pouhé čtyři konventuálky, které byly přijaty některou z jejich předchůdkyň v relativně krátkém čase před příjezdem z Pohledu.⁴⁶⁴ Do konce 16. století (jeho poslední rok je shodou okolností rokem její smrti) se komunita rozrostla na šestnáct konventuálek (z toho jedna v postavení konvršky). Další přírůstky po desetiletích znázorňuje graf (modře sestry chórové, červeně konvršky):

Po pozvolném „předbělohorském“ začátku, kdy klášterní pobyt pro ženy nebyl zjevně atraktivní,⁴⁶⁵ se počet přijímaných ustálil v průměru na přibližně deseti až dvanácti za dekádu s tím, že po silnějších údobích následovala pochopitelně ta

⁴⁶⁴ Srov. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 80r.

⁴⁶⁵ Očekávatelně je zaznamenán i jinde a na jiných úrovních řeholního života. Srov. počet vokací u brněnských františkánských terciárek, které bylo v letech 1577–1616 záležitostí jedenácti žen, v období 1617–1628 už osmnácti. Podobné je to i u znojenských klarisek. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 107, Příloha č. 2 a 3.

hubenější, daná jistě především kapacitními (míněno i hospodářsky) možnostmi konventu. Na tomto základě tak nelze usuzovat na obecný zájem o vstup do kláštera jako takový. Ukazuje se, že po velkou část 17. a 18. století (1620–1680; 1720–1770) se daří konvent obnovovat plynule. Ani v mezidobí nebyla větší potíž. Poslední desetiletí 17. století je výrazně převažující (24 obláčených). Případá na dobu po mnoha stránkách energické vlády (srov. např. reformu hudby v konventu aj.) abatyše Františky Heleny (1691–1720) spojenou i s výrazným omlazením konventu. To ovlivnilo malý přírůstek v prvním desetiletí 18. století. Roku 1767 byl počet řeholníků v kláštorech zafixován na počtu roku 1766,⁴⁶⁶ a od té doby je příchod nových závislý na smrti některé sestry. U sv. Jiří činil tento počet 42.⁴⁶⁷ Nelze rozhodně říci, že by o vstup k pražským benediktinkám nebyl zájem (k tomu je třeba ještě připočíst několik – minimálně 15 podchycených – *kostfreysten*, které se nakonec řeholnicemi nestaly). Uvnitř jednotlivých dekád pak lze poukázat na dva základní principy: prvním je pochopitelný vliv vnějších okolností na frekvenci vstupu žen do řádu, znatelný však jen v nejvypjatějších dobách. Za takovou lze např. považovat dobu slezských válek z počátku vlády Marie Terezie, kdy byla Praha okupována. V letech 1740 až 1744 tak nebyla ke sv. Jiří přijata ani jedna konventuálka, roku 1745 pak dvě a roku 1746 jich bylo hned pět. Druhým, možná překvapivějším zjištěním je, že královské korunovace, na nichž si zdejší představené právem tolik zakládaly a při nichž býval klášter (míněno jeho abatyše) „ve světě“ nejvíc „vidět“, žádný zvláštní vliv na zájem kandidátek neměly. Po korunovaci roku 1616 je zaznamenán nejbližší vstup až roku 1623 (byla ovšem válka), po roce 1624 to bylo až za tři léta, následující jaro po roce 1656 přišla jen jedna dáma a po korunovaci Karla VI. jen dvě.

Počty přijatých konvršek víceméně odpovídají potřebě konventu tak, aby zde jejich počet činil cca šestinu až pětinu z celkového počtu, jak je to vysledovatelné i v jiných kláštorech.⁴⁶⁸ Překvapivá nerovnováha je zaznamenána jen v období vlády Františky Heleny, kdy byl klášter zjevně na vrcholu svých finančních sil a připoutal k sobě poměrně rozsáhlou *familií*, která řadu tradičních činností konvršek přebrala

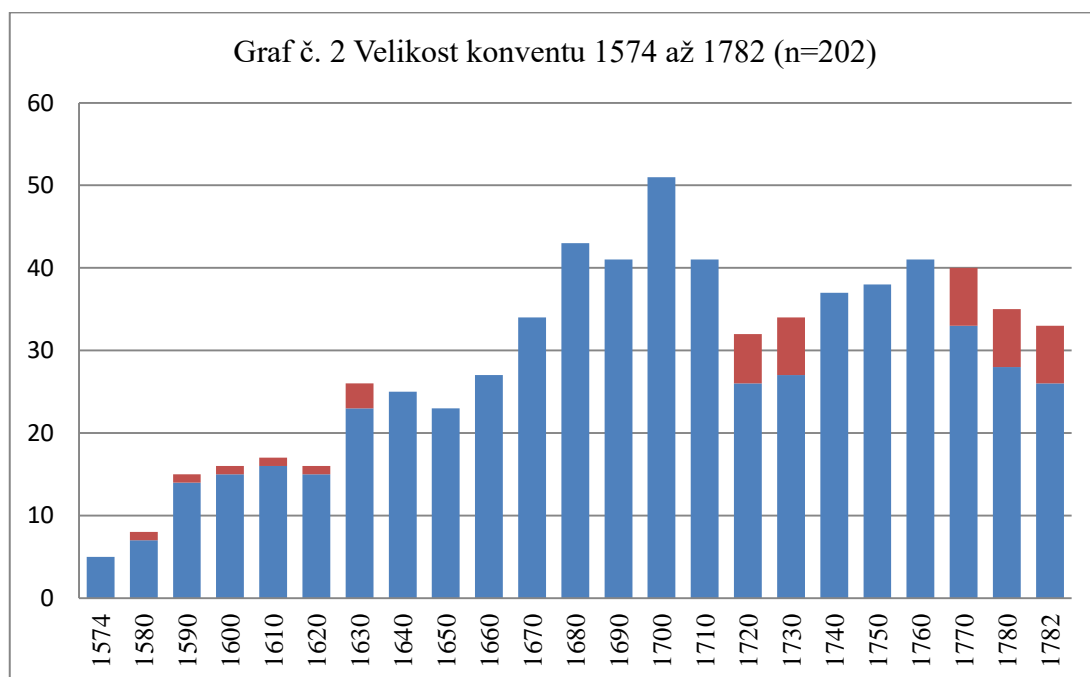
---

⁴⁶⁶ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon*, II, s. 502.

⁴⁶⁷ NA Praha, FK, kart. 28, sign. B VI 1/P, Fassion des jungfräulichen Kloster Stiffts St. Georgii ob dem K. Prager Schloß pro anno 1770.

⁴⁶⁸ Srov. J. KOLDA, *Schwestern*, s. 443–445.

(typicky práce v kuchyni). V druhé polovině 18. století se služebné sestry musely opět navrátit a v posledních dvou desetiletích tvoří téměř polovinu všech přijatých kandidátek. Ze získaných dat jasně plyne, že po roce 1620 byl podstatným faktorem rozvoje konventu faktor ekonomický, jak dokládá graf zachycující proměnu početního stavu konventu (červeně konvršky v letech, kdy se je podařilo spolehlivě sečíst):

Situace odpovídá vývoji z předchozího grafu, opět je tu znatelný vzestup od 20.-30. let 17. století. Naplňování konventu však bylo ještě po dalších 30/40 let ovlivněno prostorovým deficitem, který zmizí až okolo roku 1680 dostavbou kláštera do (v podstatě) dnešní podoby. V souladu s předchozím grafem dosáhl konvent největšího rozsahu na přelomu století. Umenšení v druhé dekádě 18. století může jít částečně na vrub poslední morové epidemii v českých zemích (1713–1715). Pak počet šplhá k 40 (od roku 1767 měl konvent nárok na 42 konventuálek). Celkový počet obyvatelky konventu byl ovšem přinejmenším od konce 17. století vždy vyšší, neboť v konventu na svůj vstup do řádu čekala vždy nějaká skupina uchazeček (*kostrfeylen*).

7.2 DÉLKA ŽIVOTA KONVENTUÁLEK

Naznačené vývojové tendence se promítly nějakým způsobem i do záležitostí spojených s časem konventního života. Nepřekvapí, že před rokem 1600 vstupovaly do řádu velmi mladé ženy (byť případ abatyše Žofie, která vstoupila do tišnovského kláštera v devíti letech, je už v těchto letech výjimečný; ke sv. Jiří přišla ostatně až v 21 letech⁴⁶⁹). V případě tří je to dokonce na samotné hranici připouštěné Tridentinem, nicméně už příchodem kandidátek z 90. let 16. století se jejich průměrný věk při příchodu vyhoupl na necelých 18 let (17,7).⁴⁷⁰ Platí zde spíše jiná věc. Z prvních sedmi sester, které žily v konventu roku 1580, se vyššího věku dožily pouze dvě z nich (abatyše Judita a převorka Ludmila), ač tak lze soudit jen z délky pobytu v řádu: abatyše 26 let (+ předchozí působení v Pohledu) a převorka 41 let. Ostatní vrstevnice buď zemřely záhy po příchodu do kláštera, nebo tu pobýly maximálně okolo 10 let, což opět při neznalosti jejich věku při vstupu umožňuje pouze hrubý odhad, že se dožily zhruba 30 let. Mohlo by to vypovídat o skutečnosti, že v počátečních letech obnovy konventu mohly být přijímány i „neduživější“ dámy. Ale i se započtením zmíněných už pro 16. století platí, že průměrný věk pobytu v řádu činil 31 let (rozmezí 0–69, medián 20 až 40), průměrný věk u známých (11 konventuálek) činí u příchozích v letech 1580 až 1600 plných 59 let. Tak se velmi záhy svatojiřský konvent stal místem, kde se ženy dožívaly nadprůměrného věku v porovnání s populací.⁴⁷¹

V následujících letech se průměrný věk vstupu do řádu zvyšoval: v 17. století činil cca 19 let, v 18. století to bylo už 21,5.⁴⁷² Znamená to patrně, že s uplynutím času se stával vstup do řádu na jedné straně záležitostí většího uvědomění (jinak k němu pravděpodobně přistupuje dívka patnáctiletá, jinak dvacetiletá mladá žena),

---

⁴⁶⁹ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 84r, č. 10.

⁴⁷⁰ Stejný průměr vyplývá z grafu týkajícího se věku vstupujících dívek ke znojenským klariskám z první třetiny 17. století. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 110, Příloha č. 6.

⁴⁷¹ V 17. a 18. století byl průměrný věk, kterého se ženy dožívaly, 25 až 28 let. Ludmila FIALOVÁ – Pavla HORSKÁ – Milan KUČERA – Eduard MAUR – Jiří MUSIL – Milan STLOUKAL, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 175. Je sem započítána i velká úmrtnost při porodech, která pochopitelně v klášteře nehrozila.

⁴⁷² Věk novicetek tu byl tedy nižší než u znojenských klarisek nebo pražských celestinek. Srov. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 111, Příloha č. 8, a J. KOLDA, *Schwestern*, s. 431, tab. 2. Příčiny je pravděpodobně nutno hledat v případě Znojma v jeho určité odlehlosti od center, v případě celestinek v jeho okrajovosti ekonomické a nutnosti vyššího věna. Oba kláštery mohly být pro potenciální uchazečky institucemi druhé (a další) volby.

na straně druhé to – vzhledem k absenci vdov u sv. Jiří – v některých případech signalizuje (potvrzuje) skutečnost, že odchod do kláštera byl (stále více?) pocíťován jako jisté východisko z nouze. V letech 1735 až 1775 nalezneme mezi 39 obláčenými konventuálkami jedenáct těch, kterým bylo v tomto okamžiku více než 25 let, a tři, které byly 24leté. Maria Anna von Ugarte (1712–1766) byla dokonce třiatřicetiletá.⁴⁷³ Pocházela však z šesti dětí (z toho 4 děvčat) svého otce, velkomeziříčského Arnošta Františka (1658–1715). Do konventu přišla v roce smrti své matky⁴⁷⁴ a potvrzuje tím opět několikrát naznačenou bezvýchodnost početných siroteků, která se nevyhnula ani rodině říšského hraběte.

Průměrný věk úmrtí se pak měnil. Nejnižší (ale stále vyšší, než vně zdí kláštera) byl u žen, které vstoupily do řádu v první třetině 17. století – činil 45,3 let (jako občasná příčina úmrtí tu byl často uváděn mor⁴⁷⁵). Možná daleko větší měrou se na něm podepsalo několikrát výše uváděné živoření konventu, které se podepisovalo jistě i na přidělu potravin, dostupnosti léků a lékaře, o vlivu války končící až po polovině 40. let nemluvě. V následující třetině části století se vyšplhal nejprve na 56 let, aby okolo přelomu věků dosáhl 68. Konventuálky, které se dožívaly okolo 80 let, už tehdy zdaleka nebyly takovou vzácností. Ve většině případů zůstávaly na živu jako poslední ze své generace rodinných příslušníků, nezdědka i jako poslední výhonky svých rodů. To se pak nejprůkazněji potvrdilo po zrušení kláštera, kdy bez výjimky všechny nad šedesát let neměly na světě již nikoho.

Průměrná doba strávená v řádu/klášteře se tak zvyšovala od cca 30 až k téměř 50 letům. Platí zde patrně obvyklé vysvětlení jiných badatelů, kteří velice podobné výsledky na pozadí průměrného (rostoucího) věku populace zaznamenali ve „svých“ klášterech: pevný denní režim, pravidelná strava, přiměřená námaha, pohyb po relativně velkém prostoru klausury se zahradou, blízkost zdravotní péče (docházka mediků a chirurgů, lékárny, možnost výjezdu do lázní), chráněnost před epidemiemi zvnějšku a nulová hrozba úmrtí při vícenásobném porodu.⁴⁷⁶ Tak vysoký věk dožití bude zároveň patrně jednou z příčin, proč se u starších řeholnic objevilo tolik

⁴⁷³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 121r, č. 170.

⁴⁷⁴ Rodokmenové údaje k původně baskickému rodu na <http://patricus.info/Rodokmeny/Ugarte.txt> (staženo 27. 5. 2019).

⁴⁷⁵ Jistě pod dojmem, který tato nemoc historicky zanechala, nehledě na jeho opakovanost v 80. a 90. letech 16. století a pak po cca desetiletích až do roku 1681 – L. FIALOVÁ a kol., *Dějiny obyvatelstva*, s. 90, 117 aj.

⁴⁷⁶ Srov. E. KUSTATSCHER, *Die Welt*, s. 126

nemocí, které i dle tehdejšího nedokonalého popisu lze s velkou mírou pravděpodobnosti označit za onkologická.⁴⁷⁷ Autor těchto řádků dospěl k podobným věkovým zjištěním při výzkumu komunity českých celestinek.⁴⁷⁸

7.3 GEOGRAFICKÝ PŮVOD ŘEHOLNIC

Odkud řeholnice pocházely, lze s větší či menší určitostí (někde je možno poukázat jen na vyšší územní jednotku) říci u 138 řeholnic. U zbylých je buď místo narození/bydliště neuvedeno, nebo je v případě šlechtičen natolik široké (např. více panství v zemi a k tomu úřední působení v Praze), že by jeho stanovení bylo jen přibližné. Několik základních tendencí je možné nicméně vytyčit i zde.

Vzhledem k historickému postavení a centrální poloze svatojiřského kláštera v rámci Čech lze konstatovat, že konvent byl výrazně pragocentrický (39 uchazeček ze všech pražských měst)⁴⁷⁹ a v druhém sledu bohemocentrický.⁴⁸⁰ Výjimky pocházející z ostatních českých zemí (Morava, Slezsko bez Kladska, nikoliv Lužice) a z bezprostředního okolí (Bavorsko, Falc, Sasko, Lince, Vídeň) dávají dohromady počet 20 a i kdybychom k nim připočetli předpokládaný „nečeský“ domicil některých šlechticů (např. Sedlničtí či Hodičtí), příliš tento počet nestoupne. Z měst je tu zastoupena nejvíce Vídeň (5), odkud pocházely dvě abatyše, Regina a Františka Helena. Za jejich vlády – má to souvislost? – do konventu vstoupily i zbylé Vídeňáčky, jedna žena z Lince a většina děvčat z Bavorska (z toho dvě z Mnichova). Nejdál od Čech se narodila Maria Josefa z Bubna (* 1749). Bylo to v tehdy nizozemském Elmptu (dnes v Severním Porýní-Vestfálsku), kde její otec tehdy

⁴⁷⁷ Dlouhověké řeholnice měly na rozdíl od mladších žen ve „světě“ šanci dožít se svého „národu“, čímž parafrázuji výrok vedoucího Centra nádorové ekologie 1. Lékařské fakulty UK prof. Karla Smetany – <https://www.facebook.com/DVTV.cz/videos/vb.1437121429870192/452357298627244/?type=2&theater> (staženo 28. 5. 2019). Tento závěr je ovšem ve výzkumech minulosti nádorových onemocnění přítomen již déle.

⁴⁷⁸ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 440.

⁴⁷⁹ K tomu lze opět dát do kontrastu případ novoměstských celestinek, kam za celou dobu jeho existence vstoupila jediná Pražanka. Tamtéž, s. 430. Je jasné, že v metropoli bylo z čeho vybírat a některé konventy musely stát nutně mimo zájem.

⁴⁸⁰ Podobná „rajonovitost“, resp. tradiční geografický okruh, bude příznačná pro všechny tradičnější kláštery. Znojenské klarisky tak byly např. rozkročeny mezi svou obcí, Brnem a Vídní, které tvořily základní orámování oblasti, odkud se po léta rekrutovaly místní konventuálky. Zemsky byl ukotven více na Moravě a zastoupení moravských uchazeček postupně narůstalo. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 70.

sloužil jako major u dělostřelectva.⁴⁸¹ Na „spádovosti“ svatojiřského konventu však tento fakt nic nemění. Orientace výhradně na domácí prostředí bude krom tradičního postavení kláštera dána zřejmě i jeho nepropojeností se zahraničními konventy např. v rámci nějaké kongregace. Přítomnost žen výhradně z nejbližších sousedních regionů dává tušit, že jejich rodiny zřejmě plnily nějakou roli v Čechách a usazovaly se tu. To by mohl být příklad saských Stadlerů von Wolfersgrün, jejichž dcera Cordula (1681–1729) ještě jako své rodiště uvedla právě Wolfersgrün u Cvikova.⁴⁸² Mužský pokračovatel rodu z následujících generací Johann Joachim je ovšem již k roku 1731 veden jako ingrosátor u České komory, bytem na Hradčanech.⁴⁸³ Podobným způsobem sem mohli – v něčích službách či za nějakými službami – přicházet i ti neurození.

Praha je v genech konventu zakódovaná hned od začátku obnovy konventu v 80. letech 16. století. Geograficky probíhala doslova spirálovitým postupem od fortny kláštera přes Hradčany a další pražská města dále, což by mohlo svědčit o cíleném hledání uchazeček v prvních letech obnovy konventu. Charakterizuje ho víceméně tato řada: Hradčany – Pohořelec – Malá Strana – Staré Město – Nové Město s rozšiřujícím se azimutem až ke klášternímu panství Panenské Břežany. Praha zůstane významným rezervoárem konventu až do konce, když krom místních uchazeček bude i rodištěm a bydlištěm příslušnic zejména úřednické šlechty, která zde při různých institucích působila. Zřejmě stále živá prestiž kláštera měla za následek, že sem své dcery umisťovalo rovněž měšťanstvo z významných i méně důležitých královských či věnných měst – vedle Prahy to byly Plzeň, České Budějovice, Slaný, Vysoké Mýto, Jaroměř či Tábor. Velkou zeměpisnou oblastí, která je na mapě původu svatojiřských konventuálek přítomna, jsou severní Čechy. Jde o region, který nebyl co se týče ženských klášterů nijak hustě pokryt (vyjma malého konventu zahražanských magdalenitek a samozřejmě premonstrátských Doksan) a musel tu být zájem nějak uspokojen; čerpały odsud svou krev např. lužické konventy.⁴⁸⁴ Je možné, že tento rezervoár měl v případě sv. Jiří nějakou starší

---

⁴⁸¹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/15, Von Bubna.

⁴⁸² AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 109v, č. 123.

⁴⁸³ *Neuer Prager Tytular- und Logiaments-Calender*, 1731, s. 28.

⁴⁸⁴ Srov. J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 493 an; Týž, „*Sindt Beyde von Ostritz Armer ledut Kinder...*“ *Osazenstvo ženských klášterů Horní Lužice v 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková – Jana Konvičná (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu. II. Společné a rozdílné. Česká koruna*

tradici, když první Severočeska z Jáchymova, Markyta Holbnegerová († 1634), přichází do konventu už roku 1583 (obláčka 1585).⁴⁸⁵ Z Jáchymova pocházela i Regina Hozová († 1688).⁴⁸⁶ Dalšími destinacemi na širokém severu jsou Chomutov, Děčín, Česká Lípa, Teplá, Šluknov, Benešov nad Ploučnicí nebo Hora sv. Kateřiny (*Katterberg*), odkud pocházela Johanna Barbora Hoffmanin († 1706). Další českou – a po Praze největší – obcí/oblastí, odkud se rekrutovaly budoucí benediktinky, byl Cheb (Chebsko). První chebská konventuálka, Sabina Werdlin von Lohenstein († 1672), přišla ke sv. Jiří roku 1646 (obláčka 1648)⁴⁸⁷ a zahájila tak řadu celkem jedenácti dam pocházejících z tohoto říšského města. Ve většině případů (8) se jednalo o příslušnice místního erbovního patriciátu, často přímo z purkmistrovských rodin (Werdl, Schmiedl von Seeberg, Bruschi von Neiberg aj.), navzájem spřízněných. Je velmi pravděpodobné, že mnohé z těchto vstupů se děly na principu příkladu z jiného měšťanského domu. Některé z těchto obyvatelk Chebu dosáhly v konventu i řídicího postavení (Werdlin byla dlouholetou převorkou, Aloisia Widmannin abatyší), a patrně měly vliv na přijímání dalších dam z místa svého rodiště. Podstatným impulsem pro zájem chebských dívek o řeholní stav mohla být existence místního kláštera klarisek, kam zdejší ženy rovněž vstupovaly a činily tak toto řešení ve své obci „obvyklým“. Zde je nejlepším dokladem případ Xaverie Mühlwenzlin († 1736),⁴⁸⁸ jejíž sestra Salomona byla řeholnicí a v letech 1703 až 1707 dokonce představenou u chebských klarisek.⁴⁸⁹

Tento úkaz má ještě jednu důležitou konotaci: fenomén místa s klášterní tradicí. Už při průzkumu struktury celestinského konventu se ukázalo,⁴⁹⁰ že právě přítomnost (ať už ženského, či mužského) kláštera v místě rodiště/bydliště měla možná vliv na výběr životní strategie pro tamní rodiny (opakující se přítomnost žen různých generací a nepříbuzenského vztahu). Jedině tak si je možné vysvětlit skutečnost, že hned třetí sestrou, kterou přijala abatyše-obnovitelka Judita roku 1580,

---

v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století, Praha 2005, s. 448. Platí to ovšem až po pobělohorské období, předtím byly lužické kláštery výrazně regionalizované.

⁴⁸⁵ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 84r, č. 9. Jáchymov té doby nebyl rozhodně katolickou obcí.

⁴⁸⁶ Tamtéž, fol. 90v, č. 43.

⁴⁸⁷ Tamtéž, fol. 91v, č. 48.

⁴⁸⁸ Tamtéž, fol. 105v, č. 108.

⁴⁸⁹ J. KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery klarisek*, s. 64.

⁴⁹⁰ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 430.

byla prostá Alžběta Begberinová († 1634) ze Znojma⁴⁹¹ (přítomnost klarisek od 13. století), kterou později následují např. uchazečky z Českého Krumlova⁴⁹² (klarisky od 14. století) či jedna z Panenského Týnce (klarisky od 13. století). Tento jev lze vztáhnout i na budoucí abatyši Annu Justinu původem ze Stodu,⁴⁹³ který se nacházel na panství chotěšovských premonstrátek. Vazby na premonstrátské prostředí se odrážejí zřejmě i v přítomnosti dvou konventuálek z Teplé, z nichž budoucí abatyše Rosina Klára (1720–1722) pocházela z rodiny někdejšího místního hejtmána Valentina Schindla von Hirschfeld († 1648).⁴⁹⁴ Podobné, a ještě širší souvislosti pak bude patrně mít vazba na broumovský konvent. Mezi konventuálkami je zaznamenána dvojice přímo z broumovského panství (město a neznámá obec *blízko od Broumova*⁴⁹⁵), důležitější jsou však přeshraniční kontakty potvrzené mj. zastupováním svatojiřského *štyftu* broumovskými praeposity v dědických věcech za Sovími horami. Právě ze sousedního Kladska (města i regionu) pocházelo pět benediktinek, z nichž dvě byly příbuzné (teta a neteř?) a mladší z nich měla bratra přímo v Broumově.⁴⁹⁶ Podobné záležitosti jako v případě chotěšovského či broumovského panství platí jistě v případě církevních panství obecně – proto mezi svatojiřskými benediktinkami nalezneme i některé původem z arcibiskupských (Červená Řečice⁴⁹⁷) či kapitulních (Chrášťany⁴⁹⁸) statků.

A konečně posledním identifikovatelným rezervoárem budoucích benediktinek byly obce na panstvích a statcích v širším okruhu Prahy, odkud se – zřejmě díky nějakým vazbám svých majitelů – dostávaly ke sv. Jiří především

---

⁴⁹¹ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 83v, č. 7. Znojmské uchazečky najdeme i u celestinek.

⁴⁹² U celestinek rovněž jedna odsud.

⁴⁹³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 87v, č. 28.

⁴⁹⁴ P. MAŠEK, *Šlechtické rody*, II, s. 236.

⁴⁹⁵ S takovýmto určením je uvedena Apolonia Pitroffová z Niklsperku († 1710). AHMP, SR, kn. 7875, fol. 97r, č. 78. Je pravděpodobně potomkem Ondřeje Pitrofa z Nikolsburku, který byl od roku 1619 (s predikátem?) správcem benediktinského panství Police nad Metují. Srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Příběhy kláštera a města Police nad Medhují*, Praha 1881, s. 88 a 104. Predikát nemusí vůbec značit šlechtický rod (Apolonia není označena za *urozenou pannu*). Nikelsberg neboli Nikelbusch je kopec (488 m. n. m.) nad Meziměstím (8 km severozápadně od Broumova) při samém ústí Stěnavy do Čech. Srov. Týž, *Paměti újezdu Polického čili nynějších panství Polického a Broumovského*, Praha 1857, s. 16. Nyní žádné jméno nemá, jeho úbočí nese novodobý pomístní název Nad Starostínem.

⁴⁹⁶ Anna Maria Schöbelin († 1684) a Emiliana Schöbelin († 1719). AHMP, SR, inv. č. 7875, fol. 96r, resp. 101r, č. 105. Bratrem byl administrátor broumovské farnosti Gothardus Schöbel († 1710). BBDR, Schöbell, Gothardus, OSB, [1657-1710], <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000129593> (staženo 28. 5. 2019).

⁴⁹⁷ Thaddea Šmídová († 1779). AHMP, SR, kn. 7875, fol. 113v, č. 138.

⁴⁹⁸ Maria Adalberta Komárková († 1759). AHMP, SR, kn. 7875, fol. 115r, č. 143.

konvršky. Třikrát zde vystupuje lobkowiczská Roudnice, dále pak Mníšek, Černošice, Kbely, Karlštejn či Stradonice u Kladna.

7.4 SOCIÁLNÍ SKLADBA

Při korunovaci abatyše Anny Scholastiky roku 1736 zdůrazňoval pozvaný kazatel skutečnost, že se vždy těšil pozornosti nejpřednějších rodů v zemi, jejichž dcery (*vielen adelichen Kindern*) sem dobrovolně (*freywillig*) vstupovaly.⁴⁹⁹ Nebyla však ve sledovaném období tato premisa spíše přáním, než skutečností? Na základě získaných dat lze konstatovat, že spíše ano. S větší či menší přesností můžeme stanovit sociální (= stavovský) původ u 182, tedy naprosté většiny konventuálek. Rozdělíme-li ženy na tři základní stavovské skupiny – šlechtickou, městskou (tu máme na mysli obyvatele svobodných, nikoliv poddaných měst) a poddanskou –, pak situace vypadá následovně: šlechtičen neboli příslušnic rodu, u nichž je doložena nějaká nobilitace (nejen udělení erbu), konventem prošlo 68. Sester městského původu bychom zde napočítali 57 a konečně poddaných 55. Vedle toho se vyskytují ještě dvě další konventuálky, které sami sebe označily jako *osoba svobodná, žádnýmu poddaná*.⁵⁰⁰ Procentuálně jde o poměr cca 37:31:30. Je tedy zřejmé, ony „šlechtické děti“ jsou v mírné převaze, ovšem nikoliv většině. Tu nezískají ani poté, co ze skupiny měšťanů odebereme 10 erbovníků a jako se odlišující skupinu (která např. podobně jako šlechta může exponovat svůj erb v městském prostoru či na své pečeti – příklad Vacků z Růženého⁵⁰¹ aj.) ji přidružíme ke šlechtičnám. V takovém rozšířeném modu zřejmě samy konventuálky „šlechtictví“ pojímaly, neb takřka všem těmto 78 řeholnicím v jejich medailonech přisoudily přízvisko *urozená panna/slečna* (*wohledel-gebohren freyle/jungfer* atd.).

---

⁴⁹⁹ Joannes Andreas Petrus KNEISEL, *Geistliche Ehren=Hochzeit, Allwo Die Demuth inthroniziret Und Die Tugend gecrönet wird. Bey der feyerlichen Benediction Und Crönung Der Hochwürdigen / und Gebornen Frauen Frauen SCHLASTICAE CONSTANTIAE Paulerin von Hohenburg (...)*, Alten Stadt Prag s. d. [1736?], nestr.

⁵⁰⁰ NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Examen Annae Placidiae. Jedná se o konvršky Annu Placidu Brunerin (* 1741) a Annu Sigismundu Steidlin (* 1745), které vstupovaly ke sv. Jiří v 60. letech. O rodině první z nich není známo nic, druhá byla dcerou pekaře u proviantní služby v bavorském Schwandorfu.

⁵⁰¹ Apolonie Vacková z Růženého († 1649) byla dcerou novoměstského měšťana a písaře starosty komorního Václava. K němu srov. Pavla BURDOVÁ, *Úřad desek zemských*, Sborník archivních prací, 36/2, 1986, s. 273–381, zvl. s. 365 a k Apolonii srov. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 86r, č. 21.

Samotný rozbor šlechtické skupiny (vč. erbovnic) skýtá několik elementů, které by snad něco s předpokládanou exkluzivitou mohly mít do činění. V případě erbovníků byl nejpozději od poloviny 17. století s velkou pravděpodobností kladen důraz na jejich výsostné postavení v rámci obcí. Většina otců zdejších konventuálek tedy byli purkmistry/primátory, jak dokládají např. Jan Horák z Vršova († 1667),⁵⁰² primátor Jaroměře a otec sestry Teresie († 1710),⁵⁰³ nebo malostranský Karl Ferdinand Arnold von Dobrosław († 1749), otec Marie Georgie († 1764).⁵⁰⁴ Zbylé šlechtice pak lze dle jejich stupně rozdělit na dvě skupiny: nižší (označováni postupem doby jako rytíři, svobodní páni a baroni) a vyšší, kam u sv. Jiří náležela jen hrabata.

Jistě nebude daleko od pravdy, že klášter přinejmenším podvědomě cílil právě na dcery z „vznešených“ rodin. Tato akce však, jak se zdá, nebyla dlouho interakcí. Z prvních 45 oblačených benediktinek v letech 1575-1641 (cca po údobí, kdy Harrach provedl reformu kláštera) jich těmito kategoriím vyhovovalo jen jedenáct, z čehož tři byly měšťanského erbovního původu (uvedená Vackovna z Růženého, Mandalína Kobylková z Felzu⁵⁰⁵ a Apolena Barbora Knespeliusová z Lávek⁵⁰⁶) a zbylé pak pocházely z různých drobných rytířských rodů (Kořenští z Terešova⁵⁰⁷ či čerstvě povýšení majitelé statečku Nečtiny Hertelové z Leitersdorfu⁵⁰⁸). V dalším zhruba půlstoletí (do 90. let 17. století – nástup abatyše Františky Heleny) bylo do konventu přijato 65 sester, z nichž bylo sedmnáct takového původu či znaku, že je lze počítat mezi šlechtičny. Poměr vůči „nešlechtičnám“ zůstává zachován, roste však zejména s nástupem „chebské“ vlny přinejmenším zámožnost a význam rodů. Vedle uváděných erbovních primátorů je mezi otci oblačených panen mj. hejtman chrudimského kraje a pozdější rada soudu nejvyššího purkrabství Václav Vrábský Tluksa z Vrábí (1603– 1649),⁵⁰⁹ nebo

---

⁵⁰² Je pochován v kryptě jaroměřského kostela u sv. Mikuláše – <http://www.chramsvmikulase.cz/historie/krypta/> (staženo 28. 5. 2019).

⁵⁰³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 99r, č. 88.

⁵⁰⁴ Tamtéž, fol. 119v, č. 162.

⁵⁰⁵ Tamtéž, fol. 84v, č. 15.

⁵⁰⁶ Tamtéž, fol. 87v, č. 29.

⁵⁰⁷ Johanna. Tamtéž, fol. 86v, č. 24.

⁵⁰⁸ Vlastní sestry Mechtildis a Zofie. Tamtéž, fol. 89r, č. 37 a 90r, č. 42. K rodu P. MAŠEK, *Šlechtické rody*, I, s. 345.

⁵⁰⁹ K němu např. Filip VÁVRA, *Prodej zdechovického panství roku 1641. Netypická smlouva o prodeji mezi Václavem Vrábským Tluksou z Vrábí a Václavem Věžníkem z Věžník*, *Východočeský sborník historický*, 33, 2018, s. 5–27. K dceři Anastasii srov. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 94r, č. 59.

purkrabí hradeckého kraje a pozdější podkomoří Jan Jindřich Chanovský z Dlouhé Vsi († 1656).⁵¹⁰ Uvedené rody (a mnohé další s nimi) byly navíc spleťnými příbuzenskými vazbami spřízněné, takže nelze vyloučit nějakou formu vzájemného ovlivňování osudů svých dcer. Přelom nastává v 90. letech za abatyše Františky Heleny Pieroni de Galliano, která byla sama po svých florentských předcích příslušnicí nobilitovaného patriciátu. Roku 1693 se pro konvent podařilo získat první hraběnku, Františku Konstancii Vratislavovou z Mitrovic, ač k jejímu vstupu do řádu nakonec nedošlo (... *však se zas rozmyslila a vyšla. Léta 1693 ... vdala se za pana Rašína*⁵¹¹). Vzápětí po ní přišla ke sv. Jiří hraběcí dcera Anna Maria Teresia Audrtzkin von Audrtz (1678–1750),⁵¹² jejíž příchod se mj. pojil s částkou 1 000 zl. věna.⁵¹³ To byl, vedle exkluzivity, zřejmě hlavní benefit, který s sebou *vysoce urozené slečny* přinášely (měly přinášet?) a který – jak bylo výše ukázáno – nedokázala drobná „mikrostatková“ aristokracie v 17. století naplnit. Lesk a jistě i hotovost konventu dodaly kupř. švagrová prezidenta apelačního soudu Ignáce Karla Šternberka (1640–1700) Juliána Františka Hodická z Hodic († 1748),⁵¹⁴ sestra jiného prezidenta Václava Františka z Kokořova (1675–1749) Maria Anna Františka († 1752),⁵¹⁵ nebo dcera několikanásobného krajského hejtmana Václava Antonína Chotka (1674–1754) Marie Teresie († 1749).⁵¹⁶ Vesměs se všechny vyznačovaly velmi čerstvým hraběcím titulem, často byli jejich otcové povýšeni nedlouho před vstupem dcer (např. Chotek roku 1723, pět let před obláčkou). Z jiných významnějších rodů přicházely ratolesti spíše z okrajových větví jako Maria Josefa z obřístvských Trauttmansdorffů († 1766).⁵¹⁷ Dobově – a zřejmě i dnes – by mohly být patrně jako nejvýznamnější „svatojiřské“ rody identifikovány Valdštejnové a Fürstenbergové. Roku 1752 se v *štyftu* objevila Josefa Valdštejnová († 1784),⁵¹⁸ dcera zakladatele duchcovsko-litomyšlské větve rodu Františka (1709–1771), na

---

⁵¹⁰ Zmínka v Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2014, s. 129. K dceři Sibille srov. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 91r, č. 46.

⁵¹¹ Tamtéž, fol. 105v, č. 109.

⁵¹² Tamtéž, č. 110.

⁵¹³ Tamtéž, fol. 106r.

⁵¹⁴ Tamtéž, fol. 112r, č. 132.

⁵¹⁵ Tamtéž, fol. 117v, č. 154.

⁵¹⁶ Tamtéž, fol. 118r, č. 155.

⁵¹⁷ Tamtéž, fol. 120v, č. 167.

⁵¹⁸ Tamtéž, fol. 122v, č. 179.

jehož svatbě byl za svědka dokonce princ Evžen Savojský (1663–1736).⁵¹⁹ Titulárně nejvyšš ovšem stála Maria Augusta von Fürstenberg († 1770), jejíž otec Josef Wilhelm Ernst (1716–1762) byl prvním knížetem z linie Stülingen.⁵²⁰ Osm let po jejím vstupu byl dosud v majorátní linii děděný knížecí titul přenesen na všechny členy rodu,⁵²¹ čímž se i svatojiřská benediktinka stala říšskou kněžnou. Velmi pravděpodobně to hrálo roli při její následné volbě abatyši roku 1767, kteroužto funkci spravovala sice jen tři roky, ale v jejím průběhu několikrát klášter finančně podpořila. Jednou jeho jménem dokonce vyjednávala nějakou bližší neurčenou záležitost statenického panství ve Vídni⁵²² a dvojnásobný knížecí titul (rodový a abatyšský) patrně její vyjednávací pozici upevnil. Všemi vznešenými jmény se také konvent pochlubil při oslavě domnělých osmi set let od vzniku (1771): *Die prächtigen Geschlechter an ... die Kinder ... dem Höchsten ... zum Opfer gaben ... und den wahren Adel nur in dem Dienst des Himmles suchten, wie vergrößern sich die Wappenschilder ... der Fürstenbergen, ... der Waldsteinen, der Trautmansdorfen ... und andern unzähligen mehrern.*⁵²³ Dostatek modré krve zjevně posiloval legitimitu ústavu, ač ve světle práva a tradic by takové posilování nemělo být nutné.

Mezi těmito nižšími šlechtici stojícími na pomezí mezi městským patriciátem a majiteli menších statků představují specifickou skupinu nobilitovaní vzdělanci, shodou okolností profesori pražského učení. Díky svým oborům a předpokládané exkluzivitě působili ve službách kláštera, který si zjevně v oblastech, kde se nemohl spolehnout na sebe, své zaměstnance (hejtmany aj.) a svou *famili*i, vybíral špičkové reprezentanty. Patří sem např. *ordinarius kláštera*, pražský lékař, zemský fyzik, profesor a děkan lékařské fakulty, nato také rektor univerzity povýšený za zásluhy do šlechtického stavu Leonhard Ferdinand Meisner z Lowenbergu († 1738),⁵²⁴ který ke sv. Jiří odevzdal svou dceru Margarethu roku 1724.⁵²⁵ Jako právník (*rechtfreund*) kláštera působil (za otop a tisícizlatkové částky⁵²⁶) profesor a v letech 1645 až 1650

⁵¹⁹ J. HRBEK, *Valdštejnové*, s. 770-771.

⁵²⁰ J. ŽUPANIČ – F. STELLNER – M. FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 89.

⁵²¹ Tamtéž.

⁵²² V účetnictví kláštera zaznamenáno jako *Ihro füst. Gnaden Hinaußfahrt ... wegen Statenitzer Consens ... nacher Wien* – NA Praha, AZK, kn. 25, nefol. (*Extract 1767, Extra Außgaab*).

⁵²³ *Ehr= und Dankrede auf das Achte Jahrhundert*, nestr.

⁵²⁴ P. MAŠEK, *Šlechtické rody*, I, s. 626.

⁵²⁵ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 116r, č. 148.

⁵²⁶ NA Praha, AZK, kart. 21, inv. č. 2587 (fasc. 20), č. 1772.

děkan právnické fakulty Johann Heinrich Dusterwald († 1655),⁵²⁷ jehož dcera Helena († 1705) se pod řeholním jménem Rosalia stala roku 1691 převorkou konventu.⁵²⁸ Do této kategorie lze zařadit i vnučku zakladatele české forenzní medicíny, děkana lékařské fakulty a pozdějšího rektora Johanna Franze Löwa z Erlsfeldu (1668–1725),⁵²⁹ jehož jediný syn Anton, rovněž lékař, svěřil konventu roku 1733 budoucí sestru Marii Abudancii († 1766).⁵³⁰ A ještě dva rytíři stojí za zmínku díky svému povolání a vzájemnému vztahu. Jedná se o vrchní pevnostní stavitele Čech italského původu. První z nich, Giovanni Pieroni de Galliano (1586–1654), působil v Praze od dvacátých let 17. století a podílel se na stavbě jejího opevnění, jakož i dalších stavbách (např. brněnského Špilberku).⁵³¹ Ještě ve Vídni se mu narodila dcera Maria Helena, která se stala pozdější abatyší Františkou Helenou, a následovala svou starší sestru Annu Felicii, která vstoupila k dominikánkám.⁵³² Pieronniho druhým nástupcem při řízení zemských opevňovacích pracích byl od roku 1661 Filippo Talduzzi della Cassa,⁵³³ jehož dcera Katharina Cajetana († 1739) působila u sv. Jiří jako dlouholetá lékárnice.⁵³⁴ Zdá se, že klášter jako útočiště nezajištěných dcer byl zajímavý pro skutečně rozmanitý okruh tehdejší aristokracie.

Mezi dcerami městského původu (bez erbovních 47) jsou uvedeny všechny, které pocházely ze svobodných, v tomto případě královských a věnných měst a jednoho říšského města (Cheb). Jedná se tedy jak o příslušnice městského patriciátu, tak ženy z chudších vrstev městského obyvatelstva. Mezi měšťankami se často vyskytovaly lépe situované rodiny než mezi rytíři s jejich zadluženými zbožími. Nejde jen o nejvyšší vrstvy, které se od erbovních měšťanů – tak jako např. chebský obchodník Ludwig Graverant⁵³⁵ či pražský právník Heinrich Dientzenhofer (†

---

⁵²⁷ František KAVKA – Josef PETRÁŇ – Ivana ČORNEJOVÁ, *Dějiny Univerzity Karlovy*, II: 1622–1802, Praha 1996, s. 142.

⁵²⁸ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 96r, č. 71.

⁵²⁹ Srov. např. Lubomír NOVOTNÝ, *Jan František Löw z Erlsfeldu – lékař barokní doby*, in: *Bibliotheca Antiqua 2014. Sborník z 23. konference*, 5. – 6. listopadu 2014, Olomouc, Olomouc 2014, s. 63–71.

⁵³⁰ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 119v, č. 161.

⁵³¹ Pavel VLČEK a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 501–502.

⁵³² Tamtéž.

⁵³³ Tamtéž, s. 656.

⁵³⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 109r, č. 122.

⁵³⁵ Otec sestry Laurentie († 1748), uvedený v matričním záznamu o jejím narození – Státní oblastní archiv Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika Cheb-sv. Mikuláš 004, fol. 220r, dostupné na: <http://www.portafontium.eu/iipimage/30062702?language=cs> (staženo 29. 5. 2019).

1763)⁵³⁶ – lišili jen absencí erbu, ale i „řadové“ měšťanstvo. Díky poskytnutému zajištění tak mohla kupř. sestra Augustina Třebická († 1711), původem z Nového Města pražského, přispět *dobrou částku* ze svého věna (které přeci muselo být z podstatné části použito na její vydržování v řádu) na jistě ne zrovna levný podnik – *k vystavení oltáře sv. Anny*.⁵³⁷ Z těchto vrstev běžného měšťanstva se patrně rekrutovaly i abatyše Regina († 1636, Vídeň), Kateřina Febronia († 1662, Malá Strana) a Alžběta Eufrosia († 1671, Staré Město). Z nižších městských vrstev pak pocházely často svatojiřské konvršky (případ chebských sester Schindlbergových⁵³⁸).

Mezi dcerami z poddanského prostředí (55) je třeba ještě vyčlenit skupinu těch, které pocházely z poddanských měst a městeček (28) a jejichž poměry a postavení v rámci komunit se v lecčems podobá měšťanstvu ze svobodných měst. Jako příklad lze uvést otce *ctné panny* Anny Donaty Preisin (* 1747)⁵³⁹ Václava, který byl měšťanem a radním v schwarzenberské Soběslavi.⁵⁴⁰ Přesto ani to jí nemohlo zjevně zajistit vstup mezi chórové sestry a zůstala jen konvrškou. Byl to případ mnohých dcer z těchto vrstev, u nichž lze předpokládat analogické zázemí jako u Anny Luitgardy Christin (*1735),⁵⁴¹ která byla dcera krejčího z Mohelnice.⁵⁴² Jejich počet v konventu narůstá od 90. let 17. století, kdy začaly být přijímány bez většího zajištění především *wegen der Musick*.⁵⁴³ U mnohých z nich byl talent proměněn rovněž ve velování, takže ve výsledku se z dívek z poddanství (a navíc z nějaké malé obce) mohly v některých obdobích stát chórové sestry, což jindy nebylo umožněno ani měšťanským dcerám. Dokládá to třeba případ Anny Veroniky Knuskin (* 1740), jejíž otec Antonius byl pražský měšťan a květinář (*Blumenmacher*),⁵⁴⁴ ona však po své profesi roku 1770 až do konce existence kláštera zůstává bez černého „vejlu“.⁵⁴⁵ Je otázka, zdali právě pro takové dívky mohl

---

⁵³⁶ Bratr známého stavitele Kiliána Ignáce – Milada VILÍMKOVÁ, *Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*, Praha 1986, s. 186. V konventu byla od roku 1746 jeho dcera Stanislava († 1782). AHMP, SR, kn. 7875, fol. 122r, č. 174.

⁵³⁷ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 100r, č. 90.

⁵³⁸ Monika († 1714) a Otilia († 1693). AHMP, SR, kn. 7875, fol. 101v, č. 97, a 102r, č. 98.

⁵³⁹ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 126v, č. 201.

⁵⁴⁰ NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Examen duarum novitiarum.

⁵⁴¹ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 124v, č. 190.

⁵⁴² NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Examen pro novitiatu 1767. V době vstupu do kláštera byli její rodiče již po smrti.

⁵⁴³ Srov. např. hned dva po sobě následující zápisy v nekrologiu z 30. let 18. stol. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 120r (č. 163 Maria Mechtildis Leibnerin a č. 165 Maria Augustina Forstin).

⁵⁴⁴ NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Examina 1768.

⁵⁴⁵ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 125v, č. 196.

znamenat klášterní pobyt nějaké obzvláštní povznesení jejich sociálního statutu, pokud se ovšem nestaly nakonec abatyšemi jako Justina Ettlin z poddanského městečka Stodu či Anna Schönweissin, dcera služebníka z Pražského hradu.

7.5 KRÁTKÝ POHLED JINAM

Dokonce i obecné srovnání svatojiřského konventu s jinými kláštery je v tuto chvíli velmi složité především z důvodu jejich nedostatečné probádanosti a jen pozvolna probíhajícímu výzkumu.⁵⁴⁶ Následující řádky se pokusí opsat alespoň některé společné tendence, tak jak to umožňuje současný stupeň poznání. Za srovnávací materiál poslouží sondovitě rekognoskovaný konvent pražských karmelitánek,⁵⁴⁷ celestinky, s nimiž měl autor těchto řádků co do činění,⁵⁴⁸ a zlomkovitě pro dokreslení víceméně náhodné střípky týkající se pražských anglických panen.⁵⁴⁹

V současné chvíli (2019) je známo celkem 89 karmelitánek, které se ocitly v malostranském konventu u sv. Josefa v letech 1656 až 1782, kdy byl řeholní dům uzavřen pro novicky a následně odstěhován na jednu dekádu z Prahy do zrušeného kláštera cisterciáček v Pohledu.⁵⁵⁰ Celestinky jsou pak známy všechny – bylo jich celkem 51, z toho jedenáct konvršek.⁵⁵¹ Uvedené počty dávají celkem slušný přehled o stavu komunit, byť víceméně jen statistického charakteru; vnitřní dynamiku nelze dost dobře nahlédnout.⁵⁵²

---

⁵⁴⁶ Komplexnější vhléd zejména do staršího období nabízí snad jen J. ZDICHYNEC, „*Sindt Beyde von Ostritz*“, s. 435–474. Stejná tematika je i v jiných pracích autora. Zde je patrný přerod z úzce lokálně zaměřených konventů v domy s nadregionálním osazenstvem z Lužic(e), Slezska, Čech a Saska. V 18. století se vedle převažujících měšťanek a poddaných objevují některé šlechtičny (Hrzan-Harras, Nostitz atd.).

⁵⁴⁷ Tu poslouží zejména poněkud úsporné (v porovnání se sv. Jiřím) medailony svatojosefských konventuálek z Databáze řeholníků HIÚ AV ČR přístupné na: reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?h%7E=&DD=54&kal1=5&kal2=2&kal3=3&kal4=1&kalbutt=&TF=K&P1=141&V1=z&H1=&J1=&L1=1&P2=140&V2=z&H2=OCDII&J2=&L2=1&P3=101&V3=z&H3=&J3=&L3=1&P4=1&V4=z&H4=&J4=&L4=1&P5=+&V5=z&H5=&J5= (staženo 29. 5. 2019) a popularizační, ale historikem (tehdejší ředitelem Muzea hl. města Prahy) psaný text A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*. Případné použití archivních materiálů bude uvedeno v poznámkách.

⁵⁴⁸ Shrnutí v J. KOLDA, *Schwestern*.

⁵⁴⁹ NA Praha, APA, kart. 2156, sign. C 129/1.

⁵⁵⁰ 86 řeholnic obsahuje uvedená databáze, tři další identifikuje A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 110 a 124.

⁵⁵¹ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 426.

⁵⁵² Mnoho zjištěných údajů se vyskytuje v poznámkách k dění u sv. Jiří v této práci.

Pokud jde o rozsah komunit, jsou benediktinky největší a bude to zřejmě platit pro celé české země.⁵⁵³ Platí to určitě pro druhou polovinu 18. století: roku 1770 bylo u sv. Jiří 40 sester (z toho 7 konvršek a 2 novicky),⁵⁵⁴ u karmelitek roku 1767 to bylo 21 (z toho 3 konvršky a 2 novicky),⁵⁵⁵ u celestinek pak rovněž 21 (z toho 4 konvršky a 1 novicka).⁵⁵⁶ Početní rozdíl mezi svatojiřským a oběma menšími konventy je tedy aritmeticky téměř přesně poloviční. Vypovídá jistě o finančních možnostech a rozlohách řeholních domů, eventuálně někdejším zájmu o vstup. Čísla pocházejí už z období po roce 1766, kdy byl zafixován počet konventuálek na čísla z května toho roku.⁵⁵⁷ Z nízkého počtu novic ve všech třech konventech tak nelze dost dobře usuzovat na „popularitu“ mezi kandidátkami, když nyní již vstup závisel na tom, až zemře některá z dosavadních sester.

Zajímavější je srovnání struktur sledovaných konventů. Všude je doložena dlouhověkost řeholnic: o benediktinkách a celestinkách byla již řeč dříve, u známých karmelitek činí průměr 61 let.⁵⁵⁸ Základní stratifikace na chórové a laické sestry vykazuje víceméně stejnou hladinu: konvršek je cca šestina. Lze předpokládat, že přinejmenším u celestinek (kde to bylo zvykem odjakživa) a benediktinek vykonávají péči o konvent a potřeby svých chórových družek, když ani jedna z těchto svatojiřských konvršek nebyla přijata kvůli hudbě. Pokud se týče sociálního původu sester uvedených tří konventů k letům 1767 až 1770, pak zřejmě „nejurozenější“ je konvent karmelitánek. Převorka Paula Maria a Puero Jesu († 1797) a její rodná sestra Johanna Teresia a S. Josepho († 1799) pocházely z rytířského rodu von Textor,⁵⁵⁹ další konventuálky pak z chebského patricijského rodu Erbenius von Schöneben,⁵⁶⁰ baronského rodu Kotulínských z Kotulína, hraběcích rodů Kouniců a Kolovratů, a konečně knížat z Fürstenbergu. Přinejmenším osm

---

⁵⁵³ Např. františkánských řeholnic bylo v jejich domech po celé 17. a 18. století cca mezi třiceti a čtyřiceti. J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 69.

⁵⁵⁴ NA Praha, FK, kart. 28, sign. B VI 1/P, Fassion des jungfräulichen Kloster Stifts St. Georgii ob dem K. Prager Schloß pro anno 1770.

⁵⁵⁵ NA Praha, APA, kart. 2204, sign. C 137/3, Fasciculus Monialium ad S. Josephum – Visitatio canonica 1767.

⁵⁵⁶ Tamtéž, kart. 2199, sign. C 136/14, Fasciculus Coelestin. Neo-Pragae – Visitatio canonica 1767.

⁵⁵⁷ Viz P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon*, II, s. 502.

⁵⁵⁸ S tím, že jde o údaj z příliš malého vzorku s příliš velkým rozptylem (26 až 91), takže je třeba k němu přistupovat s velkou opatrností. Předpokládám však odpovídá.

⁵⁵⁹ Nobilitace r. 1749. Rudolf Joh. Grafen MERAUVIGLIA-CRIVELLI, *Böhmischer Adel*, Mautern 1885, s. 39.

⁵⁶⁰ Rodina vlastnila na náměstí dům po svém dědečkovi, městském fyzikovi. Srov. *Dům Cramer*, in: <http://encyklopedie.cheb.cz/cz/encyklopedie/dum-cramer> (staženo 29. 5. 2019).

šlechtičen (u některých sester je nyní známo pouze jejich řeholní jméno) činí polovinu celé komunity chórových sester. Takové množství jistě souvisí s přímým napojením konventu na habsburský rod. Jak se zdá, mohla být tato skutečnost velmi podstatným faktorem při rozhodování se významnějších rodů o tom, kam umístit své dítě, důležitějším než historická či mučednická sankce.⁵⁶¹ U celestinek je ve stejné době mezi chórovými sestrami přítomno pět urozených dam, všechny ovšem pocházejí z nižších baronských a rytířských rodin jako jsou Malovcové, Mladotové (ty jsou zde tři – teta a dvě neteře) či Rusečtí z Iváně.⁵⁶² Pokud se jedná o pozice rodů, je třeba upozornit na kněžny Fürstenbergové u benediktinek a karmelitánek. Byly to rodné sestry a obě plnily ve svých konventech velice podobnou roli jejich sponzorek v těžkých chvílích. O svatojiřské Marii Josefě již byla řeč výše, svatojosefská Emanuela Josepha a Corde Mariae († 1776) sanovala zdejší finance např. v dobách francouzské okupace Prahy roku 1742.⁵⁶³ Přítomnost obou otevírala cestu především ke světskému, mocenskému světu. V tomto ohledu měly karmelitánky před benediktinkami ještě jednu výhodu a sice Johannu Ernestinu Kolovratovou († 1792), dceru nejvyššího purkrabího a od roku 1767 prezidenta českého zemského gubernia Filipa Krakovského z Kolovrat (1686–1783).⁵⁶⁴ Při své obláčce roku 1763 přijala údajně na žádost císařovny řeholní jméno Maria Teresia von der unbefleckten Empfängniss,⁵⁶⁵ což odráží vazby na centrum moci asi nejlépe. Jistě i takové nuance hrály svou roli při rozhodování, které ženské kláštery (a jak) po nástupu nového panovníka zrušit.

Další poznámky už vycházejí ze zkoumání řádových společenství jako celku, nikoliv v průřezu konkrétního roku. Zdejší karmelitánská a celestinská komunita se od benediktinek liší především vyšším podílem členek nepocházejících z Čech,⁵⁶⁶ ať už se jedná o šlechtičny (u karmelitek např. bavorská baronka ze slavného

---

⁵⁶¹ Pomíjíme – pro jejich neuchopitelnost – záležitosti jako je přitažlivost řehole a observance, ač obecně zřejmě platí, že potridentská přísnost (vycházející přímo z karmelitánské spirituality) byla obecně přitažlivější než to, co nabízely „staré“ řády.

⁵⁶² Srov. J. KOLDA, *Schwestern*, s. 426–430.

⁵⁶³ A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 135.

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 149.

⁵⁶⁵ Tamtéž.

⁵⁶⁶ Pro účely tohoto srovnání pomíjíme zakladatelské skupiny karmelitánských a celestinských řeholnic. Oba domy v Čechách byly totiž na počátku obsazeny importovanými komunitami (karmelitky z Bologně, celestinky z Bolzana), které zahájily příjem nových uchazeček na místě.

finančnického rodu Fugger-Kirchberg⁵⁶⁷), ale zejména o dámy pocházející z neurozených kruhů. U karmelitek jde např. o dceru mnichovského kurfiřtského hudebníka,⁵⁶⁸ nebo bývalou komornou vévodkyně Sachsen-Weisenfels,⁵⁶⁹ u celestinek dceru měšťana z Brucku, kapitána wolffenbüttelského regimentu či výběrčího daní v javorském knížectví.⁵⁷⁰ U celestinek představují cizinky – jak z předchozích údajů plyne, méně „významné“ než u karmelitánek – v celém čase jejich české existence (1706–1782) dokonce téměř přesně třetinu (32,5 %).⁵⁷¹ Nezdá se tedy, že by mimočeské kandidátky řeholního života a jejich rodiče či poručníci považovali v tomto ohledu konvent u sv. Jiří za svůj hlavní cíl.⁵⁷² Zároveň je zřejmé, že si místo svého „zemření pro svět“ vybírali (možná na podobné zásadě, jako si student vybírá školu z více nabídek se stejným studijním programem?). U karmelitánek tento trend platil i později: roku 1808 bylo v pražském konventu z 23 sester plných 13 (a jedna Slezanka?) odjinud než z Čech.⁵⁷³ Druhým identifikovatelným znakem je stálé opakování některých příjmení mezi konventuálkami napříč konventy. Jedná se především o příslušnice sice starých, ale v 17. a 18. století již značně zplanělých rodů jako Malovcové z Malovic (u benediktinek Zuzana⁵⁷⁴ a Markéta Helena,⁵⁷⁵ u karmelitánek Anna Františka,⁵⁷⁶ u celestinek Anna Teresie⁵⁷⁷), Mladotů ze Solopisk (u karmelitánek Anna Johanna,⁵⁷⁸ u celestinek Barbora, Johanna a Anna Alžběta⁵⁷⁹), Wraždů z Kunvaldu (u benediktinek abatyše Maria Electa, u celestinek kandidátka na vstup Františka,⁵⁸⁰ u anglických

---

⁵⁶⁷ BBDR, Maria Agnes von heiligen Augustino, OCDII, 1701-1747, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000122747> (staženo 29. 5. 2019).

⁵⁶⁸ A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 109.

⁵⁶⁹ Tamtéž, s. 124.

⁵⁷⁰ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 428–429.

⁵⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 428, tab. 1.

⁵⁷² Neznamená to samozřejmě, že zde – jak bylo již uvedeno – dámy odjinud než z Čech nejsou.

⁵⁷³ NA Praha, fond Karmelitky Praha, kart. 1, inv. č. 5. Pocházely z rakouských a německých zemí, jedna z Itálie.

⁵⁷⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 122v, č. 177.

⁵⁷⁵ Tamtéž, fol. 100v, č. 92.

⁵⁷⁶ BBDR, Elia Theresia a Spiritu Sancto, OCDII, 1728-1797, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000122779> (staženo 29. 5. 2019).

⁵⁷⁷ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 434–435.

⁵⁷⁸ BBDR, Isabella Seraphina a Resurrectione Jesu, OCDII, 1656-1722, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000122734> (staženo 29. 5. 2019).

⁵⁷⁹ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 429, 431 a 434.

⁵⁸⁰ Tamtéž, s. 427. Zde si z důvodu osíření podala s podporou příbuzných žádost o vstup sama kandidátka.

panen Maria Ignatia⁵⁸¹) nebo Audrtzkých z Audrtze (u benediktinek Anna Maria,⁵⁸² u karmelitánek Anna Barbora⁵⁸³). Obyčejně pocházejí z rozdílných generací a větvi rodu (ač ne vždy) a připočteme-li k nim ještě církevní dráhy různých mužských příslušníků (Mladotové jsou asi dobrým příkladem), lze konstatovat, že v jistých kruzích se zřejmě odesílání dcer (dětí) do klášterů stalo pevnou součástí životního stylu, resp. alternativou či přímo substitucí sňatkové politiky. Z mladších rodů sem můžeme zařadit Baulery von Hohenburg (u benediktinek dvě členky, u celestinek jedna), jejichž chuť umístit dceru do kláštera vzrostla zřejmě se zvolením Anny Scholastiky za abatysi u sv. Jiří. U hraběcích rodů (pokud nemají nějaké fundátorské konotace jako Šporkové v případě celestinek) se umístění dcer do klášterů (a to až od konce 17. a v 18. století) pojí obyčejně s nedávným povýšením do stavu a možná tedy snahou udržet získaný statut závislý do značné míry na netříštění majetku. Přitahoval tak zejména tzv. novou šlechtu, z níž lze jmenovat např. lipnické Vernieri de Rougemont,⁵⁸⁴ od nichž byla vyslána nejprve slečna Alžběta roku 1661 k pražským dominikánkám⁵⁸⁵ a půl století nato slečna Helena ke karmelitkám.⁵⁸⁶ Zdá se, že v podobných případech nemuselo zas až tak mnoho záležet na konkrétní denominaci jako spíš získání místa „někde“. Mohl by to dokládat případ Marie Anny Baulerin (* 1740), pro níž by se přeci jako nejvhodnější konvent nabízel sv. Jiří s její příbuznou v čele, ale která je obláčena roku 1767 u celestinek. Rozdíl v prestiži domů je nebetyčný. Stejně se jeví ve 40. letech 18. století generační dvojice baronek von Schönowitz, z nichž první, Eva, našla své útočiště u benediktinek,⁵⁸⁷ kdežto druhá, Marie Anna, požádala o vstup k pražským anglickým pannám.⁵⁸⁸ Rozhodla snad rodina, že jedna se hodí spíše kontemplaci a druhá výchově mladých dam? Nebo to bylo rozhodnutí sester?

---

⁵⁸¹ NA Praha, APA, kart. 2156, sign. C 129/1, Examen herulae Mariae Ignatiae Wraždin, 1749. Obvyklá odpověď všech uvedených v examenech na otázku stran názoru rodičů zněla podobně jako zde: *Mein herr papa ist recht wohl darmit zufrieden*.

⁵⁸² AHMP, SR, kn. 7875, fol. 105v, č. 110.

⁵⁸³ BBDR, Felix Theresia a Sancto Bonaventura, OCDII, 1695-1760, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000122753>, autor: Maťa, Petr (staženo 29. 5. 2019).

⁵⁸⁴ K nim heslo Jan ŽUPANIČ, *Vernie z Rougemontu*, in: <http://www.novanobilitas.eu/rod/vernier-z-rougemontu> (staženo 29. 5. 2019).

⁵⁸⁵ Jana MAROSZOVÁ (ed.), *Vera mundi lumina. Výbor dominikánských barokních kázání*, Praha 2016, s. 302–303.

⁵⁸⁶ BBDR, Marianna von der hl. Theresia, OCDII, 1691-1763, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000122755> (staženo 29. 5. 2019).

⁵⁸⁷ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 123v, č. 182.

⁵⁸⁸ NA Praha, APA, kart. 2156, sign. C 129/1, Demüttige bitt 7. 11. 1748.

U nešlechtických vrstev, jak bylo již výše mnohokrát naznačeno, platí stejné strategie. Mezi měšťanstvem (a sem snad lze zařadit i všechny nobilitované pro svoji osobu jako jsou profesori pražské univerzity) se pak v 18. století opakuje zejména jeden typ rodiče/poručníka, který odevzdává svou dceru do kláštera. Obecně jde o člověka na společenském vzestupu, který dosáhl čerstvě jistého postavení, jehož udržení (resp. reprezentace) mu tváří v tvář „přebytečným“ potomkům (stačí jeden syn) činí potíže. K nim vyjma uvedených univerzitních hodnostářů patří kupř. stavitelé (u benediktinek například Pieroni, u karmelitánek některý z Luragů⁵⁸⁹), právníci (u benediktinek např. zmiňovaný Dusterwald, u karmelitánek František Vilém Sonntag,⁵⁹⁰ otec Josefy Teresie von dem hl. Francisco⁵⁹¹) či obecně úředníci, ať už veřejní (často typu výběřčích daní – u benediktinek otec sestry Marie Johanny⁵⁹² Franz Christoph von Tschischwitz und Gebersdorff,⁵⁹³ u celestinek otec Marie Columby Grünové z Javoru⁵⁹⁴), nebo privátní (např. u celestinek *director* schwarzenberských panství Schiller, otec Marie Agnes⁵⁹⁵), anebo ještě muži „v pohybu.“ Tato kategorie, do níž v 18. století patří všichni ti nižší důstojníci závislí na přesunech svých jednotek, se objevuje u středních vrstev již dříve: např. v osobě Daniela Krásného z Pallatinu, populárního hofmistra poloviny 17. století, který doprovázel na kavalírských cestách Evropou mladíky z předních rodů (Černínové, Schwarzenbergové či Ditrichštejnové).⁵⁹⁶

Pokud jde o (nej)nižší vrstvy, jejichž dcery se obvykle stávaly konvrškami, platí tu zřejmě trend, že s postupem času (od 17. do 18. století) se okruh interesantů

---

⁵⁸⁹ BBDR, Angela Josepha von der allerheiligsten Dreyfaltigkeit, OCDII, 1677-1748, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000122748> (staženo 29. 5. 2019). K jednotlivým členům rodiny, co připadají v úvahu (vyjma nejstaršího Carla) viz Pavel VLČEK, *Slavné stavby rodiny Luragů v Čechách*, s. 1. 2015.

⁵⁹⁰ A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 135. K Sonntagovým službám např. u Valdštejnů stručně Jiří HRBEK, *Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 313–331, zvl. s. 328–329. Působil i ve službách Schwarzenbergů aj.

⁵⁹¹ BBDR, Josepha Theresia von dem hl. Francisco, OCDII, 1711-1765, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000122759> (staženo 29. 5. 2019).

⁵⁹² AHMP, SR, kn. 7875, fol. 119r, č. 159.

⁵⁹³ *Steur-Einnehmer – Joannes SINAPIUS, Des Schlesischen Adels Anderer Theil Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten*, Leipzig und Breßlau 1728, s. 1077.

⁵⁹⁴ J. KOLDA, *Schwestern*, s. 430. Jde o slezský Javor (*Jauer*). Tu byl krok urychlen úmrtím obou rodičů a intervencí hraběnky Schaffgotschové. V Javoru byl navíc od roku 1704 jako možný vzor klášter františkánek. Základní informace k vzniku J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 18.

⁵⁹⁵ Tamtéž. Schillerin zároveň pocházela z Českého Krumlova s tradicí konventu klarisek.

⁵⁹⁶ Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, disertační práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2007, s. 104 a 112.

geograficky zvětšuje. Zatímco u benediktinek na počátku obnovy na přelomu 16. a 17. století a u karmelitánek a celestinek po jejich založení (1656 a 1706) bylo základní studnicí budoucích laických sester nejbližší okolí (u sv. Jiří pražská města a klášterní panství, u sv. Josefa Praha, u celestinek panství hraběte Šporka), v pokročilém 18. století se jedná v podstatě o celé Čechy a blízké okolí. Rekonstruovat cesty, kterými se zvěst a vzor vstupu šířil, není prozatím možné. Mozaiku bude nutno sestavit z útržků, někdy dosti nečekaných. Sem patří případ dvou panen ze středočeského panství Kosova Hora. Roku 1773 vydával rytíř Karawisky vejhost své poddané Barboře Smischkin k odchodu k pražským celestinkám.⁵⁹⁷ Za šest let pak jeho dědicové posílají k benediktinkám mladou Marii Karawinskou.⁵⁹⁸ A byť se obě dámy neocitly v jednom konventu, staly se *de facto* i *de iure* rovnými, což se jistě v Kosově Hoře (nikdy) jiné poddané nepovedlo. Zároveň není vyloučeno, že dědice panství toužící možná po vyřazení konkurence, k jejímu odeslání vedl příklad prosté ženy.

---

⁵⁹⁷ Žádost o přijetí v NA Praha, FK, kart. 35, sign. C V1 P, č. 270.

⁵⁹⁸ NA Praha, ČG-PU, kart. 679, sign. F 2 21/7, 030.

8. „JINEJ A OBVZLÁŠTNÍ SVĚT“

Těmito slovy charakterizoval vyslanec ordináře, světicí biskup pražský a budoucí biskup královéhradecký Jan Ondřej z Kaysernu (1716–1766) v rámci kanonické vizitace u sv. Jiří zasvěcený život.⁵⁹⁹ Spočívá zejména v dodržování klauzury neboli řeholního zamezení, které *duchovní paní upamatovati má, že jsou se na věky od světa a obcování s světskými lidmi odloučily a rozdělily a že v duchovním společenství žijí.*⁶⁰⁰ Takových a dalších formativních vodítek a ujišťování se (nejen) svatojiřským konventuálkám dostávalo po celý život při různých kázáních, excerciciích, exhortách a řečech po celý život nespočet. Na to, že se tomuto diskursu přizpůsobily, upomínají zejména zápisy v klášterních kronikách a diářiích a formulace medailonů jednotlivých řeholnic v klášterním nekrologiu, na něž bude průběžně odkazováno v dalších textech. Jejich ladění je do značné míry „mučednické“ a svědčí o tom, že klášterní život byl vskutku pojímán jako „řehole“.

V jakých kategoriích byl tedy uvedený svět řeholnicím prezentován? Jedním z nejobvyklejších postupů, jak jeho přednosti podtrhnout, bylo jeho vymezení na základě tří základních řeholních slibů – poslušnosti, chudoby a čistoty. Ze zachovaných textů z okruhu pražských benediktinek lze soudit, že pro 17. a 1. třetinu/polovinu 18. století byl v centru pozornosti zejména posledně jmenovaný. Na chápání řeholního života u sv. Jiří měl vedle samotné Řehole (která není jen striktním vypsáním pravidel, ale i komentářem k jejich zavedení a dodržování) a Statut (jež naopak žádná vysvětlení neobsahují) vliv formační spis *Příprava duchovního zrcadla pannám*⁶⁰¹ svatovítského kanovníka Adalberta (*Adalbertus Scholasticus ecclesiae Pragensis*⁶⁰²), který zde okolo roku 1550 působil jako zpovědník a těšil se zde úctě až do zániku kláštera.⁶⁰³ Jeho *dosti dlouhé a krásné*

---

⁵⁹⁹ NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, N. 18 – Alocutio ad Moniales 1766.

⁶⁰⁰ Tamtéž.

⁶⁰¹ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2602 (fasc. 35), b. č. Adalbertus scholasticus kostela pražského, *Příprava duchovního zrcadla pannám*. Text je psán česky s přípisem *všem řeholním pannám v Čechách pod nějakou řeholou Pánu Bohu sloužícím*. Ke kanovníkovi A, PODLAHA, *Series*, s. 127.

⁶⁰² Tomuto zapomenutému kanovníkovi a jeho dílu věnuje 45. kapitola 2. svazku IV. knihy *Miscellanií Bohuslav Balbín a zařadil ho mezi ty, jižto u nás živi byvše u veřejné a dokázané pověsti svatosti pobožně a svatě zesnuli* – Ferdinand B. MIKOVEC, *Paběrky dějepisné a starožitnické*, Lumír. Belletristický týdeník, V, 44, 1855, s. 1052.

⁶⁰³ Roku 1748 byl obnoven (již po druhé) jeho náhrobní kámen v dolní chodbě kláštera (HIC IACET RDM, D:D:ALBERT, AD S: VITVUM PROELATVS / INFULATVS ET SCHOLASTIC, QVONDAM CONFESARIVS IN HOC / MONASTERIO SACRARVM VIRGINUM QVI CIRCA

psaní se dle informací abatyše Kateřiny Febronie († 1662) sestřám četlo často a k obzvláštní potěše a duchovnímu prospěchu.⁶⁰⁴ Vojtěch chápal svůj text jako doplnění řehole se zjevným úmyslem utvrdit sestry ve správnosti jejich rozhodnutí stát se řeholnicí a *dosáhnout čistoty, stát se moudré a svaté v životě, zalíbit se svému nebeskému ženichovi*. Za středobod jejich bytí (*více život andělský než lidský*) pokládal panenství (*na tomto světě velmi vznešený a slavný*), k jehož pravému zúročení teprve dojde (*užitek a koruna jeho jest mnohem slavnější v nebesích*). Tuto čistotu je třeba střežit (*chrám Boží jste*) v uzavření – *pro tu příčinu svatí otcové učinili klausuru vašemu klášteru, abyste milovníků světa a těch, kteří vás o vaší čistotu připraviti chtějí, do shromáždění vašeho, do kteréhož jste se před světem a těch věcí, jenž v světě jsou, se utekly, nepřipouštěly, mezi lidi ven nevycházely, na světské a marné věci hleděti neusilovaly a do srdce svého myšlení a nečisté vašich milovníků obrazy nepřipouštěly, aby skrze ně srdce vaše jsa přemožené, tělo také vaše nepřišlo*. Uzavření je zároveň pro slabou ženskou bytost prospěšné, když je neustále ohrožována v rovině nadpozemské satanášem, v rovině pozemské *muským pohlavím*, jehož příslušníky Vojtěch označuje za *čistoty škodníky*.⁶⁰⁵ Všude jinde byla žena vystavena „nebezpečí“ obcování s mužem (*kochání tělesného*⁶⁰⁶), které – ve vidění katolických teoretiků – bylo samozřejmě synonymní se svatbou. *Žena nevdaná a panna myslí na to, což jest Božího, aby byla svatá tělem i duší, ale která jest vdaná, myslí na to, což jest světského, kterak by se zalíbila muži*, píše ve své obraně katolické víry roku 1609 hejtman svatojiřského kláštera Jakub Horčický z Tepence († 1622).⁶⁰⁷ Jeden z nejvýznačnějších českých barokních kazatelů Jan Ignác Dlouhoveský z Dlouhé Vsi dramaticky v chrámu sv. Jiří roku 1672 volá: *Utecte, utecte, ó, panny před tváří mužskou, varujte se jak můžete (...)*Nebo jednou

---

AÑVM 1550 / VIXIT ET PIE IN DN' O OBIIT, AD PETITIONEM SVAM ZELO / PIETATIS HIC SPVLTVS. ET OB PROECLARA SANCTITATIS / VISA HIC SIGNA AB OMNIBVS HACTENVS IN MAGNA / VENERATIONE CVLTVS FVIT.) – NA Praha, APA, kart. 2183, sign. C-133/6, (Instrumentum super renovatione sepulchri in ambitu monasterii ad S. Georgium, 1748). Abatyše Kateřina Febronia sdělila Balbínovi, že hrob byl místem různých zázračných úkazů (světélka, záhadná úmrtí těch, kdo hrob pošlapali). F. M. MIKOVEC, *Paběrky*, s. 1052–1053.

⁶⁰⁴ Tamtéž, s. 1052.

⁶⁰⁵ Vše tamtéž.

⁶⁰⁶ Jakub HORČICKÝ, *Konfesý katolická Totiž Wyznánj prawé Wjry křestianské wsseobecné, o Naděgi, Lásce, Sprawedlnosti křest'ánské, též o Swátostech, a o giných Cýrkwe swaté Ržádjch, a kostelnjch Ceremonyich*, Staré Město pražské 1609, s. 292

⁶⁰⁷ Tamtéž. Oddíl má název *O životu klášterském*.

panenství ztratiti, jest to, co Bůh sám vrátiti nemůže, pozbyti.⁶⁰⁸ Ó pozemský ráji panenství!, připomínal svatojiřských benediktinám ve 30. letech 18. století slova sv. Jeronýma pražský kanovník Ryba: *Pannou býti, jest v ráji bydleti, Eva v ráji panna, z ráje vyhnaná matka, matky zem, panny nebe naplňují.*⁶⁰⁹

Před polovinou 18. století dochází v textech spjatých s klášteřem k jisté změně. Mezi ctnostmi, jimiž se má každá řeholnice vyznačovat, je takřka výhradně vypisována a popisována zbožnost jako taková, již je čistota (ale stejně tak i pokora atd.) jen projevem či odstínem. V posledních letech existence klášteřa (cca 70. a 80. léta 18. století) se obraz řeholnice ještě posunul – její základní ctností (a předpokladem pro řeholní život) je skutečnost, že se rozhodla zřeknout bláhového světa radovánek (*Vae mundo!*) a odejít do klášteřa (*verborgenes Leben in der Stille des Kosters zu führen*).⁶¹⁰

Na základě podobných premis museli kazatelé neodvratně dospět ke stejnému závěru jako František Václav Ryba: klášteř je ráj. Vedle uvedené čistoty se s ním spojovala i nesmrtelnost. V (tomto) ráji se neumírá, když už vstupem do klášteřa (ergo smrtí světu) řeholnice vykročila směrem k věčnému životu, dělenému na část pozemskou a „nebeskou“: *Do ráje se dostati, jest před smrtí utýcti.*⁶¹¹ Pozemský díl věčného života je pak stálou přípravou na ten nebeský. Proto klášteř svároveský farář Kryštof Jan Foršt opisoval benediktinským řeholnicím ve svém kázání⁶¹² o sv. Školastyce z roku 1742 klášteř také jako dům moudrosti.⁶¹³ V takovém podniku se panny cvičí v Božských ctnostech, víře, naději a lásce, *kerak Nejčistšího Ježíše mají následovati, jeho milovati, ctíti a chváliti.*⁶¹⁴

Foršt se zaměřil rovněž na to, jaké mají být „žačky“ této školy moudrosti. Použil k tomu příklad, který sestry jistě dobře znaly (z četby, oslavy svátků aj.): život zakladatelky řádu. Každá sestra, která se chce stát milenkou Nebeského ženicha,

---

⁶⁰⁸ J. I. DLAUHOVESKÝ, *ZROST*, nestr.

⁶⁰⁹ František Václav RYBA, *Welká Panna Sluncem oděná s dvanácti Hvězdami korunovaná nad Měsícem stogicý, w Ráji spatřená, Aneb Klásster Panenský So Giřj Rág Zemský, kerého druhá Žena Apocalyptská Swatá Panna SŠkolastyka (...)*, Praha 1748, nepag.

⁶¹⁰ Johann Nepom. Franz Xav. JOHN, *Das herzliche Krönungs-Gepräuge der Hochwürdigst- und Hochgebohrenen Frauen, Frauen Maria Josepha von GOTTes Gnaden Fürstinn und Abtissin des uralten Königl. Jungfräulichen Kloster-Stiftes zu St. Georgius ob dem Königl. Prager-Schloß des Heil. Römischen Reichs gebohrenen Fürstin zu Fürstenberg*, Prag s. d., nestr.

⁶¹¹ F. V. RYBA, *Welká Panna*, nestr.

⁶¹² Tiskem ovšem, když nebylo proneseno přímo u sv. Jiří, jen dedikováno abatyši Anně Scholastice.

⁶¹³ K. J. FORŠT, *Čistá holubička*, nestr.

⁶¹⁴ Tamtéž.

musí stejně jako sv. Scholastika, zakladatelka řádu, přemoci tři hlavní nepřátele: svět, tělo a ďábla.⁶¹⁵ Svěťice to dokázala, protože *byla od přirození tichá, trpělivá a pokojná, (...) žádné tovaryšstvo nemilovala, různice se vzdalovala, ano hotová byla ke všemu utrpení, k snášení všech těžkostí a nesnází.*⁶¹⁶ K tomu jí pomohly její panenské vlastnosti: *V protivenství byla trpělivá, v zármutcích veselá, v pokušení stálá, v nebezpečnosti opatrná, v křehkostech srdnatá, ve všech ctnostech udatná, žádnou žluč a trpkost hříchův v svém srdci jest necítla, neb nic nepomyslila, nežli co bylo nebeského, nic neslyšela, nežli co bylo božského, nic nepožádala, nežli co bylo duchovního, v ničemž se neobírala, nežli co by ke cti Boží a k spasení její duše prospívalo.* Foršt neopomněl dodat, že její čistota nebyla jen ve věcech abstraktních: *ráda vidí, když místo jejího obydlí se často čistí.*⁶¹⁷ Za hlavní charakterovou vlastnost považuje kazatel (a spolu s ním více či méně otevřeně) pevnost a sílu, a hned připomíná, že její durové tóny musí být spíše potlačeny. Vždyť i Scholastika byla sice silná a mohutná jak cedr, *ale takovej, který v oudolí poníženosti stojí*, dravá jako orlice, *ale která vždycky zavřená na poušti přebývá*, či lev, *ale tichý.*⁶¹⁸ Jen v kategoriích této pevnosti lze porozumět častému označení – které používá např. ve své slavné encyklopedii Filippo Bonanni (1638-1725)⁶¹⁹ – řeholnic coby bojovnic. Jako *equestres ordinis* pojmenoval pražské chórové sestry roku 1771 ve svém kázání k domnělému osmistému výročí od založení kláštera pražský kanovník Johann Kugler.⁶²⁰

Všechny tyto závěry se odrážely i v tom, jak řeholnici vnímal okolní svět, a v tom, jak má vypadat ideální kandidátka na vstup do kláštera. Jako příklad za všechny se nabízí slova použitá jezuitským kazatelem Thomasem Raabem (1638–1684)⁶²¹ v jeho listu, jímž doporučil pro vstup ke sv. Jirí jistou Annu Marii Schmidin

---

⁶¹⁵ Tamtéž.

⁶¹⁶ Tamtéž.

⁶¹⁷ Tamtéž.

⁶¹⁸ Tamtéž.

⁶¹⁹ Z mnoha vydání např. Phillipus BONNANUS, *Ordinum religiosum in ecclesia militanti catalogus*, Romae 1723. Srov. rovněž název práce J. A. K. MCNAMARA, *Sisters in Arms*. Pokud přijmeme ovšem výklad jezuitský, resp. ignaciánský, pak je *Yglesia militante* spíše církev v kázni a poslušnosti služby. Srov. Hugo RAHNER, *Ignác z Loyoly a dějinné pozadí jeho spirituality*, Olomouc 2012, s. 96–97.

⁶²⁰ J. F. d. P. KUGLER, *Ehr- und Dankrede*, nepag.

⁶²¹ BBDR, Raab, Thomas, SJ, 1638-1684, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000152682> (staženo 20. 4. 2019).

z Vimperka.⁶²² Kandidátku označil za pannu čistého vzhledu, dobrých mravů, dobré, jemné a chytré mysli, zkušenou v práci, modlitbě, půstech a hospodářství. Při vědomí, jakou hodnotou (a zároveň základním požadavkem) je pro řeholnici čistota, neopomněl též zdůraznit, že svět sice jejímu panenství nepřeje, ona však přesto vstoupí neposkvrněná a obětuje ho řeholnímu stavu.⁶²³ Netřeba však dodávat, že v obecném povědomí člověka 21. století zůstala z celé této konstrukce spíše karikatura původně vážných slov kanovníka Adalberta o tom, že pravou řeholnici činí mj. *bledá tvář od postu vyzáblá, tělo od žíně mrzké zmožené, v mluvení stydlivost, v poslouchání poslušnost, v jídle střídnomost [sic!], v pití střízlivost, v chůzi vážnost, v oděvu sprostnost a ne zbytečnost, anž jest srdce rozpustilosti znamení a rozhojnění, ne tělesná rozkoš a potřeba....*⁶²⁴

---

⁶²² NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 18), č. 1516.

⁶²³ Tamtéž – (...) *weilen sie der welt münssgünstig eintzig und allein ihre jungfrawschafft Gott in einen geistlich-jungfrawlichen orden-standt unbefleckt aufzuopffern gesinnet (...)*. Tento údaj není pravděpodobně nutno přeceňovat, mohl být jen strategickou poznámkou zvyšující šanci k přijetí. Schmidin byla *ihres alters über zwanzig jahr*. Zdá se však, že ani takové laudatio nemuselo nakonec hrát nijak zásadní roli, neboť uvedená panna se nakonec v řádu neobjevila.

⁶²⁴ Adalbertus scholasticus kostela pražského, *Příprava duchovního zrcadla pannám*.

9. UVNITŘ ŘEHOLNÍHO DOMU

Doživotním domovem konventuálky se stala budova, kterou už neměla nikdy – až na precizně vymezené výjimky – opustit. Svatojiřská/ké budova/vy mají dnes barokní podobu (byť s lokálními zásahy danými různými opravami, zejména na přelomu 19. a 20. století a pak v 60. a 70. letech minulého věku), a rozkládají se okolo dvou čtvercových dvorů na severní straně chrámu. Jejich starší vývoj není pro účely této práce podstatný.⁶²⁵ Z nejstarších dob do 16. století přetrvalo vedle původně románské baziliky sv. Jiří s gotickou kaplí sv. Ludmily jádro někdejšího raně gotického areálu v podobě kaple P. Marie, která se nejpozději (již po různých stavebních změnách, jako je zkrácení o původní presbytář) v dobách baroka dočkala nového patrocinia sv. Anny.⁶²⁶ Tato kaple sloužila důležitým úkonům kláštera již od nejstarších dob (*cantates in capellam S. Mariae*⁶²⁷ apod.). Do dob raného novověku si přenesla funkci konventní kapituly a místa, kde se konaly zásadní události pro život (volby abatyší či vizitace) i – obrazně řečeno – smrt komunity (vystavování zemřelých řeholnic apod.). Tato poslední funkce souvisela jistě s tím, že kaple od dávných dob sloužila jako pohřebiště abatyší (a dalších řeholnic), mezi nimiž na prvním místě vynikaly dcery přemyslovských králů v čele se zakladatelkou kláštera Mladou. V 16. století kaple přiléhala k budově konventu, který se rozkládal severně od chrámu sv. Jiří, víceméně na půdorysu nynějších konventních budov okolo dnešního prvního nádvoří.⁶²⁸

Roku 1574, kdy začala s příchodem abatyše Judyty Eibenstollerové obnova *starožitného štiftu*, byly pravděpodobně v areálu ještě patrné následky posledního velkého požáru Pražského hradu v roce 1541.⁶²⁹ Po částečných úpravách byly klášteru – jistě v souvislosti s ubývajícími řeholnicemi – mj. ubrány jeho prostory. Někdejší klášterní ambit tak kupř. po dlouhá léta sloužil jako hradní zbrojnice,⁶³⁰ do

---

⁶²⁵ Nejstručněji – a přes nutně omezený stupeň poznání nezpochybnitelně – ho popisuje např. A. MERHAUTOVÁ, *Bazilika*, s. 62–65, kde i odkazy na starší literaturu.

⁶²⁶ Srov. Tamtéž, s. 64. Půdorys na obr. 16.

⁶²⁷ Tamtéž.

⁶²⁸ Situaci zachycuje mnohokrát uveřejněný plán stavitele Bonifáce Wohlmutha z roku 1567, zobrazený např. v článku M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisíciletí*, s. 537 či v kvalitnějším výřezu v PPH, s. 274.

⁶²⁹ Jeho následky pro chrám s odkazem na Hammerschmidovu poznámku a Machovy průzkumy z přelomu 19. a 20. stol. popisuje A. MERHAUTOVÁ, *Bazilika*, s. 56–57.

⁶³⁰ M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisíciletí*, s. 536.

trosek budov v severovýchodní partii areálu (zde byla patrně předtím zahrada a předpolí hradního opevnění) byly vestavěny některé soukromé domy,⁶³¹ s jejichž znovuzískáním měl klášter později takové potíže. O stavu konventu a působení abatyše Judity k roku 1574 poznamenává Pamětní kniha kláštera: (...) *když se jest do klášteru dostala, nic víceji v něm toliko jedna sednice byla jak pro panny, tak pro pannu abatyši. Ona pak toho trpěti nemohouc sama osobně k Jeho Milosti císařské jest šla a za to Jeho Milosti císařské žádala, aby jí zase panenský ambit a ložnice postoupena byla, neb jsou v ambitě rozliční řemeslníci byli a řemesla svá dělali a na ložnice panenský byla složena municí císařská jako v nějakým cajchauzu.*⁶³² Na Rudolfův příkaz byla zbrojnice zrušena a v areálu postupně vznikly samostatné abatyšské pokoje, kuchyň pro klášterní famílii a kněze a v konventní budově sedm cel⁶³³ – vše v okrsku staré zástavby okolo nádvoří.

Za následující abatyše Žofie († 1630) se klášterní budovy začaly rozšiřovat východním směrem,⁶³⁴ kde později vzniklo další (východní) nádvoří.⁶³⁵ Za Žofie byl klášter rovněž klausurně uzpůsobován potridentskému pojetí ženského řeholního života: v chrámu sv. Jiří tak došlo k rozšíření stávajícího západního kůru zhruba do poloviny délky hlavní lodi, čímž bylo pro konventuálky vytvořeno oddělené místo pro pravidelné odříkávání liturgických hodin.⁶³⁶ Četné záznamy dokládají, v jak žalostném stavu se v prostřední třetině 17. století (a zvláště pak v důsledku neustálých vojenských obsazení Prahy po roce 1630⁶³⁷) klášter u sv. Jiří nacházel – ještě roku 1658 ho abatyše Justina Anna Ettlin označila za *selbst eingefallenes, zumm theil auch abgetragenes*.⁶³⁸

Možnost dalšího rozvoje přišla až v 50. letech 17. století. Tehdy klášter nejprve získal do svého vlastnictví někdejší dům zbrojních písařů s právem šenku⁶³⁹

---

⁶³¹ Tamtéž, s. 537.

⁶³² AHMP, SR, kn. 7875, pag. 2.

⁶³³ Tamtéž. V roce její smrti bylo v klášteře deset řeholnic, z toho jedna novicka jedna čekatelka. Cely, privátní abatyšské pokoje a prostory mimo klausuru tak pojal celou komunitu.

⁶³⁴ M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisíciletí*, s. 537–538. Odsud také vedl (po mnoha přestavbách za dnešním východním nádvořím kláštera dochovaný) vjezd a hlavní vchod do konventu.

⁶³⁵ Podobu arálu ke konci její vlády zachycuje plán Tamtéž, s. 537 (dole).

⁶³⁶ Stavební historici tento kůr nazývali/jí dle predikátu uvedené abatyše jako helfenburgský. Odstraněn byl v 19. století v rámci purizačních úkonů Františka Macha. Srov. *Umělecké památky Prahy*, 4, s. 138.

⁶³⁷ Základy položené za abatyše Žofie na východní straně areálu ležely netknuté od r. 1633. ÖStA Wien, AVA, Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3, 1657.

⁶³⁸ NA Praha, FK, kart. 30, sign. B VI 5/P.

⁶³⁹ K němu viz PPH, s. 273–276.

při západním okraji dosavadního areálu⁶⁴⁰ (část jeho původní rozlohy nyní zaujímá nové hradní proboštví) a roku 1656 pak (dlouho odkládanou) Ferdinanda III. ve výši 2 000 zl.⁶⁴¹ Následujícího léta byla zahájena první etapa barokní přestavby a dostavby kláštera (který arcibiskup Harrach tehdy nazval *le ruine*⁶⁴²), spočívající v takřka gruntovní přestavbě objektů konventu okolo prvního nádvoří.⁶⁴³ V září 1662 byla hotova řada dvanácti cel se schodištěm směrem k nádvoří zahradě, jíž přihlížející návštěvníci označili za *schon zimlich hübsch*.⁶⁴⁴ Zhruba ve stejné době (po roce 1642) byla vyčištěna stará krypta kostela – od té chvíle zvaná kaple sv. Mikuláše, opatřená oltáři P. Marie a sv. Tří Králů – kde vznikla nová hrobka řeholnic.⁶⁴⁵

Po finanční pauze⁶⁴⁶ pokračovala v sedmdesátých letech 17. století za abatyše Anny Mechtildy († 1691) výstavba v západním a východním díle kláštera, dokončená roku 1680. Na východě zbořením starých soukromých budov vznikla nová zástavba okolo druhého nádvoří orámovaného ambitem, který skryl i severní stěnu kaple sv. Anny – konventní objekt v ose brány do nádvoří/areálu/konventu přechází v tzv. světskou budovu, zalomenou do Jiřské ulice k závěrečné apsidě svatojiřského chrámu.⁶⁴⁷ Na západní straně v místech bývalého domu zbrojních písařů při západní zdi dosavadního založení vznikla samostatná patrová rezidence abatyší s vlastním uzavřeným nádvořím navazující na nynější barokní průčelí

---

⁶⁴⁰ Dům za 5 000 zl. byl klášteru darován z rozhodnutí Ferdinanda III. NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Confessarii ad S. Georgii, N.12.

⁶⁴¹ NA Praha, AZK, , kart. 24, inv. č. 2603 (fasc. 36), b. č.

⁶⁴² *Die Diarien*, VI, s. 254, 16 settembre 1657. Ten den dlel v Praze i sám císař Leopold I., který si průběh stavby osobně prohlédl. Z příslibené subvence jeho otce bylo nakonec klášteru věnováno synem jen 1000 zl. Zbytek byl řešen dílčím způsobem, např. odpuštěním některých kontribucí. NA Praha, AZK, kart. 25, inv. č. 2606 (fasc. 39), b. č. Rozhodujícím impulsem pro poskytnutí částky byla asi návštěva kláštera v době královské korunovace roku 1656.

⁶⁴³ M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisiciletí*, s. 538. Týkala se i vyhloubení podstatné části sklepů, jejichž jednotaktovost dokládá stejnou etapu stavby. Tehdy vzaly – předpokládá se – za své poslední viditelné zbytky (zdi) někdejšího románsko-gotického konventu. Jen za první půlrok stavby (4.3-4.8) sem bylo přivezeno 997 für velkých základových kamenů (grosse grundtsteine), 1 493 für stavebních kamenů (mauersteine), 740 für bílého stavebního kamene, 5 000 klenebních cihel (*gewelb ziegel*), 6 000 dozdívacích cihel (*pflaster ziegel*), 10 000 obyčejných cihel a 7 000 prejzů. ÖStA Wien, AVA, Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3 (*Summarischer extract außgaab undt außweiß geldter und auf genandte bauen costen zu reparirung der ruinirten St. Georgi kloster gebaud betrefenden*).

⁶⁴⁴ *Die Diarien*, VII, s. 246, 5. 9. 1662.

⁶⁴⁵ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 8.

⁶⁴⁶ Už v červnu 1662 si Arnošt Vojtěch Harrach o návštěvě kláštera poznamenal: *Hatt auch (...) dieser occasion ihr gebeü beschauet, welches sie aufführen, co woll passiren khünnte, wan sie sie nur gelt genueg hetten solches vollendts auf zu führen* – *Die Diarien*, IV, s. 216, 23. junii 1662.

⁶⁴⁷ M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisiciletí*, s. 538–539.

chrámu.⁶⁴⁸ Kopíruje klášterní pozemek (bývalou zahradu) tak, jak je doložen nejpozději v první polovině 16. století.⁶⁴⁹

Do období po roce 1686 klade J. F. Hammerschmid vznik barokní úpravy západního průčelí chrámu,⁶⁵⁰ které hledí na prostranství za katedrálou sv. Víta a jako jedna z mála vnějších součástí baziliky přežilo romanizační úsilí stavitelů přelomu 19. a 20. století. Italizující plastiky první abatyše Mlady a zakladatele kostela knížete Vratislava naznačují, na jakých fundamentech stálo historické ukotvení místa v závěru 17. století. A konečně v roce 1718 byl položen základní kámen k poslednímu baroknímu dílu areálu – kapli sv. Jana Nepomuckého, vystavené *auff (...) des gantzen stüffts bewilligung*⁶⁵¹ na jižní straně při vstupním průčelí chrámu a dokončené snad dle plánů Františka Maxmiliána Kaňky roku 1722.⁶⁵² Vzhledem k velkorysosti výsledné podoby areálu mohly snad sestry okolo takového roku 1730 podepsat závěry, které udělala stran stavby, činěné vyjma kostela vlastně „od píky“, jejich dávná předchůdkyně ve 30. letech 17. století: *Potom služebnice Boží víceji a víceji se do něho dávati a v něm Pánu Bohu sloužiti mohly a služby Boží v domě Božím vždycky víceji se rozmáhaly a rostly.*⁶⁵³

Hmotově je klášter v tomto vrcholném stavu zachycen na známém Langweilově modelu Prahy z let 1826 až 1837, který je dnes jedním z lákadel expozic Muzea hlavního města Prahy. V popsané podobě areál s chrámem rozložený okolo tří nádvoří existoval do sedmdesátých let 19. století, kdy došlo k demolici západního dílu (paláce abatyši); zbylá část ve své hmotě přes četné destrukční zásahy konce 19. a 20. století přetrvává dodnes.⁶⁵⁴ Jednotlivé dílčí kroky raně novověkého stavebního vývoje, úprav a dalších průvodních jevů (zejména renovačních a

---

⁶⁴⁸ AHMP, SR, kn. 7889, XI. *Popis kláštera po jeho zrušení a před rokem 1878*, pag. 1. Zbořeno před r. 1878, kdy byla budova (hmotově jen částečně) nahrazena nynějším tzv. Novým proboštstvím. Současný vchod ve zdi byl prolomen po r. 1878, úprava s nikou s P. Marií Vítěznou pochází až z 60. let 20. stol. – *Umělecké památky Prahy*, 4, s. 230–232.

⁶⁴⁹ NA Praha, f. České oddělení dvorské komory IV., kart. 187, inv. č. P 186.

⁶⁵⁰ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 124. K jeho stavebně-historickému hodnocení např. A. MERHAUTOVÁ, *Bazilika*, s. 59.

⁶⁵¹ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 33r.

⁶⁵² Tamtéž, kn. 2246, fol. 435. K popisu viz A. MERHAUTOVÁ, *Bazilika*, s. 59–60.

⁶⁵³ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 2. Tak je bezděčně opsána potřeba dobrého *loci* jako základní podmínky fungování řeholního společenství.

⁶⁵⁴ *Umělecké památky Prahy*, 4, s. 226–232. K staršímu období podrobněji A. MERHAUTOVÁ, *Bazilika*, s. 62–65, kde i odkazy na další literaturu.

uměleckých) budou ještě v jiných souvislostech připomenuty na příslušných místech této práce.

9.1 FUNKČNÍ STRUKTURA BUDOVY

Po zrušení kláštera v létě 1782 byl vypracován podrobný majetkový inventář kláštera, jehož součástí je i soupis vybavení (s uvedením jednotlivých prostor) klášterní budovy.⁶⁵⁵ Jejich lokalizaci nelze sice provést s „mikrometrovou“ přesností – plánová dokumentace je zřejmě nezvěstná⁶⁵⁶ –, přesto je však z mladších plánů přes všechnu adaptaci kláštera pro armádu či duchovní seminář⁶⁵⁷ základní rozvrh patrný. Popis areálu je učiněn pohledem z ptačí perspektivy od levé (západní strany):

Rezidence abatyší je dnes již neexistující díl z roku 1680 postavený při západní stěně původního kláštera na místě bývalého domu stavebních písařů, rozložená okolo malého nádvoří s vlastním slavnostním vjezdem. Průchod z nádvoří do konventu má pouze obslužný ráz a není určen pro oficiální vstupy. Zde abatyše „úřaduje“ a přijímá své oficiální i privátní návštěvníky – do přijímacích pokojů vedlo široké schodiště z průjezdu. Za přijímacími pokoji pak byly čtyři soukromé pokoje představené.⁶⁵⁸ V přízemí se nacházela garáž pro kočáry (*Waagen Schuppe*),⁶⁵⁹ vrchnostenská kancelář⁶⁶⁰ a kuchyň s příslušenstvím (jistě pro abatyši, její, úřednický a další personál).⁶⁶¹ Ve zbylých částech objektu žili (pracovali) zaměstnanci *štyftu* včele s klášterním hejtmanem. Ve sklepeních byly skladovány hlavně nápoje (pivo, víno).⁶⁶²

---

⁶⁵⁵ Uloženo (stejně jako materiály z dalších zrušených klášterů) v pozůstalosti státní účtárny. NA Praha, ČSÚ, kn. 452. Některé místnosti nebyly podrobně inventovány a jsou vypsány na vloženém elenchu ke knize. Z těchto zdrojů pocházejí neozdrojované informace z následujícího popisu k obrázku.

⁶⁵⁶ Tři exempláře vypracoval stavitel Humml v září 1782. NA Praha, ČG-PU, kart. 679, 20. Sept. 782.

⁶⁵⁷ M. VILÍMKOVÁ – F. KAŠIČKA, *Tisíciletí*, s. 539. Dispozice areálu na plánech z roku 1815 publikovaných jako tabely V.-VII. (suterén, 1. patro, 2. patro) v F. MACH – E. ŠITTLER, *Oprava*, po s. 114.

⁶⁵⁸ Vše NA Praha, ČSÚ, kn. 452, fol. 71v an.

⁶⁵⁹ Tamtéž, fol. 60v.

⁶⁶⁰ Tamtéž, fol. 65v–66v.

⁶⁶¹ Tamtéž, fol. 67v an.

⁶⁶² Tamtéž, fol. 22v–25v.

Kostel sv. Jiří⁶⁶³ je nejstarší a historicky nejhodnotnější stavba areálu tvořící podstatnou partii jeho dolní hranice. Určen pro pobožnosti sester, ale i „veřejnosti“, pro níž je místem pravidelných mší sv., procesí, ale i pohřebních obřadů a pohřbů. Krom toho je díky přítomnosti hrobu sv. Ludmily poutním místem zemského významu. Pro přítomnost hrobů dvou přemyslovských knížat (Vratislava a Boleslava II.) má i význam pro historickou identitu země – tato stránka však v období raného novověku na rozdíl od té ludmilské tolik nerezonovala. Ke kostelu přiléhá vrcholně barokní kaple sv. Jana Nepomuckého, která je do kultu světce – snad pro bezprostřední blízkost hrobu v hlavním zemském kostele – zapojena jen okrajově. Hlavní vchod do kostela vede barokním průčelím z prostranství za katedrálou sv. Víta. Boční vchod je užíván pouze ke vstupům na bývalý hřbitůvek přeměněný v zahradní plochu, zastavěnou později z části sakristií Nepomucké kaple. Kaple sv. Ludmily je minimálně od poloviny 17. století propojena průchodem nad Jiřskou ulicí s vedlejším královským palácem (původně Rožmberským palácem a následně pak Ústavem šlechtičen). V kostele se nachází hrobka řeholnic. Ze severní lodě vede vchod do konventu/klausury, které jsou propojeny i s kůrem řeholnic průchody z horní galerie.

Konvent neboli vlastní obydlí řeholnic o jednom patře se nachází severním a východním směrem od chrámu, kde vyplňuje téměř celý prostor až k parkánu hradního opevnění. Hlavní partie je rozložena kolem centrálního nádvoří (rajského dvora), který ze všech stran obíhá ambit (křížová chodba). Na dolní chodbě (*ambit*⁶⁶⁴) se při kostele nachází zpovědnice (zvláštní místnost),⁶⁶⁵ sakristie,⁶⁶⁶ dále pak knihovna,⁶⁶⁷ vstupy do sklepů, na nádvoří a průchod k refektáři.⁶⁶⁸ Nejdůležitějším prostorem dolního dílu konventu je kaple sv. Anny s hroby starých abatyší, sloužící jako kapitulní síň. Při horní chodbě jsou umístěny cely řeholnic, infirmárium,⁶⁶⁹ ložnice pro novicky⁶⁷⁰ s okny obrácenými směrem do dvora a

---

⁶⁶³ Tamtéž, fol. 96v–167v.

⁶⁶⁴ Tamtéž, fol. 31v an a následný díl na fol. 87v an.

⁶⁶⁵ Tamtéž, fol. 90v.

⁶⁶⁶ Tamtéž, fol. 84v–85v.

⁶⁶⁷ Tamtéž, fol. 92v.

⁶⁶⁸ Tamtéž, fol. 31v.

⁶⁶⁹ Tamtéž, fol. 85v.

⁶⁷⁰ Tamtéž, fol. 83v–84v.

místnosti k uskladnění.⁶⁷¹ Nádvoří má charakter zahrady, sloužící jednak k rekreaci řeholnic a jednak k pěstování vybraných plodin (od zeleniny, snad drobného ovoce až po léčivé rostliny).⁶⁷² Druhé nádvoří na východní straně areálu je společné konventu i světské části kláštera. Vede do něj vjezd z prostranství vedle Jiřské ulice směrem k Zlaté uličce. Po pravé ruce vjezdu je vstup do konventu uvozený fortanou a následnou hovornou, kde smějí řeholnice přijímat návštěvy.⁶⁷³ Za ním a v patře konventu je pak tzv. dolní⁶⁷⁴ a horní refektář,⁶⁷⁵ které jsou užívány oddělenými skupinami obyvatelk domu (konventuálky a čekatelky na vstup do řádu).⁶⁷⁶ Následují pokoje čekatelek a nezbytné zázemí (např. sklady prádla či peří).⁶⁷⁷ Při průchodu z východního nádvoří do starého dílu konventu (dolní ambit) byla domácí lékárna.⁶⁷⁸

Světský okrsek neboli tzv. světská budova⁶⁷⁹ vyplňuje jižní část východního nádvoří až po Jiřskou ulici. Je zde umístěno další zázemí kláštera (prádelna, pekárna, studna, sklad šatstva pro služebnictvo) a bydlí zde někteří familianti a sloužící⁶⁸⁰ v čele s fortnýrkami. V budově měli své zázemí i hudebníci, kteří v kostele zajišťovali produkci.⁶⁸¹ Budova sousedí se hřbitovem ohraničeným zdí z ulice a presbytáři kostela a kaple sv. Ludmily. Sloužil zřejmě k pohřbívání familiantů.

Cely řeholnic – v pramenech od sv. Jiří nazývané různě jako *ložnice*, *komůrky*, *zellen*, *kammern* atd., v souhrnu pak jako *šlófhauz* či *schlaffhauß* – se s okamžikem profese staly doživotním obydlím sester. Podle původních ideálů má být cela co nejprostší, teoretikové zdůrazňují dokonce, že má být přímo špatná a bez výzdoby (*schlecht ohne Aufbutz*⁶⁸²) – např. známý kanonista druhé poloviny 17. století Michael Münchmayer při té příležitosti cituje německého benediktina Gabriela Buzelina (Gerardus Belga, 1599–1681), že má být jen tak velká, co na

---

⁶⁷¹ Tamtéž, fol. 80v an.

⁶⁷² Tamtéž, fol. 89v.

⁶⁷³ Tamtéž, fol. 27v–28v.

⁶⁷⁴ Tamtéž, fol. 30v.

⁶⁷⁵ Tamtéž, fol. 34v–35v.

⁶⁷⁶ Tamtéž, fol. 250v–251v.

⁶⁷⁷ Tamtéž, fol. 28v an.

⁶⁷⁸ Tamtéž, fol. 94v–95v.

⁶⁷⁹ Tamtéž, fol. 43 an.

⁶⁸⁰ Tamtéž, fol. 41v an.

⁶⁸¹ Tamtéž, fol. 46v.

⁶⁸² Michael MÜNCHMAYER, *Juris publici Romano-Germanici novissimi catholici Geistlicher*, II., Nürnberg 1709, s. 283.

rozpětí ramen křížovce.⁶⁸³ Tyto asketické náhledy – které nemají např. oporu v Řeholi, kde celám není věnována žádná kapitola a jsou jen jmenovány ty, bez nichž se klášter neobejde (pro nemocné, novice a hosty) – byly možná v 17. a 18. století v ženských komunitách ctěny, nikoliv však realizovány. Svědčí o tom zejména podrobná inventária cel řeholnic, která byla pořízena v 80. letech 18. století komisari, kteří měli na starosti rušení klášterů.⁶⁸⁴

Od začátku obnovy kláštera v roce 1574, kdy měly řeholnice s abatyší dohromady k dispozici pouze jednu ložnici,⁶⁸⁵ se spolu s rozšiřováním domu a přílivem nových uchazeček počet cel rozšiřoval, až dosáhl po přestavbě 60. až 80. let 17. století počtu minimálně 35. Odpovídá to soupisu vybavení⁶⁸⁶ a rovněž počtu okenních polí příslušných prostor patra konventní budovy.⁶⁸⁷ Vedle toho se v domě nacházelo samozřejmě abatyšské apartmá a ještě společná místnost s komorou, kde žily čekatelky na vstup do řádu (*Kost-Frauen*).⁶⁸⁸ V samotném závěru měly již novicky k dispozici své vlastní cely, ač Řehole hovoří jinak⁶⁸⁹ a v předchozích dobách bydlely novicky odděleny se svou mistrovou.⁶⁹⁰ Tato skutečnost bude zřejmě souviset s ustanovením z roku 1767, které určovalo, že v kláštorech má být napříště přítomen jen takový počet osazenstva, který tu byl k 9. květnu 1766.⁶⁹¹ Od té chvíle mohla do řádu vstoupit nová sestra teprve po smrti některé z předešlých a mohla tak obsadit celu, která zůstala prázdná. Není vyloučeno, že s momentem profese nové spolusestry (a tedy získání postavení „věčné“ členky řádu) docházelo v uspořádání cel k nějaké reorganizaci, která možná odpovídala změněnému pořadí v komunitě. Cely jednotlivým obyvatelkám přidělovaly převorky.⁶⁹² U nich však lze předpokládat, že jejich pokoje mohly mít nějakou strategičtější (či kupř. čestnější) polohu v rámci konventu, aby jejich obyvatelky měly lepší přehled o dění v

---

⁶⁸³ Tamtéž – *Eines Ordens-Geistlichen Celle solle so groß seyn, als die Arme eines Crucifixes sich ausstrecken.*

⁶⁸⁴ Pro Čechy jsou uložena v příslušných částech fondu Česká státní účtárna (NA Praha).

⁶⁸⁵ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 2.

⁶⁸⁶ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591.

⁶⁸⁷ Srov. tab. VII v F. MACH – E. ŠITTLER, *Oprava*, po s. 114.

⁶⁸⁸ Inventátoři označovali jejich prostory rovněž jako *Noviziat*, přestože novicky už tehdy – navzdory řeholním ustanovením – měly vlastní cely.

⁶⁸⁹ ŘB, kap. 58, s. 135.

⁶⁹⁰ Např. 1720 – viz NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/5, *Electiones principissarum ad S. Georgium*, N.11.

⁶⁹¹ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexikon*, VIII, s. 502.

⁶⁹² NA Praha, ČG-PU, kart. 680, sign. F 2 21/7, N.308.

komunitě. Už jen proto, aby *šlófhauz* na noc zamkla na klíč a pak jen otevřela na jitřní, dohlédla na dodržování povinného ticha a případně povolila návštěvu sester v celách jiných řeholnic, jak to požadují klášterní statuta.⁶⁹³

Abatyše měla roku 1782 k dispozici ve své rezidenci v západním cípu klášterního areálu tři pokoje a kuchyň s kvelbem.⁶⁹⁴ Vedle odznaků moci a postavení – k nimž patřil vedle koruny a berly od roku 1768 zlatý pektorální kříž⁶⁹⁵ – užívala abatyše stříbrný kávový servis se dvanácti lžičkami, stříbrnou jídelní soupravu pro šest osob, porcelánový kávový servis pro 12 osob, poháry na čokoládu či soupravu 24 vinných a pivních sklenic.⁶⁹⁶ Byla tak schopná zařídit slavnostnější stolování či jen přijetí pro poměrně rozsáhlou skupinu hostů – čajová či kávová posezení zde zřejmě v závěrečných letech existence kláštera nebyla výjimečná, kancléř arcibiskupa Příchovského Benedikt Stöber je nazýval *ein kleines Tischl*.⁶⁹⁷ Ze zdí shlížel krucifix, 12 velkých obrazů (jistě slavnostních portrétů abatyší, 36 malých a 14 výjevů křížové cesty.⁶⁹⁸ Nábytkové vybavení bylo úměrné salonu kombinovanému s místem úřadování (proto je tu třeba pečetidlo a psací stůl s obálkami) a bydlení (proto postel), knihovna obsahovala 70 knih, z toho dvacet latinských berviářů a zbytek různé německé publikace. Ve skříní viselo pět černých hábitů (*geistliche Kleider von schwarzen Zeig*). Jako *memento mori* měla abatyše ve svém apartmá vystavenou cínovou lebku. Místo domácí kaple zaujímal oltář spíš skromnějšího ustrojení (*Altar Gestell mit 2 ausgemahlten Antependien*).⁶⁹⁹

Výbava cel zbylých řeholnic byla – pokud se týče množství předmětů – skromnější, už jen proto, že každá z nich zabírala pouze jednu místnost. Základ je vždy stejný: lůžko (někdy s nebesy, někdy bez), skříň/ně, stůl s židlí, svícen, oltář(ík), záclony v oknech, krucifix na stěně, příbor a nádobí, ubrusky, ložní prádlo, peřiny, matrace, hábit(y) s příslušenstvím (závoj), obuv, ponožky, spací čepce, zimní oděv (kabát) a spíše menší množství knih (např. podpřevorka Marie Milada jich měla okolo třiceti⁷⁰⁰ a Maria Gertrudis dokonce 77,⁷⁰¹ ale obvyklý byl

⁶⁹³ NA Praha, APA, kart. 2102, C 119/5, Visitationes ad. S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 14.

⁶⁹⁴ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591, N. 26.

⁶⁹⁵ AHMP, SR, kn. 7954, nefol. (1768).

⁶⁹⁶ Vše ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591, N. 26.

⁶⁹⁷ NA Praha, AZK, kart. 25, inv. č. 2605 (fasc. 38), b. č., 1767.

⁶⁹⁸ Vše ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn 591, N. 26.

⁶⁹⁹ Vše tamtéž.

⁷⁰⁰ Tamtéž, N.29.

počet okolo deseti, většinou breviáře, modlitební a jiné zbožné kusy). Některé sestry měly v celách obrazy, zřejmě s obvyklou náboženskou tematikou (světci, Ježíš, P. Marie apod.) – sestra Marie Stanislava Dietzenhoferin, snad díky původu z umělecky založené rodiny, dokonce 15.⁷⁰² Marie Gabriela Valdštejnová pak měla v cele portrét jednoho ze svých zbožných předků (*Capuciner seel. Grafen von Waldstein*).⁷⁰³ Občasná přítomnost většího množství židlí a stoliček v celách může svědčit o tom, že některé sestry byly zvyklé přijímat návštěvy: Marie Agnes měla v cele dokonce 2 stolíky (*kleines Tisch*), 3 sesle a soupravu k přípravě kávy (*Caffé Büchßen, Mühl*).⁷⁰⁴ Právě tyto propriety, ojedinělé *Porcolann Caffé Schalen* (max. 2 ovšem) a velmi řídké sloupkové hodiny (čas zde byl měřen poněkud jinak, než ve světě...) patří k jediným luxusnějším předmětům, které se v celách svatojiřských benediktinek AD 1782 nacházely. To jsou snad také jediné rozdíly, které existovaly mezi výbavou cel chórových sester a konvršek (některé konvršky ovšem neměly knihy⁷⁰⁵). Pouze jedna sestra se lehce vymyká. Jedná se o Marii Helenu Zemschin, kterou nekrologium označuje jako *eine perfecte Organistin*,⁷⁰⁶ měla ve své cele klavír.⁷⁰⁷ Opět je potvrzeno významné místo hudby u sv. Jiří.

V tomto ohledu byla, zdá se, na samotném konci existence kláštera řádová komunita nivelizována a – pomineme-li individuálnosti typu nočních korsetů u starších sester⁷⁰⁸ – také unifikována. Odpovídá tak zažitému (a postulovanému) obrazu prosté řeholnice.⁷⁰⁹ Koriguje tak dosavadní dílčí poznatky, které pro naše prostředí učinil např. Tomáš Černušák v případě olomouckých dominikánek⁷¹⁰ nebo autor těchto řádků v případě pražských celestinek.⁷¹¹ Některé moravské konventuálky měly nad uvedený „svatojiřský“ standard na svých celách např.

---

⁷⁰¹ Tamtéž, N.37

⁷⁰² Tamtéž, N.34.

⁷⁰³ Tamtéž, N.36

⁷⁰⁴ Tamtéž, N.35.

⁷⁰⁵ Např. Anna Ursula – Tamtéž, N.58.

⁷⁰⁶ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 127r.

⁷⁰⁷ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn 591, N.51

⁷⁰⁸ Např. Marie Walburgis, Tamtéž, N.32.

⁷⁰⁹ Mnohé věci byly navíc označeny jako *alte*, nebo *schlechte*.

⁷¹⁰ T. ČERNUŠÁK, *Neue Erkenntnisse zum Alltagsleben in den mährischen Dominikanerinnenklöster in der Neuzeit*, in: H. Specht – Týž, *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit*, St. Pölten – Brno 2011, s. 34–35: *Die „Kammern“ im Hl. Katharinakloster haben ihren Bewohnerinnen einen verhältnismäßig bequemen und sehr komfortablen Wohnstil angeboten.*

⁷¹¹ J. KOLDA, *Celestinky*, s. 28–29.

cigártašky, mnohé z nich více než deset obrazů, hudební nástroje či hodiny všech druhů.⁷¹² U pražských celestinek byla výbava v okamžiku jejich rušení ještě na vyšší úrovni: v případě někdejších šlechticů mezi nimi lze hovořit dokonce o jakýchsi miniaturních salónech s porcelánovými soupravami na čaj, kávu a čokoládu, sloupkovými hodinami, portréty rodinných příslušníků na zdech a psacími stoly s rodinnými typáři, kde duchovní poslání jejich majitelů připomíná snad jen častější přítomnost oltářníků nebo skříněk s obvyklými mariánskými soškami či Jezulátky.⁷¹³ Daleko více zde záleželo na původu (a předpokládané dotaci) koventuálek, což se projevuje i v drobnostech typu počtu párů zimních ponožek „bohatších“ chórových sester a „chudších“ konvršek (v průměru 12:5).⁷¹⁴ Tu se třeba nabízí srovnání výbavy převorky od sv. Jiří Marie Nepomuceny⁷¹⁵ s libovolnou konvrškou od celestinek.⁷¹⁶ Jsou v podstatě identické. Ještě zajímavější je pak srovnání příbuzenské napříč konventy. Jak u celestinek (OSSA), tak u benediktinek (OSB) ve stejné době působily přibližně stejně staré příslušnice rodu Baulerů von Hohenburg: Marie Anna, řádovým jménem Maria Scholastika (1732–1816) a Barbora, řádovým jménem Maria Agnes (* 1740), možná sestry, ale jména rodičů jsou známa jen u celestinky.⁷¹⁷ Benediktinská *Baulerin* nebyla – ač se možná nacházela v mírně privilegovaném postavení díky svému příbuzenství s abatyší Annou Scholastikou († 1766) – obklopena ničím, co by se mohlo pro pobyt v klášteře jevit zbytným, snad jen ty dva výše uvedené stoly a kafemlejnek s vařičem na kávu. Její celestinská příbuzná, čerstvá superiorka konventu,⁷¹⁸ měla kupř. k dispozici devět cích, šest ručníků, čtyři čepce, čtyři lajblíky, dva župany (*Nachtmantel*), sedm talířů, mísu na polévku, dvě kávové konvičky, formu na bábovku či dvojce brýle, celkem více než 130 jednotlivostí, nepočítaje v to knihy, předpokládané úřední pomůcky (psací potřeby atd.) a potřeby k ručním pracím.⁷¹⁹ Životního komfortu se tedy při pobytu v různých rádech mohly dcery ze stejných rodin nadít různého. Předpokládaná stejná či

---

⁷¹² T. ČERNUŠÁK, *Neue Erkenntnisse*, s. 34–35.

⁷¹³ NA Praha, ČG-PU, kart. 683, sign. F2 21/8, Haupt-Inventarium, nefol.

⁷¹⁴ Tamtéž.

⁷¹⁵ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn 591, N.28.

⁷¹⁶ NA Praha, ČG-PU, kart. 683, sign. F2 21/8, Haupt-Inventarium, nefol. (2ten Zell der Maria Scholastica gebohrnen Paulerin v. Hohenburg).

⁷¹⁷ NA Praha, APA, kart. 3717, sign. C 136/14.

⁷¹⁸ Tamtéž.

⁷¹⁹ NA Praha, ČG-PU, kart. 683, sign. F2 21/8, Haupt-Inventarium, nefol. (2ten Zell der Maria Scholastica gebohrnen Paulerin v. Hohenburg).

podobná výše věna, z níž se tento *ausstaffirung* obvykle pořizoval, byla v různých domech použita zjevně na různých místech.⁷²⁰

Ještě jedna věc může benediktinky od dvou zbylých řádů odlišovat: u celestinek jsou v celách přítomné různé potřeby k ručním pracem (kolovrátky s vřeteny, předitivo, špulky nití, náprstky nebo role plátna⁷²¹), zatímco u benediktinek toto – přes potenciálně výkonnou textilní manufakturu – nenajdeme. Společná práce a život sester zde patrně probíhaly v komunitnějším duchu, jak to odpovídá Řeholi.⁷²²

9.2 KLAUSURA A JEJÍ PŘEKRAČOVÁNÍ SMĚREM DOVNITŘ⁷²³

V konventu u sv. Jiří byl z klauzury vyňat v první řadě chrám, který býval tradičně dějištěm řady veřejných festivit. Jich se účastnily také sestry, které jim ve starších dobách (16. století) přihlížely patrně z tzv. severního kůru neboli galerie tvořené chodbou konventní budovy přiléhající ke kostelu,⁷²⁴ popřípadě z chodby pod ní, zvané dolní ambit či *Kreutzgang*.⁷²⁵ V letech 1608 až 1612 byl nad západní stranou hlavní loď baziliky postaven na úrovni patra nový kůr,⁷²⁶ jímž se sestry ocitly v chrámu separovány od ostatních účastníků pobožností bez nutnosti sdílet malé prostory okolo galerijních oken.⁷²⁷ Vzhledem k postavení svatojiřských abatyší byly z klauzury vyloučeny jejich prostory/pokoje, kvůli vyřizování běžné agendy také vrchnostenská kancelář a byt hejtmana. Světový okrsek soustředěný okolo tzv. *weltliche gebau* s kuchyní či obydlím služebnictva,⁷²⁸ vlastním hřbitovem a

⁷²⁰ K předchozím řádkům lze ještě přidat letmý pohled na zařízení českých voršilek z M. MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 86–87. Ve své obecnosti nijak k zostření celkového obrazu nepřispívá, výbava je identická jako u ostatních.

⁷²¹ J. KOLDA, *Celestinky*, s. 28.

⁷²² Dominikánky a celestinky se řídí řeholí sv. Augustina. Těžko však říci, nakolik to může hrát roli v tomto případě.

⁷²³ Tato podkapitola využívá textu článku J. KOLDA, *Potridentské překračování*, s. 75–100.

⁷²⁴ Není vyloučeno, že některý z okenních (resp. arkádových) otvorů sloužil jako slavnostní empora abatyší.

⁷²⁵ Repro Wolmuthova plánu kláštera z r. 1569 v PPH, s. 274.

⁷²⁶ *Umělecké památky Prahy*, 4, s. 138.

⁷²⁷ Tato stavba nemusí přímo souviset (jen) s novými klausurními požadavky (byť časově následuje jejich zveřejnění pražským synodem), ale i se zvyšujícím se počtem sester (1574 – 4 sestry, na poč. 17. století již okolo patnácti, v 1. čtvrtině 17. stol. oblačeno dalších 14 panen). AHMP, SR, kn. 7875, pag. 1, 3 a 5.

⁷²⁸ NA Praha, ČSÚ, kn. 452, fol. 43r.

napojením na uvedený hlavní vchod do areálu nebyl rovněž klausurně omezován. Jeho konec vedl východní klášterní budovou v ose průjezdu na nádvoří, která tvořila předěl mezi klausurní a neklausurní částí tohoto dílu klášterního areálu. Vjezd ústí na nádvoří, kde se stýkali laici z vnějšku i zevnitř s řádovým elementem (přinejmenším v podobě provisorky či sekretářky, které měly na starosti ekonomické záležitosti chodu komunity). Nádvoří bylo možná dlážděné, když sloužilo i za parkoviště příjíždějících ekvipáží a muselo být kvůli přítomnosti „světa“ zapovězeno odpočinku klášterních panen. Fortna se zvonkem a tlustou zdí rozdělené parlatorium (*erste und zweyte sprachzimmer*) pro návštěvy mnišek⁷²⁹ byly – či měly být – již pevnou hranicí klausury.

Zbylé vnitřní části kláštera mezi uvedenou rezidenci abatyší, chrámem sv. Jiří, světským křídlem, domy vedoucími ke Zlaté uličce a Jelením příkopem pod klášterem byly klausurně uzavřeny. Díky tomuto stavebnímu řešení nevede žádné okno z klausury ven, do veřejného prostoru. Také v místě styku se světským elementem na třetím nádvoří jsou centra konventního života bez oken, do nichž by bylo možno v nestřežené chvíli nahlédnout. Toto řešení bylo ostatně používáno při postupné adaptaci všech částí konventu: už někdy v 1. půli 17. století byly v kapitulní kapli zazděny původní gotická okna a vnější vchody v jižní stěně. Kaple převýšená přes dvě podlaží získala nové okenní otvory ve výši horního patra,⁷³⁰ které byly dodatečně v 70. letech na styku se světským okrskem zakryty horním ambitem východního nádvoří a vedly tak jen na chodbu.

Stavební ochrana klášterní budovy byla – jako u všech potridentských ženských řeholních společností – neustále vylepšována. Jedné zaniklé části stavby nebyla doposud věnována pozornost. Když roku 1600 přešel do císařského majetku někdejší Rožmberský palác (jeho přestavbou vznikla současná budova bývalého Ústavu šlechticů) naproti klášteru,⁷³¹ byl sál v jeho patře propojen chodbovým spojovacím můstkem nad Jiřskou ulicí do kaple sv. Ludmily.⁷³² Tento drobný prvek měl – jak se zdá – velký význam pro organismus kláštera. Zprvce odtud byla

---

⁷²⁹ Tamtéž, fol. 27r–28r.

⁷³⁰ I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 80.

⁷³¹ PPH, s. 272 a 390 an.

⁷³² Průchod je zachycen např. na Huberově plánu Prahy z r. 1769 (*WAHRE LAAGE Der Königlichen Haupt und Residentz Statt PRAG des Königreich Böhmeib ...*), uloženém v ÖNB (Kartensammlung, FKB P 67) a dostupném na <http://towns.hiu.cas.cz/huber/z-huber.html> (24. 10. 2017). Odstraněn byl až v 2. pol. 19. stol. – foto z té doby přináší PPH, s. 432.

vybudována krytá cesta vedoucí přes chrám, komplex královských paláců a dále podobným (dodnes existujícím a okolo roku 1490 zbudovaným) průchodem ze starého královského paláce do královské oratoře katedrály. A za druhé – příslušníci panovnického dvora získali pohodlný přístup k ostatkům nejstarší patronky Čech a přes její kapli cestu do nejstaršího českého kláštera. Tato drobná stavbička tak činí ze svatojiřského konventu společnou záležitost trůnu (panovníka a jeho ženy – patronů řeholního domu) a kláštera, respektive jeho představené. Touto cestou, skryta před zraky náhodných chodců, se přinejmenším dvakrát ubírala svatojiřská abatyše na obřad korunovace manželky českého krále. Vztah trůnu k striktním předpisům tridentského Dekretu o řeholnicích a mniškách nemohl být vyjádřen lépe.⁷³³

Poprvé mohl být průchod k tomuto účelu použit už při královské korunovaci roku 1656, neboť o rok později tudy přišel do kláštera na oslavu svátku sv. Ludmily Leopold I.⁷³⁴ Takový mezní díl domu býval samozřejmě z hlediska ochránců klauzury také nejvíce ohrožen, a tudíž i podroben přísnějšímu dozoru. Při korunovaci roku 1724 si všiml arcibiskupský oficiál Blovský, že průchod není uzavírán na závoru (*riegel*); nechal tedy místo prohlédnout stavebním písařem, který doporučil *zu (...) defension* opatřit obě dveře závorami, jak ty z kaple sv. Ludmily, tak ty z královského paláce.⁷³⁵

Přes všechny snahy o co nejúčinnější utěsnění všech klausurních hranic nemohl být svatojiřský klášter úspěšný, už proto, že podstatnou složkou jeho identity bylo jeho spíše prestižní, než faktické) spojení s centrem moci. Historické postavení a s ním spojená tradice byly silnou devizou benediktinek od sv. Jiří. Disponenty tohoto kapitálu – rovněž sociálního, byť třeba nebyl (a v případě ženského kláštera ani nemohl být) úměrný politickému a hospodářskému postavení kláštera v zemi – byli v první řadě příslušníci, resp. příslušnice vládnoucího rodu. Svatojiřské abatyše udržovaly (i) v období raného novověku styky zejména s manželkami panovníků (bez ohledu na to, byly-li u sv. Jiří korunovány, tento akt mohl přeci kdykoliv přijít),

---

⁷³³ Řehoř XIII. ve svém *Revocatiu* tridentských závěrů z r. 1575 stran dosavadních (eventuálních) povolení ke vstupu do konventů mnišek hovoří jasně: *Casamusque & annullamus literas desuper confectas & processus habitos per easdem*, přičemž se obrací výslovně (i) *ad Imperatoris, Regum, Reginarum, aliorumue [sic!] Principum – Magnum bullarium*, II, s. 393.

⁷³⁴ *Facessimo consiglio, finito il quale è andato il Re a piedi per il corridore e la sala grande nella chiesa di S. Giorgio, per assistere ivi alii divini per la festa di S. Ludmilla, et hebbe il posto nella capella della santa – Die Diarien*, VI, s. 254, 16 settembre 1657.

⁷³⁵ NA Praha, AZK, kart. 23, inv. č. 2593 (fasc. 26), č. 83.

kteře měly převážně podobu opětovaně kurtoazní korespondence. Psaní byla prvním navázáním kontaktu (a často jediným způsobem jeho udržování), obvykle zdravici k sňatku a pozváním k návštěvě kláštera počínaje, a přáními k svátkům, sňatkům, nástupu na trůn či novému roku konče. Adresátkami byly všechny „aktuální císařovny“, tedy vedle vládnoucí i vdovy – např. v dekadě po roce 1711 abatyše udržovaly styk vedle Karlovy manželky Alžběty Kristýny († 1750) také s vdovou po Leopoldu I. Eleonorou Magdalenou († 1720) a Amálií Vilemínou († 1742), exmanželkou Josefa I.⁷³⁶ Dvůr se krom obligátních poděkování odvděčoval přinejmenším blahopřáními k volbě abatyší či kondolencemi k jejich úmrtí. Někdy byl základní rámec překračován a abatyše byly žádány i o jisté protekční služby, jako když se roku 1658 přimlouvala ovdovělá císařovna Eleonora II. za vstup jisté slečny do řádu.⁷³⁷ Žádost byla zřejmě podmíněna někdejší fyzickým kontaktem s klášteřem, k němuž došlo za její pražské korunovace roku 1656.⁷³⁸

Právě návštěvy u sv. Jiří byly jednou z hlavních manifestací habsburského „patronátu“ nad nejstarším českým klášteřem. V předtridentských dobách, kdy panovníci sídlili či dlouhodoběji dleli přímo v Praze, byly styky užší, jak dokládá pravidelná účast manželky císaře Matyáše Anny Tyrolské (+1618) na obláčkách, velacích a skládání věčných slibů.⁷³⁹ Potřidentské návštěvy nebyvaly bezprostředními reakcemi na výše uváděná pozvání,⁷⁴⁰ nýbrž programovými body příležitostných návštěv Prahy a Čech, popřípadě korunovačních cest, realizované ve dnech zásadních událostí jako procesí vedoucí přes sv. Jiří, svátky spjaté s konventem (typicky Přenesení ostatků sv. Ludmily 10. listopadu) či významné vnitřikonventní slavnosti. Tak byl v lednu 1648 přítomen Ferdinand III. obláče čtyř sester za účasti mnoha dam, které se nevešly do kostela a obsadily téměř celý konvent, kde i poté jedly.⁷⁴¹ Když roku 1673 pobýval v Praze Leopold I., byl v sobotu 9. září povolán do kláštera, kde toho dne došlo při opravě kapitulní kaple

⁷³⁶ Tamtéž, nejčastěji kart. 23, 24 a 25.

⁷³⁷ Tamtéž, kart. 24, *Recomendation Ihro May. A[nn]o 1656* [sic!].

⁷³⁸ Za svého života doprovázela i coby vdova několikrát ke sv. Jiří císaře Leopolda a jeho choť – např. AHMP, SR, kn. 7875, pag. 33.

⁷³⁹ Tamtéž, pag. 4–5.

⁷⁴⁰ Jejich „strojovost“ dokládá např. tento detail: koncept pozvánky pro císařovnu Alžbětu Kristýnu z dob abatyše Schindlin (1720-1722) je prostou opravou konceptu pozvání její předchůdkyně pro Josefa I. (Prahu navštívil např. r. 1702, do kláštera však nezašel). Abatyšina kancelář pouze změnila pohlaví a postavení adresáta (*Kayßerin* místo *König*) a obohatila titulaturu o španělské dědictví. NA, AZK, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 17), č. 1525.

⁷⁴¹ *Die Diarien* III., s. 97.

sv. Anny k nálezu (domnělého) hrobu *milé matičky a fundátorkyně M(i)lady*, kam *veden jsa, jej vroucně uctil*.⁷⁴² V dobách pražského morového azylu v letech 1679 až 1680 byli Leopold a jeho paní přivítáni u sv. Jiří nejprve v září 1679, kdy se šli poklonit k hrobu sv. Ludmily, a při té příležitosti byli abatyší vyzváni *k nejmilostivější návštěvě ubohého kláštera*.⁷⁴³ Následujícího roku sem zavítal dvůr v posíleném obsazení: vedle císařského páru i vdova po Ferdinandu III. Eleonora a její nevlastní vnučka Marie Antonie (+1692).⁷⁴⁴ Byli uvítáni v *hambitu* klečícími mniškami, které jim políbily ruku, a poté se odebrali na kůr, kde si za oltářem vyslechli mši s doprovodem císařské hudby. Nato proběhl slavnostní oběd v refektáři. Před stoly jeptišek stála tabule, u níž čestné místo zaujaly panující císařovna, její předchůdkyně a kněžna abatyše. U stolu pro mladší sestry seděla manželka nejvyššího hofmistra se svou suitou. Po obědě byl Leopold *po klášteře i kostele celým proveden*. A konečně roku 1723 – aby padl ještě jeden příklad z mnoha – zavítali do kláštera několikrát v rámci svého téměř čtvrtletního předkorunovačního pobytu v Čechách císař Karel VI. a jeho manželka Alžběta Kristýna.⁷⁴⁵ Na svátek patronky kapitulní kaple, sv. Anny, dorazili v doprovodu diplomatů a císařovnina dvora po krytém spojovacím můstku z vedlejšího paláce do konventu. Na třetím nádvoří přivítala hosty abatyše a uvedla je do patra, kde jim na chodbě v zástupu políbily ruku všechny mnišky. Dvůr nato zaujal místa u oken vedoucích z chodeb patra do anenské kaple. Okna se otevřením okenic a mříží⁷⁴⁶ změnila v improvizované tribuny: hlavní průhled v čele horního ambitu se stal panovnickou emporou se zlatým zdobením (*mit einen goldtstuckh*), vedle přihlížela pobožnosti nejvyšší hofmistryně, poslední okno bylo určeno pro kněžnu abatyši. *Hoffdamesen* klečely za panovnickým párem v chodbě vedoucí ke kůru jeptišek, hudební doprovod tvořila císařská kapela skrytá v dormitáři za ohybem chodby. Po skončení abatyše doprovodila Karla, Alžbětu a její rodiče do chóru, kde jim ukázala jednu z nejvzácnějších relikvií kláštera, hlavu sv. Ludmily, kterou políbili.

Hradní konvent byl z mnoha, částečně výše naznačených důvodů snad jako jediný ženský klášter v českých zemích tradičním a pravidelným cílem návštěv

⁷⁴² AHMP, SR, kn. 7875, pag. 27.

⁷⁴³ NA, AZK, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 17), inv. č. 1524.

⁷⁴⁴ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 33 an. Odtud další citace níže.

⁷⁴⁵ Tamtéž, kn. 7953, pag. 1-4.

⁷⁴⁶ Tudy vedla klausurní hranice uvnitř klášterního areálu.

panovníků a dalších představitelů panovnického domu jako osobní manifestace patronátu. V tomto ohledu se podobá zahraničním řeholním domům spojeným s všemožnými zájmy vládnoucích rodů jak v dobách předtridentských,⁷⁴⁷ tak – byť řidčeji – po implementaci koncilních dekretů.⁷⁴⁸ Jiné konventy v českých zemích těchto výsad pozbyly již v dávných dobách (příkladem budtež přemyslovské královské fundace klarisek v Praze či Vratislavi, spojené s rodovými pohřebišti, které na své prestiži začínají ztrácet již ve 14. století⁷⁴⁹), nebo se jimi kvůli své geografické poloze (vzdálenosti od center moci, byť v případě Prahy stále perifernější) těšily pouze nominálně, v podobě konfirmací privilegií apod. „na dálku“ (např. knížecí fundace benediktinek v Lehnici, patronovaná od roku 1676 císařem⁷⁵⁰). Nejinak tomu bylo i s nově příchozími řády – ovšem s výjimkou karmelitek, fundovaných Ferdinandem III. a navštěvovaných různými Habsburky v rámci jejich pražských návštěv (naposledy budoucí císař a král Leopold roku 1764).⁷⁵¹

Většina panovnických návštěv u benediktinek byla dopředu organizována (např. Eleonoře II. roku 1680 *za oltářem v kůru (...) trůn s vlastníma jejími tapicerají připraven byl*⁷⁵²) a svým průběhem demonstrovala vztah takřka vlastnické povahy, realizované mimo jiné v podobě různých (ač řídoucích) fundací. Jen málokdy se příslušníci vládnoucího rodu dostavovali do kláštera bez rozsáhlejšího doprovodu, jen výjimečně setrvali *extra clausuram*; nepřekročení klausurních hranic bylo pravidlem snad jen v případě procesí či veřejných mší.⁷⁵³ V ostatních případech se návštěvníci pohybují v zapovězených dílech kláštera, ať jsou jím jen provázeni, nebo se aktivně účastní nějaké vnitřní události (pobožnosti) často přímo v samotném srdci konventu. Tu jde zejména o kapitulní kapli sv. Anny, kam legendy (a jeptišky samy, jak bylo zmíněno) lokovaly hroby svých nejvznešenějších abatyší, přemyslovských

⁷⁴⁷ Srov. S. EVANGELISTI, *Nuns*, s. 24 a 62–63.

⁷⁴⁸ Dobrým příkladem zde může být manželka Ludvíka XIV. Anna Rakouská (1601–1666), která určitou fázi svého života trávila permanentním putováním po francouzských konventech (*an endless round of convent visits*) s automatickým *entrée* do všech navštívených domů – Barbara R. WOSHINSKI, *Imagining Women's Conventual Spaces in France, 1600–1800*, Farnham – Burlington 2010, s. 119.

⁷⁴⁹ J. KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery*, s. 93–94.

⁷⁵⁰ P. WISZEWSKI, *Opactwo*, s. 323.

⁷⁵¹ Liane TIEFENBACH, *Das Stiftung und gebet buch dieseß unsereß Closterß St. Josephß*, Masterarbeit – Geschichtsforschung. Historische Hilfswissenschaften und Archivwissenschaft, Universität Wien, 2015, s. 9n; A. NOVOTNÝ, *Pražské Karmelitky*, s. 150.

⁷⁵² AHMP, SR, kn. 7875, pag. 33.

⁷⁵³ Takové zaznamenává např. ve svých zápiscích kardinál Harrach v souvislosti s pobytem Ferdinanda III. v Praze r. 1648 – *Die Diarien*, III., s. 123–124 a 132.

dcer. Častým paralelním cílem býval chór sester, kde byly na oltáři uloženy ostatky zemské patronky sv. Ludmily, jimž se hosté (včetně např. protestantských rodičů císařovny Alžběty Kristýny, kteří zde se svou dcerou hledali naději na narození mužského potomka⁷⁵⁴) s úctou klaněli. Návštěvy bývaly obvykle delší a často doplněné stolováním v refektáři, které s sebou (zřejmě pro množství účastníků) neslo i některé organizační potíže, jako když byl roku 1680 poctěn obědem *in refectorio* císař se svými nejbližšími a slečnám z doprovodu *z paláce jídla císařská se (...) nosily*.⁷⁵⁵ Čím „hromadnější“ návštěva přibyla, tím byla její povaha pochopitelně oficiálnější, tudíž jí – přinejmenším v některých úsecích – byl přítomen i konvent v plném obsazení. Privátní návštěvy u kněžen abatyší se uskutečňovaly obvykle jen při vybraných příležitostech: typicky v době, kdy se chystala královská korunovace a s abatyší byl konzultován její průběh, nebo si fundátor přišel zkontrolovat průběh stovebně-uměleckých prací, na něž předtím finančně přispěl. Tady býval častým průvodcem jednotlivců pražský arcibiskup či některý z jeho pomocníků. Není zachován jediný bezprostřední ani druhotný doklad o tom, že by k podobným vstupům do budovy a následně klausury svatojiřských mnišek byl musel některý z uvedených hostů žádat dispens klášterního ordináře, nebo že by kterákoliv hlava české církve tuto praxi (např. s odkazem na tridentský dekret či příslušné papežské dokumenty) někdy zpochybnila či korigovala (např. omezením vstupu mužů⁷⁵⁶).

V takto vykrytalizované tradici nacházely své místo i vnitřní události (nutně „nadklášterního“ významu jako korunovace abatyší na kněžny, jež patřily k triádě (polo)veřejných ceremoniálů (spolu s vyhlášením výsledků voleb a pohřby představených odbývajících se v chrámu) potvrzujících a vyjadřujících výjimečné postavení svatojiřských abatyší mezi představenými českých ženských konventů. Z uvedených aktů měla nejvyšší váhu a byla při ní také vždy narušována klausura, už jen prostými přesuny po konventním areálu, ale zejména slavnostním stolováním hostů v refektáři a jiných prostorech domu. Odhlédneme-li od rituálu samotné korunovace, jedná se vlastně o záležitost velmi podobného ukotvení jako výše zmiňované panovnické návštěvy. Absence vládce tu byla odčiněna nejvyššími

---

⁷⁵⁴ AHMP, SR, kn. 7953, pag. 4.

⁷⁵⁵ Tamtéž, kn. 7875, pag. 34. Byla-li strava předávána na hranici klausury klášterním služebním, nelze spolehlivě určit. Je to však velmi pravděpodobné.

⁷⁵⁶ Pomineme-li přítomnost panovníka či jeho mužských příbuzných a kamarily hodnostářů (od diplomatů po místodržící), převažoval vždy mezi oficiálními „narušiteli“ klausury *fracimor*.

zemskými úředníky, popřípadě zvláštními vyslanci či vyslankyněmi – takto např. císařovnu Alžbětu Kristýnu „zastupovala“ roku 1722 u závěrečné tabule manželka prezidenta české komory Zikmunda Valentina Hrzána z Harrasova Klaudivie Kristýna (+1726), již také připadlo čestné místo po pravici abatyše.⁷⁵⁷ Institut knížecích pokorunovačnických hostin se tak nečekaně jeví jako potenciálně významná společenská událost raně novověkých Čech. Také pro tento vpravdě hromadný vpád do zapovězeného území, podtržený opět fyzickou blízkostí jeho obyvatel, neexistuje žádný záznam o úředním (písenném) posvěcení ze strany odpovědných církevních autorit. Pro všechny ostatní, v předchozích odstavcích jen zběžně naznačené vstupy do klauzury (lékaři pod.) takové dispense vydávány prokazatelně byly.

Mezi českými ženskými konventy raného novověku snese nedispensované právo průniku do klauzury srovnání snad jedině s výše uvedeným konventem pražských karmelitánek. Zdá se, že vztah vládnoucího rodu ke Karmelu byl vskutku niterný a kontinuální. Panovníci jako přímí (pokrevní) nástupci fundátora si zde dokonce (ale tento princip bude zřejmě postižitelný i v případě benediktinek) osobovali práva náležící ordinářům: tak vyzvala roku 1754 Marie Terezie k odpolední prohlídce vnitřních prostor konventu vedle šlechtického doprovodu také nashromážděné davy, které ji sem přišly pozdravit. Stalo se tak zřejmě za souhlasu karmelitánského představeného a poslední návštěvník odsud byl vypuzen až v osm hodin večer.⁷⁵⁸ U benediktinek, jejichž patronát Habsburkové jaksi zdědili a mohl se jim ve srovnání s pražským Karmelem jevit abstraktněji, lze po smrti Leopolda I. sledovat jistý úpadek zájmu či lépe řečeno přerod zbožné náklonnosti k jakési formě povinného kurtoazního vztahu. Dříve pečlivě kronikářsky zaznamenávané vizity členů panovnického domu se přesunuly do hospodářských knih⁷⁵⁹ a po korunovaci Karla VI. a Alžběty Kristýny se již žádná osobní habsburská návštěva u sv. Jiří neuskutečnila. Lze se navíc domnívat, že po vzniku *Damenstiftu* v bezprostřední blízkosti kláštera roku 1754 se např. díky bezprostřední rodové provázanosti tamních

---

⁷⁵⁷ NA, ŘBE, kn. 23, oddíl *Fernere anmerckung, sowohl wegen ber begräbnuß, alß auch hierauff gefolgtter wahl und crönung der neuen fürstl. jungfrauen jungfrauen abbtissin bey S. Georgy ob dem Prager schloß*, 1722. Zpráva o korunovaci také *gleich den andern tag (...) Ihro May. dem Röm. kayßer und Ihro May. der Röm. kayßerin (...) intimiret worden* – Tamtéž.

⁷⁵⁸ Tak A. NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, s. 142.

⁷⁵⁹ NA, AZK, kn. 22, pag. 250: 27. *Septembris [1703] – Když J. M. král španělský Karel do kláštera přijíti ráčil, pro jeho present svázati dáno 2 knížky sv. Ludmily do aksamitu, tlačené obrázky sv. Milady s sv. Ludmily*.

abatyši s panovnicí pozornost dynastie v okrsku Hradu přesunula právě sem. Josef II. již vůči benediktinkám žádný sentiment necítil.

Všechny výše popsané příklady přibližují nejčastější pohnutky a postupy k proniknutí do klauzury, u nichž byla přítomna abatyše, jejíž funkce s sebou nesla nutnost stálého obcování s vnějším světem se vším balancováním na hraně nutné reprezentace a povinné obediencie. Jak na tyto vpády ovšem reagovaly obyvatelky konventu? Byly jistě případy, kdy s návštěvníky nepřišly vůbec do styku (patrně při všemožných prohlídkách kaplí, ostatků, stavby konventních budov). Situace byla pravděpodobně řešena jako při normativně vymezeném příchodu zpovědníka a lékaře, kdy *fortnýrka dá znamení s zvonečkem (...) tak, aby se sestry na stranu uchýliti mohly*.⁷⁶⁰ Události, o nichž byla řeč na předchozích stranách, se však většinou pojily s fyzickou přítomností (alespoň některých) mnišek, jejíž podobou se ovšem normativní prameny nezabývají. V písemné pozůstalosti konventu se dochovala snad jen jediná zmínka; mechanismy chování sester v přítomnosti osob přicházejících *extra clausuram* byly jistě natolik očividné, že je nebylo nutno písemně fixovat. Roku 1680 při jedné návštěvě císaře Leopolda spojené s hostinou uvádí autor(ka) zápisu v pamětní knize kláštera, že některé *panny (...) k tabuli císařské ... panna kněžna žehnatí musila. Panny vejlovaný celý den chodily v faldovaných kápích, v nichž obsluhovaly i stolovníky*.⁷⁶¹ Je tu zřejmá zdráhavost vůči světu, od něhož se panny odřekly, a zároveň – a především – symbolické setrvání v privátních klausurních hranicích zvýrazněných modifikací běžného hábitu, vytvoření jakýchsi osobních klauzur uvnitř té klauzury, která na chvíli pozbyla jeden ze svých určujících znaků.

Reverzní překračování hranic klauzury pak ve vztahu k panovníkům, resp. jejich manželkám, prováděly i svatojiřské abatyše, jak o tom bude pojednáno v příslušné kapitole této práce.

---

⁷⁶⁰ NA, APA, kart. 2102, sig. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, Statuta, kap. 11 *O klauzūře*.

⁷⁶¹ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 34.

10. NASTAVENÍ ŽIVOTA V KONVENTU

Stejně jako ve středověku byl každý aspekt života v (nejen) ženském benediktinském konventu formován liturgií ve všech jejích podobách, jak té hromadné/veřejné (na tu, resp. odříkávání breviáře bývá klášterní liturgie obvykle redukována), tak privátní (osobní modlitba aj.).⁷⁶² Tato oblast zahrnuje vše, od Božského officia a mše sv. až po různé paraliturgické záležitosti jako je četba zbožné literatury, pěstování vnitřních kultů a zbožnosti (od světců po mariánskou a další úctu), modlitby za všemožné fundátory (a /také/ tím ovlivňování a formování kolektivní paměti komunity) a ustálenými vnitřními rituály (obláčka aj., ale i duchovní působení představených spočívající např. v žehnání sestrám v kapitule či před obědem) konče. Celý tento konglomerát ovlivňoval většinu dalších záležitostí konventu – prostor (architekturu), výzdobu (oltáře, „zázračné“ obrazy ad.), trávení času mezi modlitbami nebo vztah k instituci ordináře, který mj. ženským konventům „dodával“ kněze.⁷⁶³

Druhým zásadním faktorem, který život uvnitř ovlivňoval, byla uzavřenost společenství, částečně vynucená (*Tridentinem* obnovené klausurní buly), částečně pak dobrovolná, neboť vyplývající z komunitního způsobu života s pevně danými pravidly. K organizaci života svatojiřských benediktinek v 17. a 18. století sloužily dvě základní normy – Řehole zakladatele řádu a tzv. Statuta kláštera, které roku 1635 po konventem vyžádané vizitaci a prosbě o stanovení pořádku vydal arcibiskup Arnošt Vojtěch kardinál z Harrachu, *aby se náležitý a dobrý pořádek mezi duchovníma a obzvláště řeholníma osobami zachoval*.⁷⁶⁴ Řehole, mnohokrát komentovaná a rozebíraná v bezpočtu prací,⁷⁶⁵ stanovila už v 6. století v 73

---

⁷⁶² Pro středověk základní okruhy (platné přinejmenším i pro další tzv. staré II. řády) definuje např. Gisela MUSCHIOL, *Time and Space. Liturgy and Rite in Female Monasteries of the Middle Ages*, in: Jeffrey F. Harmburger – Susan Marti (eds.), *Crown and Veil. Female Monasticism from the Fifth to the Fifteenth Centuries*, New York 2008, s. 191–206. Většina jejich postřehů je platná i v období raného novověku, vč. úvodního konstatování, že je této oblasti ve výzkumu ženského monastismu věnována nedostatečná pozornost (už pro různé teologicko-liturgické aspekty, jejichž konotace může odhalit nejspíš jen odborník na danou oblast).

⁷⁶³ Vše tamtéž.

⁷⁶⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N. 1, Statuta, preambule.

⁷⁶⁵ Z běžně dostupných např. Columba STEWART, *Modlitba a komunita. Benediktinská tradice*, Kostelní Vydří 2004 nebo Idefons HERWEGEN, *Smysl a duch Benediktovy řehole*, Libice nad Cidlinou 2008, k zahraničním může první rozcestník představovat (nyní již archivovaná) stránka <http://archive.osb.org/rb/rbib/index.html#learn> (staženo 24. 5. 2019), obsahující odkazy na originální

kapitolách ta nejzákladnější pravidla fungování společenství založeného na třech hlavních závazcích (poslušnost, mlčení, pokora),⁷⁶⁶ jejichž dodržování je doprovázeno souborem dobrých skutků.⁷⁶⁷ Toto společenství je vedeno voleným opatem,⁷⁶⁸ jehož pravomocí nejsou neomezené⁷⁶⁹ a který zároveň ustanovuje ostatní oficiály společenství.⁷⁷⁰ Pro členství v komunitě je kromě dodržování všech zásad nutno projít i specifickým přijímacím řízením.⁷⁷¹ Jeho život plyne na půdorysu každodenní modlitby breviáře⁷⁷² střídané s jinou činností⁷⁷³ a je vedle dobrých skutků omezen jistými striktními pravidly, která jsou daná pro takřka všechny oblasti takového života – majetkové záležitosti,⁷⁷⁴ materiální potřeby členů komunity,⁷⁷⁵ služba ostatním,⁷⁷⁶ vzájemné soužití,⁷⁷⁷ užívání vybraných prostor konventu,⁷⁷⁸ přijímání dopisů a darů,⁷⁷⁹ ale i práce⁷⁸⁰ nebo trávení noci.⁷⁸¹ Jsou doprovázena systémem trestů za jejich porušení, z nichž nejtěžší je exkomunikace.⁷⁸² Ovšem již samotné omezení pravomoci představeného, který se musí o všech důležitých věcech se svými spolubratry (kteří mu zároveň mají být poslušni) radit, vypovídá o poměrně moudře nastaveném balancování mezi krajnostmi a hledání rovnováhy. Vyloučený mnich tak má např. vždy dostat další šanci, aby mohl být po svém „vybouření“ přijat zpět.⁷⁸³ Nejen v tomto ohledu je textem, který zásadním

---

text a vybrané překlady, komentáře a odkazy na knihovny a bookshopy. Moderní český překlad Alžběty Francové: *Regula Benedicti – Řehole Benediktova*, překl., Praha 1998 (ŘB).

⁷⁶⁶ ŘB, kap. 5-7. Pravidla jsou pak rozváděna jinde, např. v kap. 42 *Mlčení po kompletáři*.

⁷⁶⁷ Tamtéž, kap. 4.

⁷⁶⁸ Tamtéž, kap. 2.

⁷⁶⁹ Tamtéž, kap. 3.

⁷⁷⁰ Tamtéž, kap. 21 (Děkani kláštera), 31 (Celerář kláštera), 56 (Převoři), 66 (Fortnýři).

⁷⁷¹ Tamtéž, kap. 58-61.

⁷⁷² Tamtéž, kap. 8-20.

⁷⁷³ Tamtéž, kap. 41 (jídlo), 48 (s programem dne), 49 (pravidla v pústu).

⁷⁷⁴ Tamtéž, kap. 32, 33.

⁷⁷⁵ Tamtéž, kap. 34, 39 (pokrm), 40 (nápoj), 55 (oděv, obuv).

⁷⁷⁶ Tamtéž, kap. 35 (kuchyň), 36 (nemocní), 38 (čtení ostatním).

⁷⁷⁷ Tamtéž, kap. 37 (staří vs. mladí), 63 (pořadí v komunitě), 68 (náročné úkoly) a 69-72 týkajících se interpersonální (po)slušnosti.

⁷⁷⁸ Tamtéž, např. kap. 52 (oratoř).

⁷⁷⁹ Tamtéž, kap. 54.

⁷⁸⁰ Tamtéž, kap. 57.

⁷⁸¹ Tamtéž, kap. 22.

⁷⁸² Tamtéž, kap. 23-30, 43 (nedochvilnost), 44 (pokání za vyloučení), 45 (chyby v oratoř).

⁷⁸³ Tamtéž, kap. 27.

způsobem ovlivnil nastavení (nejen) sociální koexistence našeho civilizačního okruhu.⁷⁸⁴

(Už) protože byla pravidla psána pro komunity mužské, u nichž platí pouze *stabilitas loci* bez klausurního uzavření,⁷⁸⁵ a jejich čtení bez patřičného komentáře by mohlo řeholnice popuzovat k různým otázkám, usměřovali obvykle ordináři řeholní pravidla pro ženské konventy pomocí různých řádových konstitucí (zpravidla s platností pro řeholní společenství jako celek) a statut, vztahujících se obyčejně k fungování konkrétního domu. Harrachova statuta z roku 1635 transformují základní myšlenky řehole do 20 *kapitol* (rozsahem však článků), které doplňují o specifika odpovídající tomu, že se jedná o ženskou komunitu: čl. 11 se týká klausury, čl. 21 role zpovědníků a kaplanů při obsluze řeholnic a konečně čl. 22 klášterního hejtmana a správy panství, která musí být v duchu klausurních omezení pro ženský klášter realizována v zastoupení, na dálku.⁷⁸⁶ V tomto ohledu nutně (všechna?) pravidla života ženských klášterů musí být jistým ohnutím Benediktových vodítek, jejich nenaplněním. Ona zbylá dvacítká pak řeší postupně problematiku Božského officia (1), osobní modlitby (2), zpovědi a přijímání (3), abatyší (4), převorek (5), fortnýřek (6), chudoby a majetku (7), darů (8), smrti a pohřbu sester (9), poslušnosti a vyznání provinění (10), listů (12), refektáře a stolování (13), dormitáře a nočního režimu (14), novickek (15), sakristiánek (16), klíčnic (17), kuchmistrových (18), rekreací (19), nemocí (20). Na pomezí zůstává poslední 23. článek *O konverskách*,⁷⁸⁷ kterýžto institut sv. Benedikt neznal.⁷⁸⁸

Na jiných místech této práce je pojednáno na bázi Řehole a Statut samostatně o úřadech konventu, ochraně klausury, trestech za prohřešky, užívání popsanych prostor, smrti, nemoci atd. Jaký je ovšem charakter pobytu za zdmi kláštera

---

⁷⁸⁴ Pro dokreslení konotací, které jsou zdánlivě neviditelné, viz např. Dermot TREDGET, „*The Rule of Benedict“ and its relevance to the world of work*, *Journal of Managerial Psychology* 17, 3, 2002, s. 219-229.

⁷⁸⁵ ŘB, kap. 50-51, 67 (bratři venku) a 53 (hosté uvnitř). V pramenech mužských klášterů výraz *clausura* rovněž souvisí s uzavřenou částí konventu, v níž je realizována řehole. Má však více konotace prostorové (stavební). Z hlediska prostupnosti zde platí omezení při vstupu dovnitř i ven, obojí je však možné – zásady ochrany klausury např. v broumovském konventu v polovině 18. století obsahuje 4. bod vizitačního protokolu NA Praha, ŘBB, kart. 213, *Disciplinaria N.4, Puncta reformationis circa observantiam regularis disciplinae in monasterio Braunensi, die 13. Januari Anno 1759 capitulariter proposita et commendata*. Zde šla vstupní licence *pro necessitate aut confortatione* udělit prakticky každému a na vše.

⁷⁸⁶ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, *Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta*.

⁷⁸⁷ Vše tamtéž.

⁷⁸⁸ Zavedeno až cisterciáky. Stručně např. J. A. K. McNAMARA, *Sisters*, s. 262–263.

v chápání této základní normy? Je to především život mnoha povinností a zákazů, u nichž si jsou jejich autoři podvědomě jisti, že narušením jediného dílku nutně eroduje celá konstrukce. Permanentní disciplinace je doprovázena stálou kontrolou, ať už představených (ta je přímo předepsána), nebo spolusester, jejichž role v kontrole ostatních narůstá s převzetím nějaké vnitřní funkce (typicky to platí pro fortnýřku⁷⁸⁹). Z pohledu norem je klášterní život životem, kde je neustále demonstrována láska a úcta k bližní (např. pravidelnými omluvami spolusestrám za učiněné křivdy a následným políbením, k němuž dochází vždy před zpovědí⁷⁹⁰), ale platí tu přísná pravidla vzájemných kontaktů vycizovaná až k omezením sexuálního rázu (*Žádným způsobem budou směti dvě sestry v jednom loži spolu líhati z jakékoliv příčiny*, jak zní jedna ze zásad užívání dormitáře⁷⁹¹).

10.1 RYTMUS DNE⁷⁹²

Organizace dne v klášteře se odvíjí především od denních pobožností. V řádu svatojiřských konventuálek se samozřejmě řídí ustanoveními řehole sv. Benedikta,⁷⁹³ která stanovila jejich základní pořádek v tzv. hodinkách či liturgii hodin (*liturgia horarum*).⁷⁹⁴ Konzistoriální vyslanci roku 1635 konstatovali, že u sv. Jiří tak probíhají⁷⁹⁵ a v následně sestavených konstitucích tento pořádek zopakovali a

---

⁷⁸⁹ *Byl-li by kdo z obojího pohlaví jakéhokolivěk stavu a věku žádostiv s některou klášterní sestrou mluvit, nemá hned té jisté sestře o tom oznámiti, ale nejprve abatyši, aneb převoře to přednese, na kterýžto vůli a uznání potom bude licenti k mluvení dáti, aneb odepríti. Po dovolení má teprva tu jistou sestru vyvolati, kterážto abatyše, aneb převora jinou sestru dle své libosti přidá, jejížto povinnost bude, aby ta přítomna byla a řeči a rozpravy vyslejhala, však na ten způsob, aby od světských osob viděna býti nemohla.* Tamtéž, kap. 6 O fortnýřkách.

⁷⁹⁰ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 3 O zpovědi a přijímání velebné Svátosti.

⁷⁹¹ Tamtéž, kap. 14 O dormitorium aneb šlofhauze.

⁷⁹² Členění času v klauzuře inspirováno z M. BORKOWSKA, *Žycie*, s. 257 an (část V. *Cykle i zaklócenia*).

⁷⁹³ Obsažené v kap. 8-18, ŘB.

⁷⁹⁴ K tomuto fenoménu, zvanému též „Denní modlitba církve“ či „božské officium“ atd. existuje nepřehledné množství literatury vč. té pop – pro mnoho laiků mohlo být prvním setkáním s tímto fenoménem např. Ecovo *Jméno růže*, v němž je výstižně ukázáno plynutí dne v (benediktinském) opatství založené právě na modlitbě breviáře. K rychlému seznámení s touto liturgií (i z vývojového hlediska) viz např. Laszlo KISS, *Historical versions of the Divine Office* in: <http://www.divinumofficium.com/www/horas/Help/versions.html#monastic> (staženo 23. 5. 2019).

⁷⁹⁵ Neznámo, či v před- nebo potridentské verzi, lišící se např. jiným řazením žalmů o svátcích. Tamtéž, *Tridentine (pre-Divino Afflatu) changes*.

doplnili o další neliturgické momenty (bylo na ní navázáno např. vytápění kláštera v zimě, tak, aby se jeptišky mohly ohřát už po jitřní).⁷⁹⁶ Na každou hodinku se u sv. Jiří zvonilo dvakrát. Na toto znamení se sestry shromáždily před kůrem, kam již předtím usedla do své čestné *stally* abatyše. Sestry vcházejí dovnitř ve dvoustupu v ustáleném pořádku dle počtu let strávených v řádu, klaní se svátosti a abatyši. Modlí se hlasitě, sborově *a beze spěchu*, v průběhu nesmějí mluvit, ani se smát.⁷⁹⁷ Vynechání hodiněk je – s výjimkou pro nemocné a nemohoucí – vážným přestupkem proti vnitřnímu pořádku. To se týká v podstatě veškerého kontextu modlitby breviáře (např. opomenutého zvonění, které má na starosti sakristiánka), což (také) dokládá odvěkou tradicí středobodu modlitby breviáře v benediktinských kláštorech. Samy řeholnice to tak rovněž chápaly, když právě nedodržování této povinnosti označovaly při vizitacích za jedny z největších prohřešků spolusester.⁷⁹⁸ Stejně tak se tímto argumentem oháněly představené, které se stavěly proti častým vizitacím „turbírujícím“ panny.⁷⁹⁹ Naopak vzorné dodržování denní modlitby představovalo často hlavní díl charakteristiky zemřelé sestry v konventním nekrologiu, jak dokládá kupř. medailon Josefy Archangely Hoditzké († 1748): *Byla velice horlivá v službě Boží obzvláště, o půlnoci vstávání jí nic těžko nepřišlo. I tehdy když nejen nemocí obtížena jsouc, do curu na jitřní chodila.*⁸⁰⁰

Den zdejší řeholnice začínal právě zmiňovanou jitřní, které začala s úderem 12. hodiny půlnoční. V šest hodin ráno byla prima, po níž se konventuálky sešly v kapitule. V osm byla odzpívána tercie a po ní přišla na řadu mše sv. V devět se zvonilo na sextu, přesně v poledne se odříkala nona. Nešpory následovaly ve dvě hodiny odpoledne a nakonec se liturgický den uzavřel kompletářem okolo sedmé hodiny.⁸⁰¹ Po kompletáři dostaly sestry od své představené požehnání, byly pokropeny svěcenou vodou a odebraly se *do svých komůrek na modlitbu, rozjímání aneb svědomí zpytování.*⁸⁰² Tento institut (o délce alespoň půl hodiny) musel být

---

⁷⁹⁶ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 1 *O službách Božích a o Svaté Mši*. Odtud další údaje.

⁷⁹⁷ Tamtéž.

⁷⁹⁸ Srov. např. zápis o abatyši z r. 1650 Tamtéž, N.5.

⁷⁹⁹ Tamtéž, N.51.

⁸⁰⁰ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 112r, č. 132.

⁸⁰¹ Vše NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 1 *O službách Božích a o Svaté Mši*.

⁸⁰² Tamtéž.

v souladu s řeholí dvakrát denně, krom uvedeného večera k němu sestry vyzvalo trojí zavonění i po ranní kapitule v půl osmé.⁸⁰³

Kapitula je shromážděním všech řádových sester – u sv. Jiří zasedající tradičně v kapli sv. Anny, v 18. století pak běžně přímo v kůru –, které se schází pravidelně po primě (v půstu po tercii). Komunita zde pod vedením své představené (abatyše či převorky) řeší nejzásadnější otázky fungování společenství (zejména rozhodování o přijetí nových sester, konají se tu i profese), konventuálky zde vyznávají své prohřešky (*culpy*), za něž je jim uloženo pokání.⁸⁰⁴ Této (a možná ani jiných) částí kapituly se neúčastní novicky, ty se scházejí k vlastní „mikrokapitule“, kde řeší stejné otázky s novicmistryní.

Oběd vzhledem k výrazně posunutému začátku dne býval ohlašován zvonečkem v 10 hodin.⁸⁰⁵ Do refektáře vcházely sestry tiše v dvojstupu, uklonily se před krucifixem a po požehnání představené se mohly posadit ke stolům. Pobyt v jídelně začínal nejprve krátkým shrnutím kapitulního zasedání, aby byly o výsledcích informovány i ty sestry, které se kapituly neúčastnily (novicky a přinejmenším někdy i konvršky). Poté některá sestra četla u zvláštního pulpitu ostatním vybrané pasáže z duchovní četby. Na znamení zvonečkem a po požehnání mohly začít sestry jíst. Při jídle zároveň *ve vsí počestnosti* poslouchaly pokračující čtení, *aby spíšeji a víceji duši nežli tělo krmily a občerstvovaly*.⁸⁰⁶ Stolování probíhalo mlčky a všechna komunikace pomocí zažitých gest.⁸⁰⁷ Při čtení se střídaly zejména mladé panny, stejně jako při obsluze ostatních, kde asistovaly konvrškám. Po jídle na znamení odcházely konventuálky za zpěvu *Miserere* z refektáře k společné modlitbě. Stolování v nejširším slova smyslu bylo po modlitbě breviáře dalším centrem vnitrokonventního života, jehož narušení (od pozdního příchodu po vzkazy do kuchyně) bylo káráno celou soustavou pokání a trestů.⁸⁰⁸ Stejný průběh (bez hlášení o kapitule) měly i večere, které se u sv. Jiří konaly v pět hodin odpoledne. Po noně a kompletáři se zvonilo na společné pití.

---

⁸⁰³ Tamtéž, kap. 2 *O modlitbě, rozjímání a svědomí zpytování*.

⁸⁰⁴ Tamtéž, kap. 3 *O slibu poslušnosti a kterak se má culpa slyšeti*.

⁸⁰⁵ Tamtéž, kap. 13 *O refectorium*.

⁸⁰⁶ Vše tamtéž.

⁸⁰⁷ K nim – stejně jako v kůru – patřil kupř. prst před ústy, kterým řeholnice dávala abatyši znamení, že musí navzdory povinnému *silentiu* sdělit komunitě něco důležitého – Tamtéž, kap. 1 *O službách Božích a o Svaté Mši*.

⁸⁰⁸ Viz tamtéž, kap. 3 *O slibu poslušnosti a kterak se má culpa slyšeti* a kap. 13 *O refectorium*.

V popsaném programu není čas na nějaké bližší kontakty se spolusestrami. Toho si byli všichni autoři norem klášterního soužití vědomi, proto i Arnošt Vojtěch Harrach včlenil do svých statut kapitolu naznačující jistý oddych od tvrdého režimu; už proto měla ona část dne, kterou vymezuje, (obvyklý) název *rekreace*.⁸⁰⁹ Následovala po obou jídlech, od 11. do 12. hodiny po obědě a nato po večeři do kompletáře. Tehdy spolu také konventuálky směly promluvit, *varovati se však mají všelijakých daremných neužitečných rozprávek*. Proto probíhala rekreace vždy pod dohledem převorky.⁸¹⁰

V mezičasech nastíněného programu přicházel – v statutech pro svou všeobecnou známost nezmiňovaný – čas na další činnost, k níž nabádal už sv. Benedikt: *Zahálka je nepřítel duše. Proto mají být bratři v určité hodiny zaměstnání tělesnou prací, v jiné hodiny zase svatým čtením*.⁸¹¹ Následná vodítka jsou pak určena ovšem spíše pro muže (včetně časového rozpisu), kteří se jimi také v benediktinských kláštorech po převážnou část své existence – s rozšířením snad jen o duchovní práci (správa farností) v terénu⁸¹² – zabývali. V ženských kláštorech se za pojmem tělesná práce skrývaly nejčastěji rozmanité ruční práce od šití a vyšívání až po tvorbu různých devocionálií (viz kap. 11 této práce). V dobách raného novověku už byla další takovou „prací“ (či spíše zaměstnáním) hudba, ať již v podobě výuky, nebo zkoušek (viz kap. 11.1 této práce). „Svaté čtení“ – privátní, nikoliv společné u stolu – své místo v klášteře u sv. Jiří mělo, přestože zdejší knihovna patřila spíše k malým (k roku 1782 čítala 98 titulů⁸¹³) a přestože přinejmenším u (některých) konvršek asi nelze uvažovat o jejich gramotnosti. S ohledem na množství dochovaných svazků však zřejmě platí, že k základní četbě tu (v 18. století) patřila především Cassinisova příručka pro řeholnice *Vita abscondita* (v pražském německém vydání z roku 1690, celek 41 kusů, tj. pro každou ze sester

---

⁸⁰⁹ Tamtéž, kap. 19 *O rekreaci*.

⁸¹⁰ Tamtéž.

⁸¹¹ ŘB, s. 115, kap. 48 *Každodenní tělesná práce*.

⁸¹² Tak pro raný novověk např. u břevnovsko-broumovských benediktinů jak plyne mj. z funkcí příslušných řeholníků v *Memoria abbatum*.

⁸¹³ O. BASTL, *Knihy a listiny*, s. 196–201. Počet svazků byl ovšem 240. Pomíjíme pro naše údobí převážně středověké kodexy a rukopisy (r. 1782 jich bylo 112), které z různých důvodů (zejm. latina) nebyly patrně aktivně a všeobecně čteny. Tamtéž, s. 202–206. Knihy byly ke stejnému roku zaznamenány i přímo na celách řeholnic. ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 589, Nr. 27–64. Neexistuje záznam, že by v konventu byla *bibliothekarín*.

jeden⁸¹⁴) a pak (to již dříve) rozličné kalendáře, životy svatých či kázání. Pokyn k jedné z těchto činností vydávala převorka poté, co komunita opustila kůr. Po večeri, kompletáři a zpytování se den uzavřel. V sedm hodin se již sestry měly klást k spánku, což ještě překontrolovala převorka. Nakonec zamkla dveře *šlofhauzu*⁸¹⁵ a až do jitřní muselo být v souladu s Benediktovými předpisy⁸¹⁶ v konventu absolutní ticho.

Na jakékoliv narušení zaběhnutého pořádku byly konventuálky zřejmě citlivé, čemuž dávaly i prostor v některých vizitačních šetřeních. Proto je roku 1650 – jistě na udání spolusester – nabádána abatyše Justina Anna († 1659), ať zachovává *pořádek v modlení, v jídlu, v spaní i v vstávání*, k čemuž je moudře pro rovnováhu připsáno: *kterýžto pořádek i panny zachovají*.⁸¹⁷ Roku 1664 byla vyslovena výtka, že se v pravý čas brání konverzaci mezi sestrami⁸¹⁸ a *recreatio* je nahrazeno *silentium*, což s sebou (jako ve všech dalších případech) nenese jen narušení harmonogramu, ale základů soužití vůbec. Tento základní „jízdni řád“ představoval sice rámeček dne, s postupujícím časem byl ovšem stále víc zahušťován, zvláště na úkor volných chvil, které mohly být věnovány práci. Tak se např. od roku 1730 sloužila před hlavním oltářem každodenní mše sv. v intenci zemřelých řeholnic,⁸¹⁹ na niž jaksi bylo hloupé nepřijít.

10.2 RYTMUS TÝDNE A MĚSÍCE

Život v konventu byl do značné míry stereotypní – lépe řečeno, normy ho tak načrtly –, což ovšem automaticky neznamenal, že průběh klášterního týdne je pouhým součtem sedmi výše načrtnutých jednotek či rok jejich třístapětašedesátinásobkem. Každý týden začínal nedělí a skoro každý v sobě obsahoval nějaký svátek, což poněkud denní program upravuje. Liturgický den o nedělích a svátcích začínal až ve dvě hodiny ráno jitřní, místo některých hodin byly

---

⁸¹⁴ O. BASTL, *Knihy a listiny*, s. 199.

⁸¹⁵ Vše NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 14 *O dormitorium aneb šlofhauze*.

⁸¹⁶ Kap. 42 *O mlčení po kompletáři*, ŘB.

⁸¹⁷ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.5.

⁸¹⁸ Tamtéž, N.17.

⁸¹⁹ NA Praha, ČG-DK, kart. 62, sign. F/3 110.

zařazeny litanie, mše sv. (zpívaná, nikoliv čtená) byla až v devět hodin.⁸²⁰ Po této mši následoval *asperges* neboli kropení, tj. obřad, při němž abatyše nejprve pokropí svčecenou vodou převorku, pak převorka ji a následuje celý konvent.⁸²¹ Tímto obřadem se liturgický týden v klášteře začíná. Po poslední jitřní se naopak každá sestra před oltářem v kůru poklonila ostatním a společně pod vedením převorky odříkaly latinskou formuli vzájemné úcty, požehnání pro konvent a božího vedení.⁸²² Týden byl zároveň základní měrnou jednotkou pro úklid – dvakrát měly mladší sestry zamést chodby v dormitáři.⁸²³ Měsíc byl údobím, v němž měly sestry absolvovat alespoň jedenkrát zpověď a přijímání, stejná povinnost platila i o svátcích.⁸²⁴ Jednou za měsíc se také měly v kapitule či refektáři číst všem Statuta doplněná o *punkta* poslední proběhlé vizitace, aby mohly sestry samy naznat, zdali se dodržují.

Zejména povinnost zpovědi, vštěpovaná ostatně s tridentským učením všeobecně, byla brána zdá se vážně. V dobách vnitřních konfliktů v 60. letech 17. století – kde stál v jedné chvíli na jedné ze stran i tehdejší zpovědník – bylo její znemožnění (*a Sacra Communionem illas impediatur, aliquas sorores soletur, aliquas minime*, píše arcibiskupský kancléř⁸²⁵) pokládáno ze strany tehdejší abatyše za jeden z největších trestů. Implementovala ho ostatně velice prostince: řeholnicím zkrátka nebylo řečeno, že na ně zpovědník v kostele čeká.⁸²⁶ Stejně tak jím bylo jen čtení vybraných pasáží statut či Řehole a nečtení vizitačních závěrů.⁸²⁷

---

⁸²⁰ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2603 (fasc. 36), b. č. (Directorium). Následující údaje odtud.

⁸²¹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 1 *O službách Božích a o Svaté Mši*.

⁸²² Tamtéž. Vedle mešních textů jedna z mála příležitostí, jak si v 17. a 18. století „pohovořit“ v tomto jazyce.

⁸²³ Tamtéž, kap. 14 *O domitorium aneb šlofhauze*.

⁸²⁴ Tamtéž, kap. 2 *O zpovědi a přijímání velebné svátosti*.

⁸²⁵ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.50.

⁸²⁶ Tamtéž, N.44.

⁸²⁷ *Die aufgeschriebene punkten, die alle monet gelesen sollen werden, ein mal gelesen sein worden, weil es die obrigkeit so wohl antreffen thuet ales wie uns, daß ist ihr sehr wider ihren willen, wans aber auff die armen jungfern allein wer, da mißen mir beßer gehorsam sein*. ÖStA Wien, Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

10.3 RYTMUS ROKU

Liturgický rok byl vystaven na známých konstantách, jako jsou pravidelná postní období, střídání dnů všedních a svátečních apod. O postech (například před Velikonocemi) se organizace dne měnila: rozestupy mezi jednotlivými hodinkami byly delší, když se prima s tercií odříkávaly dohromady a stejně tak to bylo se sextou a nonou. Na ně se v půstu chodilo až o půl deváté. Mezi nešpory a kompletář se vklínilo ještě jedno *salve*. Kompletář byl až v sedm hodin.⁸²⁸ Postní dobou byly ovlivněny i jiné stránky života, od jídla až po rekreaci, která se zkracovala o půl hodiny na úkor čtení. Signálem, že se blíží velikonoční nebo vánoční půst byla ovšem i příjemnější věc: tehdy bylo na jeden den zrušeno všeobecné silentium (vyjma modlitby breviáře a času jídla), aby *panny mohly mít lepší kratochvíli, avšak bez křiku a rozpustilosti*.⁸²⁹

Jednotlivými svátky (celkem jich bývalo okolo padesáti, Velikonoce a Vánoce s adventem v to nepočítaje), které se vztahovaly především k různým světcům, jak obecným (zemští patroni a ti, kteří se těšili všeobecné úctě jako např. sv. Barbora, Apolonie či Anna), tak řádovým (sv. Benedikt, sv. Maurus, sv. Scholastika či *festum omnium sanct. monachorum ordinis S. Benedicti* 13. 11.) nebo konventním (např. Mlada, ale i kníže Boleslav aj.).⁸³⁰ Jejich držení představovalo další obměnu denní rutiny; k mnoha z nich se navíc družila i jejich prodloužení v podobě oktávů. Slavnostní mše k těmto příležitostem sloužili většinou pozvaní hodnostáři (kanovníci, preláti, oficiálové z konzistoře aj.), často byly doprovozeny většími slavnostmi. Např. na svátek sv. Anny, patronky kapitulní kaple, byla vystavena svátost na hlavním oltáři, následovalo české kázání a procesí s nesením svátosti do kaple, kde po mši svaté přišlo kázání v němčině a opětovné *processionaliter* přenesení svátosti na oltář *ab aliquo officiante reverendissimo*.⁸³¹ Kazatelská dvojjazyčnost (a tedy i účast dvou kazatelů) byla přinejmenším od šedesátých let 17. století – srov. kapitolu č. 12.2 této práce) příznačná pro všechny zásadní svátky.

---

⁸²⁸ Vše v NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 1 *O službách Božích a o Svaté Mši*.

⁸²⁹ Tamtéž, kap. 19 *O rekreaci*.

⁸³⁰ Tamtéž, AZK, kart. 24, inv. č. 2603 (fasc. 36), b. č. (Directorium).

⁸³¹ Tamtéž.

Důležitou součástí liturgického kalendáře jsou komemorace týkající se „domáčího“ prostředí, zakladatelskou trojicí kláštera počínaje a pobožnostmi na den narozenin aktuálních abatyší konče. První dvě komemorace byly na programu už v únoru – 12. 2. se konalo aniversarium *pro Boleslao Duce Boëmiae*, druhý den nato totéž *pro Wratislao, Duce Boëmiae*, obojí v podobě celokonventního shromáždění *ad sepulchrum* s rekvíem a přidruženou vzpomínkou na zakladatelku konventu blahoslavenou Mladu.⁸³² Mladin svátek se pak připomínal 27. července v kapli sv. Anny přímo u hrobu světice. Druhou abatyší, která našla své místo v kalendáři svátků svatojiřského konventu, byla Kunhuta, jejíž svátek se slavil rovněž prostřednictvím rekvíem u jejího hrobu ve stejné kapli. Poněkud odlišné bylo postavení sv. Ludmily, jejíž původně domácí oblíba a úcta (vycházející ovšem z kultu v rámci přemyslovského rodu a v klášteře související s místem posledního odpočinku světice a vazbami na dynastii⁸³³) přerostla nejpozději ve 13. století v úctu celozemskou.⁸³⁴ Oba Ludmiliny stěžejní svátky (umučení 16. 9. a přenesení 10. 11.) se objevily už v nejstarších svatojiřských breviářích z 12. století⁸³⁵ a přinejmenším pro dvě následující století platí, že patřily k těm nejhlavnějším⁸³⁶ (nejen liturgicky, ale i přilepšením ke stravě či zvláštními příspěvky osobám spjatým s klášteřem⁸³⁷). V raném novověku stála již hlediska „organizace dne“ vzpomínka na umučení sv. Ludmily na stejné úrovni jako například oslava svátku sv. Apolonie, v případě přenesení pak byla zařazena jen mše svatá v kapli světice a proběhly dvoje nešpory.⁸³⁸

Tento oficiální řád byl doplněn po celý rok o řadu dalších pobožností v čele s těmi fundovanými (tak se třeba v kapli sv. Ludmily sloužilo pravidelně z nadace kanovníka Makaria⁸³⁹ atd., jak je popsáno v kapitole o duchovní správě v této práci),

---

⁸³² Tamtéž.

⁸³³ Kanovník vyšehradský nazývá klášter klášteřem sv. Jiří a sv. Ludmily. Srov. FRB II., s. 236–237.

⁸³⁴ K tomuto zlomu viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Úcta*, s. 41–53. Po určitém útlumu v 15. a 16. století se úcta opět vzedmula v 17. století. Dle Harrachova přídavku k breviáři z r. 1643 byl sice svátek Ludmilina umučení označen za svátek II. třídy a svátek Přenesení zcela zrušen, v breviáři z roku 1724 už mají svá původní místa. J. ROYT, *Ikografie Ludmily*, s. 54–63, zvl. s. 57.

⁸³⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, *Úcta*, s. 42.

⁸³⁶ Tamtéž, s. 44n.

⁸³⁷ Tamtéž, s. 46–47.

⁸³⁸ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2603 (fasc. 36), b. č. (Directorium).

⁸³⁹ Tamtéž. K roku 1782 bylo při klášteře živých 16 fundací, z nichž přinejmenším dvě (za zemřelé sestry a zemřelé kaplany, nadaná přímo řeholnicemi) měly celokonventní význam. Tamtéž, ČG-DK, kart. 62, sign. F/3 110.

kteře se obvykle dělly mimo klausuru, ale kterých se sestřy mohly rovněž zúčastnit (např. v kapli sv. Ludmily na zvláštním balkonku propojeném chodbou s konventem). S narůstajícím počtem fundací musely být jejich benefity odmítány. V polovině 18. století tak jistý svatovítský kaplan hodlal u sv. Jiří zřídít modlitební nadaci ke svaté Anně. Na různých místech kláštera (kaple, oltáře) se mělo konat nejprve 80 pobožností ročně, pak navrhl počet snížit na 60 (jedenkrát týdně a osm zbylých na vybrané svátky), ale i tak nebyla tato štědrost *bey mehreren Andacht, Betrachtungen und Chor Gebett* konventem přijata.⁸⁴⁰ K tomu všemu je třeba připočítat ještě mše zádušní (jak za jednotlivé sestřy, tak dobrodince kláštera), aniversária (v průměru umíraly tři sestřy ročně, základní údobí pobožností v intencích zemřelých byl měsíc), slavnostní mše u příležitosti návštěv významných osob (císař aj.), mše spojené s obláčkami a velacemi řeholnic, abychom dospěli k přesvědčení, že rok byl liturgicky dosti nabit. Tento harmonogram – jehož základ se ještě mírně posuňoval v dobách svátků⁸⁴¹ – doplňovaly minimálně dvakrát do roka mimořádné zpovědi, k nimž doráželi především jezuitští zpovědníci.

Významnou vzpruhou byla (či měla být) pravidelná duchovní cvičení (*exercicia*) neboli rekolekce, které se v 16. století rychle šířila mimo jezuitský řád a vycházela z cvičení (*Excercitia Spiritualia*) Ignáce z Loyoly (1491-1556).⁸⁴² Jejich hlavním úkolem bylo – jak to zakladatel Tovaryšstva odzkoušel přímo na sobě – *ayudar las animas*, pomáhat Kristu Králi v duších, provést vnitřní duchovní obnovu.⁸⁴³ V pravidelných intervalech za tímto účelem docházeli do konventů zvláštní duchovní,⁸⁴⁴ pod jejichž vedením se konaly buď hromadné rekolekce spočívající v sloužení zvláštních mší sv., kázáních, exhortách a závěrečné zpovědi, nebo individuální, zpravidla tří až desetidenní sezení s duchovním o samotě, spojené s trýzněním těla půstem a dalšími pokáními a zakončené rovněž přijímáním a

---

⁸⁴⁰ Tamtéž, FK, kart. 31, sign. B VI 5/25.

⁸⁴¹ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2603 (fasc. 36), b. č. (Directorium) – následující údaje odtud.

⁸⁴² Ke kořenům ignaciánské spirituality např. H. RAHNER, *Ignác z Loyoly*, zejm. s. 82 an. (především o prolínání textu Duchovních cvičení s jejich praktikováním). V nejširších souvislostech pak příspěvky M. Rotsaerta, S. Kiechle či T. Špidlíka v *Capitulum I. (Ignác z Loyoly a jeho spiritualita)* v Petronilla CEMUS (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556-2006*, I, Praha 2010, s. 37–161 (ač zaměřeno především vnitřně).

⁸⁴³ H. RAHNER, *Ignác z Loyoly*, s. 95.

⁸⁴⁴ K šíření a inspiracím excercicií v ženském řeholních společenstvích nejobecněji např. J. A. K. MCNAMARA, *Sisters*, s. 506 an. S přihlédnutím k polskému kontextu M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 114 an.

zopakováním všech tří klášterních slibů.⁸⁴⁵ Vedle tohoto nástroje, aplikovaného pravidelně a bez ohledu na stav a zřejmě i potřebu u jednotlivých konventuálů, byl výraz *exercicia* používán pro zřejmě dosti široký systém privátní duchovní disciplinace, která byla určena „neklidným“ (*untauglich*) řeholníkům/nicím a k níž docházelo v případech, kdy onen neklid začínal přerůstat v bezprostřední ohrožení společenství a nebyl již vnitřními mechanismy (systém uložených pokání a trestů) zvladatelný. Rekolekce mají vyvolat jakýsi zklidněný stav a rostoucí soustředění na modlitbu (od nižšího k vyšším stupňům) směřující ke splynutí s Božskou láskou.⁸⁴⁶ Poprvé se s nimi sestry setkávaly již v noviciátu a jejich poznání budoucího života se tak stávalo plnější.⁸⁴⁷

Institut duchovních cvičení nebyl vtělen do Harrachových Statut kláštera z roku 1635,⁸⁴⁸ tudíž jeho zavedení a užívání u sv. Jiří nebylo nijak postulováno a nestalo se tak součástí agendy kláštera a úřadu ordináře – konkrétních zpráv je tedy zachováno jen pomálu. Ačkoliv v medailonu svatojiřské abatyše Kateřiny Febronie († 1662) je zdůrazněno, že se v pobožnosti a duchovních věcech cvičila sama,⁸⁴⁹ jsou pravidelná duchovní cvičení v konventu pořádána nejpozději od období její vlády. Zpočátku možná sporadicky, jak by o tom mohlo svědčit jedna z výčitek Kateřininy nástupkyně Alžběty, která na časté vizitace z konfliktních let 1664–1667 jednou odpověděla, že by bylo možná lepší dělat v klášteře více duchovních cvičení, než stále vyslyšet panny.⁸⁵⁰ Exercicie měly, zdá se, u pražských benediktinek obě výše uváděné podoby. O první z nich se dochovalo nejvíce záznamů ve vzájemné korespondenci abatyše Anny Mechtildy († 1690) s někdejší německým zpovědníkem konventu Kryštofem Euchariusem SJ († 1691), který u sv. Jiří působil o roku 1669 do svého přeložení do Brna roku 1673.⁸⁵¹ Eucharius v průběhu oněch

---

⁸⁴⁵ Michael MÜNCHMAYER, *Juris publici Romano-Germanici novissimi catholici Geistlicher*, II., s. 290. Vřele doporučováno každému raně novověkému společenství.

⁸⁴⁶ Srov. J. A. K. MCNAMARRA, *Sisters*, s. 513.

⁸⁴⁷ NA Praha, AZK, kart. 21, inv. č. 2587 (fasc. 20), č. 1813.

⁸⁴⁸ Např. na rozdíl od polských benediktinek, které prošly rovněž potridentskou reformou. M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 114. Rozdíl bude jistě způsoben tím, že v Polsku tato reforma vyvěrala přímo ze samotných společenství, kdežto u nás byla nařízena shůry. Harrachova důvěra k jezuitům nebyla největší.

⁸⁴⁹ AHMP, SR, kn. 7875. pag. 13.

⁸⁵⁰ NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2589 (fasc. 22), č. 1972.

⁸⁵¹ Dochováno zejména v kart. 25 fondu AZK. Vzájemné listy pendlovaly mezi Prahou a Brnem v zavazadlech budoucího rektora pražské univerzity, odchovance jezuitů a doktora medicíny Jana Jiřího Proxy († 1669).

čtyřech let uspořádal na přání představené v konventu několik hromadných rekolekcí (většinou jednodenních), které byly určeny všem chórovým sestřám. Uskutečňovaly se obvykle ve významné svátky (s oblibou na jmeniny abatyší – v tomto případě na sv. Annu a sv. Mechtildu) a následovaly po duchovních cvičeních samotného cvičitele v jeho domovském řádovém domě.⁸⁵² Eucharius je chápal jako vrchol své služby pro benediktinskou komunitu, jako *jährlichen zinß undt geistliche schuldigkeit für Ihro fürstl. gnaden* či ještě vzletněji *coby einen schlechten pfennig dem wohlstandt der seelen undt deß leibs*.⁸⁵³ Vedle modliteb, kázání a duchovního rozjímání byla jejich součástí i společná (a v případě privátních cvičení jen s účastí čtenářky a učitele) četba jednoho z největších bestsellerů řeholnictva té doby – Kempenského *Imitatio Christi*.⁸⁵⁴ Po odchodu do Brna komunitě předepisoval na dálku některé typické rekolekční postupy jako plné soustředění mysli na Ježíše či pravidelné noční mortifikace *biß der hellleuchtende stern der glückseeligen ewigkeit aufgehe*.⁸⁵⁵ Pro potřeby svatojiřských novic (tedy novicmistřyně) pak sepsal na základě svých zkušeností jakousi *schöne disciplin*, na jejímž základě měla probíhat duchovní formace bez nutné přítomnosti duchovního i v noviciátu.⁸⁵⁶ Z Euchariusových zpráv víme i o individuálních excerciciích jednotlivých sester. Roku 1673 přeje před duchovním cvičením jedné nešťastné sestře *trostreiche anschauung*, jiné pak štěstí a přízeň Ducha sv.⁸⁵⁷ Přání napovídají, že excercicie se konaly zřejmě v momentě nějaké těžší chvíle či zapochybování obou řeholnic. To již musel být na místě přítomen některý z jezuitových následovníků, ačkoliv *ad hoc* byl schopen duchovní cvičení s jednotlivými zájemkyněmi na základě svolení ordináře vykonat i klášterní kaplan.⁸⁵⁸ O úspěšnosti působení duchovních učitelů prameny spíše mlčí. Zaznamenány jsou jen nemnohé extrémní případy řeholnic, s nimiž ani ve

---

⁸⁵² Tamtéž, inv. č. 2605 (fasc. 38), b. č.

⁸⁵³ Tamtéž.

⁸⁵⁴ Tamtéž. Nechybělo (v tomto případě dokonce ve dvou vydáních) ani v konventní knihovně, stejně jako další klasik v oboru Jean Croiset. O. BASTL, *Knihy a listiny*, s. 197–198. Jeho oblibu napříč řády bez ohledu na jejich denominaci, řeholi, charisma či pohlaví dokládá např. mnohasvazková přítomnost na policích všech českých konventů milosrdných bratří – Jindřich KOLDA, *Buchkultur des Ordens der Barmherzigen Brüder im 18. Jahrhundert am Beispiel Kuksu, Neustadt an der Mettau, Prag und Feldsberg*, in: Petr Jelínek (ed.), *Germanische Provinz des Hospitalordens des Hl. Johannes von Gott bis 1780*, Cieszyn 2018, s. 151.

⁸⁵⁵ NA Praha, AZK, kart. 25, inv. č. 2605 (fasc. 38), b. č.

⁸⁵⁶ Tamtéž.

⁸⁵⁷ Tamtéž, kart. 23, inv. č. 2592 (fasc. 25), č. 224.

⁸⁵⁸ NA Praha, APA, kar. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, No.2o.

vypjatých chvílích nedokázal pohnout sebevětší mistr. Když se pokoušel v 60. letech 17. století pražský vrchní rektor Balthasar Helenberger SJ. (1612–1678) po tři dny napravit pannu Aničku Krásnou, která v konventu působila dlouhodobě velké rozbroje, při odchodu od něj *třepala rukama a řekla s velkým smíchem: „Sklid’ se, milej kněže. Byly taky jinší. Dost učení patres pro to se mnou nemohly nic zejskat. Nebudeš ty ten první.*“⁸⁵⁹

V perspektivě roku pak přicházely jinak dvakrát až třikrát vstupy zájemkyň do kláštera a jejich následné obláčky (obyčejně do půl roku), profese (obyčejně sester, které vstoupily loni či předloni) a velace. Jednou v roce se pak konala výroční kapitula, na níž abatyše shromáždění seznámila se závěrečným účtem *štyftu*.⁸⁶⁰ Každá z konventuálek tak měla (či měla mít) jakési základní ponětí o zdejším hospodářství. Jistě jí nebyla neznámá jména alespoň některých panství, jméno hejtmana, věděla zřejmě, odkud se bere pivo či víno, což jsou všechno další paprsky záření zvnějšku klášterních stěn. Že však byla tato znalost v detailu jen velmi neurčitá, dokazují například odpovědi ve vizitačních protokolech stran dluhů kláštera: roku 1722 většina sester shodně prohlásila, že jejich výši nezná, některé dodaly, že *die seynt groß*, jen výjimečně s odhadem mezi šedesáti a sedmdesáti tisíci.⁸⁶¹ Těžko říci, nakolik je v tom klasické „nemíchání se do věcí, o nichž nic nevím“, nebo jen nedostatek informací ze strany vedení.

Dalšími událostmi v průběhu roku mohly být návštěvy příbuzných v konventu, které se odbyvaly v parlatoriu neboli hovorně či *sprachzimmer* při konventní fortně. Jejich frekvence není předepsaná. Vzhledem k tomu, že Harrachova statuta počítají v případě narušení zásad rozhovorů s návštěvou („světské a nepřikladné duši škodlivé, stavu a povolání řeholnice nepřináležející“⁸⁶²) se zákazem styku na tři měsíce,⁸⁶³ nemusela zde zřejmě platit pravidla tak striktní, jako např. u celestinek. Zde připouštěly řádové konstituce pouze tři návštěvy do roka, navíc výhradně rodinných příslušníků.⁸⁶⁴

---

⁸⁵⁹ Tamtéž.

⁸⁶⁰ Tamtéž, N.1, Statuta, kap. 4 *O kněžně neb abatyši*.

⁸⁶¹ Tamtéž, N.8.

⁸⁶² Parafráze z šesté kapitoly Statut (*O fortnýrkách*) – Tamtéž, N.1, Statuta.

⁸⁶³ Tamtéž.

⁸⁶⁴ *Constitutionen Oder Satzungen Für die Geistlichen deß Ordens Der Allerheiligsten Verkündigung/ Welcher zu Genua angefangen hat/ in dem Jahr unsers Heyls 1604 ...*, Prag 1709, s. 52-55. Snahy o zavedení tohoto pravidla obecně nebyly úspěšné. Později se striktnost tohoto (ale i jiných) nařízení

Z pramenů plyne, že rodinné návštěvy nebyly nijak zvlášť frekventované; snad vyjma pražských příbuzných typu Josefa Wanžury von Řehnic, který navštěvoval svou sestru Marii Cecilii v klášteře pravidelně (byla zde od roku 1770).⁸⁶⁵ Jeho návštěvy zároveň odhalují jeden z důvodů konání: Wanžura mj. oceňoval, že jeho sestra od něj údajně nikdy nechtěla ani krejcar, zatímco jiné dámy dostávaly *zum Geschenk* od svých příbuzných občas nějaké zlaté.⁸⁶⁶ Osobní kontakty s příbuznými, zdá se, byly nejintenzivnější v dobách, kdy se jednalo o rodinná dědictví.⁸⁶⁷ Druhým z důvodů byla „osudovost“ návštěv. Zde se jednalo především o nějakou formu (posledního) rozloučení, jako když roku 1665 přišel jistý kapucín Castulus před svým odchodem do kremského kláštera pozdravit svou příbuznou konventuálku Justinu.⁸⁶⁸ Od této chvíle se již zřejmě nikdy nespátřili. Nicméně v kontaktech – pokud už tedy byly udržovány – hrála prim korespondence.

Delší než roční takt pak obvykle měly konventní vizitace,⁸⁶⁹ jejichž frekvence byla uzpůsobena frekvenci výměny abatyší.⁸⁷⁰ Vyjma krizových období (viz kapitola 11.2 této práce) neměly inkviziční rozměr a byly zdá se především jakousi rekognoskačí terénu před volbou nové hlavy kláštera.⁸⁷¹ Vizitační průzkum komunity byl vždy prvním bodem volebního dne. Všechny konventuálky s právem volby (tedy nikoliv novicky a čekatelky na noviciát neboli *kostfrauen*) se shromáždily *in abbatisae cubiculo*, kde byly podrobeny společnému výslechu. Výslech probíhal veřejně, ostatní panny tedy slyšely odpovědi každé ze svých spolusester – tím je jistě jeho váha poněkud snížena, neboť řada připomínek (nemusely to být ani výtky),

---

mírnila, takže v 19. století se např. i sestry nejpřísnějších observancí mohou scházet se svými příbuznými až 6x ročně. Barth. ECKL, *Leben der geistlichen Ordensstifterinnen und mehrerer Frauenpersonen, welche die Welt und das Kloster durch ihre Frömmigkeit und Tugenden erbaut haben*, II, Regensburg 1844, s. 6.

⁸⁶⁵ NA Praha, ČG-PU, kart. 680, sign. F 2 21/7, N. 1221.

⁸⁶⁶ Tamtéž.

⁸⁶⁷ Srov. např. Tamtéž, FK, kart. 31, sign. B VII/5/20.

⁸⁶⁸ Tamtéž, AZK, kart. 24, inv. č. 2603 (fasc. 36), b. č.

⁸⁶⁹ K jejich tvarům na příkladu cisterciáckého řádu, in: Dušan Foltýn – Kateřina Charvátová – Petr Sommer, *Historia monastica I. – Colloquia mediaevalia Pragensia 3*, Praha 2005, s. 103–132. U sv. Jiří šlo sice o institut kanonických, nikoliv řeholních vizitací, jejich účely byl však identický – prozkoumat vnitřní stav instituce.

⁸⁷⁰ V tomto ohledu si klášter u sv. Jiří uchoval svou starou výsadu doživotní volby představené, proto byly rozestupy mezi jednotlivými vizitacemi poměrně dlouhé: pro přelom 17. a 18. století např. 1671–1690–1720. U jiných řádů byla obvyklé (Tridentinem postulované) volební období tři roky, čemuž se také regulérní vizitace uzpůsobily (příklad celestinek). Výjimku u sv. Jiří představují roky 1650 a údobí 1664–1667, o němž viz kap. 11.2 této práce.

⁸⁷¹ Tamtéž, kart. 2012, C 119/4, Electiones principissarum ad S. Georgii, 1722.

kteřá by padla v soukromí, nemusela být zde z různých důvodů ventilována. Nejpozději v druhém desetiletí 18. století se ustálil formulář šestnácti bodů,⁸⁷² na něž byly sestry postupně tázány, který byl používán až do zrušení kláštera.⁸⁷³ Kromě základních údajů (jméno, věk, konventní ofícium, počet roků od profese coby vyznačení místa v rámci komunity *ergo* způsobilosti k volbě) komisaři zkoumali jednotlivé aspekty života (v) konventu, na jejichž základě měla být poznána celková situace v ústavu. Hlavní důraz byl kladen na záležitosti disciplíny a hospodářství v nejšířším slova smyslu. Disciplínou bylo samozřejmě míněno především dodržování klausury, což byla – krom osobních údajů – vlastně jediná otázka, na kterou odpovídala úplně každá řeholnice bez ohledu na věk, délku pobytu v klášteře či postavení.⁸⁷⁴ Od tohoto punktu byl odvozován další vějíř dotazů stran přítomnosti světských osob v klášteře, dodržování a čtení řehole, pravidelných zpovědí a ctnostného života.⁸⁷⁵ Z ekonomické oblasti bylo důležité, zdali je o všechny členky konventu řádně postaráno a zdali je hospodaření podniku (a abatyší) v pořádku.⁸⁷⁶ Poslední díl otázek narážel na samotnou volbu – řeholnice byly jednak vyzvány, aby se vyjádřily k té předchozí (z formulace nevyplývá, zdali šlo o narážku na osobnost zemřelé abatyše, či např. na technikálie volby),⁸⁷⁷ a dále zpovídány, zdali se již nějaké věci týkající se fungování kláštera po smrti představené neprobíraly.⁸⁷⁸ Formulář vizitačních otázek končil bodem č. 16 určeným pro případná vyjádření sester nad plán připravených otázek.⁸⁷⁹ Snaha o komplexní postižení situace je zjevná. Z dochovaných pramenů z období po roce 1720 (starší jsou prozatím nezvěstné) vyplývá formálnost tohoto aktu, jak lze soudit z frázovitých odpovědí

---

⁸⁷² Tamtéž, N. 10 (1720), 015

⁸⁷³ Tamtéž, kart. 2198, sign. C 136/13, Actus visitationis 1781.

⁸⁷⁴ Otázka č. 7 (*Ob die clausur wohl observirt wirdt?*). Tamtéž, kart. 2102, sign. C 119/4, Electiones principissarum ad S. Georgii, N. 10 (1720).

⁸⁷⁵ 4. *Ob die regel undt verordnung dieses Heil. ordens observirt werden?*, 5. *Wie oft die regeln und statuten dieses Heil. ordens vorgelesen werden?*, 6. *Wie oft sie beichten?*, 12. *Ob nicht überflüssiges gesindl in closter gehalten werde?*, 13. *Ob nicht einige untugend in den kloster eingeschlichen?* Tamtéž.

⁸⁷⁶ 8. *Ob alle mit kost undt anderen nothwendigkeithen genugsamb versehen seynd?*, 9. *Ob die fürstin alleine die wirtschaft administrire, oder die ältesten auß dem convent zu rath ziehe?*, 10. *Ob nicht einige beweg- oder unbewegliche güter von dem closter seynd enteusert worden?*, 11. *Wie groß die schulden des closters seynd*, 15. *Ob ein inventarium aller sachen des closters undt kirchen vorhanden?* Tamtéž.

⁸⁷⁷ 3. *Ob sie wegen vorstehende wahl etwas zu erinnern habe?* Tamtéž.

⁸⁷⁸ 14. *Ob nicht nach dem todt der Gott seel. fürstin einige zusammenkünften unter ihnen gewesen?* Tamtéž.

⁸⁷⁹ 16. *Ob sie nicht nach etwas vorzubringen habe?* Tamtéž.

(např. 13. *Ob nicht einige untugendt in dem closter eingeschlichen? – Nichts als unsern uhnvollkommenheith undt mangel*, jak se roku 1720 svěřila převorka Clara Rosina), vyjádření typu *concordat cum priore uti in allis ad alia puncta*,⁸⁸⁰ nebo skutečnosti, že k bodu č. 16 nebylo nikdy nic napsáno. Občas se sice nějaké stížnosti objevují (jako že se na zkoušky hudby dostavuje málo sester – 1722⁸⁸¹), nezdá se však, že by existenci společenství vážně narušovaly.

---

⁸⁸⁰ Obojí NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.10.

⁸⁸¹ Tamtéž.

11. ORA ET LABORA

Vita contemplativa, ať již v podobě hlasité modlitby či tichého rozjímání, byla v pravidelných taktech střídána jednotnou pracovní aktivitou. Ostatně sám fenomén píle (v duchovních věcech nazývané horlivost) byl za zdmi kláštera velice ceněn, zvláště byl-li celostního charakteru jako u sestry Alexie Cwikerky († 1730): *Pilná a bedlivá v všem poslušnosti, nic zhynouti nenechala, k chudým, poddaným, též jiným milosrdná, s dovolením vrchní almužny ráda dávala, chleby do klášterů chudých, též do šatlav měsíčně pécti a posílali nezameškávala. Při své práci vždy růženec u rukouch a po práci své duchovní povinnosti nikdy nezanedbala. Větší díl času v kůru strávila, málo mluvila, žádný čas darmo nezmařila. Když nějaký zbytečný čas měla, z recreati krajky pro oltáře kostelní dělá, až všechny okrášlila.*⁸⁸² Poslední věta této pěkné charakteristiky implikuje tradiční pracovní náplň příslušnic (nejen) kontemplativních řádů, kterou byla výroba (církvních) textilií a drobných devocionálií.⁸⁸³ U sv. Jiří s předlouhou tradicí této činnosti⁸⁸⁴ se jí zabývala zřejmě valná většina chórových sester bez ohledu na postavení a zachované zprávy činí dojem, že dosáhla rozměrů slušné manufaktury.

Pro obě tyto oblasti poskytuje oporu zejména účetnictví domu, které svědčí o jejich důležitém místě v životě komunity. Na přelomu 17. a 18. století bylo na nákup textilních propriet (označovaných souhrnně jako *sukno, cajk a niti*) vydáváno okolo 300 až 600 zlatých ročně.⁸⁸⁵ Do této skupiny náležely nitě, plátno, krajky, bavlna, pentle, stužky, hedvábí, tkalouny, kroužky, knoflíky, ale i nůžky, jehly či špendlíky. Vedle nákupů se pro výrobu textilií recyklovaly šaty obláčených sester.⁸⁸⁶ Mnohé látky a úkony byly sponzorovány jak zvenčí,⁸⁸⁷ tak zevnitř.⁸⁸⁸ Ze zápisů plyne, že

---

⁸⁸² AHMP, SR, kn. 7875, fol. 107v, č. 116.

⁸⁸³ Srov. např. výše uvedené zmínky o recyklacích šatů k karmelitek Tuto bohulibou náplň volného času převzaly ostatně kupř. i světské „státní“ ústavy šlechtičen ve Vídni, Innsbrucku i Praze. Dorit KÖHLER, *Die Paramentenstiftungen der Kaiserin Maria Theresia von Österreich*, Münster 1998, s. 177–178.

⁸⁸⁴ Srov. poděkování Evžena III. zdejšími sestram za zhotovení oltářních rouch z r. 1151(!). CDB I, č. 167, s. 171–172.

⁸⁸⁵ Léta 1698-1705, NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 187r–192v.

⁸⁸⁶ AHMP, SR, kn. 7954, nefol. – 1762 *ist von dem einen Braut Kleid ins Chor ein Antipendium sambt Messgewandt gemacht worden.*

⁸⁸⁷ 1760 (...) *Item hat die Fürstin von Taxis das weisse Kleid mit Saeber der Mutter Gottes verehret, auf die golden Spitzen Geld 50 R geschickt. Tamtéž.*

⁸⁸⁸ 1762 (...) *In eben diesem Jahr ist ein rother Apparat verfertiget worden zum Fest S. Ludmillae, welchem Zeig die Fürstin Scholastica vor 200 R gekaufft und der Kirchen geschenkt hat. Tamtéž.*

vedle obligátních výšivek na ornáty či drobnějších kousků, jako jsou bursy či vela, byly sestry schopné ušít rovněž záclony do svých cel, punčochy, ubrusky, ručníky, oblečky na figury (P. Marie, Jezulátko) či dětské šatečky. Ty se např. šily pro malou Františku, dcerku hejtmanových, nebo Kačenku, která zpívala v chrámu (sukénka, punčošky a rukavičky z *červeného šarfetu*).⁸⁸⁹ Na složitějších oděvech, čapkách a kloboucích či kasulích pracovali po sestřích profesionální krejčí. Je ovšem možné, že v některých údobích – když byla v konventu přítomna zručnější konventuálka – mohla být i výroba těchto kusů realizována přímo na místě. Poslední sekretářka kláštera Marie Crescentia si na závěrečných stránkách své příruční knihy poznamenala několik soupisů, co je potřeba k výrobě dalmatik a ornátů.⁸⁹⁰ Jednorázové objednávky u ornátů činily celkem 48 loktů (= cca 36 m) různých látek, což vskutku z kláštera činí významný salon církevního textilu.

Textilie sestry vyráběly – jako zmiňovaná Alexie – pro výzdobu kláštera, někdy do konce pro vlastní cely: když byl roku 1782 klášter zrušen, vyžádala si sestra Kajetána von Bubna povolení, že si může odnést do „světa“ své *ex proprio beigeschaftene Jesukindl* i s dřevěnou bedýnkou, v které byla výšivka adjustována.⁸⁹¹ Pracemi byly obdarovávány potřebné kostely – o těch na klášterních panstvích se zmiňuje J. F. Hammerschmid v medailonku abatyše Alžběty Eufroziny Kestnerové († 1671), kterou také označuje za jejich autorku.⁸⁹² Výrobky se samozřejmě šířily i mimo klášterní okruh, zřejmě převážně do církevního prostředí. Stejná představená roku 1667 věnovala kalichové velum z červeného sametu se zlatým lemováním, antipendium, šatečky a korunku mariánskému obrazu v Krupce.⁸⁹³ Některé textilie sestry posílaly coby dary svým vděčným příznivcům, jak dosvědčuje roku 1656 kladrubský opat Romanus Platzter († 1666), když děkuje za *humorál velmi pěkný a od rukou, v kterýchž tak pěkně dělán jest, velikou vzátnost mající*.⁸⁹⁴ Ze vzletných slov by mohlo vyplývat, že jeho autorkou je rovněž abatyše Justina.

---

⁸⁸⁹ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 188r.

⁸⁹⁰ *Was zum einem Ornat vonnöthen* či *Porten auf eine Dalmatika* atd. – AHMP, SR, kn. 7954, fol. 67v.

⁸⁹¹ NA Praha, ČG-PU, kart. 679, sign. F 2 21/7.

⁸⁹² J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 119: (...), quibus [kostelům] ipsa [abatyše] multa paramenta propriis manibus praeparavit.

⁸⁹³ Joannes MILLER, *HISTORIA MARIASCHINENSIS, Das ist: Außführlicher Bericht Von dem uralten und Wunderthätigen Vesper-Bild Der Schmerzhafften Mutter Gottes MARIA, Welches zu Maria-Schein / Unweit Graupen / im Königreich Böhme (...) berühmt ist*, Alt-Stadt Prag 1710, s. 102.

⁸⁹⁴ NA Praha, AZK, kart. 28, inv. č. 2638 (fasc. 71), b. č.

Vedle toho lze nahlédnout i do jakési svatojiřské devocionální dílny, která se zabývala výrobou drobnějších předmětů náboženského ražení, založenou zejména na sestavování, navlékání, lepení či vystřihování malých dílků. Roku 1655 např. informoval klášterní hejtman abatyši Justinu, že obstaral křížky a srdéčka.⁸⁹⁵ Na přelomu 17. a 18. století byly sestry zásobeny drátky k výrobě malých věnečků či různých ozdobných aplikací např. na přenosné relikviáře či obrázky, malými mosaznými plastikami beránků (*Agnus Dei*) či korpusů Ukřižovaných, kostěnými křížky, kroužky na navlékání, sklíčky *k tomu, co na wasserkunsty potřeba*, řezanými kamínky, mušličkami, nebo pergamenovými obrázky, které byly zřejmě obstarávány ve specializovaných obchodech.⁸⁹⁶ K vybavení dílny patřily mj. malé nůžky na stříhání květin, formy na odlévání vosku či kolovrátek na točení drátu. Z uvedeného sortimentu je zřejmé, jaké výrobky byla schopna dílna benediktinek od sv. Jiří produkovat: (...) *udělala do kûru pěknou památku, totiž obraz sv. otce Benedikta nad kapitulou, (...) obraz sv. Antonína pěkným rámem, korunou z dobrých perel a jiným gescmuckem, též pěknýma firhanky zdobila*, poznamenala klášterní kronikářka na věčnou památku o sestře Augustině Třebické († 1711).⁸⁹⁷ Je možné, že drtivá část „neumělecké“ (řeceno dnešními slovy) výzdoby místností kláštera – jakkoliv je do značné míry stereotypní – mohla postupně vznikat rukama šikovných řeholnic.⁸⁹⁸ Ještě ve 30. letech 19. století zastal duchovní správce sv. Jiří P. Nowak v chrámu výzdobu v podobě umělých květin, kterou připsal zdejším benediktinkám.⁸⁹⁹ Je velmi pravděpodobné, že mezi zdobenými „svatými obrázky“ mohla být i vypodobnění místních světic (Ludmily a Mlady) a sestry tak přímo – aniž by opustily klausuru svého řeholního ústavu – pracovaly na šíření zdejší zbožnosti mimo klášterní zdi.

11.1 HUDBA V KONVENTU

Teoretikové monastismu 17. a 18. století už dávno překonali středověké

⁸⁹⁵ Tamtéž, kart. 25, inv. č. 2605 (fasc. 38).

⁸⁹⁶ Tamtéž, kn. 22, fol. 198v–203r.

⁸⁹⁷ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 100r, č. 90.

⁸⁹⁸ „Panenky Marie“ se soupravami šatiček byly dokonce i ve vrchnostenské kanceláři kláštera. NA Praha, ČSÚ, kn. 452, fol. 65v.

⁸⁹⁹ I. E. NOWAK, *Erinnerungen*, s. 11.

názory na škodlivost hudby v ženských kláštorech.⁹⁰⁰ Nikdy by přece nedošlo k porážce faraonů, kdyby Miriam, Áronova sestra, ne vzala do ruky tamburínu a všechny ženy s tamburínami šly za ní a tančily.⁹⁰¹ Hudební umění tak má být – není psáno, že může(!) – v klášteře denní záležitostí,⁹⁰² ač platí, že samo o sobě není znakem kláštera (*macht die Vollkommenheit des Closters nicht*), jen podporuje plnost řeholnic.⁹⁰³ Vždy však musí být dodatkem zbožnosti:⁹⁰⁴ (...) *wer verstehet, was ein geistliche Gemeind sagen wolle, der wird aus anderen Quellen gantz ein andere Glory suchen: ein sogenannte Disciplin*. S touto disciplínou, vyplývající ze zbožnosti, se v praktickém užití pojilo např. to, že v celách neměly být hudební nástroje, neboť to odvádí od zbožnosti (...[es] *ist nichts anders, als vergessen ein Closter-Frau zu seyn*⁹⁰⁵). Zpěv a provozování hudby má být umírněné, bez zvláštních manýr, krátké, svaté. Vždy je rozdíl mezi zpěvačkou *auf dem Theatro* a duchovní hudebnicí v klášteře,⁹⁰⁶ která má na sobě řeholní oděv, je nevěsta Kristova, následuje P. Marii a daleko krásnější árie (*Arien*) jí zpívá krucifix v cele, míní např. florentský jezuita Cesare Calvino.⁹⁰⁷

V 17. století byla hudba plnohodnotnou obyvatelkou ženských konventů, jak v liturgické, tak slavnostní složce jejich denního režimu.⁹⁰⁸ Zpěv byl chápán jako svého druhu modlitba, na rozdíl od ní nemohl být z definice nikdy neslyšitelný. Zpěvem se řeholnice, jinak v mimoklausurním světě (včetně kostelů, kde byly separovány) neviditelné, zpřítomňovaly přinejmenším všem návštěvníkům pobožností v otevřených konventních kostelech.⁹⁰⁹ V našem prostředí byl pěstován v téměř všech řádech, bez ohledu na jejich stáří a zaměření, od 17. a 18. století byl stále častěji doprovázen figurální hudbou, které se přes občasný odpor řádových a jiných ordinářů⁹¹⁰ podařilo rozvinout do famózních rozměrů. Zpět litanií s hudbou

⁹⁰⁰ Cesare CALINO, *Schriftmässige Und Sitten-Lehr volle DISCURS (...) Vohrnehmlich angesehen für die Vorsteherinen, und andere Beambtinen*, IV., Preßburg 1737, s. 572–573.

⁹⁰¹ Tamtéž. Srov. Exodus [15,20].

⁹⁰² tamtéž, s. 576.

⁹⁰³ Tamtéž. Ačkoliv by se jí zas až tak velký prostor dávat neměl. Tamtéž, s. 581.

⁹⁰⁴ Tamtéž, s. 577–578.

⁹⁰⁵ Tamtéž, s. 582.

⁹⁰⁶ Tamtéž, s. 585.

⁹⁰⁷ Tamtéž, s. 586.

⁹⁰⁸ Srov. S. EVANGELISTI, *Nuns*, s. 112 an.

⁹⁰⁹ Tamtéž, s. 113.

⁹¹⁰ Tak třeba zakázal vizitátor r. 1701 znojenským klariskám „figurální hudbu a koncerty“, neboť zanedbávaly povinnosti chórové modlitby – J. KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 86.

byl běžný od samého začátku jak u kontemplativních malostranských karmelitánek,⁹¹¹ tak mezi veřejně zdravotnický působících alžbětinkami, odkud jsou vedle zpěvaček a hráček na hudební nástroje známy dokonce i skladatelky.⁹¹² Podobně tomu jistě bylo i u zdejších voršilek (soudě kupř. dle případů rakouských⁹¹³), už proto, že zpěv a hudba byly součástí výuky, kterou sestry poskytovaly mladým dívkám.⁹¹⁴ Pokud někde v 18. století hudba nebyla provozována, pak se spíše jednalo o vlastní rozhodnutí konventních struktur (jako u pražských celestinek). Přitažlivosti hudby v ženských konventech si patrně byly vědomy i úřady. Roku 1755 gubernium odmítlo vstup několika kandidátek právě k celestinkám a doporučilo jim ucházet se o přijetí v jiném klášteře s přesvědčením, že by to dotyčným dámám nemuselo vadit, když zde stejně neuplatní své hudební nadání.⁹¹⁵

Provozování hudby je další oblastí, které pražské benediktinky věnovaly svůj čas, počínaje učením a zkouškami až po samotnou produkci. U sv. Jiří existovala dlouhou tradici zpěvu (přinejmenším od 13. století),⁹¹⁶ která ovšem musela být nutně přetržena úpadkovým obdobím 3. čtvrtiny 16. století. O jejím nekultivování svědčí i skutečnost, že jeden z nyní nejhodnotnějších (přinejmenším kodikologicky) a ve starší době běžně užívaných souborů skladeb určený svatojiřským sestrám, zvaný nyní Pasionál abatyše Kunhuty, byl v 17. a 18. století uložen bez povšimnutí v klášterním archivu mezi úředními knihami;⁹¹⁷ vědomí jeho hmotné hodnoty zde tedy bylo, praktické užití nikoliv. Z kusých informací pro konec 16. a převážnou většinu 17. stol. plyne, že se u sv. Jiří zpívalo jak v kůru (před rokem 1662 měla zpěv na starosti budoucí abatyše Alžběta Eufrosina⁹¹⁸), tak při jiných obvyklých

⁹¹¹ Srov. např. zápis z r. 1668 v L. TIEFENBACH, *Das Stiftung*, s. 144.

⁹¹² Viz např. Jakub MICHL, *Hudební události pražského kláštera alžbětinek v roce 1776*, *Musicalia* 1-2, 2016, s. 131 atd. (s. 130–138).

⁹¹³ Např. Eva NEUMAYR, *Zur Musikpflege im Kloster der Ursulinen in Salzburg in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, s. 102–112.

⁹¹⁴ Srov. M. MACKOVÁ, *Voršilky*, s. 129.

⁹¹⁵ NA Praha, FK, kart. 35, sign. C-V1-P, č. 353 (... *sie jeine music nothwendig zu erlehren ... hätten*).

⁹¹⁶ K dochovaným notovým pramenům – V. MRAČKOVÁ, *Chorální notace*. Hudba se tu prolínala i s divadlem, jak ve studii s plánkem inscenace pašijových her v chrámu sv. Jiří analyzuje P. ULIČNÝ, *Prostor a rituál*, atd.

⁹¹⁷ Viz NA Praha, AZK, kart. 23, inv. č. 2593 (fasc. 26), č. 2259, Inventář nadání kláštera (negativní kopie) z r. 1692. Kodex je tu veden pod sign. YYYY a názvem *Knihla latinská o Umučení Božím s figurami B. Gunigundě, dceři krále Ottogara, od Fr. Goldy, řádu S[vatéh]o Dominika komponirovaná a dediciovaná, též od Benesia kanovníka kláštera S[vatéh]o Jiří sepsaná*.

⁹¹⁸ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 15.

příležitostech (např. pohřby abatyší⁹¹⁹). První rok vlády abatyše Anny Mechtildy († 1691) věnoval břevnovsko-broumovský opat Tomáš Sartorius († 1700) z *duchovní náchylnosti* konventuálkám do kůru *knihu novou pro zpívání při mši Sv.*⁹²⁰ Zřejmě odpovídala „moderním“ trendům (nová notace, figurální hudba?; změněn byl ovšem i obsah, resp. jeho ladění), neboť kronikářka zdůraznila, že z *misálu neb starého graduálu jsme zpívati přistaly, neb radostný v postě zpívati se nešíkovalo.*⁹²¹ Sestry si odtud nejprve vybraly jen Stabat Mater, *ostatní celý zpěv zůstal vedle starýho obyčeje* (chorál?). Později však tento zvyk ustupoval, když arcibiskupové postupně povolovali zpívat i při dalších příležitostech *figuraliter.*⁹²² Klášterní *Knih pamětní* za největší zvelebitelku hudby *jak v chorálním, tak figurálním zpěvu* mezi představenými uvádí abatyši Františku Helenu († 1720), která dala navíc některé panny i v hudbě učit.⁹²³ Za její vlády se také v nekrologiích poprvé objevují zmínky o tom, že byly zpěvačkami: prvně o budoucí abatyši Aloisii († 1735),⁹²⁴ poté byla vždy v konventu přítomná nějaká zaznamenaníhodná diskantka, altistka, méně pak tenoristka. Po roce 1716 získal sbor i svou první *Chorrgentin* Erasmu Reineltin († 1765), která *ne sic k duchovnímu stavu, toliko že discant zpívala, přijata byla.*⁹²⁵ Hudební sluch či talent jako vrozená schopnost se stával podkladem nejen k úspěšnému přijetí do řádu (bez prostředků – v 18. století se hudební talent stal předností pro deset kandidátek), ale i k získání jistého vnitrokonventního postavení, které umožnilo konvršce stát se představenou chórových sester. U sestry Erasmy šlo zjevně o hlavní roli v komunitě, u většiny ostatních byl zpěv jen přidanou hodnotou k jiným funkcím.

Od dob abatyše Františky se zřejmě okruh zpěvaček/hudebnic „od přírody“ cíleně rozšiřoval o ty, u nichž byla schopnost produkce rozvíjena uměle – možná se ve výsledku jednalo o komunitu jako celek. Po roce 1699 jsou v klášterních účtech⁹²⁶ zaznamenáni učitelé zpěvu (jistý Petr Šic, který učil sestry i na basetl), houslí (jistý pan Wentzel/Václav a od roku 1702 ještě jeden anonymní) a varhan (tím byl zdejší

⁹¹⁹ Tamtéž, pag. 19.

⁹²⁰ Tamtéž, pag. 26.

⁹²¹ Tamtéž.

⁹²² Vše Tamtéž.

⁹²³ Tamtéž, pag. 30-31.

⁹²⁴ Tamtéž, fol. 106r, č. 111.

⁹²⁵ Tamtéž, fol. 113v, č. 137.

⁹²⁶ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 212r-214v.

varhaník Janovka). Učitel Šic ve zdejší chrámu také pravidelně zpíval při různých svátcích, komponoval pro místní potřeby např. „velký mše“⁹²⁷ a rozepisoval některé skladby pro potřeby chrámového zpěvu.⁹²⁸ Wentzel udílel roku 1699 lekce např. sestře Marii Rosalii⁹²⁹ či o rok později Marii Kláře.⁹³⁰ Na výdajích za tyto pedagogy se nešetřilo, každý z nich si přišel až na 10 zlatých měsíčně. Náklady na učení byly hrazeny z věn novicек. Roku 1781 odevzdala kandidátka Katharina Hochin před vstupem do řádu abatyši 125 zl., z nichž bylo 75 určeno na výuku hry na varhany.⁹³¹ Po zrušení řádu jí ovšem tato získaná schopnost byla k ničemu, když o ženy-varhanice nebyl pravděpodobně v kostelích zájem.⁹³²

Světští *musikanti* se prolínali s vnitkonventním děním nejen jako učitelé. Od konce 50. let 18. století působil u sv. Jiří jako regens chori (což byla funkce spjatá s nekonventním hudebním provozem v kostele u sv. Jiří) významný český skladatel František Xaver Brixí (1732–1771), který pro zdejší chrám složil několik koncertů pro varhany a orchestr. Jejich interpretkami však zřejmě sestry nebyly, spíše šlo o světské hudebníky (možná společně i pro sv. Víta, kde Brixí ve stejné době rovněž působil⁹³³). Jiné to už může být s dvěma kantátami *Ursach des Lebens und des Heils Mariae* (1768) a *Divina providentia* (1771), které byly složeny pro abatyše Marii Josefu († 1770) a Marii Elektu († 1781).⁹³⁴ V případě druhé ze skladeb značení *cantata drammatica* a datum jejího vzniku vede k neodbytné myšlence, že se jedná o onu krátkou operu (*ein kleine opera*), kterou sestry secvičily u příležitosti oslav domnělého výročí 800 let od založení kláštera.⁹³⁵ Tuto hypotézu však nemá autor těchto řádků (ještě) podloženu. Je však možné, že přinejmenším tato kantáta dokazuje přítomnost neliturgické (či paraliturgické) hudby za zdmi konventu u sv.

---

⁹²⁷ Tamtéž, fol. 212r.

⁹²⁸ Tamtéž, fol. 214v (*vypsání tří pašijí na všechny hlasy s notama*).

⁹²⁹ Tamtéž.

⁹³⁰ Tamtéž, fol. 212v.

⁹³¹ NA Praha, ČG-DK, kart. 60, sign. F/3 39, N. 4133.

⁹³² Guberniální referent doporučuje: *Da ihr das Orgel Spielen in der Welt zu nicht nutzt, so muß ihr dieses jederzeit besonders bey ihren bedürffigen Dienst Umbstanden empfindlich fallen, daß sie ihr wenig Unnütz auf die Orgl verwenden muste*. Tamtéž.

⁹³³ Heslo Tomáš SLAVICKÝ, *František Xaver Brixí*, in: A. Jakulcová (ed.), *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Praha 2007, s. 77–79. Třeba doplnit min. o heslo Vladimíra NOVÁKA *Brixí, rodina hudebníků a skladatelů* v Biografickém slovníku Historického ústavu AV ČR dostupné na http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BRIXI_rodina_hudebníků_a_skladatelů (staženo 18. 5. 2019).

⁹³⁴ Tamtéž.

⁹³⁵ AHMP, SR, kn. 7954, fol. 33v.

Jiří. Zároveň opět dokazuje prostupnost oné symbolické membrány mezi světem a konventem. Možná podobnými produkcemi hodlaly benediktinky cíleně obhájit své místo kontemplativního kláštera a v ovzduší onoho protimonastického diskursu nějak prokázat svou prospěšnost přinejmenším ve vztahu k neširokému okruhu hradního a hradčanského posluchačstva.

Brixihokantáty byly – na rozdíl od chórových vícehlasů, kde přinejmenším v 17. století nemusel být vůbec hudební doprovod – dozajista doprovázeny nástroji. Jejich zavedení souvisí patrně rovněž s působením abatyše Františky, za níž je v konventu vedle výše zmíněných houslistek zaznamenána varhanice a basistka, později k nim přibudou hráčky na turbu a dokonce dvě dudačky. Nástroje pro potřeby konventu byly deponovány ve zvláštní místnosti, kde se konventuálky scházely k pravidelným zkouškám. Ve své cele měla instrument (*ein clavier*) pouze konventní varhanice.⁹³⁶ Sortiment nástrojů abatyše přinejmenším na přelomu 17. a 18. století pravidelně rozšiřovaly a obnovovaly. Účty zaznamenávají nákupy od strun, přes klavichordy, pozitivy (k tomu přidejme další nástroje, na něž se řeholnice učily hrát) až po stavby nových varhan. Poslední byly instalovány roku 1701 na nově zřízeném kůru při pravé straně hlavní lodi chrámu za 165 zl.⁹³⁷ Výdaje na zednické a řemeslnické práce při stavbě kůru jsou uvedeny rovněž mezi náklady *na musicu*, svědčí tedy o tom, že byla oblasti věnována péče vskutku všestranná. Jejich umístění navíc umožňovalo použití jak pro potřeby zpěvu v kůru (to pak na ně hrála řádová organistka, považovaná mezi ostatními hudebnicemi za hlavní⁹³⁸), tak pro potřeby „světských“ varhaníků chrámu či pozvaných interpretů.

Hostující umělci sem docházeli obzvláště při příležitostech různých „nekonventních“ slavností (viz např. na několikrát zmiňovanou jezuitskou „musicu“ při korunovacích abatyší). V účetnictví kláštera se objevují pravidelná vydání na zpěváky a hudebníky, kteří byli využíváni především při veřejných chrámových festivitech spojených se zpíváním mšemi. Typicky šlo např. o svátek sv. Anny či Přenesení ostatků sv. Ludmily.⁹³⁹ Prvního z nich se pravidelně účastnili

⁹³⁶ ÖStA Wien, AVA, Stiftungshofbuchhaltung, Ktn. 591, N.49.

⁹³⁷ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 213v. Nástroje se samozřejmě rovněž pravidelně ladily (*štymovaly*).

⁹³⁸ Tak v např. medailonu sestry Rosy Marie Ossendorffin († 1743), *hlavní hudebnice, obzvláště na varhany, který málo roven se vynajde*. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 110v, č. 126. Zároveň jde o jeden z několika případů multiinstrumentalistky.

⁹³⁹ Tak např. 1698 a 1699. NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 136v a 138r.

choralisté, na obou pak byli přítomni trubači, kteří na sv. Ludmilu doprovázeli dvoje nešpory, litanie a mši (při níž byly jistě v chrámu na svém kůru přítomny i jeptišky).⁹⁴⁰ Trubači troubili slavnostní fanfáry i při obláčení novicek.⁹⁴¹ V roce 1782 byla v tzv. světské budově kláštera inventována místnost pro hudebníky (*Musikanten Zimmer*), která patrně sloužila jako zázemí pro tuto nekonventní produkci (s positivem).⁹⁴²

Jiné živé umění nebylo u sv. Jiří v raném novověku provozováno. Tradice středověkých pašijovými her, kde zřejmě vystupovaly řeholnice s mnichy či hrály mužské role,⁹⁴³ byla v raném novověku dávno zapomenuta.

---

⁹⁴⁰ Tamtéž, fol. 138r.

⁹⁴¹ Tamtéž, např. fol. 142v.

⁹⁴² NA Praha, ČSÚ, kn. 452, fol. 46v.

⁹⁴³ Více v P. ULÍČNÝ, *Prostor a rituál*.

12. KŘEHKOST SOUŽITÍ

Jedním z tří slibů, které řeholnice skládaly, byl slib poslušnosti. Ta byla chápána mnohvrstevnatě: jako poslušnost Bohu a řeholi,⁹⁴⁴ poslušnost nadřízenému (i mužskému)⁹⁴⁵ a stejně tak vůči sobě v rámci komunity (konvršek k chórovým sestrám, mladších k starším, novickek k profeskám apod.). Pro dodržování té vnitrokomunitní byl ustanoven normativní systém, který měl vést k dodržování všeho, co předepisuje Řehole a statuta. Byl obvykle opisován jako „duchovní vedení“⁹⁴⁶ a spočíval v rukou představených. Opírala se ovšem zejména o svědomí jednotlivých řeholnic, které byly ochotny veřejně vyznávat své chyby, viny či hříchy (tzv. *culpa*), za něž se jim dostávalo různých trestů (od pokárání po nějakou dobu karceru) za účelem nápravy „hříšnice“ a zároveň k výstraze ostatním. Tento specifický způsob rozhrěšení samozřejmě nezastupoval svátost zpovědi, kterou mohl vykonat jedině příslušný kaplan (který se tak stal jakýmsi „tichým“ kontrolorem života řeholnic) – jeho úkolem byla především bezprostřední reakce na obvyklé vnitřní potíže (sou)žití v ženských řeholních společenstvích, s nimiž by si externí duchovní nemusel vědět rady.⁹⁴⁷ Vychází – se všemi vývojovými změnami – patrně z těch pasáží Řehole, v nichž se obecně hovoří o *pokárání (dle řeholní kázně)* a následném *pokorném pokání*.

Podkladem pro administraci této oblasti u sv. Jiří jsou Statuta kláštera z roku 1635.⁹⁴⁸ Jejich autor implicitně dělí prohřešky proti řeholní disciplíně na dva typy: na ty, které díky chování řeholnice vyjdou na světlo samy od sebe (např. neúčast či odmítání zpovědi⁹⁴⁹), a ty, k nimž se konventuálka sama přizná (nedostatečné pokropení se svěcenou vodou⁹⁵⁰ aj.). *Culpa* měla probíhat každý den v kapitule za účasti všech profesek (bez novickek, které se zpovídaly před novicmistryní) a již pouhý pozdní příchod na toto sezení byl sankcionován líbáním nohou ostatním

⁹⁴⁴ K tomuto chápání např. C. STEWART, *Modlitba*, s. 64–66,

⁹⁴⁵ Srov. M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 309 an.

⁹⁴⁶ Srov. např. M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 285 (*kierownictwo duchowe*).

⁹⁴⁷ Tamtéž, s. 286–287.

⁹⁴⁸ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, zejm. kap. 10. *O slibu poslušnosti a kterak se culpa má slyšeti*. Předpisy jsou stanoveny mužem, navíc neřeholníkem, čímž – i při předpokládané znalosti nějakých vzorců odjinud – budou jistě v nějakém stupni ovlivněny.

⁹⁴⁹ Tamtéž, kap. 3 *O zpovědi a přijímání velebné svátosti*.

⁹⁵⁰ Tamtéž, kap. 10.

řeholnicím a v případě vědomé neúčasti trestem v podobě jídla (chléb a voda) na zemi.⁹⁵¹ Tento trest byl zjevně pokládán za největší pokoření řeholnice a v mnoha podobách je vtělen rovněž do konstitucí jiných ženských řádů a kongregací.⁹⁵² Samotné prohřešky jsou také vnitřně diferenciovány: u mnohých z nich (celkem 23) je ponecháno na rozhodnutí představených, jaké pokání za ně uložit (s douškou, že tresty mají být udělovány *s láskou a dobrotivostí*).⁹⁵³ K přiznání sestry přistupovaly v pořadí dle doby od oblačení pomocí ustálených formulí, které Arnošt Vojtěch z Harrachu vtělil do 10. kapitoly Statut.⁹⁵⁴ Z uvedených formulí se před očima zhmotňuje celý systém restrikcí (či pravidel, jaká vůbec mohou větší komunitu – konventuálek žilo u sv. Jiří v 18. století obyčejně okolo 40 – nějakým způsobem usměrnit), které s sebou každodenní život v konventu nesl. Týkal se záležitostí duchovních (zpovědí, pobožností), provozních (chování v refektáři - *Při stole jsem mluvila, na jinou jíkala, hlavou neb rukou kejvala, strkala, kopala a se smála aj.*, dodržování pořádku dne - *Včas jsem se nepoložila*) či užívání klášterního majetku (*Kněh jsem pokaždý nezavřela a ty lojem aneb voskem pokvapala*).⁹⁵⁵ Největší prostor (celkem 7 formulí, nepočítaje v to obecné, jako je kupř. rušení ticha obsažené mj. ve vyznání *V šláfhauzu tuze jsem chodila a se smála*) je ovšem věnován vzájemným vztahům spolusester, které ordinář přísně napomíná, že mají být k sobě uctivé *jak na panny a nevěstky Krista Pána náleží, pamatujíc, že jsou svět, rodiče a všecy světa věci pro milost choti svého opustily a v řádě jedna druhé rovné zůstaly*.⁹⁵⁶ Kromě této horizontální úcty je trestuhodné porušení úcty/respektu vertikálního – jak ve vztahu k představeným, tak starším sestrám vůbec (*Mimo vrchnost a převoru a starší jdouce náležitě jsem se nepoklonila aj.*). Vztah zde

---

⁹⁵¹ Tamtéž.

⁹⁵² Srov. např. konstituce celestinek – *Constitutionen Oder Satzungen Für die Geistlichen deß Ordens Der Allerheiligsten Verkündigung/ Welcher zu Genua angefangen hat/ in dem Jahr unsers Heyls 1604 ...*, Prag 1709, s. 75, 89, 92 aj.

⁹⁵³ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, zejm. kap. 10. *O slibu poslušenství a kterak se culpa má slyšeti*.

⁹⁵⁴ Od kraťoučkových např.: *Na jídla a krmě jiných jsem hleděla, až po sofistickované popisy, jak dokládá narušení hlavní povinnosti řádu: Mezi službami Božími jsem rumplovala, sem i tam vohlídala, smála se a jiným k smíchu příčinu dala, na jiný v kůru jsem bublala, aneb na ně se ušklíbala, item k Gloria Patri etc. jsem se nepoklonila, včas jsem nevstala a zase nepoklekla, item mezi antiphonou, responsorium, capitoulou aneb lecti jsem kazila a tak jiným pohoršení dala, item slova jsem nedobře říkala. Tamtéž.*

⁹⁵⁵ Vše tamtéž. U všech oblastí jsou uvedeny jen příklady.

⁹⁵⁶ Tamtéž.

funguje i opačně, jak dokládá vyznání *Kázala jsem s netrpělivostí mladší sestře vstáti a sama jsem se posadila a tak dobrýho příkladu pokory nedala.*

Hříšnice má po vykonání přiznání jedinou povinnost – učinit uložené pokání. Pokud odmítne, má jí být uloženo pokání dvojnásobné a pokud ho opět nevykoná, má být až do vyřešení v zavržení.⁹⁵⁷ Co si pod tímto instrumentem lze představit, věděly jen samotné řeholnice. O konkrétním výkonu výše načrtnuté abatyšské duchovní správy není od sv. Jiří zachována žádná informace – vše probíhalo bez písemné fixace a předpokládané nedodržování pravidel vyvěřelo na povrch až v krizových momentech konfliktů. O její neúčinnosti v momentu, kdy jí jednotlivé strany přestanou uznávat, vypovídá třeba stížnost abatyše Alžběty Eufrosiny († 1671) na nehodnou sestru Aničku Krásnou († 1667), která prožila svůj řeholní život pod pěti představenými: (...) *tři nebožky předkyně (...) jsou s ní měly velký kříže, když jí napomínaly a chtěly trestat. Jak to znamenala, že má mít pokání, hned se neomocnou udělala, jakoby psotník měla, na zem sebou hodila a tak vždycky šálila.*⁹⁵⁸ Abatyše Kateřina Šmídová († 1662) si před ní údajně dokonce klekla a *prosila ji pro Pána Boha, aby se polepšila a takovýho pohoršení více nečinila. Ona se potom Paní Kateřině vysmála a před jinými se z toho chlubila.*⁹⁵⁹ Takové elementy, které se nutně v uzavřených komunitách objevují, pak celý systém smluvní vyznání a pokání destruovaly a dováděly společenství na pokraj rozkladu. V takových situacích přicházel na scénu extrakonventní prvek, reprezentovaný duchovní „vrchností“ nad klášterem čili ordinářem a jeho úřadem.

12.1 TRESTY

Druhý stupeň *vejstupkův* podle závažnosti představují ty, které mají pevně stanovené tresty, ať již Řeholí (sem patří trest mrskání z kapitoly *Nepolepšitelní*⁹⁶⁰), nebo jinými nižšími normáliemi – u svatojiřských benediktinek Statuty.⁹⁶¹ Tyto prohřešky a jejich potrestání se prolínají v podstatě téměř všemi kapitolami. Tresty

---

⁹⁵⁷ Vše Tamtéž.

⁹⁵⁸ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, No. 2o.

⁹⁵⁹ Tamtéž.

⁹⁶⁰ ŘB, s. 81.

⁹⁶¹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta.

mají v zásadě stejnou podobu: buď se týkají nějaké sankce spojené s jídlem, nebo vyjadřují pokání příznačným gestem (prostrace) či slovně (odříkáním modlitby). V obou případech je v nich obsažena nějaká forma poníženosti (typicky líbání nohou) a zejména ponížení. Příznačné je tu nejen ono jídlo na podlaze, ale vůbec obecná snaha o vytvoření nekomfortní situace pro provinilou: pozdně přichozí sestra ztrácí nárok na své místo v kůru a musí v průběhu pobožnosti sedět až vzadu za nejmladšími profeskami,⁹⁶² pokud konventuálka při jídle poruší *silentio*, musí až do konce stát.⁹⁶³ Tento princip zjevně tehdejší disciplinátoři považovali za adekvátní odpověď všem, které zapomněly na jedno z průvodních mott každé řeholnice: *Der Gehorsamb ist ein Tugend*.⁹⁶⁴ Všechny tresty jsou stejně jako pokání veřejné – probíhají před očima všech spolusester.

V prvním případě je hříšnice nejprve nucena jíst na zemi (nejčastěji chléb a vodu), v případě zopakování zůstává bez jídla. Tak je trestáno porušení mlčení v kůru, odmítnutí zpovědi, přijetí nepovoleného daru zvnějšku, odmlouvání abatyši a převorce, pozdní příchod do refektáře či nedovolené jídlo, ať již tajně připravené v kuchyni, vnesené do kláštera, nebo tajně skonzumované v cele.⁹⁶⁵ Pouhé odebrání jídla hrozí konventuálce, která si povídala nepatřičně se světskými návštěvníky v parlatoriu.⁹⁶⁶ V ostatních momentech – závažnost *vejstupkův* je tu nižší? – odříkávají sestry nejčastěji pětkrát Otčenáš a Ave Maria, prosí v kleče za odpuštění (tak třeba za rozbití nádobí) či líbají nohy spolusestrám (vstanou-li od stolu bez dovolení), v nejzávažnějších případech padají tváří k zemi (tak např. za pozdní příchod do kůru) a odříkávají uvedené modlitby.⁹⁶⁷ Prohřešky, které nejsou výslovně uvedeny ve statutech, se trestají nejprve napomenutím stranou, pak odebráním jídel a nato odebráním úradu. Používají se tedy vůči těm, které nedostatečně plní své povinnosti oficiálek. Výkonem této spravedlnosti je pověřena převorka.⁹⁶⁸ Nejvyšší tresty za zanedbání povinností jsou připraveny pro kuchyňmistrové a sklepnice (jídlo

---

⁹⁶² Tamtéž, kap. 1.

⁹⁶³ Tamtéž, kap. 13.

⁹⁶⁴ Objevuje se snad v každém materiálu tohoto typu napříč řády a kongregacemi (nejen) raného novověku – zde citováno z prostředí celestinek. Autorem konstitucí je samozřejmě muž, janovský jezuita Bernardino Zanoni (1538–1620) - *Constitutionen Oder Satzungen*, s. 75.

⁹⁶⁵ Viz příslušné kapitoly Statut (1, 3, 8, 10 a 13). NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta.

⁹⁶⁶ Tamtéž, kap. 6 *O fortnýřkách*.

⁹⁶⁷ Tamtéž.

⁹⁶⁸ Tamtéž, kap. 5 *O převore*.

na zemi), u zbylých (jako sakristiánky, když zapomene po kompletáři rozsvítit lampu v *šlófhausu*) stačí vyznání s následujícím pokáním, udíleným v kapitule.⁹⁶⁹ Je zřejmé, že výživa – jako jeden z předpokladů zdravého a silného společenství – patřila v chápání ordináře k důležitým záležitostem. Přímé doklady o použití trestů od sv. Jiří pocházejí ze 60. let 17. století, z dob velkého konfliktu mezi příznivkyněmi abatyše a převorky. Tehdejší abatyše Alžběta odebrala všem „protivnicím a rebelantkám“ půl žejdlíku vína, k jejich nápravě to ovšem nevedlo.⁹⁷⁰ Ve stejné době použila abatyše k potrestání odbojných řeholnic také mrskání (nazývané rovněž jako *disciplina/ny*), které jí bylo roku 1665 zapovězeno, resp. možnost jeho užití podmíněna souhlasem arcibiskupa.⁹⁷¹ Rok předtím si totiž některé konventuálky při vizitaci stěžovaly, že do cel zaznívají křiky disciplinovaných panen, jak kdyby matka rodila.⁹⁷² Jak nakonec víme, vyřešila celý problém smrt „nejbouřlivějších“ sester.

Výše uvedená exemplárnost trestů měla ovšem význam pouze pro momentální skupinu a většinou se vůbec nepřenášela dále. Tudíž v medailonech řeholnic nenalezneme prakticky nikde žádný záznam o nehodných hříšnicích, ač se takové musely nutně vyskytovat (v nekrologiích to zřejmě budou ty, jejichž curricula nedoprovází žádné hodnocení, jen suché údaje⁹⁷³). Obraz, který o sobě tvořilo společenství prostřednictvím svých kronikářek, tak byl v tomto ohledu prost stínů. Pokud se už u někoho nějaká kritická poznámka objeví, pak je to zřejmě záruka toho, že byl pro své společenství jen málo snesitelný.⁹⁷⁴

12.2 VNITŘNÍ KONFLIKTY

Vedle různých vnějších ran – počínaje těmi nejhroššími, jako jsou válka, epidemie, oheň, ale i ekonomické obtíže – představovaly, jak se zdá, největší nebezpečí pro klidný život komunit zejména jejich vnitřní konflikty. Proto také autoři norem monastického života věnovaly soužití řeholníků/nic velkou pozornost.

---

⁹⁶⁹ Viz příslušné kapitoly tamtéž (13 a 16).

⁹⁷⁰ Tamtéž, N.1, *Contra priorissam*.

⁹⁷¹ Tamtéž, N.12.

⁹⁷² Tamtéž, N.50.

⁹⁷³ Srov. H. KUCHAROVÁ, *Klášter premonstrátek*, s. 221.

⁹⁷⁴ U svatojiřských benediktinek to je pouze případ odvolané převorky Veroniky Albínky († 1669) z r. 1668.

Svatý Benedikt důrazem na vzájemnou lásku konventuálů protkal prakticky všechny oddíly Řehole a její základní zásady (poslušnost, ochota, uctivost, trpělivost spadající pod termín *caritas fraternitatis*,⁹⁷⁵ širší než to, co se obecně chápe pod pojmem láska) ještě jednou shrnul v předposledních kapitolách svého díla (71. Vzájemná poslušnost a 72. Dobrá horlivost mnichů).⁹⁷⁶ Podobně tomu bylo na úrovni řádových konstitucí a konventních statut. V těch svatojiřských z roku 1635 arcibiskup Arnošt Vojtěch Harrach zdůrazňuje, že skrze nesvornost a roztržitost končí i nejslavnější země a *mnohem spíšeji jedno mdlejších a křehkejších panen maličké shromáždění*.⁹⁷⁷ Proto musí abatyše s převorkou dbát na zažehnání jakýchkoliv jisker sporů, z nichž by z *vnuknutí d'ábelského* mohl vzejít ničivý plamen. Za příčinu zla v komunitě Harrach celkem realisticky a v souladu s tehdejší kánónem neřestí⁹⁷⁸ označuje hádavost, pomlouvačnost, rouhavost, dále neúctu k spolusestrám a pýchu. Sestry, které se některého z těchto hříchů namířených proti některé družce dopustí, mají být zavržené (a ani zpovědník jim nemůže dát rozhřešení) do doby, než se smíří před všemi profeskami v kapitule rukoudáním, odprošením, políbením a slibem, že na všechny rozepře zapomenou. Do té doby zůstávají jen o chlebu a vodě, v případě, že ani na podruhé neuposlechnou abatyše před celou kapitolou, mají být disciplinovány. V každodenním styku si zejména nemají dávat nenáležitá jména, tykat si, tropit ze sebe šprýmy a zdůrazňovat svůj věk, délku pobytu v řádu a zásluhy včetně toho, kolik peněz přinesly do řádu. Pokud některá toto jiné učiní, má jí a všem, co u toho byly, políbit nohy a když se nepolepší, bude jíst ze země. Nejhorším přečinem je pak násilí na spolusestře: pokud jiná vztáhne ruku na „řadovou“ řeholnici, je na osm dní zavržena, pokud na představenou, je *ipso facto* exkomunikována a má být s vědomím ordináře propuštěna.⁹⁷⁹ Také mezi vyznáními viny (*culpa*), které konventuálky veřejně pronášely v kapitule, se nemalá část týká soužití v čele s doznáním *Na jinou jsem všetečně hleděla, jiný k hněvu popudila, na mou sestru jsem se šklebila, hlavou vrtěla, mimo ní vzpurně šla, aneb po ní plila*.⁹⁸⁰ Soužití komunity, respektive jeho

---

⁹⁷⁵ ŘB, s. 167.

⁹⁷⁶ Tamtéž, s. 163–167.

⁹⁷⁷ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Statuta, kap. 10 *O slibu poslušnosti a kterak se má culpa slyšeti*. Následující informace odtud.

⁹⁷⁸ Nejedná se tedy výhradně jen o tzv. smrtelné hříchy – srov. např. kolekci alegorií neřestí M. B. Brauna z východočeského Kuksu.

⁹⁷⁹ Vše tamtéž, kap. 10 *O slibu poslušnosti a kterak se má culpa slyšeti*.

⁹⁸⁰ Tamtéž.

„nastavení“ se věnují více či méně ostatní kapitoly Statut v souladu s jejich deklarací: *aby se náležitý a dobrý pořádek mezi duchovníma a obzvláště řeholníma osobami zachoval.*

Ani sebelepší nastavení vnitřních mechanismů fungování společenství, apely na lásku a soulad či působení Ducha sv. nemohlo nutné zabránit všemožným vnitřním konfliktům, od malicherností běžného dne až po vyhocené situace, v nichž se komunity mohly ocitnout na okraji samotného zániku. V narativních pramenech v pozůstalostech konventů jsou, zdá se, zachycovány jen s velkou obezřetností (a z pohledu vítězů?, eventuálně s didaktickým záměrem, čemu se napříště vyhnout?),⁹⁸¹ v jiných konventních písemnostech se spíše nevyskytují – otázkou je, zdali nebyly záhy po odeznění nejhoršího cíleně skartovány, aby obraz společenství pro budoucnost zůstal zachován v co nejsvětlejších barvách. Jejich výskyt je větší mezi materiály z okruhu ordinářů – už jen proto, že jejich úkolem bylo odhalit co nejvíce chyb (na tomto základě pak může lehce vzniknout jistě mylný obraz o klášterech coby permanentně problematických místech⁹⁸²).

U sv. Jiří je písemně poměrně dobře „pokryt“ mnohovrstevnatý konflikt, který probíhal v druhé polovině šedesátých a na začátku sedmdesátých let 17. století. Vzhledem k svému rozsahu a zapojeným aktérům zřejmě nemůže být považován za modelový ani pro pražský klášter a tím méně pro jiné ženské konventy v českých zemích, nicméně může odhalit některé principy vzniku, průběhu a řešení vyhocených situací. Základní souřadnice byly následující:

1. Už ve třicátých letech 17. století dosáhl počet pražských benediktinek 30, komunita byla nejpozději od této doby sociálně a věkově rozmanitá (např. ve srovnání se situací okolo roku 1600) a tato diverzita rostla. Z původně převážně (či plně) českojazyčného kláštera se stával postupně klášter jazykově

---

⁹⁸¹ O oficiální „historiografii“ ani nemluvě.

⁹⁸² Mnohé pravidla a postřehy z této oblasti (napříč prostředími a časy) obsahuje např. trojice příspěvků z Dušan FOLTÝN – Kateřina CHARVÁTOVÁ – Petr SOMMER, *Historia monastica I. – Colloquia mediaevalia Pragensia 3*, Praha 2005 (příčemž dva druhé více, neb se týkají klášterů a třetí nejvíce, když se týká ženských společenství v raném novověku): Martin NODL, *Vizitační protokoly a dějiny každodenního života*, s. 55–68; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Vizitace v cisterciáckém řádu od 12. do počátku 15. století – obecná pravidla a některé české příklady*, s. 69–82; J. ZDICHYNEC, *Proměny řeholní vizitace*, s. 103–132.

smíšený (1664 v poměru 2:1 v prospěch českých panen⁹⁸³). Zpovědník tu na začátku 60. let byl jen německy mluvící.

2. Krom obligátních voleb abatyší zde od roku 1636 probíhaly rovněž volby převorek, čímž v čele konventu stála dvojice představených, která svou legitimitu mohla opírat o stejný zdroj, který se pravděpodobně lišil svým rozsahem. Dle všeho zde volby (přínejmenším roku 1662 to tak bylo⁹⁸⁴) probíhaly veřejně: každá sestra věděla o té druhé, koho volila, tj. i abatyše věděla, zdali ji volila převorka a naopak.
3. Do stavu roku 1662, kdy konflikty vyhřezly na povrch, byla komunita formována dlouhým údobím materiálního nedostatku a válečných útrap, který se přímo na místě sám projevovat nemocemi, stísněnými podmínkami výživy, ubytování a jen pomalou obnovou konventní budovy. Mnohé z nedostatků byly řešeny dary z vnějšku.
4. Všechny tyto problémy vedly k vnitřnímu rozpadu komunity na několik solitérů a skupin dle věku, postavení, příznivců z vnějšku, oblíbenosti u představených a obcovací řeči, které se navíc na každé ze zmiňovaných otázek přeskupovaly.⁹⁸⁵
5. Některé sestry žádaly tajnými listy plnými pomluv o řešení problému ordináře a jeho oficiály, kteří si tak na základě nepodložených informací vytvářeli názor o situaci vevnitř.
6. Na vizitace kláštera, které následně po dlouhé přestávce (od roku 1650) pražský arcibiskup nařídil, neměl dle mínění představených benediktinek právo. Také to patrně vedlo k tomu, že vizitátorští komisaři popřáli více sluchu sestrám, které byly ve sporu s abatyší či převorkou, a tím animozity uvnitř ještě podpořili.

Už když umírala roku 1636 abatyše Regina, nabádala *ten den před svou smrtí svých duchovních dítek, panen, k lásce a svornosti prosíce jich, aby napomenutí její*

---

⁹⁸³ Tak je označují prameny, z kontextu plyne, že dle (převažujícího) obcovacího jazyka. Pravidlem bylo, že české sestry (stejně jako kaplani a zpovědníci) ovládaly často oba zemské jazyky, u německých (přínejmenším u duchovních je to doloženo) toto pravidlo (v opačném gardu) neplatilo. K obcovacímu jazyku např. u dominikánů J. ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie*, s. 42–44 a 46. Zde je česko-německá komunikace rovněž narušena.

⁹⁸⁴ ÖStA Wien, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

⁹⁸⁵ To výrazně ztěžuje orientaci v pramenech.

*zachovaly a lásku k sobě měly.*⁹⁸⁶ Arcibiskupská vizitace roku 1650 žádá tehdejší abatyši Justinu Annu († 1659), ať svým spolusestrám *žádných, dokonce nenáležitých jmen (...) nepřezdívá (...), mnohem méně ať jim hrozí,* nevěří žalobám a domněnkám, které ať konventuálky *pro zachování pokoje (...) netropí,* a uzavírá protokol požadavkem *necht' všeckny mezi sebou jako oudové jednoho těla živý jsou.*⁹⁸⁷ Roku 1660 žádala následná abatyše Kateřina Febronia († 1662) ordináře o podporu v nápravě disciplíny a překračování řehole, jimiž se vyznačuje *gegenwertiger geistl. anlegung unsers klosters.*⁹⁸⁸ Je tedy zřejmé, že situace uvnitř konventu byla v tomto ohledu neuspokojivá již delší dobu (a nikdy potom se již s podobnými projevy nesetkáme).

Příčiny tohoto stavu nejsou nikde explicitně vyjádřeny, snad mohou tkvít v nešťastné kombinaci všech výše naznačených bodů 1-4. Než se do řešení situace – poté co nebylo možné k uklidnění použít dříve popsany systém vyznání vin, trestů a disciplinací (byla zmínka o mrskání) – vložil ve shodě s Tridentinem ordinář, opakuje se ve všech listech (i anonymních) zasílaných do arcibiskupského paláce v mnoha variacích stížnosti na vedení kláštera. Obojímu dala ve svém psaní průchod Eva Koratynová († 1668):

*Aby [nám] p[aní] kněžna, ku který se jí ode všech skrze svatou poníženost pro Krista Pána příčina dává, lásku rovnou zachovala, domnění křivejch, nepravějch a vymyšlenejch její duši i našim dušem velice škodlivejch aby zanechala, pannám českým jestliže ne sestersky, aspoň křesťansky na sebe pohlídnout aneb spolu promluvit aby popřála, pomstou, nenávisí, pohrůzkami těm, který toho nezasloužily, aby neubližovala, srdce nevinnejch nezarmucovala a zdraví jejich neujímala, pochlebující klevety donášejećích, kterejch nejraději okolo sebe má, aby nevyslejachala, dvojího konventu, poněvadž toliko jeden spravovati přijala, aby nečinila, nevinný aby přísněji netrestala, a vinný, jakož tak činí, nezastávala, upřímně a ne se všemi podvody a praktikami jako až posavad činila, o čemž by se mohla knížka sepsat, s konventem aby vycházela.*⁹⁸⁹

⁹⁸⁶ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 6. Přes všechnu obecnost „odkazu a poselství potomkům“ může být přítomnost této formulace (která se do té doby u jiných abatyší neobjevuje a poté rovněž ne) znakem nějakých potíží.

⁹⁸⁷ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.5 (body 2, 9 a 22).

⁹⁸⁸ ÖStA Wien, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

⁹⁸⁹ Tamtéž.

A vzápětí o abatysiňě náměstkyni: *Panna převora přílišné příchylnosti hněvu, klevet, donášení, vád, různic, utrhaní, hanlivejch neuctivejch řečí, k netrpělivosti sestřám dobrovolně příčin poddávání, vrchnosti proti pannám podsazování, slov uštěpačných potupných nad meče a rány bolestivějších a pronikavějších aby se varovala, pannu kněžnu ne více zbouřiti a popuditi, ale raději upokojiti aby hleděla, daremný věci [a] dajakéž títěrky, které nejsou hodný, aby se o tom slovo mělo promluvit, aby nepřednášela, než sama napravila.*⁹⁹⁰

A nakonec o obou: *Panna kněžna a panna převora, chtějí-li jiných k tomu mít, aby jiný poslušný byly, na sobě aby příklad daly a lípěji, dokonaleji nežli až posavad se od nich dalo, regule a J[eho] E[minence] K[nížete]*⁹⁹¹ *milostivý nařízení vedle svatý obediencí aby zachovávaly, ne jako říkávají, když se jejich co vrchním náleží, jaký mají bejt, v regulích capitulum čtou, co se jim nelíbí, ó to není na nás, to je jen pro muže, pro mnichy, nebo nebyl prve [t]en obyčej, než když která panna to řekne, dá se jí odpověď ta, nebyl-li je prve ten obyčej, bude nyníčky bejvat.*⁹⁹²

Citace Evina textu téměř *in extenso* má především naznačit, v čem samy konventuálky (obecně) spatřovaly obtíže vnitřního chodu – v nedodržování řehole, ustupování od zažitých tradic v kombinaci se špatným chováním a snad charakterovými vlastnostmi klíčových osob komunity. Ty zjevně nebylo snadné odhalit, když např. pisatelka roku 1662 oběma zmíněným funkcionářkám při volbě odevzdala svůj hlas.⁹⁹³ Z tohoto a dalších listů ordináři před rokem 1664 plyne, že komunita byla rozdělena na stranu abatyšsko-převorskou (obě funkcionářky a jejich příznivkyně) a zbytek konventu, z něhož vycházely zprávy o neutěšeném stavu. Mezi nimi se nezdívka najdou povzdechy umožňující nahlédnout hlouběji do uvažování řeholnic a jejich chápání svého povolání – zde např. jako jedna z bolestí na povrch vystupuje klausura (jejíž těžkost musela nutně v myslích řeholnic nějak rezonovat): *Die mans pershonen in klöstern kennen sich noch erlustigen, in die welt gehen, ein jungfer aber eingespert als wie in einer gefangnus und in einen solchen unruhigen leben ohne frid und eingkeit. Wie kan man Gott recht dinen?*⁹⁹⁴

---

⁹⁹⁰ Tamtéž.

⁹⁹¹ Míněn Arnošt Vojtěch z Harrachu.

⁹⁹² Tamtéž.

⁹⁹³ Tamtéž, *Anno 1662 die 1 Augusti facta est electio...*

⁹⁹⁴ Tak sestra Febronia Brunerin († 1702, v době vzniku listu cca 10 let v klášteře) Harrachovi. Tamtéž.

Za této situace vyslal arcibiskup Harrach v lednu 1664 do kláštera mimořádné vizitátory s tím, ať je prověřena situace v konventu. Na místě na základě výslechů sester konstatovali, že vedle výše uvedených výtek se u sv. Jiří vyskytují ještě mnohé další nepořádky, které v úhrnu odporují snad všem ustanovením řehole a statut (od péče o nemocné až po organizace kapitul).⁹⁹⁵ Za jeden z nejzásadnějších je označena skutečnost, která posouvá (či lépe řečeno upřesňuje) prvopočátky budoucích neblahých konfliktů mezi mluvčími obou zdejších zemských jazyků, které v 19. století přerostou v čirou nacionální opozici. Komisaři konstatují, že v klášteře je poměrně významná část panen, která hovoří jen německy a jejíž podíl na plnosti vnitrokonventního života je tím poněkud snížen. Pro takové sestry by neměla probíhat četba u stolu pouze v češtině (natož aby k ní byly nuceny), stejně tak by tyto sestry měly mít k dispozici německou verzi Statut.⁹⁹⁶ Naopak pro české panny byla situace v konventu diskonformní v duchovních věcech, neboť tehdejší zpovědník P. Michael hovořil pouze německy. Z vizitačního protokolu jasně vyplývá, že právě na této skutečnosti vedla další hraniční linie napříč konventem, čemuž dali komisaři výraz v napomenutí: *Pro zachování svornosti ať se neslyší, já jsem Češka, a ty Němkyně, neb naproti tomu nechť se taky nemluví, já jsem z takovýho a takovýho rodu, ty jsi selka neb dcera městská. Zlýho ducha jsou to nástroje (...). Stat[uta] (...) podobné věci zapovídají, nebo jazyk český neb německý mezi sestrami nečiní rozdíl, poněvadž jsou jednoho otce svatého Benedikta všechny dcery pod jednou regulí a profesí v jednom hábitu živý jsou.*⁹⁹⁷

V květnu byla nařízena další vizitace – patrně ke zkontrolování účinnosti předchozích doporučení. Tentokrát byla vícedenní, komisaři při ní vedle výslechů sester a obhlídky kláštera provedli rovněž soupis movitých a nemovitých věcí kláštera a nahlédli do hospodářských knih kláštera.⁹⁹⁸ Proti jejímu průběhu a závěrům už abatyše vystoupila. Ke konkluzi, že *ne matkou, ale macechou se ukazuje*

---

⁹⁹⁵ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.4. Zmíněného se tknou body 7, 9, 14 a 21.

⁹⁹⁶ Vše tamtéž, bod 12.

⁹⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁹⁸ Tamtéž, Acta visitationes ad S. Georgium, N.50. Arcibiskupští komisaři se na základě nalezených nedostatků v hospodářství pustili např. roku 1666 k vizitaci hospodaření všech podřízených kostelů kláštera, o rok později pak do hospodářské vizitace panství. Na tomto základě si navíc vynutili přísahu klášterního hejtmána pražskému arcibiskupovi – viz např. NA Praha, AZK, kart. 22, č. 1966 a 1981.

(výtek k jejímu chování bylo 24)⁹⁹⁹ dospěli prý komisaři jen na základě výpovědí těch, co *celým konventem roztržitost činí*, vystupují proti duchovnímu správci, *ktorej jest páter šlechetnej a dokonalej*, a staví se proti ní a dalším sestřám pro jejich jazyk – *pannám německým přezdívali posměšně Mína a divně hrozí: “Počkejte, vošklivci německý, kde vám brzo konec.”*¹⁰⁰⁰ Za větší problém ovšem představená považovala samotný fakt, že vizitátoři opět a opakovaně vstupují do konventu.¹⁰⁰¹ *Jednou dokonce s kvaltem beze vsí opovědi do kláštera přišli, což ona zvědouce, hnedky ostatní dveře uzavírali dala a poručila, takže dále nikam nemohli*, jak později uvedla řádová kronikářka.¹⁰⁰² Jelikož se jí nepodařilo těmto návštěvám zabránit, obrátila se na radu nejvyššího purkrabího¹⁰⁰³ do Říma k papeži s žádostí o potvrzení všech starých papežských privilegií, v nichž evidentně spatřovala záruku klášterních exempcí vůči pražským arcibiskupům. Roku 1668 byla ustanovení těchto výsad skutečně potvrzena, ovšem s vymíněním (v českém překladu, který si klášter zřejmě díky neznalosti latiny nechal učinit), že *nejsou ani proti Svatým canonům neb Concil. Tridenteskému decretum.*¹⁰⁰⁴ Přestože z této confirmace rozhodně nevyplývalo, že biskupský stolec ztrácí právo na vizitaci (Dekret o řeholnicích a mniškách v otázce kontroly ženských společenství ze strany ordinářů hovoří jasně), mohla jeho existence představovat jakousi záruku autonomie vůči arcibiskupům a konzistoři. Náhoda chtěla, že ve stejné době zemřel arcibiskup Harrach (1667) a ještě před svou konsekrací v Římě ho záhy následoval jeho postulovaný zástupce Jan Vilém Libštejnský z Kolovrat (1624–1668).¹⁰⁰⁵ Jeho nástupce Matouš Sobek z Bílenberka (1618–1675) byl – zřejmě kvůli stejné řádové příslušnosti – abatyši *otcovsky nakloněn*¹⁰⁰⁶ a vizitace dostaly jinou podobu, o níž bude pojednáno níže.

Někdy v roce 1665 došlo k přeskupení sil v konventu, když od té doby začínají abatyše a převorka vystupovat v dokumentech jako protivnice, okolo nichž se soustřeďují jednotlivé panny. Abatyši obklopovaly převážně německé řeholnice, převorka zas měla podporu u českých. Vedle nich pak existovalo několik nezávislých

---

⁹⁹⁹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.44

¹⁰⁰⁰ Tamtéž, Meckenburgovi, 20. 7. 1664.

¹⁰⁰¹ (...) *bey dem kloster volbrachter visitation iemehr größer unruhe in dem convent unter dehnnen jungfrauen erfolge* – Tamtéž, Kurtzer inhaltt dero klagten.

¹⁰⁰² Tamtéž.

¹⁰⁰³ Do sporů byl tedy nějakým způsobem zapojen i „svět“.

¹⁰⁰⁴ NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2589 (fasc. 22), č. 1996.

¹⁰⁰⁵ Pavel JUŘÍK, *Kolowratové. Věrně a stále*, Praha 2016, s. 38-39.

¹⁰⁰⁶ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 17.

mimo obě mocenská centra, k nimž se ty či ony sestry v některých názorech občas přikláněly. Všechny dohromady pak měly společné to, že u arcibiskupské konzistoře očerňovaly ty ostatní. O převorce psaly, že v sobě chová *grossen unfried und bößheit*, stále špatně zachází s německými sestrami a spílá jim jak rozzuřená lvice (*alß ein zoringe lewin*).¹⁰⁰⁷ Převorčiny příznivkyně anonymně tvrdily o abatyši, že jim vypočítává, kolik toho snědly a vypily, když s ní chtějí mluvit, zavře se ve svém pokoji a mluví jen přes dveře, opovrhuje jimi jako psy a nechává se slyšet, ať si arcibiskup dělá doma, co chce, ale ne v klášteře.¹⁰⁰⁸ Vše okořeněno privátními bolístkami, jejichž rozměry zřejmě v relativně uzavřeném domě narůstají hrůznějších rozměrů, než venku: *Prosím a žádám pokorně Vaši Knížecí Eminenci panně kněžně poručiti, aby mi zas můj trunček vína dala, kterej je mi vodňala. Aby mi taky dala takový koflíček, jako má panna Anička*.¹⁰⁰⁹ Abatyše dokonce sestavila poměrně rozsáhlé portréty deseti nepřátelských panen doplněné o povzdech: *Když mne nechtějí za vrchnost uznávat a za to míti, proč jsou mne volily? Já jsem jich za to nežádala*.¹⁰¹⁰ Mezi volitelkami je (dle doby pobytu v řádu k 1. 8. 1662) zaznamenána i (budoucí) převorka. A vice verso – první volitelkou převorky se vzápětí stala budoucí abatyše.¹⁰¹¹

Ordinář a jeho úřad si zjevně s vyhrocenou situací, v níž některé sestry – zřejmě jen pro efekt – vyhrožovaly i sebevraždou, nevěděli rady a soustředili svou pozornost zejména na ovládnutí hospodaření kláštera (viz zmiňované přinucení hejtmana k přísaze věrnosti arcibiskupům a podobně). Zdá se, že se jednalo o jakousi vyčkávací taktiku, která nakonec zůstala v paměti konventu zapsána asi nejsilněji. Vytrvalý odpor představené vůči vizitátorům a (úspěšná) římská akce přetransformovala celý spor na stránkách řádové kroniky ve spiknutí proti abatyši Alžbětě Eufrosině. Jeho domnělou extrakonventní větev opisuje věta: *mnohokráte do kláštera páni comissaři přicházeli, v kterých začastý těžce a křivě obžalována obzvláště pak v slavé paměti pana p. kardinála v nemilost velkou uvedena byla. (...)*

---

¹⁰⁰⁷ ÖStA Wien, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

¹⁰⁰⁸ *Ihr hochfyrstliche Eminenci solen in sein hauß schaffen, wie sie wollen, und nicht in kloster. – Tamtéž.*

¹⁰⁰⁹ Tamtéž.

¹⁰¹⁰ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, No.2 Contra Annam.

¹⁰¹¹ ÖStA Wien, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3, *Anno 1662 die 1 Augusti facta est electio.*

A již tak daleko přišlo, že jí svrhnutím z jejího ouřadu hrozili a nejvíce a nejvíce z té příčiny, že nad některými věcmi neb spravedlnostmi klášterskými ruku ochrannou držela a ustoupiti nechtěla.¹⁰¹² Krizi vyřešil nakonec jeden z nejdůkladnějších exekutorů – smrt. Nejprve zemřel Harrach, brzy na to ho následovala jedna z největších buřiček v konventu Anička Krásná († 1667), rok nato trojice dalších řeholnic. Všechny patřily spíše k odpůrkyním abatyše. Se Sobkovým nástupem na svatovojtěšský stolec byla za viníka všech nepravostí v konventu označena převorka Veronika, která byla nakonec se svolením arcibiskupa ze svého úřadu sesazena za její velice nepokorný a svárlivý život.¹⁰¹³ Jak se zdá, soužití společenství narušovala ještě dále – např. veřejnými nadávkami abatyši v kapitule, *nové převoře divnejch jmen dává, plije po ní, strká, proklíná*¹⁰¹⁴ – až i ona roku 1669 zemřela. Dohru měla celá záležitost i na konzistoriální úrovni. Zřejmě na základě Alžbětiny insinuace se nový arcibiskup zaměřil na lehce nestandardní chování konzistoriálních úřadů Harrachových dob vůči klášteru – že to nebyla asi jen záležitost interní, potvrzuje skutečnost, že jedním z impulzů šetření byl jeho oběd u nejvyššího purkrabího.¹⁰¹⁵ Sobkovi lidé poté abatyši předložili osmnáct punktů, kde bylo sepsáno, *jak preláti zacházeli s Vaší milostí a jak často klášter a panny turbírovali*.¹⁰¹⁶ Z tohoto materiálu vyvstává (jistě mírně pokřivený, neb sepsaný jen z pohledu konventu) obraz tří konzistorních oficiálů, kteří z neznámých důvodů rozdmýchávají vášně v komunitě, štvou proti vybraným řeholnicím, vytvářejí si pod různými záminkami a s přispěním darů spřátelené kliky uvnitř konventu. Účel tohoto jednání z materiálů nevyplývá, bylo tedy snadné shrnout ho jako onu snahu zbavit momentální abatyši jejího úřadu.¹⁰¹⁷

Nejzajímavěji se na celé kauze jeví ovšem to, v jaké podobě byla zachována pro potomní konventuálky. O tom, že kronika pokládala abatyši za hlavní oběť¹⁰¹⁸ (a následně vítěze) již byla řeč. V oficiální historii kláštera (J. F. Hammerschmid) bylo ovšem nutno její obraz doplnit nejen o hodnocení typu *erat valdè humilis*, ale i *erga*

¹⁰¹² AHMP, SR, kn. 7875, pag. 17.

¹⁰¹³ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.3.

¹⁰¹⁴ Tamtéž.

¹⁰¹⁵ NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2589 (fasc. 22), inv. č. 2103.

¹⁰¹⁶ Tamtéž.

¹⁰¹⁷ Vše tamtéž. Při vizitacích prý padaly výhrůžky exkomunikací, vyhození z kláštera, ale i vystěhování celé komunity, pokud ta se bude za svou vrchnost stavět apod.

¹⁰¹⁸ Formulováno jako: *V létu 1664 nějaké nedorozumění mezi duchovníma pannami se proti ní vyzdvihlo a tak dalece se rozmáhalo*. AHMP, SR, kn. 7875, pag. 17.

infirmas suas filias charitativa, quibus saepe lectulos sternebat(!) apod.¹⁰¹⁹ Ve spojení s kontrastními donáškami ordinářům jako *es darff (...) andern nicht ein wenich waßer ins kämerli tragen frey und sein etlich jungfern außgestelet die achtung geben*¹⁰²⁰ to lehce zpochybňuje celkový obraz, který o sobě komunita chtěla zanechat. Za špatnou je označena převorka Veronika (*z nějakého nedoronění[sic!] na svým ouřadu přílišně sobě zakládala*¹⁰²¹), přestože zpočátku byly oběma vyčítány úplně stejné věci a obě – jak se zdá – tvořily dlouho sehraný tým. V domácí kronice jsou za spoluviníky označeni i biskupští vyslanci (Sobkovo vyšetřování to přeci potvrdilo). V Hammerschmidově oficiální historii se čtyřicet let po událostech již této rozepři, jejich „vinících“ apod. neobjevuje ani slovo.¹⁰²² V několikasetleté perspektivě existence *štyftu* byla jistě marginálií.

Platí jistě závěr M. Borkowské, že rozepře v ženských klášterech měly často příčinu v sporech o úřady a postavení.¹⁰²³ Detailů narušení běžného každodenního soužití je tu ovšem tolik, že příslovečné jiskry pozdějšího požáru musely vznikat i jinde. Už jen skutečnost, že při přestavbě kláštera dostaly nové cely jako první německé sestry,¹⁰²⁴ měla potenciál vyvolat hodně zla. Pro české filology mohou mít zápisy z tohoto konfliktu (jistě vedle mnoha dalších) i jeden zajímavý rozměr – obsahují totiž nadávky, kterými se sestry ve vypjatých situacích častovaly. Abatyše prý laickým sestrám často spílala: *Táhni pryč, nechutná konverso*.¹⁰²⁵ Nespokojené sestry zase proti vrchnosti „bublaly“: *Aby je čert vzal, hrom zabil, země pohltila*.¹⁰²⁶ Převorka na abatyši v kapitule pokřikovala: *Fuj, styďte se!*¹⁰²⁷ nebo *Jste vy větší bláznice!*¹⁰²⁸ Jiné sestry jí pak nadávaly do mordýrek a slibovaly, že se *modlejí a modlití budou, aby scípla* a Bůh jí *ukrátil života*.¹⁰²⁹ Vše doprovázeno šklebením, třepáním rukou, křičením, *až se po klášteře rozlívá*. Obraz ctných nevěst Kristových je tak opět o něco sytější. Je třeba dodat, že prameny již žádný další konflikt

¹⁰¹⁹ J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 119.

¹⁰²⁰ ÖStA Wien, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

¹⁰²¹ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 17.

¹⁰²² Údobí vlády abatyše Alžběty popsáno na J. F. HAMMERSCHMID, *Historia*, s. 118–120.

¹⁰²³ M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 299.

¹⁰²⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.50. Zpráva je z r. 1664.

¹⁰²⁵ Tamtéž, N.44.

¹⁰²⁶ Tamtéž, N.17.

¹⁰²⁷ Tamtéž, N.1.

¹⁰²⁸ Tamtéž, N.3.

¹⁰²⁹ Tamtéž.

nezaznamenávají. Ukazuje se rovněž, že ani sebelépe nastavená pravidla uvnitř nemohou fungovat, nevěří-li se v toto nastavení. A konečně – v momentu krize se „nadvláda“ ordinářů/mužů nad rozháranou skupinou žen ukázala jako zcela iluzorní, tápající, situaci zhoršující a v důsledku neúčinná. Všechny tyto závěry si pochopitelně vyžádají další upřesňování pohledem do jiných konventů.

Podobný vizitační instrument byl spuštěn ještě jednou na žádost abatyše Františky Heleny roku 1698, když se pozvanému duchovnímu Hložkovi nedařilo přivést k uklidnění sestru Kláru.¹⁰³⁰ Abatyše požádala tehdejšího arcibiskupa Jana Josefa Breunera (1641–1710) o vyslání dvou komisařů, kteří měli ve věci chování uvedené konventuálky provést šetření přímo na místě.¹⁰³¹ O tom, zdali se nějaká návštěva uskutečnila, není nic známo. Konvent se možná na krátký čas v očích tehdejších arcibiskupských oficiálů zapsal jako problematický (anebo tam opakované vizitace jen zkoumaly zlepšení situace), neboť je zaznamenána ještě minimálně jedna breunerovská, tentokrát generální vizitace roku 1703.¹⁰³² Jejím hlavním odhalením bylo jedno *non parvum, sed publicum (...) scandalum* – otevírání oken směrem k městu, odkud je prý do kláštera vidět.¹⁰³³ Více mimořádných vizitací – až na smršť roku 1782, kdy prakticky každý týden do konventu přicházeli úředníci Komise pro rušení klášterů¹⁰³⁴ – již v 18. století zaznamenáno není.

---

¹⁰³⁰ Tamtéž, Confessarii ad S. Georgium, N.38.

¹⁰³¹ Tamtéž.

¹⁰³² NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, 11. Augusti 1703.

¹⁰³³ Tamtéž.

¹⁰³⁴ O. BASTL, *Zrušení*, s. 65–68.

13. NEMOCI

Dalším z fenoménů, který mohl narušit – a zjevně narušoval – život komunity, byly nemoci. Jejich propuknutí znamená v první řadě oslabení konkrétní řeholnice, která se nemůže podílet na zajištění chodu kláštera, případná chronická nemoc s sebou nese dlouhodobé či definitivní vyřazení takové řeholnice, často náklady na její léčbu, u infekčních nemocí hrozí přenos na jiné apod. Většinu z chorob nelze pochopitelně předvídat – obecně se samy kláštery snažily vyhýbat viditelně stíženým kandidátkám již při jejich přijímání. Normálně se o této oblasti nijak zvláště nerozepisují. Zdá se však, že slova z hlavy 17. (*Dívka starší dvanácti let, která chce přijmout řeholní šat, ať je prošetřena ordinářem; rovněž tak před sliby*) Dekretu o řeholnicích a mniškách¹⁰³⁵ mohly být široce chápány i jako jakási obdoba prohlídky zdravotní. Předposlední otázka noviciátních i profesních examenů u sv. Jiří byla – přinejmenším v 18. století – *Hat sie keine heimliche Krankheit?*¹⁰³⁶ Mohla (ale nemusela) tak snad odkrýt nějaké nemoci vrozené (pokud byly ovšem dostatečně viditelné či rozpoznatelné). V případě, že se to nepodařilo, nastával obvykle problém, který neměl pouze povahu zdravotní, ale rovněž právní, neboť jednou složený slib nebylo snadné zrušit. Podobná lapálie se řešila např. roku 1779 u pražských celestinek, kam byla přijata novicka Kajetána, která si s poukazem na to, že nesnáší příliš společné soužití, stěžovala na bolesti břicha.¹⁰³⁷ Dvakrát k ní byl pozván medicus, který jí před nastoupeným chórem kontroloval břicho.¹⁰³⁸ Konventu se záhy podařilo uvedenou přesvědčit, aby z noviciátu odešla; záhy nato zemřela. Ve stejném roce byla k celestinkám přijata jistá Xaverie, u níž se vzápětí objevilo pravidelné chrlení krve (*Blutbrechen*).¹⁰³⁹ Představená dospěla k názoru, že obě panny svůj skutečný stav zamlčely, aby zvýšily své šance na přijetí – osiřelá Kajetána dokonce konvertovala z luteránské víry, Xaveriin otec přes své postavení nižšího důstojníka nabídl za vstup dcery vysokou částku 1 500 zl., která, jak správně doufal, zajistí jeho dceři místo v konventu i nadále. Je třeba dodat, že situaci

---

¹⁰³⁵ DTK, s. 255.

¹⁰³⁶ Srov. např. Examen pro novitiatu ad V. V. Benedictinas in monasterio S. Georgii in arce pragensi, actum 9 Julii A. 1767 v NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Examina professorum ad S. Georgium.

¹⁰³⁷ Tamtéž, kart. 2199, sign. C 136/4.

¹⁰³⁸ Tamtéž.

¹⁰³⁹ Tamtéž. Zemřela za čtyři roky.

představené celestinek výrazně ulehčoval fakt, že přímo v řádových konstitucích stojí zákaz přijímat nezpůsobilé (*untaugliche*) uchazečky.

U sv. Jiří se podobné případy vyskytly rovněž. Roku 1640 byla do řádu přijata Helena Chanovská z Dlouhé Vsi (1623–1708; řádovým jménem Sybila), o níž kronikářka konventu v nekrologiu za dvacet let lakonicky poznamenala: *Byla hned od začátku ne při hrubě zdravým rozumu, však to jak ona, tak i její rodičové za několik let tajili.*¹⁰⁴⁰ Její indispozice se projevovala mj. různými fantaziemi a v běžném klášterním provozu nebyla patrně zvládnutelná. Zřejmě proto byla o deset let později v klášteře ubytována její ovdovělá matka Anna Barbora († 1656), která – ač to nekrologium přímo nezmiňuje, když chválí zejména její ctnosti – o svou dceru, *jak drobet rozumu pozbyla, nějakým způsobem pečovala.*¹⁰⁴¹ Toto neobvyklé řešení, které se jistě pojilo (či mělo pojit) s řadou klausurně-ochranných opatření, bylo možná podmíněno vysokým postavením otce zmíněné řeholnice. Byl jím někdejší místosudí a hejtman hradeckého kraje, v době dceřina vstupu pak zemský podkomoří Jan Jindřich Chanovský z Dlouhé Vsi († 1647).¹⁰⁴² O finanční kompenzaci, jež zřejmě musela setrvání nemocné Sibily v konventních zdech doprovázet, prameny mlčí. Anna Barbora v klášteře dožila, aniž se stala členkou řádu, a po smrti byla pochována v rodinné hrobce Chanovských u staroměstských jezuitů.¹⁰⁴³ Právě psychické choroby různého typu bylo zjevně nejjednodušší skrývat, ačkoliv jistě ne všechny panny, které se projevovaly coby takto nemocné, lze označit za podvodnice. V nekrologiu je vlastně explicitně zmíněna jen uvedená Sybila. Řada nemocí se mohla rozvinout až s postupujícím věkem, ať už vlivem vrozených dispozic, či prostředí a dalších vnějších faktorů. Oslabení kněžny Justiny těsně před smrtí se možná roku 1658 podepsalo na přijetí Kateřiny Šmídlovny († 1695), která *do smrti vejlovaná nebyla z té příčiny, že vždycky něco dětinského, a k kúru nezpůsobná byla, až potom z své velké spostnosti a z sešlosti věku některý čas před smrtí smyslem se pomínula.*¹⁰⁴⁴ Do té doby se ovšem zřejmě projevovala tak, že chodu konventu nijak zvlášť neškodila: *Však předtím vždycky pobožná a tichá byla.*¹⁰⁴⁵ Při tehdejších stupni

---

¹⁰⁴⁰ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 91r.

¹⁰⁴¹ Tamtéž, fol. 93v.

¹⁰⁴² M. ĎURČANSKÝ, *Česká města*, s. 129.

¹⁰⁴³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 93v.

¹⁰⁴⁴ Tamtéž, fol. 95r.

¹⁰⁴⁵ Tamtéž.

medicínských znalostí a – ač ne hermetické – uzavřenosti reagoval konvent na podobné případy tehdejšími základními psychiatrickým zákrokem, kterým bylo držení v železech. U sv. Jiří se ho dočkala sestra Sophia Jäntschin († 1729).¹⁰⁴⁶ Jak uvádí kronika, po šesti letech pobytu v klášteře *o rozum přišla a klášteru mnoho let velmi obtížna byla, neb přitom contract na nohy i ruce byla, ani se z místa hnout bez pomoci sester nemohla. (...) Že však v své fantasii velmi violent setrvala, sestram, který jí sloužily, velké nepřiležitosti činila, musela ukována býti*, k čemuž pisatelka nekrologia se smyslem pro detail doplnila: *Po smrti pak jí pouta z nohouch sundati nemožno bylo, s nimi pohřbena jest.*¹⁰⁴⁷ Podobné chování bylo označováno výrazem *bouření* (a taková panna byla *neklidná*), které mohlo být též projevem *melancholie* znamenající zhruba to, co si dnes obecně představit pod označením „hysterka“.¹⁰⁴⁸

Normálie, jimiž se řídily svatojiřské benediktinky, se zabývají pouze řešením (administrováním) nastalé situace, odmítnutí uchazečky ze zdravotních důvodů není nikde explicitně ošetřeno. Řehole upravuje než roli infirmáře v klášteře a stanovuje podmínky péče o nemocné.¹⁰⁴⁹ Vztah je opět založen na tom, co v případě Sophie Jäntschin nenastalo – rovnováze mezi „bohabojným, starostlivým a pečlivým“ pečovatelem a nemocnými, kteří „svými přílišnými nároky ať bratry, kteří jim slouží, nezarmucují.“¹⁰⁵⁰ Řehole zároveň počítá s tím, že nemocným má být ulevováno v povinnostech,¹⁰⁵¹ mají nárok na lepší stravu (*maso čtvernožců*) i v dobách půstů,¹⁰⁵² a dodává, že odpovědnost za chod zdravotní služby v klášteře nese opat, *neboť jemu se připíše, čehokoliv se žáci dopustí.*¹⁰⁵³ Harrachovy konstituce z roku 1635 – které byly základem pro ordinářovu kontrolu péče o nemocné v rámci vizitací – vycházejí v této oblasti částečně z ducha Řehole (vztah mezi pečovatelkami a pacientkami, přílepení na stravě, dozor abatyši) a dále z obvyklé situace panující při

---

¹⁰⁴⁶ Tamtéž, fol. 104r.

¹⁰⁴⁷ Vše Tamtéž.

¹⁰⁴⁸ Srov. M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 393. Borkowska vtipně upozorňuje na skutečnost, která platí i pro zápisy od sv. Jiří: *Panny kronikářky píší obecně s velkými sympatiemi o svých „poblázněných“ sestrách, které přece netrpěly vlastním zaviněním, ostře se však vyjadřují o případech „melancholie“ (...) Zde lze, jak známo, míru viny a nevinu určit stěží, míra obtížnosti však bývá taková, že by i světěk často vyskočil z kůže.*

¹⁰⁴⁹ ŘB, kap. 36 (zejm.).

¹⁰⁵⁰ Tamtéž. Řehole je psána pro řeholníky, proto užití maskulina.

¹⁰⁵¹ Tamtéž, kap. 48.

¹⁰⁵² Tamtéž, kap. 39.

¹⁰⁵³ Tamtéž, kap. 36.

klášterech od prvopočátku – u sv. Jiří má být zřízené infirmárium,¹⁰⁵⁴ v němž bude panovat režim respektující klausurní omezení.¹⁰⁵⁵ Zpovědník sem smí jen za *náhlé a nenadálé příhody*, lékař jen se svolením abatyše a za doprovodu dvou sester (ty mají mj. dohlédnout na to, aby se s ním po cestě konventem *bez licenti* nebavila žádná mniška). Obcování s lékařem musí odrážet široké pojetí řeholního slibu čistoty: *Jedna každá z nemocných panen má pěkně pokojně se chovati a v loži ležeti, jak na pannu a řeholní osobu náleží, s doktorem mluvic, ať na otázky odpověď dává s všelikou uctivostí, pokorou, trpělivostí, každému ve svý nemoci příklad a vzdělání dávajíc.*¹⁰⁵⁶ Poslední slova jsou rovněž jedním z klíčů k někdy až detailnímu zájmu o nemoci v rámci konventu/konventů, když jejich snášení (resp. jeho popis) býval v různých nekrologiích či kronikářských zápiscích uchovávan coby exemplum pro paměť příštím.

Infirmárium (*Kranken Zimmer*) se dle bilančního inventáře z roku 1782, který odráží stav kláštera po poslední velké přestavbě roku 1680, nacházelo v klausuře severně od chrámu sv. Jiří v prvním patře nad křížovou chodbou (ambitem).¹⁰⁵⁷ Bylo umístěno jednak v blízkosti cel a místnosti, *wo die Novitzin gewohnt*, a jednak v blízkosti vstupu do kůru, možná z důvodu, aby se lehce nemocné sestry mohly účastnit pobožností.¹⁰⁵⁸ V infirmáriu guberniální inventátoři zastali dvě černé postele s železnými nebesy a zelenými závěsy, jeden stojanový oltář s malovaným antipendiem, skříňku s figurou sv. Anny, deset obrazů s neznámými motivy (jistě světci), stůl s ubrusem, čtyři papírové obrázky, stolík, tři stoličky s polštářky a cínové umyvadlo.¹⁰⁵⁹ Ač nějaké základní hygienické záležitosti zde ošetřeny byly (záclony na postelích nemocných, používané i v tehdejších „nemocnicích“, bránily šíření nemocí a zajišťovaly klid pacientů, funkce umyvadla je jasná), je zřejmé, že místnost sloužila pouze k separaci nemocných od zbytku konventu.

Opravdové zdravotnické zázemí kláštera představovala tzv. domácí lékárna (*Haus Apotheke*), umístěná – z logistického hlediska zcela špatně, z klausurního a funkčního ovšem výtečně – nad sklepením při východním dvoře kláštera, který byl

¹⁰⁵⁴ Je zjevné, že konstituce vznikaly v době, kdy byl klášter stavebně dosti nedokonalý/provizorní.

¹⁰⁵⁵ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N. 1, Statuta, kap. 20 *O nemocích*.

¹⁰⁵⁶ Vše tamtéž.

¹⁰⁵⁷ NA Praha, ČSÚ, kn. 452, fol. 85v.

¹⁰⁵⁸ Tamtéž.

¹⁰⁵⁹ Tamtéž.

přístupný zásobování zvnějšku.¹⁰⁶⁰ Lékárna byla vybavena ohništěm, hořákovým a destilačním zařízením, skříní a stojany se skleněnými a kovovými stojatkami (*mit Säfte*), kotlíky k žihání, lisem, několika lavory (mj. ke koupeli nohou), hmoždíři, váhami, repositorem s zásuvkami na byliny, kafemlejnem či hrnci.¹⁰⁶¹ K lékárně přiléhal kvelb s dalšími proprietami, jako jsou příruční lékárníčky, nebo sedm *Medicin Büchl* (z toho jeden rukopis).¹⁰⁶² Z letmého popisu vyplývá, že konvent byl přinejmenším v 18. století vybaven pro základní farmaceutické úkony – byl si tedy schopen na základě lékařského předpisu vyrobit nejběžnější medikamenty. To je třeba případ některých mastí, jež na počátku 18. století zastupuje jakási blíže neznámá fendanelová mast s medovým základem.¹⁰⁶³ Domácí lékárna však jistě nestačila na výrobu všech léků, které konventuálkám předepisovali tehdejší učení lékaři. Na přelomu 17. a 18. století se vybrané léky (pilulky, lektvary, „koření“, „zlatá tinktura“, blejvajsová mast aj.) k akutní spotřebě pořizovaly v malostranské lékárně U Bílého orla,¹⁰⁶⁴ která sloužila i jako průběžná zásobárna pro domácí apatyku.¹⁰⁶⁵ Výdaje na léky patřily ostatně k nejvyšším v celém konventním účetnictví – vedle jednotlivých položek, placených *ad hoc*, dodávala zřejmě lékárna konventu paušálně léčiva a další položky, které byly placeny na základě ročního vyúčtování. Závěrečný *apatykářský auszigl* za roky 1701 a 1702 tak kupř. činil 248 a 210 zlatých.¹⁰⁶⁶

Z uvedeného je zřejmé, že svatojiřské infirmářky byly jistě schopné průběžné péče o nemocné – německý výraz *Krankenwarterin* užívaný synonymicky vystihuje jejich funkci asi nejlépe, byly schopné nemocné pohlídat. Přítomnost lékařských knih (uváděný rukopis bylo možná nějaké lékárnické manuále) napovídá, že zdejší zdravotnice mohla některé symptomy nemocí svých spolusester konzultovat s „odbornou literaturou“ a teprve potom volat odborníka. Infirmářky pochopitelně neměly zdravotnické vzdělání (ať už je pod tímto pojmem v 17. a 18. století chápáno cokoliv), pro složitější úkony byli do konventu zváni specialisté. Minimálně na

---

¹⁰⁶⁰ Tamtéž, fol. 94v.

¹⁰⁶¹ Tamtéž, fol. 94v–95v.

¹⁰⁶² Tamtéž, fol. 95v–96v.

¹⁰⁶³ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 82r.

¹⁰⁶⁴ Tamtéž, fol. 75r. aj.

¹⁰⁶⁵ Např. Tamtéž, fol. 77v.

¹⁰⁶⁶ Tamtéž, fol. 77v a 78r. Roční platby za ostatní řemeslníky (z těch dražších jsou to např. kotláři a řemenáři) byly řádově nižší (70–90 zl.).

přelomu uvedených století zde fungovalo jakési partnerství s pražskými milosrdnými bratry (sídlili od roku 1620 na Františku na Starém Městě pražském), kteří pobírali od benediktinek pravidelné roční poplatky za většinou nespecifikované služby. Uváděny jsou zřejmě pouze v případě, když vybočí z rámce obvyklé zdravotní péče – tak např. jeden z milosrdných roku 1698 *sestře Alexii proti bolesti zubův žilku pálil*.¹⁰⁶⁷ Tento zákrok by se dal zařadit do oblasti úkonů chirurgických. Vedle toho si klášter rovněž objednával služby *doktorů medicíny*, kteří byli v dobovém chápání zdravotnictví učenci, poskytující *concilia* svým klientům a v nich vodítka dalším zdravotníkům (chirurgům, apatykářům, řezačům aj.), kteří se pacientů přímo dotýkali. Zdá se, že vzhledem ke svému postavení si klášter mohl dovolit využívat služeb předních kapacit v království.

Krom toho v 18. století měl již klášter svého „obvodního“ lékaře. Poslední z nich, Wenzel Adalbert Forst, *Philosophiae et Medicinae Doctor que Ordinarius*, působil u sv. Jiří už od začátku 70. let, možná v souvislosti s vydáním nařízení o povinném ohledání zemřelých řeholnic.¹⁰⁶⁸ V období rušení kláštera docházel k sestřám denně. Měl nárok na deputát v podobě otopu za 50 zl., na Velikonoce beránka a džbán vína, na sv. Martina husu a o Vánocích sladké pečivo (*Strüztl*).¹⁰⁶⁹ Stejně tak platil roční paušál chirurgovi.¹⁰⁷⁰ Přes veškerou „vědeckou“ a profesionální péči je jistě nutno počítat i s faktorem různých „nadpřirozených“ léčebných postupů a zázračných uzdravení, jak je kupř. v čiré podobě zajišťoval zázračný obraz P. Marie ve znojenském klášteře klarisek, pravidelně putující po celách sester a vystavovaný i u nemocných řeholnic.¹⁰⁷¹ U sv. Jiří podobnou víru vyjadřovala třeba abatyše Alžběta Eufrosina († 1671), která si obstarala svícenou mariánskou svíci u hradčanských kapucínů a nechala ji zapálit před obrazem P. Marie v konventu s prosbou, aby se jí opět navrátilo zdraví.¹⁰⁷²

Nemoci, které se v konventu objevovaly, jsou podrobně popisovány v klášterním nekrologiu. Tento jev byl zjevně vlastní všem ženským řeholním společenstvím raného novověku bez ohledu na místo působení, řeholi, řád, míru

¹⁰⁶⁷ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 75r.

¹⁰⁶⁸ NA Praha, FK, kart. 28, sign. B VI 4/P.

¹⁰⁶⁹ NA Praha, ČG-PU, kart. 679, sign. F 2 21/7, N. 21.

¹⁰⁷⁰ NA Praha, ČSÚ, kart. 276, An die Hofkommission, 24. April 1782.

¹⁰⁷¹ J. KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery*, s. 126. Uzdravování přinášel i „světským“, byl tak jedním ze spojovníků mezi klausurou a vnějškem.

¹⁰⁷² NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2590 (fasc. 23), č. 2062.

aktivnosti či kontempace.¹⁰⁷³ Jednotlivé choroby však nelze posuzovat podle měřítek současné medicíny – symptomy, které kronikářky pečlivě zaznamenávaly (a považovaly za příčinu smrti), se mohou objevit u celé řady nemocí (či kumulovaných komplikací). Nelze je proto pokládat za bernou minci. To se týká kupř. poměrně časté *vodnatelnosti* signalizující opuchnutí, či souchotin, pod nimiž se mohou skrývat různé obtíže dýchacího ústrojí od zápalu plic přes černý kašel až po tuberkulózu. Stejně tak je těžké říci, co nyní dosadit např. za větu: a tak vyschla, že téměř nic než toliko kůže kostli přikryla¹⁰⁷⁴ nebo časté vyjádření, že dotyčná zemřela *šlakem poražená*, na bolesti nohou, které se otevřely apod. Opatrně je nutno přistupovat i k zprávám, že některá sestra zemřela na mor, když se opět mohlo jednat o prostou shodu okolností, když zrovna venku řádil „velký mor“.¹⁰⁷⁵ Z těch nezpochybnitelných lze jistě zmínit různé druhy rakoviny (psána jako *rak*,¹⁰⁷⁶ s projevy typu *noha otevřená na lýtku do kosti vyžraná*¹⁰⁷⁷ či *do ruky a prsu, až mluvit nemohla*¹⁰⁷⁸ anebo *hlíza v hlavě*¹⁰⁷⁹), snad *žloutenici*, nebo chrlení krve, ač tu už lze uvažovat o variantách jako udušení, krev v plicích apod. Tyto nemoci byly většinou smrtelné, resp. pisatelkami pokládány za smrtelné, a v nekrologiích jejich popisy gradovaly medailony jednotlivých řeholnic. Vedle toho se jistě vyskytovala celá škála „běžných“ onemocnění, které nebyly nikde zaznamenávány. Z chronických onemocnění trápily sestry kupř. podagra,¹⁰⁸⁰ všemožné nemoci stáří (potíže s očima, jak dokládají nákupy okulárů¹⁰⁸¹) a zejména časté bolesti nohou (které ostatně mohly souviset i s onou podagrou). Svatojiřské kronikářky zjevně považovaly nohy za významný orgán řeholnice. Chválí případy, kdy nemocná opět „vyskočila“ a zapojila se do života komunity jako Maria Ignatia Schluderbacherin (†

---

¹⁰⁷³ Namátkové příklady se týkají francouzských voršilek 17. století (E. RAPLEY, *A Social History*, s. 204–218), vídeňských voršilek 18. století (Ch. SCHNEIDER, *Kloster*, s. 277 an) českých premonstrátek (H. KUCHAROVÁ, *Kláster premonstrátek*, s. 221 an), nebo polských řeholnic všech denominací 16.–18. století (M. BORKOWSKA, *Życie*, s. 391–402).

¹⁰⁷⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 94v, č. 63.

¹⁰⁷⁵ Tak třeba Tamtéž, fol. 80v. Zápis se týká roku 1582. O mor se pravděpodobně nejednalo, když se po klášteře nerozšířil. Morních úmrtí je uvedeno pro přelom 16. a 17. století více. K reakcím konventů na epidemie viz např. E. RAPLEY, *A Social History*, s. 210 an.

¹⁰⁷⁶ Viz např. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 88v, č. 34.

¹⁰⁷⁷ Tamtéž, fol. 100v, č. 94.

¹⁰⁷⁸ Tamtéž, fol. 109v, č. 123.

¹⁰⁷⁹ Tamtéž, fol. 110r, č. 125.

¹⁰⁸⁰ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 78r.

¹⁰⁸¹ Tamtéž, fol. 185v.

1771), která *jak jí bolesti vždycky pominuly, už chodila do kůru*.¹⁰⁸² Didaktický charakter nekrologických zápisů podtrhují častá konstatování *bolest s velkou resignací snášela, byla trpělivá a vůli Boží odevzdaná* apod.

Z jevů, které stojí na samém pomezí zdravotnictví lze jmenovat ještě jeden, jehož přítomnost výrazně omezovala soužití komunity, a to alkoholismus. Je zřejmé, že zvláště v dobách různých epidemií, ale i prostým ochutnáním běžných zdrojů, nemohla být voda ze studní považována za (výhradní) nápoj (také statuta o ní vůbec v kapitole přidělu nehovoří). Za ten naopak bylo považováno pivo a víno. Z několika zápisů od sv. Jiří plyne, že závislost zejména na druhém z nich – dle současných zdravotnických dat postihující více ženy, než muže – se vyskytovala i za zdi kláštera. Když v 60. letech 17. století sepisovala tehdejší abatyše Alžběta Euphrosina stížnosti na své „neklidné“ spolusestry, prohlásila celkem bez obalu např. o sestře Aničce Krásné († 1667), že *tak hrubě pije, že jí nepostačovalo za den třebas 10 žejdlíků*¹⁰⁸³ či o dříve uváděné Sybile, že *nechce pivo pít, než jen víno a když se podnapije, hrozně sobě počíná*.¹⁰⁸⁴ Portréty jsou doplněny o lehké načrtnutí abstinenčních příznaků – Sybila tak *někdy časem panny pere [a] mohla by někdy některou zabít, Evičku dokonce panna k[něžna] Justina kolikrát (...) zavřela. V jednom zavření vytloukla kamna a v druhým okna*.¹⁰⁸⁵ Sybilin příklad navíc ukazuje na další typ obtíží pro konvent, kterým je kumulace různých chorob („slabomyslnost“ a záliba v pití). Jak byla pak léčba takových případů marná, dokládá abatyšin povzdech stran sestry Anastasie, s níž žádná pečovatelka nevydrží *pro veliký její zlořečení a proklínání, (...) medicínu z oken vyhází, o zem roztluče. Minulej rok jsem dala dvě stě hotovejch peněz do apatyky a letos 33 (...). A to mnoho darmo musím platit, jako by se užívalo*.¹⁰⁸⁶

Prevence byla samozřejmě úměrná době, byť s celkem racionálním základem. Florentský teoretik ženského řeholního života Cesare Calino SJ konventuálkám doporučoval pobyt v zahradě na čerstvém vzduchu, práci při otevřeném okně, časté mortifikace, vydatné obědy, ale i tehdejší nápojové novinky jako *thée, caffèé* a

¹⁰⁸² AHMP, SR, kn. 7875, fol. 118r.

¹⁰⁸³ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, No 8.

¹⁰⁸⁴ Tamtéž.

¹⁰⁸⁵ Tamtéž.

¹⁰⁸⁶ Tamtéž.

chocolat.¹⁰⁸⁷ To vše ještě korunoval generální radou: nesledovat úzkostlivě své zdraví, vyhledávat lékaře, až když není vyhnutí¹⁰⁸⁸ a myslet vždy na to, že kdo žije s léky, žije kratší dobu.¹⁰⁸⁹ Statuta kláštera z roku 1635 dodávají další tři hygienicko-zdravotnická opatření. Minimálně jednou za šest týdnů má abatyše nechat sestřím připravit lázeň, *kdežto panny sestry mohou sobě samy vedle potřeby baňkami pouštět*¹⁰⁹⁰ (tato svépomoc měla eliminovat přítomnost lazebníků v konventu, *nebo nenáleží duchovním pannám a Pána Krista nevěstám, aby měly mužského pohlaví člověka obnaženého vidět*¹⁰⁹¹). Třetí preventivní metodou bylo již od středověku pouštění žilou (*počištění*), které ordinář konventu nařídil na jaře a na podzim. Ústav si k němu má rovněž obstarat potřebné nástroje.¹⁰⁹² Vedle preventivních účinků bylo pouštění – které můžeme spolu s baňkami označit za jediné chirurgické zákroky, které se v konventu běžně prováděly – používáno rovněž *ad hoc* v případech, které byly nějak spojené s krevními onemocněními (chrlení), ale i dalšími jako je třas. Sestra Maxmiliána Hložková z Žampachu († 1732) zde např. přes 15 let žila *jsouce každý měsíc za některý den jako mrtvá. Až se jí pokaždé 2 žíly otevrou, zase jí lepší jest*.¹⁰⁹³

Kontrola zdravotní služby (méně už zdravotního stavu) konventu patřila v duchu Řehole i ordinářových nařízení v první řadě představeným institutu a komunitě: *Abatyše a převorka mají nemocné navštěvovat každý den, opatřit jim potřebné bez ohledu na námahu a náklady. Mají dohlížet na infirmárky, aby se staraly o zdraví duše nemocné sestry (...)*.¹⁰⁹⁴ V souladu s Tridentinem musela i tato kontrola podléhat biskupské kontrole. Poměry byly pravidelně prověřovány v rámci kanonických vizitací. V šedesátých letech 17. století, v době kulminujících vnitřních sporů v konventu a sporů konventu s ordinářem, bývalo šetření v této oblasti na

¹⁰⁸⁷ C. CALINO, *Schriftmässige Und Sitten-Lehr volle DISCURS*, s. 525.

¹⁰⁸⁸ Tamtéž, s. 517.

¹⁰⁸⁹ Tamtéž, s. 519–520. *Pillulen, Pulver, Teriack, und alle Verordnungen des Galeni, und alle Heimlichkeiten des Quercetoni, seynd in demselben Zimmer anzutreffen, und mit so vilen Artzneyen haben sie nichts anderes gutes, als daß sie die Feuchtigkeiten ihres Leibs in einer Widerspenstigkeit erhalten, und allzeit unpäßlich seyen. Qui vivit medice, vivit modice.*

¹⁰⁹⁰ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N. 1, Statuta.

¹⁰⁹¹ Tamtéž.

¹⁰⁹² Tamtéž

¹⁰⁹³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 107r.

¹⁰⁹⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N. 1, Statuta. Výraz „zdraví duše“ zřejmě odráží tehdejší neuvědomělý holistický přístup k nemocnému, vyjádřený např. řádovým heslem milosrdných bratří *Per corpus ad animam*.

programu pravidelně. V roce 1650 bylo zjištěno, že se nemocným na *rozličné nemoci a kathar* netopí přes noc.¹⁰⁹⁵ Roku 1664 si kupř. některé konventuálky stěžovaly, že abatyše nedává léky těm, které nemá ráda.¹⁰⁹⁶ O rok později je mezi *puncty* k nápravě abatyše nabádána, aby zajistila konventuálkám třikrát denně teplé jídlo, pivo (zvláště v horku) a pravidelnou lázeň.¹⁰⁹⁷ O čtyřicet let později je již pravidlem, že se v souladu s kapitolou 36 Řehole nemocným přilepšuje – tu piškoty a španělským vínem,¹⁰⁹⁸ jindy dokonce jahodami,¹⁰⁹⁹ které „zdravé“ panny nedostaly. Později se ovšem otázka stran zdravotního zabezpečení konventuálek neobjevuje v rámci vizitačních výslechů osazenstva před volbami abatyší a skrývá se v obecném dotazu *Ob alle mit Kost und anderen Nothwändigkeiten genugsamb versehen seyndt?*¹¹⁰⁰

---

¹⁰⁹⁵ Tamtéž, 142.

¹⁰⁹⁶ Tamtéž, 762.

¹⁰⁹⁷ Tamtéž, 893.

¹⁰⁹⁸ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 85r.

¹⁰⁹⁹ Tamtéž, fol. 101v.

¹¹⁰⁰ Srov. NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/14, nedat. (70./80. léta 18. stol.).

14. SMRT

Sv. Benedikt v Řeholi uvádí mezi nástroji dobrých skutků (kap. 4) také tento: *Denně mít před očima svou smrt.*¹¹⁰¹ Smrt byla jedním z důležitých – a tu na Zemi možná vlastně nejdůležitějším – okamžiků panenského stavu. V duchu časového dělení řeholního panství (= manželství s Kristem) na dva úseky, pozemský a nebeský, se okamžikem skonu na zemi vydává zemřelá řeholnice definitivně za svým nebeským ženichem. Teprve nyní je jejich sňatek (*himmlischen Hochzeit*) definitivně uzavřen.¹¹⁰² To podtrhl např. ve svém kázání nad zemřelou abatyší Aloisií Teresíí († 1735) kanovník Johan Kneisel odkazem na biblické *Ego vado ad Eum, qui misit me.*¹¹⁰³ Panna je na tuto cestu – protože žila v klášteře, jak naznačuje kazatel – vybavena vším, čím se příkladná křesťanka má vyznačovat: vírou, nadějí a láskou, které s ohledem na to, že cesta vede ke Kristu, doprovází ještě o radost.¹¹⁰⁴ Celým kázáním se vine jako červená nit přesvědčení, že pozemská smrt – která je v chápání řeholního/panenského života jako „zemření pro svět“ vlastně smrtí druhou¹¹⁰⁵ – je tím nejlepším, co může řeholnici potkat. Tento vnímání je v nějaké společné všem ženským řeholním společenstvím. V našem prostředí ho zajímavě vyjadřuje např. cyklus podobizen abatyší brněnských františkánských terciárek.¹¹⁰⁶ Nebyly znázorňovány tradičně (jako třeba svatojiřské představené) s odznaky moci, nýbrž na smrtelném loži, v předvečer naplnění svých slibů v nebi.¹¹⁰⁷

Zdá se, že uvnitř konventu sv. Jiří se – na rozdíl od formačních textů Kneiselova typu – s podobným mystickým vysvětlením spíše šetřilo.¹¹⁰⁸ Každopádně v klášterním nekrologiu se ani v jednom medailonu zemřelých sester neobjevuje touha podobná těm, které demonstrovaly před smrtí např. některé vídeňské voršilký (... *bin ich doch zu allen bereith, umb nur bald meinem himmlischen bräutigamb zu*

---

¹¹⁰¹ ŘB, s. 31.

¹¹⁰² Srov. Peter DINZELBACHER (ed.), *Wörterbuch der Mystik*, Stuttgart 1989, s. 71 an.

¹¹⁰³ Kazatel zde poměrně krkolomně přirovnává smrt představené k odchodu biblické Judit z Betúnie do boje proti nepřátelskému vojevůdci Holofernovi, aby zachránila město – Júdit [7-16] – NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 168, *Placita anima Deo Sap. 4 – Die Gott wohl gefällige Seel, daß ist die in Gott ruhende Hochwürdige hochgebohrne frau frau Aloysia Theresia Von Widmann, des uhralten Königl. stifts undt closters St. Georgi ob dem Prager schloss, von Gottes gnaden würdigste fürstin undt abbtissin.*

¹¹⁰⁴ Tamtéž.

¹¹⁰⁵ Srov. E. RAPLEY, *A Social History*, s. 197 an.

¹¹⁰⁶ J. KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery*, s. 18 a 88.

¹¹⁰⁷ Tamtéž s odkazem na příslušnou literaturu.

¹¹⁰⁸ Na nic podobného nenarazil autor ani u zdejších celestinek.

*sehen, und dessen Hl. lob vor dem thron Gottes zu singen*¹¹⁰⁹), nebo chebské klarisky, z nichž kupř. Anna Febronia Caronet dokázala poručit své duši, aby vyšla vstříc Ženichovi.¹¹¹⁰ Jediné náznaky od sv. Jiří lze nalézt snad u umírajících abatyší – to může být samozřejmě způsobeno i tím, že jejich umírání bylo jaksi společnou událostí celého konventu a probíhalo, jako např. v případě Kateřiny Febronie († 1662) za stálých modliteb *u ní přítomných a matky své duchovní plačících panen*.¹¹¹¹ Johann Kneisel uvádí, že poslední slova abatyše Aloisie Teresie prý zněla: *O Jesu, nehme auf meine seel*,¹¹¹² abatyše Anna Mechtylda († 1691) zas dle svědectví konventuálek *skonala v nejhrolivějším k milosrdnému Bohu vzdychání*.¹¹¹³ Byť zřejmě podobné touhy převažovaly (měly převažovat?), jistě je nelze povyšovat na pravidlo. Vždyť o Marii Anně Macholowskin († 1767) se ví, že zemřela *nicht wohl zu bereitet ihr Leben geendet*.¹¹¹⁴

Smrt jako jeden z klíčových momentů života řeholnic zaujímá i zásadní místo v medailonech konventuálek zapisovaných do klášterních nekrologií. Většina okamžiků smrti je u sv. Jiří opsána poměrně věcně, s přesným udáním dne, hodiny a domnělé příčiny skonu, jako v případě sestry Marie Ludmily von Lhotka: *Ist gestorben den 25. Decembris am heyl[ige] Weihnachts Tag abendts um halber 9 Uhr an der Lungen-Sucht, ihres Alters 32 Jahr 1780*.¹¹¹⁵ Mnohé medailony se rozepisují o průběhu nemoci širěji a ve spojení se závěrečnými větami, které alespoň letmo zachycují okolnosti posledního vydechnutí (typu *šťastně dokonala*¹¹¹⁶ nebo v rozšířené verzi *vůli Boží ve všem odevzdána život svůj šťastně dokonala*¹¹¹⁷), vyzdvihují zejména trpělivost umírajících při snášení jejich neduhů. Typickou konstrukci této povahy nabízí chvála sestry Abudantie Bukovské z Hustiřan († 1719), která byla roku 1717 jmenována superiorou a *téhož roku hned chřadla až posledně vodnatedlnost dostala, od které jí pomoci možno nebylo, jakkoliv všemožné prostředky užívané byly, k čemuž také na jednu nohu šlakem poražena. Ani se bez lidské pomoci hnouti nemohla, přitom však pak velmi trpělivá a vůli Boží odevzdaná*

¹¹⁰⁹ Ch. SCHNEIDER, *Kloster*, s. 282. Tu i jiné příklady.

¹¹¹⁰ J. KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery*, s. 140. Tu a dále i jiné příklady.

¹¹¹¹ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 14.

¹¹¹² NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 168, *Placita anima Deo Sap. 4*.

¹¹¹³ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 28.

¹¹¹⁴ Tamtéž, fol. 123r, č. 181.

¹¹¹⁵ Tamtéž, fol. 125r, č. 193.

¹¹¹⁶ Tamtéž, fol. 112v, č. 134.

¹¹¹⁷ Tamtéž, fol. 114v, č. 142.

*nic sobě nestěžovala, k čemuž se vodnatedlnost přidala. V týž nemoci (...) šťastně všemi svátostmi opatřená v Pánu usnula.*¹¹¹⁸ Je zřejmé, že jedním z úkolů nekrologií¹¹¹⁹ bylo poskytnout jejich čtenářkám/posluchačkám vodítka ke správné smrti (*ars moriendi*).¹¹²⁰ Platí to samozřejmě i o dalších materiálech v čele s pohřebními kázáními, jak dokazuje několikrát zmiňovaný zápis řeči kanovníka Johanna Kneisela nad zemřelou abatyší Widmanin († 1735). Zvěčnělá se potýkala před smrtí s velkými bolestmi, nikdy je však nedávala najevo. K útěše pozůstalých sester Kneisel dodává, že čím více bolesti na zemi, tím větší *gloria* na nebesích.¹¹²¹ Uvedená funkce je vlastní zřejmě všem podobným materiálům napříč řády (nejen raného novověku).¹¹²² Nemusí se vždy ostatně jednat jen o exempla dobré smrti, ale též exempla, jejichž váhu smrti značně zvyšuje. V kronikářčině poznámce o abatyši Regině († 1636), která zemřela *napomínaje ten den před svou smrtí svých duchovních dítek panen klásce a svornosti prosíce jich, aby napomenutí její zachovaly a lásku k sobě měly*,¹¹²³ se skrývá krom prostého opisu odkazu i potvrzení role představené jako matky dbající o dobro svých dcer. Adresátkami tak byly nejen všechny (další) svěřenkyňe, ale i abatyše.

O záležitostech umírání a pohřbu řadových konventuálek od sv. Jiří jsme zpraveni jen velmi zběžně. Statuta, která zdejšími benediktinkám předepsal roku 1635 kardinál Harrach, zcela tuto věc – stejně jako „vznešenost“ odchodu za nebeským Miláčkem – ignorují a zabývají se jen technikáliemi posmrtných pořízeních (navrácení zapůjčených věcí klášteru, úhrada výloh na léčbu, neplatnost kšaftů).¹¹²⁴ Z nemnohých zmínek je patrné, že při posledních chvílích řeholnici vedle jejích

¹¹¹⁸ Tamtéž, fol. 105r, č. 105.

¹¹¹⁹ Platí zde to, co poznamenala již Hedvika Kuchařová o nekrologiu doksanských premonstrátek: „(...) jeho tvůrkyně povzbuzovaly k trpělivému snášení smrtelné nemoci, nabádaly k včasnému přijetí svátostí a stavěly jim (a beze sporu také sobě) před oči různé útěchy, jež měly usnadnit pomyslení na odchod z tohoto světa.“ H. KUCHAROVÁ, *Kláster*, s. 223. Kuchařová dále píše – a platí to i pro svatojiřské nekrologium – že není jisté, zdali bylo užíváno k veřejnému předčítání jako sbírka exempel pro žijící sestry.

¹¹²⁰ Tak jak ji chápala dobový „diskurs o smrti“ – srov. např. Pavel KRÁL, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a v první půli 17. století*, in: Martin Holý – Jiří Mikulec, *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007, s. 7–22.

¹¹²¹ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 168, *Placita anima Deo Sap. 4*.

¹¹²² Srov. např. medailony prvních českých karmelitánek v jejich konventní kronice, které poslední dny řeholnic přibližují často po hodinách – L. TIEFENBACH, *Das Stiftung*, s. 66–156.

¹¹²³ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 6.

¹¹²⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, *Acta visitationes ad S. Georgium, N.1*, Statuta. Příslušný 10. článek přesto nese název *O smrti a pohřbu mrtvých sester a o věcích po nich pozůstalých*.

spolusester¹¹²⁵ obyčejně asistovali zpovědníci – statuta zdůrazňují, že právě to je jednou z důležitých příležitostí, kdy smí kněz vejít bezpodmínečně do klausury.¹¹²⁶ Těla mrtvých sester byla – přestože to úřady požadovaly až od roku 1770¹¹²⁷ – nejpozději na konci 17. století examinována (tak třeba u Marie Merchtildy roku 1778 objevili *Erhaltung der Leber*¹¹²⁸). Před pohřbem byly tělesné ostatky¹¹²⁹ vystavovány zřejmě v kapli sv. Anny (tento okamžik je popsán v případě abatyši – viz kap. 15.6 této práce), pak byly přeneseny v rakvi do chrámu sv. Jiří a po příslušném obřadu pohřbeny. Mohlo by se zdát, že se jednalo o plně interní záležitost konventu. Prameny však dokládají, že i tento ryze privátní akt komunity se nějakým způsobem přelíval za hranice klausury.

Zemřelou, resp. tělo zemřelé, na její poslední cestě doprovázel zástup panen, jak je o tom činěna zmínka při pohřbu sestry Kláry Morakin roku 1712.¹¹³⁰ K průvodu se tehdy přidala i kněžna Lichtensteinová se saskou princeznou, které zrovna pobývaly v klášteře při jedné ze svých návštěv Prahy.¹¹³¹ Duchovní službou při pohřbech řeholnic byla *von undencklichen zeiten her* pověřena metropolitní kapitula: rozloučení se účastnili obvykle všichni její členové, pohřební *conduct* vedl sám probošt (či děkan), kanovníci zpívali rekviem a za svou účast obdrželi zpravidla půllibrovou svíci a lahev vína.¹¹³² První konkrétní zprávy týkající se pohřbů „běžných“ konventuálek jsou zachovány až z pozdního 17. století, kdy je klášter již hospodářsky víceméně konsolidován. Slavnosti tak – jak se zdá – odpovídají postavení štyftu, a to i v případě, že se konvent loučil se spolusestrou, kterou nikdy nezdobilo žádné držení vnitřního úřadu. Při pohřbu sestry Heleny Maychlové (*tichá*,

¹¹²⁵ Příklad skupinového loučení s sestrou Johannou Barborou Hoffmankou († 1706): *Všem přistojícím ku podivu a potěšení s veselou tváří šťastně z tohoto světa se odebrala* – AHMP, SR, kn. 7875, fol. 94v, č. 63.

¹¹²⁶ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 11 a 21 (*Co se dotýče zpovědi nemocných a do klausury vcházení, majíc svátosti přísluhovati, aneb dušičku některé umírající panny Pánu Bohu poroučeti.*)

¹¹²⁷ P. K. JAKSCH, *Gesetzlexicon*, VIII, s. 358.

¹¹²⁸ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 120r. Žeby další žena se zálibou v pití?

¹¹²⁹ Omytí mrtvého těla, oblečení do hábitu a další úkony měla zřejmě za úkol infirmárka, srov. situaci v cisterciáckém a premonstrátském prostředí – Jan ZDICHYNEC – Hedvika KUCHAROVÁ, *Poznámky k pohřebním rituálům u cisterciáků v raném novověku ve srovnání s rituály premonstrátského řádu*, in: M. Holý – J. Mikulec, *Církev a smrt*, s. 221.

¹¹³⁰ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 98r.

¹¹³¹ Tamtéž.

¹¹³² Tamtéž, pag. 34. V dobách klášterních sporů s kanovníky byla minimálně ve 40. letech 18. století hrozba neúčasti na pohřbech použita jako zbraň proti neústupné abatyši. Tamtéž, pag. 35.

ponižená, v poslušenství příkladná¹¹³³) roku 1698 se zvonilo tři hodiny u sv. Víta, trochu méně v kostele sv. Ducha na postranním právu, pohřební průvod s nesenými kříži a umbelou vedl prelát Peter s pěti dalšími kanovníky, zúčastnilo se minimálně 18 světských osob (pro něž byly vypůjčeny pláště – familia, zástupci jurisdikcí?), zpívali sboristé a hrála hudba.¹¹³⁴ K pohřbu sestry Anny Konstancie Schindlin († 1761) byli pozváni navíc zvláštní trumpetisté (*Trompetern*).¹¹³⁵ Když roku 1763 zemřela podpřevorka Emerantia Albrechtin, byli vedle výše zmíněných k organizaci pohřbu angažováni i kostelník, jeho pomocník a dva zaměstnanci hradní správy (*Schloßbedienten*), K výzdobě bylo použito šest malých křížů. Strohost připomínala snad jen rakev (*Druhl*) pořízená i s prací za pouhé 3 zlatky.¹¹³⁶ Přesto i v této době dosahovaly náklady na výpravu posledního rozloučení v případě běžných konventuálek nevysokých částek – roku 1752 bylo za tři pohřby zapláceno celkem 180 zlatých,¹¹³⁷ o čtrnáct let později za stejný úkon 197 zlatých.¹¹³⁸ Přestože ceny rostly, nebylo to nic ve srovnání s náklady na pompézní pohřby abatyší. Právě v roce 1766 zemřela Anna Scholastika, jejíž *Begräbnuß sambt dem Grabstein* vyšel na 447 zlatých 43 krejcarů.¹¹³⁹ I po odečtení ceny náhrobníku z červeného mramoru (cca 100 zlatých) zůstávají výdaje na loučení s představenou zhruba 5x vyšší než u prosté konventuálky.

V závěrečných letech existence kláštera mnohé starší rituály (a klášterní život vůbec) planěly a formalizovaly se, jak je ukázáno i na jiných místech této práce. Stejný osud postihl, jak se zdá, i pohřební obřady, které získávaly na okázalosti a v případě vyšších oficiálek konventu přejímaly mnohé ze znaků pohřbů abatyší. Jako velmi pozdní doklad může posloužit pohřeb poslední převorky od sv. Jiří Marie Nepomuceny von Leveneur, která zemřela již po zrušení kláštera v prosinci 1782.¹¹⁴⁰ Přestože se její pohřeb konal již v období úředně kontrolovaných výdajů (byl také relativně laciný – 52 zlatých.¹¹⁴¹), bez účasti duchovních hodnostářů a bez zvonění

¹¹³³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 95r.

¹¹³⁴ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 231v. Kanovníkům, ministrantům, alumnům a kapelníkovi byla účast uhrazena v pivu a vínu.

¹¹³⁵ AHMP, SR, kn. 7954, nefol. (1761).

¹¹³⁶ Vše tamtéž.

¹¹³⁷ NA Praha, AZK, kn. 25, nefol., Extra Außgaab 1752.

¹¹³⁸ Tamtéž, Außgaab extraord. 1766.

¹¹³⁹ Tamtéž.

¹¹⁴⁰ NA Praha, ČG-PU, kart. 680, sign. F 2 21/7, 7.

¹¹⁴¹ Tamtéž, Specification.

v pražských kostelích, bylo pro průvod a následný dvouhodinový obřad najato osm nosičů s loučemi.¹¹⁴² Všechny tyto pohřby byly však jen pouhou odvozeninou pohřbu abatyší, popsanych v kap. 15.6 této práce.

Řeholnice byly v 17. a 18. století pochovávány v chrámu sv. Jiří, částečně v společných kryptách (ať již přímo v kryptách lodi, či v tzv. kapli sv. Mikuláše pod presbytářem kostela), částečně v samostatných šachtových hrobech pod podlahou chrámu.¹¹⁴³ Pozdější archeologické průzkumy prokázaly jejich kumulování a narušování starších situací, které je na pohřebištích tohoto druhu obvyklé – tradice pohřbívání v tomto prostoru měla dlouhé trvání. Podle záznamů klášterního nekrologia zde v údobí, kdy byly činěny záznamy (1574 – konec 70. let 18. století), zemřelo celkem 117 sester, z toho pět ještě v 16. století a 31 v následujícím věku.¹¹⁴⁴ Vysvětlení této skutečnosti je jednoduché – „odložení“ úmrtí na pozdější dobu souvisí s tím, že komunita byla od 70. let 16. století budována v podstatě od základu (tehdejší příchozí slečny měly nezřídka okolo 12/13 let) a díky pozvolnosti přílivu zájemkyň tu první větší vlna odchodů připadla až na období šedesátých a sedmdesátých let 17. století. Čtvrtstoletí okolo přelomu věků pak bylo dobou největšího zájmu o vstup do konventu, což pak souvisí s vyšší úmrtností ve čtyřicátých a padesátých letech 18. století. Přesto nelze hovořit o nějakém hromadném odcházení. Obyčejně na nejexponovanější léta připadala maximálně tři úmrtí (např. 1693, 1725 nebo 1752). Pouze jedinkrát v této souvislosti učinila zapisovatelka nekrologia poznámku, a sice když se úmrtí sester nakumulovala: (...) *pro paměť se tu připisuje, kterak ten měsíc Decemb[ris] téhož 1729. léta 5 duchovních panen z toho světa sešlo, totiž 22. p[anna] Žofie, 1. p[anna] Cordula, 29. p[anna] Anna Jacobina, 30. p[anna] Patientia, 31. sestra Anna Euphrosina, takže 30. jeden funus, 31. ale dva funusy, jeden ráno, druhý v poledne, býti musely, což lidem divno bylo.*¹¹⁴⁵ Lze předpokládat, že jedno z vysvětlení mohlo třeba být, že za zdmi kláštera řádí nějaká epidemie. Nic však nenasvědčuje tomu, že by uvedena

---

¹¹⁴² Tamtéž.

¹¹⁴³ Viz např. Nowakovy popisy ze 30. let 19. stol. a Borkovského zprávy z archeologických průzkumů v 50. a 60. letech 20. století – I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, zejm. s. 49 an. Při průběžných opravách chrámu byly viditelné znaky hrobů – náhrobníky – odstraňovány. Už Nowak jich v době svého psaní zastal na místě méně, než v roce 1821, kdy byl pověřen, aby opsal jejich nápisy (srov. I. E. NOWAK, *Erinnerungen*, s. 3 an).

¹¹⁴⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 80r-127r.

¹¹⁴⁵ Tamtéž, fol. 105r.

úmrtí měla nějakou nepřírozenou povahu. Dvě uvedené sestry zemřely na sešlost věku (s klasickým uvedením vodnatelnosti a opuchlosti), dvě pak na „raka“ a „hlízu v hlavě“ a poslední z nich, sice v mladém věku, ale bez jakýchkoliv příznaků, které by si vyžádaly zvláštní údaje v nekrologiu. Z poznámky opět plyne, že pohřby svatojiřských benediktinek byly – přinejmenším v 18. století – veřejnou záležitostí.

Archeologický průzkum ukázal, že konventuálky byly pohřbívány v jednoduchých dřevěných rakvích, v hábitu, s růženci (často v sevřené dlani¹¹⁴⁶) a občas medailonky světců, krucifixy, někdy prstýnky a škapulíře.¹¹⁴⁷ Touto výbavou a „výpravou“ nijak, jak se zdá, nevybočují z obvyklosti své doby.¹¹⁴⁸ Pro dobu do 18. století se jedná o výhradně anonymní těla, s víceméně jednotnou úpravou a výbavou. Unifikace (jako jeden z výše uváděných znaků totální instituce) zde sahá až „za hrob“, archeolog či antropolog může ostatky přeměřit, zjistit tělesná (míněno kosterní) poškození, ale prakticky nic více. Individuálnost osoby mohou snad naznačovat připojené „svaté“ medailonky (to však jen v některých případech, jednalo-li se u nich o nějaký výjimečný motiv). Pouze občasné prsteny s vyrytými monogramy by v některých případech snad mohly umožnit ztotožnění zemřelé s konkrétním jménem.¹¹⁴⁹ Otázkou je, zdali lze z jednotlivých pohřebních situací vyčíst přes všechnu stejnost něco více, např. co se týče umístění v rámci pohřebiště apod. A platí, že bohatší úprava některého z pohřebních předmětů vypovídá o „lepší“ postavení/původu/oblibě, a tudíž přijímání darů (i z vnějšku) té či oné

---

¹¹⁴⁶ Např. bezejmenné tělo v hrobě č. 51 – I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 49.

¹¹⁴⁷ Viz tamtéž, s. 49–54.

¹¹⁴⁸ Hrobů raně novověkých řeholnic patrně není v českých zemích prozkoumáno příliš – z autorovi známých platí uvedený popis (s odlišností hábitu) např. na obsah rakve druhé představené českých celestinek Marie Eleonory Šporkové († 1717) v rodové hrobce Swéerts-Sporcků v Kuksu. M. DOBISÍKOVÁ (za kol.), *Zápis z další etapy vyzvedávání ostatků a prohlídky rakví v kryptě v Kuksu dne 15. června 1993*, Interní zpráva pro Památkový ústav Pardubice, uložena ve spisovně NKP Hospital Kuks, složka Hrobka. V aktu poslední cesty této řeholnice z kláštera do rodové rezidence (od pohřbu k uložení) asistoval nějakým způsobem i světský element (rodina?, hraběcí služebnictvo). Výbava rakve, uložení zemřelé atd. jsou ovšem takřka identické.

¹¹⁴⁹ Je třeba ještě upřesnit klíč k podobnému bádání, např. bezpečně určit, zdali monogramy ryté na snubní prsteny řeholnic (viz oblačení) byly monogramy jejich světských jmen, zda bylo obvyklé pořadí J[méno] P[řijmení] či naopak apod. Pokud bychom tedy vyšli z toho, že první pravidlo platí a u dalšího je správná druhá varianta, pak by mohl zaniklý hrob č. 74 v hlavní lodi chrámu, kde byl nalezen prsten s monogramem P. R., patřit Rosině Preklové († 1659). Srov. I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 52.

řeholnice? Jako v mnoha jiných případech, zůstává zatím více otázek než odpovědí.¹¹⁵⁰

Teprve s přístupnou pohřební kryptou,¹¹⁵¹ v níž nejsou rakve ukládány pod zem, nýbrž zůstávají vystaveny v prostoru, se objevuje prostor pro jmennou identifikaci zemřelé. Ta je – lze-li soudit z nálezů – u řadových sester obvyklá zřejmě až v (2. polovině) 18. století. Zbytky cínových destiček s označením zemřelých byly nalezeny v hrobce pod kněžištěm. Na rozdíl od abatyšských náhrobníků neexponují nijak původ nebo zásluhy zemřelých, jak dokládá např. prostá inskripce *An. 1779 Die 30 XII / Obijt V. V. Anna / Placida, Aetat. suae 38 / R. I. P.*¹¹⁵² Lichá je případná námitka, že se jedná „jen“ o konvršku a *Convent Dienerin*¹¹⁵³ (nadto relativně mladou), stejně byly označovány i rakve chórových sester, jak napovídá fragment cedule sestry Marie Johanny von Tschischwitz und Gebersdorf z roku 1777.¹¹⁵⁴ Abatyšské rakve byly označovány také podobnými autentikami, ovšem kvalitativně se značně lišícími. Když roku 1766 vytvářel pražský cínař Thomas Růzy cedule pro zemřelé abatyši Annu Scholastiku a konventuálku Marii Ludmilu von Ungarte, vyšel *Grabschrüft* pro představenou na 3 zl., kdežto nápis pro chórovou sestru na 30 krejcarů.¹¹⁵⁵

Pohřeb bez vnějších znaků typu náhrobníku či jen s minimalistickým označením typu výše uvedených cedulí se týkal vyjma abatyši patrně všech sester bez rozdílu. Možná lze uvažovat o uvedení funkcí převorek jako nejvyšších představitelk konventu. Ojedinelá zpráva P. Nowaka z roku 1836 hovoří o nyní zřejmě nedochovaném náhrobníku z červeného mramoru (tedy z materiálu vyhrazeného abatyším) v severní lodi chrámu proti vchodu do klausury, který měl patřit převorce Anně Rosalii von Dusterwald († 1705).¹¹⁵⁶ V klášterním účetnictví

---

¹¹⁵⁰ U druhé otázky by odpověď mohla být (opatrně) kladná. V neoznačeném hrobě č. 66, kde zbytky korunky nasvědčují možné přítomnosti zemřelé abatyše, byl nalezen růženec s korálky z broušeného zeleného polodrahokamu, zatímco jinde je obvyklejší sklo, kostěné, ale i dřevěné korálky. Tamtéž, s. 51.

¹¹⁵¹ Takovou funkci měla u sv. Jiří někdejší kaple sv. Mikuláše pod presbytářem, přeměněná abatyši Justinou Annou v pohřebiště (mj. s vlastní kryptou). Druhá z přítomných krypt v chrámu (pod hlavní lodí) byla zřejmě otevírána jen u příležitosti jednotlivých pohřbívání. Po zřízení podpresbytářové hrobky sloužila ostatně k pohřbívání místních kaplanů a administrátorů. Srov. Tamtéž, s. 54-57.

¹¹⁵² Tamtéž, s. 61 (rakev č. 23).

¹¹⁵³ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 125r.

¹¹⁵⁴ I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 61 (rakev č. 23).

¹¹⁵⁵ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 308.

¹¹⁵⁶ I. E. NOWAK, *Erinnerungen*, s. 19. V 50. letech 20. stol. se už na svém místě nenacházel, vzal zřejmě za své při úpravě baziliky na zač. století – I. BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika*, s. 70.

z přelomu 17. a 18. století není o jeho pořízení ani zmínka,¹¹⁵⁷ je tedy možné, že náklady na jeho zhotovení nesla významná rodina zemřelé (významní pražští právníci), respektive její pokračovatelé. Těmi byli v 18. století potomci Anniny sestry Kateřiny Magdaleny a významného advokáta Jana Valeriána Neumanna z Puchholzu († 1668), které reprezentoval především synovec zemřelé Václav František Xaver (1672–1743), profesor práv na Pražské univerzitě.¹¹⁵⁸ Jako úspěšný právník (který proslul zejména svými spory s hrabětem Františkem Antonínem Šporkem¹¹⁵⁹) a majitel několika statků si jistě takový výdaj mohl dovolit.

---

¹¹⁵⁷ Srov. NA Praha, AZK, kn. 22.

¹¹⁵⁸ Oldřiška JANDOVÁ, *Rod protestantského direktora Kryštofa Kobra z Kobersberku po Bílé hoře*, Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze / Acta genealogica ac historica, 12, 1971, s. 3–15, zvl. s. 9.

¹¹⁵⁹ K tomu výtečná monografie Ignác Antonín HRDINA, *Proč hrabě Špork seděl ve vězení pro dlužníky?*, Ostrava 2013.

15. LIDÉ V KOMUNITĚ

O základním dělení komunity již byla řeč. Z hlediska zasvěcení (a práv) se členila na dámy „na stravu“ (*kostfreylene*) čili čekatelky na vstup do řádu a na řádové sestry. Tato skupina byla rozdělena na novicky čili čekatelky na složení profesního slibu a profesky, jež se dále členily na sestry laické neboli konvršky a konečně sestry chórové, tj. ty, které byly velovány. Dam na stravu bývalo v klášteře obvykle je pár (maximálně tři). Ve zbylých případech platil víceméně poměr mezi novickami, konvrškami a chórovými sestrami 1:2:12, což např. v případě roku 1720 vypadá číselně jako 2 – 5 – 32.¹¹⁶⁰ V čele kláštera stojí abatyše, zastupovaná převorkou zodpovědnou za konvent. Její pomocnicí je podpřevorka a obyklou rádkyní obou dvou seniorka konventu (v udeném roce to byla čtyřiašedesátiletá sestra Ignatia). Starší sestry – nikoli věkem, nýbrž léty strávenými v řádu – drží obvyklá oficia komunity jako novicmistryně, hospodářka, fortnýřka, sklepnice, kuchyňmistrová, hlídačka nemocných, lékárnice, sakristiánka a vestiářka, která má na starosti šatník konventu.¹¹⁶¹ Jde o nejstarší (a navíc jeden z mála) soupis komunitních úradů. Jelikož pochází z 18. století, obsahuje již poměrně silnou skupinu hudebnic v pořadí basistka, tenoristka, hráčka na *basetl*, houslistka, varhanice, harmonikářka, diskantistka a opět tenoristka.¹¹⁶² Čtvrtina konventu se tak zabývá výhradně hudbou, což by již ve světě jistě na komorní vystupování bohatě stačilo.

Pro tuto ojedinělost (podobné soupisy jsou zachovány ještě z let 1731 a 1735¹¹⁶³) nelze bohužel pohnout provést podobnou analýzu distribuce a obsazování úradů jako v případě celestinek.¹¹⁶⁴ Komplexně mohou být představeny vlastně jen řídicí „orgány“ v podobě abatyší (a nejšířejí právě ty) a jejich zástupkyň. Mnohem bohatší pozůstalost se pak týká dvou funkcí, které stojí v konventu jen – obrazně řečeno – špičkou jedné nohy. Jde o duchovní, kteří v klášteře vykonávali liturgické, svátostné a další úkony, které přísluší jen mužským kněžím.

---

¹¹⁶⁰ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.11. Následující údaje jsou odtud.

¹¹⁶¹ Tamtéž.

¹¹⁶² Tamtéž.

¹¹⁶³ Tamtéž, N. 8 a N. 14. Právě tyto tři autor nalzel ve své „předdisertační“ pramenné sondě a na základě znalosti pramenů týkajících se celestinek předpokládal jejich hojné zastoupení i u sv. Jiří. Pro celestinky srov. J. KOLDA, *Schwestern*.

¹¹⁶⁴ Viz tamtéž.

15.1 ABATYŠE

Když pražský kanovník a kazatel Johann Andreas Kneisel ve svém pohřebním kázání nad zemřelou abatýší Aloisíí Theresií z roku 1735 hovoří o svatojiřském klášteře, přirovnává ho k liliové zahradě (*lilien-garten*).¹¹⁶⁵ Ač jsou v ní všechna květiny stejné (= unifikované, což je jedním z nejzásadnějších distinkčních znaků světa v klausuře), přeci mezi nimi kvete jedna hlavní, *hauptblum*, neboli *oberlilien* či *eine rechte mutter-lilien* – abatýše.¹¹⁶⁶ Tato stejnost, rovnost a zároveň nadřazenost je patrně jednou z nejvýstižnějších definic místa představené(ho) v řeholní komunitě.

Představenému kláštera, opatovi, věnuje Řehole hned svoji druhou kapitolu poté, co jsou popsány jednotlivé druhy mnichů. Benedikt jeho roli chápal v první řadě v rodinných kategoriích jako otce (klášterní komunita = rodina), pak v následujícím pořadí jako náměstka Kristova v klášteře, jako pastýře svého stáda a jako učitele a vzor (svou hodnost představeného musí dokazovat skutky).¹¹⁶⁷ Od tohoto konglomerátu se mají odvíjet jeho vlastnosti: rovný přístup ke všem členům komunity, ale přísnost vůči neukázněným a trestání vzpurných, stejně jako laskavost vůči horlivým.¹¹⁶⁸ Tento jasně daný, na Řeholi do velké míry nezávislý a v podstatě na jakémkoliv společenství aplikovatelný základ byl po následující věky komentován a rozvíjen (často pouze krasoumným synonymizováním) zejména pro potřeby mužských komunit (to, že je opatem, převorem či mnichem míněna rovněž abatýše, převorka a jeptiška se rozumělo samo sebou¹¹⁶⁹).

S katolickou reformací se rozšířily zvláštní „příručky“ určené jen pro ženy, častokrát nadřadového/nadřeholního charakteru, když lze jejich obecné požadavky použít bez rozdílu všude. Výše zmiňovaný Cesare Calino žádá v 1. polovině 18. století po představených: aby vládly s pokorou, nerozhodovaly o velkých věcech zcela samy, nezaváděly novoty, měly by s vámi (kazatel se obrací na čtenářky, kniha

---

¹¹⁶⁵ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 168, *Placita anima Deo Sap. 4 – Die Gott wohl gefällige Seel, daß ist die in Gott ruhende Hochwürdige hochgebohrne frau frau Aloysia Theresia Von Widmann, des uhralten Königl. stifts undt closters St. Georgi ob dem Prager schloss, von Gottes gnaden würdigste fürstin undt abbtissin.*

¹¹⁶⁶ Tamtéž.

¹¹⁶⁷ ŘB, kap. 2, s. 15–23.

¹¹⁶⁸ Tamtéž.

¹¹⁶⁹ Srov. J. ZDICHYNEC, *Přístupy*, s. 112.

tak patří všem obyvatelkám konventů, nebo uchazečkám o řeholní život) hovořit láskyplně a přátelsky, neměly by být mstivé, ale zato štědré v obstarávání zásob, střídme v udělování souhlasu, neměly by být trucovité (*aufsätzig*) a nedbalé (*hinlässig*), měly by umět odpouštět, vytknout špatné chování, vládnout samy (*selbst regieren*), dopřát sluchu všem, nebýt bezdůvodně netrpělivé, ale ani nemarnit čas (*ohne Noth nicht überlästigt seyn, noch die Zeit verderben lassen*), rozkazovat uvážlivě, myslet na důležité věci a ne malichernosti, nikomu stranit, činit rozdíly chytře, nevybuchovat, pokud její příkaz vyvolá nevoli, být pozorná a dbát, aby vše bylo, jak má být, jít dobrým příkladem, nechtít všechno dělat sama, napomínat provinilé, kteří se těší účtě, stranou a když jde vše dobře, děkovat Bohu.¹¹⁷⁰ Tyto komentáře, maximalističtější než lapidární dikce Řehole, pak zřejmě – přes všechny protichůdnosti – byly jedněmi z podkladů pro stanovení vnitřních předpisů jednotlivých ženských řeholních domů.

Ve stejném duchu se nesou i ustanovení Harrachových statut kláštera, které se zabývají abatyšemi ve své 4. kapitole (*O kněžně neb abatyši*).¹¹⁷¹ Ve svém základu se jedná vlastně o prostý převod Řehole do feminina (*mateř, dcery*). Statuta rovněž reflektují důležitou 3. kapitolu Řehole (*Přibírání bratří na poradu*),¹¹⁷² jejíž význam (podpořený dalšími kapitolami) tkví v tom, že z představených nečiní neomezené vládce svých klášterů: *Kdykoliv se má v klášteře rozhodnout něco důležitého, opatř volá celou komunitu a sdělí jí, oč se jedná. Až vyslechne mínění bratří, sám u sebe to rozváží a učiní, co uzná za vhodnější*.¹¹⁷³ Harrachova statuta tedy požadují, aby se abatyše o složitějších věcech radila s převorkou, popřípadě přivzala k poradě ještě dvě starší sestry, a aby v ekonomických záležitostech (jako jsou prodeje, nákupy a dluhy týkající se zejména panství a nemovitého vlastnictví) vždy všechny kroky konzultovala s konventem jako celkem. Stejně tak je výslovně zakázáno, aby

---

¹¹⁷⁰ C. CALINO, *Schriftmässige Und Sitten-Lehr volle DISCURS*, s. 1–136. Tak velký stránkový rozsah je vzhledem k rozvláčnosti textu. Měla-li by se každá z uvedených vlastností zvlášť opoznámkovat, vedlo by to k předimenzovanosti poznámkového aparátu práce.

¹¹⁷¹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta.

¹¹⁷² ŘB, s. 23–25.

¹¹⁷³ Tamtéž, s. 23. Dost možná že právě toto je jeden z největších přínosů Řehole Západu a jeho chápání vztahu podřízený-nadřízený rovněž jako vztahu partnerského, v němž je nezbytná jakkoliv křehká rovnováha.

představená sama rozhodovala o přijetí panny „do kápě“. ¹¹⁷⁴ To je věcí kapituly, tj. shromáždění všech chórových sester.

S ohledem na postavení abatyši mírní statuta ve vztahu k ní některá striktní pravidla. Jako jediné řeholnici přísluší abatyši jedna zvláštní úsluha obyvatel kláštera – četba při obědě, k níž má být vyslána některá z panen, která má před obláčkou. ¹¹⁷⁵ Abatyše tedy smí stolovat oddělena od zbytku komunity. Její jistá separace od každodenního života společenství – jistě s ohledem na její povinnosti v *štyftu*, nikoliv v konventu – se odráží i v Harrachově formulaci: *Do kůru, do refectorium vedle možnosti at' s jinejma přichází a přinejmenším třikrát v týdnu, totižto v pondělí, ve středu a v pátek, v refectorium vedle možnosti at' s jinejma společně regulariter jídá.* ¹¹⁷⁶ Téměř všemi větami se pak implicitně prolíná požadavek, aby byla abatyše hlavní strážkyní dodržování nejen řehole, ale zejména statut. Sama je ovšem stejnými pravidly spoutána, což se nejvíce projevuje na samotné hranici klauzury – při plnění předpokládaných povinností vůči „světu“ (v ordinářově vidění zejména světu vlastního feudálního okruhu): *s světskýma pak conversírujíc i samejmi poddanými a čeledí, at' s náležitou uctivostí a vážností, jak na její duchovní a panenský stav náleží, bez pohoršení mluví.* ¹¹⁷⁷

Samy abatyše se z uvedeného nejvíce ztotožňovaly se svou „mateřskou“ rolí, zvláště pokud vystupovaly v ochraně své komunity: tak se např. za *mutter meiner geistlichen kinder und kloster jung frauen* ráda označovala Alžběta Eufrosina Kestnerová († 1671). ¹¹⁷⁸ Pro konventuálky – jak dokládají zápisy v pamětní knize – bylo pak nejdůležitější celkové, jakkoliv neostré a jen na základě pramenů dnes nepodchytilné ustrojení abatyše, vyjádřené mj. v charakteristice Anny Mechtildy Schönweissové († 1691): *Přijetím ouřadu ctnostmi svýma duchovní panny předcházejíc jim cestu k cnotím okazovala a k následování jich dobrým příkladem posilnění dávala, obzvláště samobytnost milovala, světskými lidmi jen, co jí ouřad dopustil, nerada jednala, duchovní řád a kázeň v klášteře zachovati a rozmnožovati vždycky se vynasnažovala.* ¹¹⁷⁹ Tyto, spíše charakterové než vůdčí

¹¹⁷⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta.

¹¹⁷⁵ Tamtéž.

¹¹⁷⁶ Tamtéž.

¹¹⁷⁷ Tamtéž.

¹¹⁷⁸ NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2589 (fasc. 22), č. 1972.

¹¹⁷⁹ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 24.

vlastnosti/schopnosti (*soft skills*) pak mohly být jedněmi z nejpodstatnějších vodítek při tom, které z konventuálek dají ostatní svůj hlas při volbě. Někde vzadu musel být přítomen i předpoklad, že všechny tyto předpoklady každá představená „přelije“ z konventu ven a stejně chvályhodně si bude počínat i při správě statků či permanentním vyjednávání místa kláštera ve vnějším světě.

Nejpozději na počátku 18. století se mezi konventuálkami objevila jedna pověřená, která *byla při kněžně*.¹¹⁸⁰ Tuto funkci Statuty (natož Řehole) neznají, ani v nekrologiu není nijak blíže osvětlena a ani v jiných pramenech o ní není činěna zmínka. Z počáteční všeobecné asistentky se z ní zřejmě vyvinula pozdější sekretářka (*secretarin*; zastupovaná nejpozději od poloviny 18. století vicesekretářkou). Poslední sekretářka Maria Crescentia Reinerin († 1788) svůj úřad převzala zřejmě roku 1771¹¹⁸¹ a spravovala svůj úřad *zu grossen Trost* obou posledních abatyší.¹¹⁸² Při své představené zůstala až do své smrti po zrušení kláštera, když obě dožívaly ve zrušeném novoměstském jezuitském semináři.¹¹⁸³ Poté, co sekretářka začala mít zásadní vliv přinejmenším na hospodaření konventu, přešly zřejmě asistentské služby na uvedenou vicesekretářku.

15.2 ABATYŠE JAKO ČINITELKA VNĚ KONVENTU¹¹⁸⁴

Abatyše od sv. Jiří byla možná jedinou řeholnicí v potridentských českých zemích, která hrála nějakou veřejnou roli v tehdejší společnosti. Ostatní byly podobných reprezentativně-mocenských výsad (či spíše jejich demonstrací), spojených s opuštěním konventu, v našem geografickém prostoru v raném novověku zcela zbaveny. Týká se to např. někdejších účastí (či spíše možností účasti) představených lužických či tyrolských ženských klášterů a *damenstiftů* na zemských sněmech.¹¹⁸⁵ Zdá se, že o její možnost žádnou z těchto představených nenapadlo

¹¹⁸⁰ Poprvé je tak explicitně označena Mechtilda Schrötterin († 1730), Tamtéž, fol. 104v, č. 104.

¹¹⁸¹ Tehdy se objevuje její rukopis v účetní knize konventu. NA Praha, AZK, kn. 25.

¹¹⁸² AHMP, SR, kn. 7875, fol. 124r, č. 185.

¹¹⁸³ Tamtéž.

¹¹⁸⁴ Text této podklapitoly je upravenou verzí části článku J. KOLDA, *Překračování hranic*, s. 75–100.

¹¹⁸⁵ Srov. např. J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 160n; Ellionor FORSTER, *Zwischen Landtag und Huldigungsumtritt. Politische Handlungsspielräume des Stifts Sonnenburg und des Klarissenklosters Meran in der Frühen Neuzeit*, in: Brigitte Mazohl – Ellionor Forster, *Frauenklöster im Alpenraum*,

v 17. a 18. století žádat. U pražských abatyší souvisí tato mimokonventní role s realizací již zmiňovaného práva na (spolu)korunovaci manželky českého krále. Síla této tradice (do harrachovské implementace tridentských dekretů se uskutečnilo dvanáct korunovací¹¹⁸⁶) a konotace s panovnickým prostředím, které ji respektovalo, zřejmě umožnila přenos korunovačního ceremoniálu do časů, kdy by *de facto* měl být v dosavadní podobě vyloučen, když se pojil s fyzickým a nedispensovaným opuštěním klauzury a veřejnou exponací řeholnice. Abatyše se zde pohybuje mezi světskými osobami (byť v sakrálním prostoru katedrály sv. Víta), nejspíše od korunovace Anny Tyrolské roku 1616 za doprovodu dvou dalších mnišek.¹¹⁸⁷ Po celou dobu jsou řeholnice sledovány zraky přítomných (nejen „domácích“ počínaje příslušníky panovnického domu a *lidem obecným* konče, ale i zahraničních, které představuje např. papežský nuncius nebo španělský či benátský *bothschaffter*). Je velmi pravděpodobné, že se jednalo o největší shromáždění, v kterém se sestry kdy ocitly: některé dokonce i vícekrát. Jednalo se zjevně o sestry, které se těšily v konventu vážnosti, některé se později staly i převorkami či abatyšemi. To je případ dlouholeté převorky Rosiny Precklin († 1659), účastnice dvou královských korunovací (1616 a 1656) a potenciální účastnice třetí z nich (1627 – tu však nebyla jména doprovázejících sester specifikována).¹¹⁸⁸ Převorkou byla zvolena roku 1636 (šlo o první volenou převorku v našem období vůbec) a později *chtěly ji dvakrát za abatyši voliti, ale ona z pokory svoliti nechtěla a s pláčem odpírala*.¹¹⁸⁹

Innsbruck 2012, s. 169–187. Jiná byla situace starých německých *kaiserlich frei-weltlichen Damenstiftů* (z nichž při římsko-katolické víře zůstaly jen některé), jichž se přísná klauzurní pravidla netýkala a které se tak mohly nějakým způsobem účastnit „veřejného“ (politicko-mocenského) života. Viz vyčerpávající Teresa SCHRÖDER-STAPPER, *Fürstabtissinen. Frühneuzeitliche Stiftsherrschaften zwischen Verwandtschaft, Lokalgewalten und Reichsverband*, Köln – Weimar – Wien 2015.

¹¹⁸⁶ K. PACOVSKÝ, *Svatojiřské abatyše*, s. IV. příloh. Do tohoto počtu není zahrnuta „nekatolická“ korunovace Fridricha Falckého, u ostatních není účast abatyší někdy přímo doložena.

¹¹⁸⁷ Základní představu pro sledované období poskytují oficiální korunovační tisky Giřík ZÁWĚTA Z ZÁWĚTIC, *Korunovánj Gejimilosti Cýsařowé Uherské a České Králowny Anny, za Králownu Českau* (...), Praha s. d. (1616); *Beschreibung, wie es bey der Allerdurchlautigst- und Großmachtigen Fürstin und Frauen Elisabethae Christinae (...) am 8. Septembris 1723 in der Königlichen Haupt- und Rezydentz Statt Prag Königlichen Böhmischen Crönung gehalten worden*, Prag s. d., a archivní materiál, zejm. *Popis Caeremonií, kteréž se při korunování Králowny České zachovávají*, s. d. (1627) v AHMP, SR, kn. 8304, a *Böhmische crönung relation A[nn]o 1656* v NA, f. Stará manipulace, kart. 1054, sign. K 1/37, N.39. Korunovace r. 1723 byla poslední, které se svatojiřská abatyše zúčastnila – Marie Terezie byla r. 1743 korunována jako „král“, další pražské korunovace (Marie Ludovika, manželka Leopolda II., r. 1790) se již klášter nedočkal.

¹¹⁸⁸ Viz K. PACOVSKÝ, *Svatojiřské abatyše*, Příloha 8.1.3, s. IV–V.

¹¹⁸⁹ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 85r, č. 18.

Poprvé sestry přišly do styku s účastníky slavnosti v kapli sv. Václava, kde představená vítala panovnickou ženu a přála jí úspěšný průběh aktu. Z kaple kráčely v bezprostředním sledu za manželkou vládce k hlavnímu oltáři. Od té chvíle byla abatyše exponována v samém centru scény.¹¹⁹⁰ Její úloha nebyla omezena pouze na vlastní akt (asistence při) vložení koruny na hlavu panovnice, jak to bez bližšího upřesnění uvádí korunovační řád.¹¹⁹¹ V průběhu zhruba dvouhodinového ceremoniálu – jehož kontury byly každou další korunovací zostřovány – jedná abatyše několikrát: ze svého místa doprovází budoucí královnu k arcibiskupovi před oltář a zpět, otírá z královniny paže svatý olej, vzápětí ji s manželkou nejvyššího hofmistra odvádí za oltář, kde asistuje při jejím oblečení, při vlastním aktu pak z oltáře bere korunu a spolu s arcibiskupem a nejvyšším purkrabím ji vkládá na hlavu panovnickovy ženy, poté podává jablko a žezlo sudímu a písaři, kteří je předají královně.¹¹⁹² Po samotném aktu se abatyše a její doprovod vřazují po boku duchovenstva do královského průvodu a doprovázejí panovnický pár až k východu z katedrály. Prostor chrámu však na rozdíl od většiny *parady* neopouští. Klausurní pravidla se však (kardinálu Harrachovi?) povedlo zjevně aplikovat alespoň na účast mnišek na následné hostině, jíž se korunovační slavnost uzavírala.¹¹⁹³ Ještě roku 1616 pozvala královna a císařovna Anna abatyši se *dvoumi pannami duchovními k tabuli*,¹¹⁹⁴ program korunovace Eleonory I. roku 1627 (u něhož shodou okolností asistovala stejná představená) ve výčtu strážníků s abatyší nepočítá¹¹⁹⁵ a ona hned po

---

¹¹⁹⁰ Stejně je to s jejím doprovodem, který však činil – jak dokládá relace z r. 1723 – nehybnou stafáž: *allezeit an ihrem Ort hinter dem [Fürstlichen Frauen Abbtissin] Banckl auff ebener Erden knyen blieben – Beschreibung, wie es bey der Allerdurchlautigst- und Großmachtigen Fürstin und Frauen, nepag.*

¹¹⁹¹ *Řád korunování*, s. 21. Abatyše se korunovace účastní *pro své duostojenství*.

¹¹⁹² Konajících osob tu bylo celkem devět: vedle kněžny abatyše a samotné titulní postavy to byli královnini dva duchovní asistenti, konsekrátor a (spolu)koronátor v osobě arcibiskupa pražského, manželka nejvyššího hofmistra coby světská asistentka budoucí královny a konečně nejvyšší purkrabí, zemský sudí a písař, kteří (spolu)podávají královně korunovační klenoty. K rozmístění těchto osob, resp. jejich *sessí*, kteří jsou na scéně po celou dobu korunovace, viz např. nákres *Die stöllen bey der Böheimb. crönung Ihrer May. der kayßerin Eleonoraes ao 1656* v OESTA, HHStA, f. Oberhofmeisteramt, Ältere Zeremonialakten, Ktn 5.

¹¹⁹³ Tato trachtace má zřejmě stejně dlouhou tradici jako (Karlem vymezený) korunovační ceremoniál ve své evropsky unikátní podobě. Srov. např. CDM XIII, č. 19 (*Beschreibung der Krönungsfeier der böhm. Königin Sofia, an welcher unter anderen auch König Sigmund und Markgraf Jodok teilnehmen*, Dt. Prag, 15. März 1400), s. 28. Účast abatyši ve straších dobách je ovšem nedoložena. Duchovní element tu zpravidla zastupoval jen pražský arcibiskup, popř. zástupce konzistoře.

¹¹⁹⁴ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 4. Oficiální Závětová korunovační zpráva o této záležitosti ovšem mlčí.

¹¹⁹⁵ Tamtéž, kn. 8304, nepag.

bohoslužbě odjíždí kočárem zpět do kláštera,¹¹⁹⁶ stejný postup postuloval Harrach i roku 1656 (Eleonora II.)¹¹⁹⁷ a nejinak tomu bylo i roku 1723, při poslední korunovaci (Alžběta Kristýna¹¹⁹⁸), u níž svatojiřská abatyše asistovala. Tato půldenní přítomnost mimo klášter, v ideálním případě vázaná minimálně na nástup každého nového panovníka na trůn, je hlavním hmatatelným/viditelným/vizualizovaným pojítkem kláštera s českou zemí, s její státností (ať už pod tím pojmem vystupuje cokoliv). Jelikož se abatýši u sv. Jiří mohla stát každá chórová sestra bez ohledu na svůj původ,¹¹⁹⁹ představuje zároveň jednu z mála možností, jak se v samotném centru moci (byť představované ceremoniálem, nikoliv konkrétními „vládními“ kroky) mohla ocitnout žena z nízkých poměrů.

Od (spolu)korunovačního práva se jistě odvíjelo i postavení svatojiřských abatýši v očích tehdejší společnosti, na níž se – ať už s vírou v její (nereálnou) moc, nebo (rovněž nereálné) finanční možnosti – obraceli různí žadatelé o pomoc v té či oné záležitosti. Jedná se ovšem převážně o „běžné“ suplikanty (ti mocnější se ozývali jen tehdy, když bylo potřeba umístit u sv. Jiří nějakou uchazečku o řeholní stav). Tak třeba doufal (tehdy) jindřichohradecký jezuita Kryštof Lupius († 1680), že by mohla svatojiřská představená financovat čtyřistakusové vydání jedné knihy, kterou *skrze pátera Leonarda Lessia Tovarystva našeho složenou o volení stavu duchovního a mnohých řeholi užiteků* právě přeložil. Ovšem ani ujištění, že je zamýšlena *pro dobré duchovní panen řádu svého, tak taky jinších panen řádů rozličných, které jsou v Čechách, v Moravě a v vrchním Slizku*, a slib dedikace, *aby kteří ji někdy budou čísti, na velebnou a osvícenou pannu vzpomenuli*, nepřispělo ke kladné odpovědi.¹²⁰⁰

Domnělé Karlovo privilegium umožňující abatýším účast na korunovaci královen bylo svázáno s jejich okněžněním, k němuž mělo údajně dojít roku 1356.¹²⁰¹ Nová abatyše se tak *via facti* stávala říšskou kněžnou a pod tímto titulem

---

¹¹⁹⁶ OESTA, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 172.6 (*Ad puncta ratione Virginis Abbatissa nuper proposita respondetis*).

¹¹⁹⁷ Tamtéž.

¹¹⁹⁸ Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 204–209.

¹¹⁹⁹ Takto Hammerschmiedovy závěry rozvíjí anonymní autor/ka obsáhlého dvojdílného rukopisu o dějinách kláštera (18. stol., nedat.): „*Sie mögen adelich oder unadelich von geburth seyn, ob ihrer hohen würde auff das dieselbe der königen in Böhmen ihre ehfrauen als königen in Böhmen in öffentlicher crönungs festin mit dem Prager ertzbischoffen, jedoch die abbtissin mit kleinere cron, dan die krönenende königin auff habend crönen möge und solle, den titul einer firstin beygeleget.*“ NK Praha, ORST, sign. XVI.B.2/1, kap. 20, § 15, fol. 219r.

¹²⁰⁰ NA Praha, AZK, kart. 22, inv. č. 2591 (fasc. 24), č. 2193

¹²⁰¹ K oné domnělosti viz K. PACOVSKÝ, *Úloha svatojiřských abatýši*, s. 152–157.

také nejčastěji vystupuje v mimokonventní komunikaci. Vědomí, že právě toto je jejich hlavní kapitál, nutilo svatojiřské abatyše k silné obraně tohoto titulu, která nakonec tváří v tvář zejména světské přesile nemohla být úspěšná. Jeho exkluzivita byla poprvé vážně ohrožena na počátku 18. století zřízením první českého světského nadačního ústavu šlechtičen U sv. Andělů (1701, *adeliche Englische stift*).¹²⁰² Od roku 1706 stála v jeho čele Maria Gertrud von Berlepsch (1654–1723), titulující sama sebe jako kněžnu abatyši.¹²⁰³ Tehdy ještě bylo, poté co získala potvrzení pro svůj *reichs fürstl. standt und wappens cleinod*, zdůrazněno, že nemůže (a platí to i pro její nástupkyně) být považována za skutečnou knížecí abatyši, když tento titul je v Čechách již spojen s korunovacemi královen.¹²⁰⁴ Titul jí tedy přináležel s ohledem na její původ, nikoliv postavení představené. Oficiální ohrožení nepřišlo ani ze strany hradního Ústavu šlechtičen, zřízeného panovnicí roku 1755 v bezprostřední blízkosti svatojiřského kláštera.¹²⁰⁵ Představené tohoto ústavu získaly titul abatyši až roku 1766 jmenováním Marie Anny Habsbursko-Lotrinské (1738–1789), dcery císařovny Marie Terezie, do čela ústavu.¹²⁰⁶ Díky její rodové titulatuře (*Erzherzogin*) ztrácelo případné okněžnění svůj smysl, pro hlavu ústavu tak bylo používáno jen označení *Damenstifts-Aebtissin*.¹²⁰⁷ Ovšem právě v souvislosti se vznikem tereziánského ústavu se snahy o potlačení exkluzivity svatojiřské abatyše pozvolna objevují. Tendence učinit z podniku, v jehož čele stojí dcery z vládnoucí dynastie, první ženský ústav v zemi, nešlo zřejmě potlačit. Už roku 1755 bylo nařízeno přezkoumání, zdali svatojiřské představené řádně požádaly o *confirmationen in*

---

¹²⁰² Zřejmě jediné novodobé shrnutí jeho minulosti přináší Jan N. ASSMANN, *Bývalý novoměstský ústav šlechtičen u sv. Andělů v Praze*, Res Musei Pragensis, 4, 1999, s. 1–7.

¹²⁰³ <https://www.deutsche-biographie.de/sfz3937.html> (staženo 20. 4. 2019). Původně protestantská šlechtična ze španělského Nizozemí, která v době svého španělského pobytu (byla společnicí manželky krále Karla II.) přestoupila na katolickou víru. Roku 1709 se vrátila zpět na své rodné panství Mylendonck.

¹²⁰⁴ NA Praha, AZK, kart. 20, inv. č. 2585 (fasc. 18), č. 1559. Kněžně von Berlepsch bylo rovněž zapovězeno, aby vítala *in corpore* českou královnu při její návštěvě Prahy. Reskript pochází zřejmě od císaře Leopolda I., v archivu svatojiřského kláštera je zachován v opise bez jména vydavatele. Titulu okněžněné abatyše se v tomto ústavu domohla ještě Marie Gabriela Lažanská z Bikové († 1758), který jí byl v souvislosti se vnikem Ústavu šlechtičen na Hradě roku 1755 Marií Terezií odebrán – J. N. ASSMANN, *Bývalý novoměstský ústav*, s. 3 a 6.

¹²⁰⁵ Tu je dobré opět vzpomenout na mostní propojení přes kapli sv. Ludmily. Starším dějinám ústavu je dosud věnována jediná komplexní práce. Ferdinand JITSCHINSKY, *Kurze Darstellung der Gründung und des Bestandes des k. k. thesianischen adeligen Damenstiftes am Prager Schlosse*, Prag 1855.

¹²⁰⁶ Tamtéž, s. 7.

¹²⁰⁷ Tamtéž, s. 10.

temporalibus příslušné světské úřady a spravují své officium v souladu s předpisy.¹²⁰⁸ O osm let později byl vydán zákaz užívání titulu kněžny pro jiné než žijící abatyše od sv. Jiří, a to ještě v okruhu svých práv (*in privatos* – coby feudální a duchovní vrchnost).¹²⁰⁹ A konečně roku 1764 bylo na základě námítky císařovny zakázáno doplňovat knížecí titul douškou *von Gottes Gnaden*, přestože místodržitelství rozklad v této věci uváděl příklady jeho nezpochybnovaného užívání (např. v Deskách zemských) již od roku 1477.¹²¹⁰ Zdá se, že volba kněžny Fürstenbergové do čela kláštera roku 1767 měla mj. za úkol toto okleštění zbrzdit.

Když sestavovala poslední sekretářka konventu Maria Crescentia někdy v 70. letech příruční titulář užívaný pro účely komunikace své představené, zanesla do něj celkem sedm variant jejího podpisu.¹²¹¹ Před metropolitní kapitulou byla kupř. abatyše Maria Electa († 1781) v Kristu „služebná“ M. E. (*in Christo dienstwillige*), před arcibiskupem „ponížená, či poslušná dcera“ M. E. (*in Christo demüthige Tochter oder in Christo gehorsambste Tochter*) a před jinými řádovými představenými „oddaná“ M. E. (*in Christo ergebene*). Ve vztahu k světským zůstávala Marie Electa: před místodržitelstvím „v modlitbách nejponíženější“ (*Im Gebett demüthigste*), před apelacemi „v Kristu služebná“ (*In Christo dienstwillige*) a před rytíři „v Kristu sloužící“ (*In Christo willige*). Ve všech těchto případech jméno doplňoval titul „abatyše kláštera sv. Jiří“. V doprovodu své „odvěké“ tituláže se mohla obracet jen na císaře či císařovnu jako „nejpoddanější a nejponíženější Marie Electa, kněžna a abatyše kláštera sv. Jiří“ (*Allerunterthänigste demüthigste M. E., Fürstin und Abbtissin des Stifts S. Georgii*).¹²¹² Zdá se tedy, že karlovské okněžnění s přímými vazbami na panovnický pár (korunovace) začalo být postupně – relativně dlouho před josefským (z)rušením a převedením práv (spolu)vložení koruny na abatyši tereziánského ústavu – vytlačováno z veřejného prostoru. Jeden z pádných argumentů podepírajících pozici svatojiřského kláštera a jeho představené se hroutil. Zakončila-li by se tato cesta i odebráním korunovačního práva svatojiřským

---

¹²⁰⁸ ÖStA, AVA, f. Kultus Katholisch, Ktn. 851, Nr. 620, Sign. 73-1755 GS.

¹²⁰⁹ Tamtéž, Sign. 71/763.

¹²¹⁰ Tamtéž, Sign. 80-1764 GS.

¹²¹¹ AHMP, SR, kn. 7954, fol. 67r.

¹²¹² Vše tamtéž. U představených řádů šlo o *einen geistlichen General oder Oberrn*, tedy nikoli pouhé představitele jednotlivých řádových domů. Poměrně zajímavé strukturování společnosti není předmětem této práce.

abatyším – či přinejmenším jeho zpochybňováním – se již nedozvíme. Před rokem 1782 však takové tendence ani nebyly.

V souvislosti s celkem rozsáhlou a v 17. a 18. století neustále upevňovanou feudální držbou kláštera stála abatyše také na vrcholu patrimoniální správy, když to byla právě ona, kdo personálně před světem zosobňoval feudála na klášterních zbožích.¹²¹³ V této oblasti vykonávala tedy veškeré úkony (a povinnosti), které s touto pozicí souvisely ve všech základních okruzích: přenesené státní působnosti, správních a právních záležitostech patrimonie jako celku, tak jednotlivých statků, obcí a jejich institucí, jakož i jednotlivých poddaných. Tato velmi rozsáhlá a rozmanitá, nicméně na pozadí patrimoniální správy raného novověku nijak nevybočující agenda, která zřejmě představovala ve sledovaném období největší díl „úřadování“ svatojiřských abatyší, není ovšem předmětem této práce.¹²¹⁴

Vizitace panství, konané většinou u příležitosti sázení konšelů v severočeských Třebenicích,¹²¹⁵ byly také jednou z legitimních příležitostí, kdy mohla abatyše s ordinářskou licencií – snad až na údobí odporu arcibiskupa Harracha – opustit konvent. Tyto inspekce měly samozřejmě účel ekonomicko-správní. Pro naši práci není zanedbatelný ani jejich řeholní (klausurní) aspekt. V srpnu 1699 vyrazila abatyše Františka Helena v doprovodu prokurátorky a klášterního krejčího coby lokaje na okružní vizitaci klášterního zboží vedoucí přes Statenice, Břežany a Čížkovice do Třebnice a zpět opět přes Břežany do Prahy.¹²¹⁶ Strohé záznamy výdajů této cesty dokládají, že jak abatyše, tak prokurátorka (a jistě zejména ona jako strážkyně pokladny) přicházely v jejím rámci do styku s rozsáhlým okruhem světských osob, úřednictvem panství počínaje (purkrabí s manželkami, poklasní, šafáři, písaři), přes poddané různého stavu a povolání (pacholci, děvečky, kantoři, vinaři, kuchařky či městští trubači v Třebenicích), až po víceméně náhodně potkané osoby (převozníci či chudí, kterým byly rozdávány almužny).¹²¹⁷ Na samotných místech pak nocovaly v panských domech (zámcích a zámečcích), které samozřejmě nebyly nijak uzpůsobeny ke klausurnímu životu. Navštěvovaly pobožnosti

---

¹²¹³ Srov. T. BÍLEK, *Statky a jmění*, s. 172–173. Viz i kap. 1.3 této práce

¹²¹⁴ K základní představě a peripetiím (v nichž klášter zdaleka nemohl plnit jen roli křesťanského dobrotivého pána, jak by se mohlo zdát např. z každoročních přání a darů zástupců místních samospráv konventu k různým svátkům) viz August SEDLÁČEK, *Děje Třebenic*, Třebenice 1897.

¹²¹⁵ Srov. např. Tamtéž, s. 70 se stručným popisem slavnostního průběhu.

¹²¹⁶ NA Praha, AZK, kn. 22, fol. 235v.

¹²¹⁷ Tamtéž.

v místních kostelích, možná privátní, ale stejně s přítomností nějakého laického elementu (*pachole na ministrování*). Minimálně v Čížkovicích odložily šat, který jim prala tamní ponocná. Po cestě zažily navíc jednu ryze světskou zábavu, když se mezi výdaji našlo 31 krejcarů *zahradníku na pivo, že kuželky sázel*.¹²¹⁸ Pro poddané tedy jejich vrchnost nebyla žádným abstraktním pojmem, s nímž by se – pokud by platila všechna tridentská a další omezení – správně měly setkávat jedině prostřednictvím pečeti a podpisů na vejhostech a dalších dokumentech. K roku 1782 našli komisaři pro zrušení kláštera *in der Wagen Schuppe* tři kočáry: staromódní (*alt modischer*) čtyřmístný krytý s třemi okny, vedle něj však i jeden polokrytý a jeden otevřený.¹²¹⁹ Výjezdy abatyší tak mohly být bezpochyby pěknou podívanou.

Vedle toho abatyše vystupovala zejména jako statutární zástupce kláštera (např. ve věcech nákupu a prodeje nemovitostí, dědických záležitostech, případly-li odkazy klášteru) a hlavní negociátorka ve věci rozšiřování řad zdejších konventuálek (o čemž samostatná část této práce).

15.3 ZNAKY ABATYŠSKÉ MOCI A REPRESENTACE

Hlavním mocenským znakem svatojiřských abatyší byl jejich titul, o jehož usměrňování ze strany světské moci byla již řeč. Zvolením do funkce byla její držitelka automaticky nobilitována. V případě, že byla nově zvolená abatyše urozeného či alespoň erbovního původu (případ patricijských dcer), pak bylo její „povýšení“ realizováno přidáním titulu a transformací rodového erbu v osobní erb abatyšský (viz dále). V případě, že byla do funkce povolána dáma bez predikátu, musela být situace řešena jinak. Ve sledovaném období se (a to jen v 17. století) mezi abatyšemi ocitlo šest žen (shodou okolností po sobě jdoucích), které nepocházely z rodin, jež by se vyznačovaly nějakými znaky nobilitace: Regina Dadiusová z Kyrenbergu (abatyše 1631–1636), Voršila Rathauská z Lilienfeldu (1636–1641), Justina Anna Ettlín von Rosenfels (1642–1659), Kateřina Febronia Schmidin von Sternfeld (1659–1662), Alžběta Eufrosina Kestnerin von Trauenberg (1662–1671) a Anna Mechtildis Schönweisin von Eckstein (1671–1691). V nekrologiích, kde se

---

¹²¹⁸ Tamtéž.

¹²¹⁹ NA Praha, ČSÚ, kn. 452, fol. 60v. Vedle nich tu byl ještě nákladní vůz s šedou plachtou.

medailony začínaly psát nejpozději okamžikem obláčky, jsou všechny označeny – na rozdíl od šlechticů – jen jako (ctnostné) panny, bez uvedených predikátů.¹²²⁰ Rathauská a Ettlin byly s největší pravděpodobností dokonce poddanského původu (rozené v Nepomuku a Stodu). Tři zbylé byly patrně měšťanského původu: Schmidin pocházela z Malé Strany, Kestnerová ze Starého Města Pražského, Schönweisin z Hradčan, zatímco Dadiusová byla rozena ve Vídni.¹²²¹ Při nástupu do úřadu, resp. korunovaci jsou již uváděny včetně „šlechtických“ přídomků.¹²²² Jejich lehce umělý charakter (bez ohledu na to, že např. Lilienfeld je cisterciácký klášter v Dolním Rakousku či Kürenberg toponymum dolnosaské) vede prozatím k pracovní hypotéze, že uvedené dámy jimi byly obdařeny především *pro forma* (možná na základě vlastního výběru?), aby mohly na knížecí abatyšský stolec usednout. Principy této „nobilite“ zůstávají zatím skryty. Řadu šesti neurozených abatyší ukončila roku 1691 volba abatyše Františky Heleny Pieroni.

Ostatní abatyše ve sledovaném období pocházely z nobilitovaných rodů, ať se již jednalo o staré rytířské rody (Eibestoler von Eibenstol, Albín z Helfenburku, Roudnický z Březnice, Wražda z Kunvaldu), erbovní patriciát (Widmann), novou drobnou šlechtu (Schindl von Hirschfeld, Pieroni de Galliano) a nakonec dva hraběcí rody (Fürstenberg, Harnach), z nichž byl první povýšen nedlouho před zvolením své dcery za představenou do knížecího stavu. Od první čtvrtiny 18. století zřejmě k někdejšímu důrazu na osobnostní kvality přibyl rovněž důraz na modrou krev, který – snad v souvislosti s otevřením tereziánského ústavu přijímajícího jen dámy z věkovitých rodů – ještě vzrostl. Možná souvisí i s ingerencí světských úřadů do procesu jmenování svatojiřských abatyší, které měly být rovnocennými partnerkami úředníků s tzv. modrou krví? Je každopádně jisté, že v dokumentacích volby se nově ocitají rovněž potvrzení o šlechtickém původu budoucích abatyší. Sama Františka Helena měla k dispozici notářský instrument, který potvrzoval dobrozdání městské kanceláře z italského rodiště jejího otce, že Pieroniové byli *nobiles ac equites*

---

¹²²⁰ Srov. kupř. medailon Alžběty Kestnerové – AHMP, SR, kn. 7875, fol. 91r, č. 47.

¹²²¹ Je možné, že pocházela z belgické rodiny, jejíž příslušníci Andreas († 1583) a Dionisius zvaný Pucler († 1582) působili jako profesori na medicínské fakultě vídeňské univerzity, dvorní lékaři či physikové císařských nemocnic. Anton MAYER, *Geschichte der geistigen Cultur in Niederösterreich von der ältesten Zeit bis in die Gegenwart*, I, Wien 1878, s. 352.

¹²²² Srov. opět příklad Alžběty Kestnerové – AHMP, SR, kn. 7875, pag. 15.

florentini.¹²²³ Pro Aloisii Theresii Widmannin roku 1730 (rok před smrtí své předchůdkyně – nástupnictví bylo nějak naznačeno?) obstaral její otec Johann Anton von Widmann potvrzení o své příslušnosti k panskému stavu.¹²²⁴ Jeho dikce dokládá, že bylo určeno především pro „vněklášterní svět“, když zdůrazňuje dlouholetou službu rodu Habsburkům podmíněnou původem, nadáním (*vortreffliches gemuthsgaaben*), dobrými vlastnostmi, díky nimž mají rodoví příslušníci obého pohlaví nárok na titul *wohlgebohren*.¹²²⁵ A konečně v arcibiskupském protokolu o volbě předposlední abatyše Marie Elekty bylo poprvé zdůrazněno, že pochází *e antiquissima familia Werbekorum Wražda, lib. baronum de Kunwald*.¹²²⁶ V obraně postavení abatyší (viz redukované užívání titulu) vystoupil rovněž ordinář.

Držení titulu bylo doprovázeno užíváním osobního erbu, který měl v námi sledovaném období jednotnou typizovanou podobu. Jednalo se vždy o čtvrcený štít se srdečním štítkem. V něm se ve stříbrném poli nacházel červený svatojiřský kříž. Ze zbylých polí bylo první a čtvrté vyhrazeno jezdecké postavě sv. Jiří bojujícího s drakem, zatímco v druhém a čtvrtém poli se objevují osobní znamení abatyší. V případě erbovních dam pocházejí z rodových znaků, v případě těch neerbovních byly zřejmě zvoleny samotnými uživatelkami, jak je dodnes zvykem u církevních erbů. V klenotu je pak v zlaté koruně (heraldicky ovšem nikoliv knížecí) abatyšská berla.¹²²⁷ Předpokládané umělosti predikátu neerbovních kandidátek na abatyše odpovídá např. erb abatyše Justiny Rosenfelsové (tedy jeho 2. a 4. pole) na pečeti z jednoho dlužního úpisu kláštera:¹²²⁸ ze středního vrchu skalního trojvrší vyrůstá trojice růží.¹²²⁹ Právě pečeti představují nejběžnější užití erbu: abatyše pečeti (a podepisuje) všechny zásadní písemnosti kláštera vždy s doplněním pečeti konventní (a podpisem převorky). Abatyšský erb se jako demonstrace svých nositelek objevuje zcela v souladu s obvyklými postupy stavebníka (či stavebního mecenáše) i v prostoru kláštera, kde abatyše toužily zanechat stopy především v souvislosti se

¹²²³ NA Praha, AZK, kart. 19, inv. č. 2582 (fasc. 15), č. 270.

¹²²⁴ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 123.

¹²²⁵ Tamtéž.

¹²²⁶ Tamtéž, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Notarius publicus 1770.

¹²²⁷ Označení barev dle erbu na reprezentativní podobizně abatyše Isidory Konstancie († 1731) v Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, obr. příloha XV. Samotné erby pak dle dochovaných pečeti na písemnostech dochovaných ve fondu AZK.

¹²²⁸ NA Praha, AZK, kart. 21, inv. č. 2586 (fasc. 19), č. 1693.

¹²²⁹ V opisu pečeti je dvouřádkový nápis IVSTYNA.ETLYNKA.Z.ROZENFELSV.KNIEZNA.A. ABBA / TYSSE.KLASS.SWATEHO.GIRZL.NA.HRADIE.PRAZSKEM – Tamtéž.

svými úpravami chrámu sv. Jiří. Na stěně nad později sneseným helfenburgským kůrem se objevil erb abatyše Albínky, na klenbě presbytáře pak erb abatyše Schönweisin (za níž byl kostel nově vybílen),¹²³⁰ či na schodišti do presbytáře erb abatyše Aloisie Wimannin.¹²³¹ V kapli sv. Ludmily nechala v době opravy svůj znak vymalovat abatyše Judita.¹²³² Abatyše tak zjevně nehodlaly zůstat anonymními řeholnicemi a demonstrovaly zde viditelně své osobnosti – tato demonstrace nebyla ostatně jen znaková, jak dokládá např. nápis *Vratislaus erigit, Milada in Partenone hevit, Electa reparat*, který zanechala při opravách chrámu roku 1771 na vítězném oblouku abatyše Marie Electa¹²³³ a hrdě se tak začlenila do posloupnosti hlavních stavebníků svatostánku.¹²³⁴

Dalšími znameními moci a postavení abatyší byly jejich knížecí koruny a abatyšské berly, které přebíraly od svých konsekrátorů (ordinářů) zároveň oba tyto předměty stály *de facto* na stejné úrovni jako jejich infule a biskupská berla) v den své korunovace. Užívaly je jak při této příležitosti, tak při korunovaci manželky českého krále. Korunu (čelenku) si nechala vyrobit s použitím starších kamenů zřejmě dle po vzoru korun z náhrobníků starších představených abatyše Ludmila roku 1553, okolo roku 1700 byla doplněna o barokní sametový baldachýn, který ji vizuálně přibližuje vzhledu koruny knížecí.¹²³⁵ Berla byla vyrobena ve stejné době s použitím starších gotických prvků.¹²³⁶ S těmito proprietami, v hábitu, v plné majestátní postavě s erbem v pozadí se nechávaly abatyše vymalovávat rovněž na oficiální portréty, které postupně vytvářely galerii zdobící abatyšskou rezidenci při

---

¹²³⁰ I. E. NOWAK, *Erinnerungen*, s. 29.

¹²³¹ K. V. ZAP, *Chrám sv. Jiří*, s. 168.

¹²³² A. MERHAUTOVÁ, *Bazilika*, s. 71.

¹²³³ Tamtéž, s. 70. Marie Electa tak vyjádřila bezděky jeden z kořenů, od kterého odvíjel klášter svou legitimitu.

¹²³⁴ Jistá tendence k přivlastňování si tohoto prostoru je přítomna i v jeho otvírání některým rodinným záležitostem abatyší. Příkladem budiž Anna Scholastika Baulerin von Hohenburg († 1766): roku 1738 nechal v kapli sv. Anny pokřtít svého syna Johann Franz Bauler de Hohenberg, kterému šla přímo abatyše s dalším Baulrem, Ferdinandem, za kmotru – fol. 1v Svatojiřské matriky (1715-1782), in: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?sourcePage=JRrdxhLdRr2MLsqnlK_Ac tLTryDng26aoT_cle4_cEob80MNYMNsDul1qMWTGWNGjf7_N9GmhL-GIGFWJvalBax8R-3_8HWE_vDT_ZU9lq7_Y%3D&row=6 (staženo 1. 4. 2019). Roku 1764 zemřela vlastní dcera Franze Baulera von Hohenberga Franziska Walburga (5 let) a byla pochována v kryptě kostela – fol. 33r. Tamtéž: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?sourcePage=B6f_q_82F1ZV_cok1f_vvhYoJ_LdEQIZam5VHANBCj19SrSsF3iVpYx253yEOqnGAo_dgizYCYZ6RJznNL8EdRBo_gMGyUpHtg_zhOxgxBcVWw%3D&row=25 (staženo 1. 4. 2019).

¹²³⁵ Obrázek a popis v PPH, s. 396-397.

¹²³⁶ Tamtéž. Oba předměty zůstaly po zrušení kláštera v rukou poslední abatyše Teresie. V polovině 19. století se dostala do pražské kapituly – AHMP. SR, kn. 7953, nefol.

klášteře.¹²³⁷ Dlouhá léta se tak vizuálně lišily od zbylých řeholnic jen v uvedené dny a na obrazech.

Roku 1768 si kněžna Marie Josefa nechala zhotovit zlatý pektorální kříž zdobený brilianty a získala arcibiskupské povolení k jeho užívání pro sebe i pro své nástupkyně.¹²³⁸ Tato ozdoba, která přinejmenším vizuálně povyšuje svou nositelku na úroveň nejvyšších církevních hodnostářů,¹²³⁹ byla jistě užívána především v jednáních s představiteli církve a „státu“ a byla rezervována pro budoucí užití v rámci korunovačního ceremoniálu. Možná souvisí se „světským“ knížecím titulem Marie Josefy (Fürstenberg), kterou tak měl ve styku se „světem“ povýšit z „běžné“ řeholnice v hábitu, nerozeznatelné na první pohledu od jiných, na hodnostářku. Jeho užíváním (které zřejmě nebylo každodenní a nemuselo k němu ani docházet uvnitř konventu) ovšem abatyše přestaly být „vzhledově“ *primae inter pares*.

15.4 KORUNOVACE SVATOJIŘSKÝCH ABATYŠÍ¹²⁴⁰

Domnělé Karlovo privilegium umožňující abatyším účast na korunovaci královen bylo svázáno s jejich okněžněním. Přijetí knížecího titulu v kostele sv. Jiří mělo jistě i proto slavnostní povahu a znamenalo veřejné dovršení aktu instalace do čela kláštera. Jak v nesčetných právních rozkladech klášter zdůrazňoval, nebyla jeho představená tzv. *privat abbtissin*, aby jí příslušela pouhá benedikce ordináře. S odkazem na podtrhovanou „milost“ (*darzu der königin in Böhmeib die königl. cron sambt euer hochfürstl- gnaden auffzusetzen begnadet ist*¹²⁴¹) měla rovněž tradiční

¹²³⁷ Obrazy po zrušení kláštera u sebe přechovávaly bývalé řeholnice, které je ve 40. letech 19. století předaly správě svatojiřského chrámu. F. B. MIKOWEC, *Podobizny abatyši kláštera sv. Jirského v Praze*, Kwěty: národní zábavník pro Čechy, Morawany, Slowáky a Slezany, 56/1847, s. 222–223. Nyní jsou v majetku Správy Pražského hradu.

¹²³⁸ AHMP, SR, kn. č. 7954, nefol. (1768).

¹²³⁹ Jedná se v první řadě o insignii biskupskou (jejím hlavním nositelem je samozřejmě papež), opatskou a proboštskou (navzájem se liší např. barvou). Pektorály nosily i abatyše říšských klášterů. V českých zemích ho však jiná než svatojiřská představená zřejmě neužívala. Z literatury viz např. stručný přehled Otto NUßBAUM, *Das Brustkreuz des Bischofs. Zur Geschichte seiner Entstehung und Gestaltung*, Mainz 1964.

¹²⁴⁰ Text této podklapitoly je upravenou verzí části článku J. KOLDA, *Překračování hranic*, s. 75–100.

¹²⁴¹ NA, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, N. 5. Podobně musela tento nárok abatyše někdy obhajovat před světskými úřady – např. Karel VI. roku 1722 o jejím veřejném uvedení do funkce nechává psát jako o „so genannten crönnung“, při níž kněžně klade arcibiskup na hlavu „so genannte cron“.

nárok na svou vlastní korunovaci, která ji teprve činila „plnokrevnou“ kněžnou (*die ... selbsten ein guldene mit stain versetzte cron traget*¹²⁴²).

Obřad se konal v chrámu sv. Jiří. Pořádek korunovace se ustálil v 18. století do této podoby:¹²⁴³ po mši sv. odsloužené ordinářem/jeho vyslancem (a v tomto případě konsekrátorem) u hlavního oltáře vyjde z klausury abatyše v doprovodu několika sester a dvou mladíků (*edel-jung*) s loučemi, políbí konsekrátorovi ruku a usedne u oltáře na stoličce na epištolní straně. Po doznění epištoly přejde abatyše před ordináře a přečte – dotýkajíc se Bible – slavnostní přísahu, podepsanou a zpečetěnou vlastní rukou. Následuje ordinářova litanie za všechny svaté, zatímco kněžna na evangelijní straně před oltářem leží na zvláštním polštáři tváří dolů s roztaženými pažemi (prostrace). Po zakončení litanie přejde abatyše po kolenou k ordináři, který jí předá exemplář Řehole. Před offertoriem předstoupí abatyše v doprovodu obou mladíků opět před konsekrátora, předá mu obě pochodně, pozlacený a postříbřený chléb a pozlacený a postříbřený pohár vína k symbolickému obětování,¹²⁴⁴ následuje přijímání a poté arcibiskup vloží korunu na hlavu kněžny. Pak jí uvede na trůn pod baldachýnem, kde jí předá pastorál a zanotuje *Te Deum*. Poté, co se jí ukloní postupně všechny panny, přichází závěrečné požehnání, které kněžna přijímá vkleče před biskupským trůnem.

Sestry zůstávají krom počáteční modlitby hodinek a závěrečného „holdovacího“ defilé skryty v kůru a před zraky shromážděného chrámu přítomny v podobě své představené. Ta jejich nastavení (a postavení před Bohem) ukazuje především v gestu prostrace, chápané jako projev největšího ponížení a úcty vůči Všemohoucímu.¹²⁴⁵ Jejich postavení před světem pak symbolizuje samotné vložení

Tamtéž, kart. 2198, sign. 136/13, *Copia Kay. Königl. an dero kay. statthalterey zu Prag ergangenen allerhöchsten rescripti de praes. 7ten Novemb. A[nn]o 1722.*

¹²⁴² *Die Diarien*, VII., 10. 9. 1662, s. 248.

¹²⁴³ NA Praha, APA, kart. 2198, sign. C 136/13, Extract der ceremonien bey crönung der fürstin des König. closters S. Georgii, s. d., 727. Jedná se o jeden z mnoha pořádků dochovaných ve fondech arcibiskupství. Účastníkům byl k dispozici ke každému dalšímu aktu. Mnohé prvky se shodují s obřadem biskupských konsekrací (i tak, jak jsou vykonávány nyní).

¹²⁴⁴ Zde je jeden styčný bod se starší podobou biskupského svěcení. Srov. např. *Slavnost konsekrací na biskupskou důstojnost vysoce důstojného Pána pana Josefa Ondřeje Lindauera, kanovníka vždy věrně kapitoly Pražské, císař. král. skutečného Guberniálního rady atd.*, Časopis pro katolické duchovenstvo 19, 1, 1846, s. 152–154, zvl. s. 154.

¹²⁴⁵ Prostrace je používána při slavnostním uvádění do úřadu i v jiných řeholních společenstvích, např. po zvolení nových provinciálů či generálních představených. Josef BRADÁČ, *Posvátná znamení*, Olomouc 1994, s. 9; Josef FOLTÝNOVSKÝ, *Liturgika*, Olomouc 1936, s. 63. V některých ženských řádech (např. u celestinek) se objevuje rovněž v rámci přijímacích rituálů.

požehnané koruny na hlavu abatyše. Tím se stává vládkyní „na svém“, byť všemožně svazovanou různými předpisy a nařízeními jak církevního, tak světského původu. Vůči posledně zmiňovaným autoritám pak skládá ústní a zároveň písemnou přísahu, která je vedle uší konsekrátora určena i shromážděnému publiku a jejím spolusestrám. Písemná podoba byla následně uchována v archivu konzistoře. Abatyše se zde zavazovaly do rukou ordináře (a jeho nástupců) k několika záležitostem: dodržování Řehole, péči o dobro ústavu a rozmnožování jeho statků, a k podřízenosti ordináři, jak to učinila v září 1662 abatyše Alžběta Eufrosina:

Já, Alžběta Euphrosina Kestnerová z Trauenbergku, abatyše sestra jeptiška kláštera Svatého Jiří na hradě Pražském řádu Svatého Benedikta, přísahám řeholu Svatého Benedikta podle náležitosti držeti a zachovávat, Item přísahám užitek a prospěšnost řeholi řečeného kláštera podle mé možnosti opatrovat hleděti šetřiti a vzlátně při službě Boží, Item přísahám statek a panství dotčeného kláštera neumenšovat, ani zapisovat, ani zastavovat neb mrhati žádným vymyšleným obyčejem, což by ke škodě a k potupě a umenšování kláštera tohoto býti a nastati mělo, ale raději podle své možnosti nejvyšší rozmáhati a rozšiřovati, Item přísahám vysoce osvícenému a nejdůstojnějšímu panu knížeti a pánu panu Arnoštovi, z Boží milosti Svaté Římské církve tituli Sanctae praxedis kardinálovi z Harrachu, arcibiskupu pražskému (titul), kterýž jest, neb řádně budoucně volenému, poslušensví a uctivost podle povinnosti své činiti a zachovávat. Toho všeho mi dopomáhej Pán Bůh a jeho Svaté evangelium. Léta 1662, dne 10. Septembr[is]. Alžběta Euphrosii Kestnerová.¹²⁴⁶

Jedná se o nejstarší dochovaný text juramentu pro naše období; dřívější se nepodařilo zatím nalézt. Lze jen předpokládat, že v hlavních rysech vychází zřejmě z nějaké staré formule a že douška o „poslušensví a uctivosti“ vůči arcibiskupům sem byla doplněna nejpozději uvedeným ordinářem (možná užita už při volbě 1631). Po celé 17. století byla přísaha, jak se zdá, pronášena vždy česky, bez ohledu na obcovací jazyk („národnost“) abatyší. Česky přísahu pronesla např. i Františka Helena Pieroni de Galliano roku 1691, přestože jinak ve své korespondenci se „světem“ komunikuje výhradně německy (a stopově latinsky).¹²⁴⁷ Zřejmě tak bylo

¹²⁴⁶ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, N. 18 Juramenta principissarum ad S. Georgii, 1662, 936.

¹²⁴⁷ Tamtéž.

respektováno „odvěké“ zemské postavení kláštera, stejně tak jako kupř. v korunovačním ceremonálu českých králů zůstávaly ještě v 18. století zachovávány některé formule v češtině. V první čtvrtině 18. století byl abatyšim dvorskou kanceláří nařízen a přes jejich odpor prosazen latinský text.¹²⁴⁸ Tak byly přísahy – v světsko-církevně správním mixu – skládány až do zrušení kláštera, stejně jako se čeština takřka zcela vytratila z písemností (týkajících se) kláštera.

Všechny popsané kroky měly pochopitelně své přesné, neměnné, ritualizované místo v rámci ceremonie (v některých letech byl k její „režii“ dokonce zván arcibiskupský obřadník). Jedinou částí, která se svým obsahem vymykala – či lépe řečeno mohla/měla vymykát – byla slavnostní kázání, jež u příležitosti korunovací pronášeli speciálně zvaní kazatelé.¹²⁴⁹ Jednalo se většinou o špičky ve svém oboru, jejichž úkolem bylo rétorické podtržení výjimečnosti akce, *laudatio* na dobré rozhodnutí konventu a jím vybranou představenou, spojené s obligátní oslavou starobylého kláštera. Roku 1672 u příležitosti korunovace abatýše Anny Mechtildy kázal v chrámu sv. Jiří Jan Ignác Dlouhoveský z Dlouhé Vsi (1638–1701),¹²⁵⁰ o necelé dvacetiletí nato (Františka Helena) Adam Ignác Mladota ze Solopisk († 1708),¹²⁵¹ z následujícího století jsou zachovány texty Johanna Kneisela († 1762)¹²⁵² či Johanna Johna († 1786),¹²⁵³ abychom jmenovali jen některé. Všichni byli shodou okolností kanovníky od sv. Víta, je tedy možné, že právo/možnost pronést intronizační kázání jim mohlo být dáno s ohledem na tradiční vztahy metropolitní kapitulu ke klášteru. Jak bylo zvykem u tohoto typu homiletiky, její autoři popisovali korunovanou dámu výhradně v superlativech (k Heleně Františce: *tu jsi do ráje zasazený kvíteček vzkvetla k dokonalosti*¹²⁵⁴ aj.) vztahujících se k celé její řádové

---

¹²⁴⁸ Dokazovaly to archivovanými lístky přísah: (...) *auff dem pargament geschriebenen exemplarien etliche fürstinen (...) die juramenta undt zwar in lateinischen sprach abgelegt haben (wovon aber uns nie nichts wissendt gewesen) ist zwar nichts, ohne allein villeicht haben alle dieße weder die lateinische sprach verstanden, nicht gewust undt villeicht dannenhero nachgehendts die andere fürstinen undt abbtissinen (...) in ihren mütter sprachen die juramenta und auff andere weiß, alß das pontificale zeüget, abgelegt haben...* NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, N5., nedat. (1720?). Pisatelka (čerstvě zvolená abatýše Klára Rosina?) zjevně pokládá češtinu za mateřský jazyk všech svých předchůdkyň.

¹²⁴⁹ Vybrané kusy byly vytištěny (viz níže) a šířeny mezi příznivce kláštera.

¹²⁵⁰ J. I. DLAUHOVESKÝ, *ZROST*, nestr.

¹²⁵¹ Adam Ignatius MLADOTA Z SOLOPISK, *HUMILITATIS EXALTATA ET VIRTUS CORONATA. Poníženosť wyzdwižená A Ctnosť korunowaná*, Staré Město pražské s. d.

¹²⁵² J. A. P. KNEISEL, *Geistliche Ehren=Hochzeit*.

¹²⁵³ J. N. F. X. JOHN, *Das herzliche Krönungs-Gepränge*.

¹²⁵⁴ A. I. MLADOTA ZE SOLOPISK, *Humilitatis*, nestr.

dráze (o Marii Elektě, která si ve své poníženosti coby infirmářka oblíbila *Eckel von den Unpäßlichkeiten des menschlichen Körpers*¹²⁵⁵ apod.) s jasným cílem představit je světu (kazatelé se sice rétoricky obraceli na přítomné, v kůru shromážděné konventuálky, implicitními adresáty mnohých pasáží však byli přítomní „vněklášterní“ diváci) jako *eine der fürnehmsten Fürstinnen unseres Landes*.¹²⁵⁶ Obvyklým postupem bylo usuzování z erbovních znamení abatyší, jaká bude jejich vláda.¹²⁵⁷ Obhajoba výjimečnosti místa (neboť o tu šlo též) končila – přinejmenším ve starších dobách – ještě výčtem uložených relikvií a hrubým součtem všech klášterů řádu, co kdy existovaly. Jan Ignác Dlouhoveský jich „dle kronik“ napočítal 66 tisíc (z toho 15 tisíc panenských) jako doklad toho, k jak širokému společenství patří i svatojiřský konvent.¹²⁵⁸ V závěru přál kazatel představeným dlouhá a šťastná léta panování.

Ceremoniál korunovace měl veřejný charakter a jistě nikoliv náhodou přejímá řadu – přinejmenším vnějších – znaků korunovací českých královen. Oba chrámy jsou ozdobeny pomocí rozsáhlých instalací textilií, královnu i abatyši doprovázejí k oltářům mladíci (*edel-jung*) s loučemi, korunátorem je pražský arcibiskup, před oltáři stojí trůny korunovaných dam, hudební doprovod obstarávaly kotle a trumpety. Struktura pozvaných je rovněž obdobná, jen v případě knížecí korunovace odpovídá domácím poměrům. Duchovenstvo reprezentovali obyčejně preláti (zpravidla převorové některého benediktinského kláštera, výjimečně břevnovsko-broumovský opat, z jiných řádů v 17. století např. doksanský probošt, v 18. století téměř vždy opat ze Strahova), kanovníci pražské kapituly a metropolitní světící biskupové. Sem se postupně přesunula sestava, která ještě v 90. letech 17. století asistovala i při volbách abatyší. Ze šlechticů (*ergo* světských) se v první řadě jednalo o nejvyšší zemské úředníky a jejich manželky (*welche dazumahl in Prag geweßen*),¹²⁵⁹ vedle

---

¹²⁵⁵ J. F. v. P. KUGLER, *Ehr und Krönungs-Rede*, nestr.

¹²⁵⁶ J. N. F. X. JOHN, *Das herzliche Krönungs-Gepränge*, nestr.

¹²⁵⁷ Srov. např. k Anně Scholastice (1736): *Entsetzen in Ihrer Geburths-Wappen ausweiset einen blösen Degen mit einer geharnischten Hand, neben zweyen grausamem Löwen. Dieses send sonsten indicia ferrei Regiminis, Anzeichen einer harten und eisernen Regierung* – J. A. P. KNEISEL, *Geistliche Ehren=Hochzeit*, nestr.

¹²⁵⁸ J. I. DLAUHOVESKÝ, *Zrost*, nestr. Tato – jistě spíše pochybná – informace podtrhávala prestiž kláštera nejen v očích světských, ale i (možná především) před samotnými konventuálkami, které si opět připomínaly, že *rytěřují* (tak Mladota) ve vpravdě silném regimetu.

¹²⁵⁹ NA, ŘBE, kn. 23, oddíl *Fernere anmerckung, sowohl wegen ber begräbnuß, alß auch hierauff gefolgtter wahl und crönung der neuen fürstl. jungfrauen jungfrauen abbtissin bey S. Georgy ob dem Prager schloß*, 1722.

nich pak o spíše náhodnou (neb proměnlivou) skupinu osob různého postavení a pohlaví (1722 – hejtmani pražských měst, 1732 – *private damen*¹²⁶⁰), jakož i rodinné příslušníky budoucí kněžny.¹²⁶¹ Lakonicky byli zvaní jako „jiné vzácné osoby“ (1662¹²⁶² aj.). Prostorovo-personální akcenty jsou v lodích při obou korunovacích kladeny jinak: při královském obřadu byly obě řady lavic v lodi sv. Víta vyhrazeny „kolegiím“ hlavních aktérů korunovace, arcibiskupa a královny. Na evangelijní straně sedávali duchovní, na epištolní straně *fraucimor* (manželky českých místodržících a dvorní dámy), jehož mužským protějškům a dalším hostům byly vyhrazeny galerie.¹²⁶³ U sv. Jiří slavnost dostávala jiný charakter, neodvislý od hlavních aktérů – místa pro manželky českých místodržících a další dámy byla nyní nalevo, zatímco opačná strana patřila nejvyššímu zemskému úřednictvu (tj. převážně partnerům shromážděných žen).¹²⁶⁴

Ač byl obřad vykonáván (zpravidla) hlavou zdejší církve a jeho objektem byla představitelka nejstarší (resp. stejně jako biskupství staré) církevní instituce v zemi, hlavním adresátem tu zjevně byla světská moc v nejširším slova smyslu. Po konečné benedikci přišla řada na *gratulation* pánů místodržících. Kněžna abatyše byla přijata do zemské obce, byť v ní kvůli klausurním omezením žádnou aktivní roli hrát nemohla. Nejvyšší zemští představitelé tak ovšem vyjadřovali souhlas s její předpokládanou rolí v rámci korunovace královen a jejím prostřednictvím přenesené akceptovali tu (ve chvíli abatyšské korunovace plně hypotetickou) ženu, která jednou usedne po boku svého manžela na panovnický (dvoj)trůn. Panstvo si již předtím ověřilo, že představenou kvituje (miluje a je jí poslušen) i konvent. Profesky, které se po většinu obřadu zdržovaly na kůru, sestoupily před koncem v řadě za doprovodu arcibiskupského *Te Deum* dolů, postupně políbily abatyši na obě tváře a následně se

---

¹²⁶⁰ Tamtéž, oddíl *Fernere anmerckung, sowohl wegen absterben und begräbnuß der fürstin Isidorae Constantiae in A[nn]o 1731, dem hierauff gefolgter wahl und crönung der neu-erwöhlten fürstin Aloysiae Theresiae von Widtmann.*

¹²⁶¹ Před korunovací bylo řešeno jejich právní postavení vůči kněžně a konventu, zejména s ohledem na dluhy a dědictví.

¹²⁶² AHMP, SR, kn. 7875, pag. 15.

¹²⁶³ Jak o tom zpravují korunovační tisky. Ženy tu tak dle tradičního nazírání zaujaly místo na tzv. *Männerseite* chrámu a v tomto ohledu ovládly prostor určený pro pasivní účastníky ceremoniálu ony.

¹²⁶⁴ Ženy tentokrátě sedí na tzv. *Frauenseite*. Stejně jako na královské korunovaci byli i zde přítomni další diváci, které prameny označují jako četný lid („*zulauff des hauffigen volcks*“). NA, ŘBE, kn. 23, oddíl *Fernere anmerckung, sowohl wegen ber begräbnuß, alß auch hierauff gefolgter wahl und crönung der neuen fürstl. jungfrauen jungfrauen abbtissin bey S. Georgy ob dem Prager schloß, 1722.*

vytrácely úzkým schodištěm u oltáře zpět do klausury. „Neotřesitelný základ české duchovnosti“ demonstroval vnitřní svornost a soudržnost.

15.5 KORUNOVAČNÍ HOSTINA ABATYŠÍ

Programové body dne byly diferencovány dle gendrového klíče. Dámám patřila následující společenská část v podobě hostiny. Svým záběrem a ustrojením se ze všeho nejvíce jeví jako odvozenina hodování, které se konalo po korunovací královen a již se abatyše vzhledem k svému stavu nemohla v potridentském období účastnit. O „tvaru“ královských hostin byl svatojiřský konvent informován přinejmenším prostřednictvím korunovačních tisků, které byly v klášterním archivu schraňovány.¹²⁶⁵ Jednalo se o vysoce prestižní záležitost, která dávala účastníkům – ceremoniálně vlastně nepřipustnou – možnost stolovat v blízkosti/přítomnosti svého vládce.¹²⁶⁶ Korunovační hostiny se ve sledovaném období odehrávaly ve starém královském paláci se středem (obyčejně) ve staré sněmovně (*land-stuben*). V případě králů byl v čele sálu umístěn stůl panovníka a jeho kamarily, kam krom mužských příbuzných (ne vždy přítomných) náležel především konsekrátor a vyslanci. V prostoru bylo rozmístěno jedenáct stolů hierarchicky podle svých „hospodářů“, nejvyšších zemských úředníků,¹²⁶⁷ kteří měli právo ke své tabuli pozvat nějakých deset vybraných hostů (většinou zástupců nejvýznačnějších českých rodů, ale často i dvora). Ve vedlejších místnostech stolovali méně významní účastníci korunovací jako zástupci měst. Zcela odděleny od královského banketu byly dámy, ať už přítomny, či nikoliv: například roku 1646, kdy korunovaný panovník nebyl ženat, se žádná „ženská“ hostina nekonala,¹²⁶⁸ roku 1656 v analogické situaci dámy hostila manželka nejvyššího purkrabího,¹²⁶⁹ roku 1723 pak seděly ve staré sněmovně, když

---

¹²⁶⁵ V různých dobách pak sloužily k dokazování tradice účasti abatyší, která bývala občas zpochybňována. NA, AZK, kart. 21, inv. č. 2587 (fasc. 20), č. 1864.

¹²⁶⁶ Srov. Š. VÁCHA – I. VESELÁ – V. VLNAS – P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 210; Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010, s. 100n.

¹²⁶⁷ Dvanáctý úředník – nejvyšší zemský maršálek – zůstává vzhledem ke své ceremoniální roli při králi i v průběhu hostiny.

¹²⁶⁸ *FERDINANDI IV. Königliche Crönung in Böheimb*, s. l. 1646, s. 19 (Österreichische Nationalbibliothek Wien, sign. 309.994-C Alt Mag).

¹²⁶⁹ *LEOPOLDI, Königs in Hungarn, Königl. Crönung in Böheimb*, Prag 1656, nepag. (Tamtéž, sign. 66.F.25 Alt Prunk).

jejich manželé s králem byli (už) ve Vladislavském sále.¹²⁷⁰ Dámskou záležitostí naopak bývaly hostiny po korunovacích manželek králů. Na čestném místě, kde předtím stoloval král, seděla čerstvě korunovaná královna, (případně) s manželem po pravici, dále konsekrátor a diplomaté. V sále byl opět rozestavěn stejný počet stolů jako zemských úředníků: v čelech seděly jejich manželky obklopeny kruhem dam (v mnoha případech se jednalo o partnerský pendant zasedacího pořádku z „mužské“ varianty). Pomineme-li hrstku zmíněných mužů s výsostným postavením u královnina stolu, byla tato hostina – stejně jako v případě panovníkově – „jednopohlavní“. Pánové byli separováni a jejich pohodlí omezeno. Např. roku 1656 byly do tzv. zeleného pokoje (*grünen stuben*) umístěny dvě dlouhé lavice *für die herren geheimbe räthe, oberste hof- und landt-officiren, wie auch landt-rechts beyßitzere und andere*, v sále apelačního soudu pak stolovali držitelé dědičných královských hodností.¹²⁷¹ Přes účast dvora se jednalo o záležitost, která byla určena v první řadě pro domácí publikum. Vedle všech významových konotací, které se k ní vážou, bude jistě mezi ty nikoliv nejposlednější patřit i posílení (vlastní) identity, upevnění vzájemných pout, vztahů, sítí a postavení ve společnosti/společenství/státu.¹²⁷²

Je více než pravděpodobné, že právě to mohly být jedny z hlavních motivů konání hostin po korunovacích svatojiřských abatyšů. Tomu odpovídala i struktura strážníků (bývalo jich až k 70 a představovali jakousi výseč z účastníků korunovační slavnosti u sv. Jiří). Jejich postavení odrážel zasedací pořádek hostiny, odehrávající se po roce 1680 ve velkém sále abatyšské rezidence. Zde usedali ti hierarchicky nejpřednější, pro zbylé byly určeny vedlejší místnosti (kancelář apod.); předtím se ovšem hodovalo *in convent reffectorio* (tedy v klauzuře), kde se jistě společenské postavení účastníka odráželo v nějakém prostorovém uspořádání tabulí. V poslední čtvrtině 17. století tu byli v první řadě ti, před nimiž (a jejichž prostřednictvím) bylo potvrzováno historické místo kláštera a jeho představené v zemské církvi: duchovenstvo, reprezentované arcibiskupem a úzkým okruhem hodnostářů, kteří měli tradiční konotace se sv. Jiřím (kapitulní kanovníci a preláti). Dalšími v pořadí

---

¹²⁷⁰ *Beschreibung Der Königlich-Böheimischen Crönung Des Allerdurchleuchtigsten CAROLI VI.* [...], s. l. 1723, nepag. (Staatliche Bibliothek Regensburg, sign. A.Diss.896).

¹²⁷¹ NA, SM, kart. 1054, sign K 1/37, *Eleonoraes römische kayßerin königliche crönung in Böheimb.*

¹²⁷² Srov. J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 105–106.

byli páni místodržící coby reprezentanti „státu“ (obyčejně čtyři až pět) a jejich manželky a zástupkyně místních šlechtických rodin. Vedle *vzáctných dam* bývaly k hostině zvány i *Jich Milosti slečny*;¹²⁷³ ženský prvek jednoznačně u stolu dominoval. Dámy podtrhovaly pozici kláštera mezi českými ženskými řeholními domy coby jeho potenciální „zásobitelky“. Jejich přítomností se patrně dává na vědomí, že právě sem, ke sv. Jiří, je umístění panny rekrutující se z některého z předních domácích rodů vysoce prestižní záležitostí. Roku 1672 tak byly ke korunovací a následné hostině pozvány *hraběnka z Martinic nejvyšší purkrabovna, Rosina z Ditrichsteinu, slečna Teresie z Martinic, paní stará purkrabovna, Maximiliana z Martinic nejvyšší zemská hofmistrová, slečny hraběnky Vrtbové 4, Trautmannsdorffová nejvyšší landkomorová, Kolowratová nejvyšší sudí, Slavatová a její slečny, Kinská apelační prezidentová, Vratislavová komory presidentová, Vrtbová, kněžna vdova Piccollominiová, gräffin Laczkyn von Wohlenstein* a dodatečně bylo ještě vyhotoveno pozvání *paní z Lissau krajskou hejtmanku*.¹²⁷⁴ Na budoucím složení konventu se však tato akce – přes přítomnost několika slečen – přímo neodrazila. Mohla však k uvažování o vstupu přimět rodiny jiných. Účastnice mohly ovšem působit jako „dodavatelky“ v jiném smyslu. Přibližně ve stejné době byla ke sv. Jiří odevzdána devítiletá sirota Anna Maria Thumin, *kteřážto byla od pana hraběte z Martinic, tehdejšího nejvyššího purkrabího, jsouce jeho poddaná, k duchovnímu stavu hned obětovaná*.¹²⁷⁵

Všem uvedeným¹²⁷⁶ – například v letech 1720 a 1722 jich bylo 48 – bylo určeno místo u hlavního stolu ve tvaru písmene τ (tau), jemuž uprostřed „břevna“ pod baldachýnem předsedal arcibiskup, obklopen po pravici abatyší a po levici zástupkyní konventu – převorkou.¹²⁷⁷ Stolování po stranách přihlíželi zástupci klášterní hospodářské a poddanské správy: úředníci se svými písaři, rychtáři obou pražských svatojiřských jurisdikcí s přísežnými, *primator* poddanských Třebenic s radními. V kanceláři býval přistojen stůl pro konzistorní personál a abatyšin

¹²⁷³ NA, AZK, kart. 22, inv. č. 2591 (fasc. 24), č. 2195 (*Memoria k slavnosti korunatii její knížetci milosti*).

¹²⁷⁴ Tamtéž. Zajímavá je práce s femininy od pojmenování nejvyšších zemských úředníků, stejně jako česko-německé úřadování.

¹²⁷⁵ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 96v, č. 73.

¹²⁷⁶ K těmto hostům byli ještě někdy posazováni ti, kteří nějakým způsobem asistovali při aktu abatyšiny korunovace, kupř. roku 1720 to byl bratr korunované abatyše a malostranský hejtman. NA, AZK, kart. 22, inv. č. 2591 (fasc. 24), č. 2195 (*Memoria k slavnosti korunatii její knížetci milosti*).

¹²⁷⁷ Z řad převorek se nejčastěji rekrutovaly budoucí abatyše, jak bylo časté i v jiných klášterech.

„dvůr“ (lékaře, hofmistra, štolbu, komorníka a ostrahu). A konečně třetí stůl obsazovalo služebnictvo přítomných prelátů a abatyšů (např. kočí).¹²⁷⁸ Tento základ o celozemských a vrchnostensko-feudálních konotacích doplňovaly dámy, které lze s velkou dávkou pravděpodobnosti považovat za reálný okruh podporovatelek kláštera, za ty, z jejichž řad byl konvent skutečně doplňován. Tyto *ritterstandsfrauen und freyllen*¹²⁷⁹ byly na rozdíl od oficiálních hostí usazovány v refektáři i po dostavbě mimokonventních křídel kláštera a jejich dočasný pobyt v klauzuru mohl představovat i první seznámení s prostředím uvnitř. Funkce korunovačních hostin kněžen abatyšů od sv. Jiří tak vedle výše uvedených dostává ještě jeden rozměr.

S královskou korunovační hostinou může být srovnána i poměrná nákladnost (časté zmínky typu *sehr kostbahren mahlzeith*) abatyšských korunovačních hodů, jejichž opulence byla pravidlem i v dobách největšího nedostatku konventu. Roku 1672 bylo přistrojeno šest tabulí s telaty, jehňaty, uzenými skopovými jazyky, holoubaty, šneky, raky, řeckým vínem, datlemi, pistáciemi, *candirovaným* rozmarýnem či ústřicemi.¹²⁸⁰ Roku 1691 se *pro tabuli panskou a officírův* strojil divoký vepř, srnec, dvanáct koroptví, drůbež a víno za 51 zlatých.¹²⁸¹ Roku 1736 činily náklady celkem 509 zl. 54 kr., z toho čokoládové sladkosti vyšly téměř na 70 zlatých.¹²⁸² Roku 1767 probíhala hostina/ny dokonce tři dny s tím, že za dodávku jelenů, bažantů, muflonů a telat bylo možno ušetřit, když je dodala jednotlivá panství. I tak se náklady na korunovaci (resp. uvedení abatyšů do úřadu) vyšplhaly na více než 2 500 zlatých.¹²⁸³ Je zřejmé, že před nutnou (nucenou?) reprezentací neuchránily kněžny ani vroucí modlitby, které pro ně skládali spříznění duchovní (*O Kriste Ježíši ... rač mne v chudobě, kterou jsem dobrovolně pro tebe samého sobě zvolila, postavenou oblíbiti*¹²⁸⁴).

¹²⁷⁸ Někdy byli členové doprovodu slučováni. Např. v roce 1722 byl krom hlavní tabule připraven v kanceláři pouze jeden stůl pro 24 osob, kde nakonec jedla pouze arcibiskupská suita. Tamtéž (*Memoria k slavnosti korunatí její knížetci milosti*).

¹²⁷⁹ NA, ŘBE, kn. 23, oddíl *Fernere anmerckung, sowohl wegen ber begräbnuß, alß auch hierauff gefolgtter wahl und crönung der neuen fürstl. jungfrauen jungfrauen abtissin bey S. Georgy ob dem Prager schloß*, 1722.

¹²⁸⁰ NA, AZK, kart. 22, inv. č. 2591 (fasc. 24), č. 2195 (*Poznamenání jídel na dva stoly*).

¹²⁸¹ AHMP, SR, kn. 2246, fol. 229r–330v.

¹²⁸² NA, AZK, kart. 22, inv. č. 2591 (fasc. 24), č. 2195 (*Poznamenání, co na korunatí Anny Scholastici Baulerový z Hohenburgku hotových peněz vydáno bylo*).

¹²⁸³ Tamtéž, *Verzeichnuß deren Ausgaaben zur fürstl. Wahl und Crönung der Fürstin Maria Josepha [...] im J. 1767*.

¹²⁸⁴ NK Praha, ORST, sign. XVII.F.34: Michal Vojtěch KRUSIUS, *Koruna knížetci aneb věnec nebeský z dvacíti hvězd upletený, to jest dvaceti hlasův, kterýma na důstojnost knížetci volena býti*

Uvedené třídní hodování bylo ovšem z velké části sponzorováno samotnou abatyší Marií Josefou Fürstenbergovou († 1770)¹²⁸⁵ a mělo tak zřejmě být v první řadě reprezentací jejího čerstvě povýšeného knížecího rodu. Po dva dny se hostiny účastnila manželka vládnoucí hlavy knížecího rodu Maria Josepha (1731–1782). První den byl *Pracht* předveden před arcibiskupem, velmistry, kanovníky a představiteli předních rodů (Šlik, Serényi aj.; celkem 42), druhý den se pak šlo titulárně níže (opati, převoři, městští hejtmani – celkem 26). Poslední den, kdy stolovali zpovědníci, sekretáři, úřednictvo, ceremoniáři a vybraní řeholníci (29), nebyla již přítomnost paní kněžny nutná.¹²⁸⁶ Jistým opakem a znamením úpadku kláštera je pak úplně poslední korunovační hostina, která se uskutečnila před samotným zánikem *štyftu* někdy v únoru 1782.¹²⁸⁷ Tabule se z hodnostářů zúčastnil pouze arcibiskup Příchovský s dvěma kanovníky a zástupci poddanské správy. Ti museli dokonce při merendě jen stát a přihlížet. Jediný, kdo jedl, byl hejtman, na něhož se ovšem dostala pouze polévka.¹²⁸⁸

15.6 POHŘBY ABATYŠÍ

Všechny výše uvedené události a slavnosti patřily k zásadním okamžikům v životě konventu. Jejich výčet je nutno doplnit ještě o poslední akt, jímž se abatyše se svým institutem definitivně loučila. V 18. století vykrytalizoval původně spíše interní obřad do formy, která je pilně (*allen fleißes*) zachycena pro paměť budoucím (*zur nachkommenden gedächtnus*, stejně jako v případě volby a korunovace) v popisech úkonů následujících po skonu abatyší a souvisejících pohřebních obřadů

---

ráčila a to pro dvacet obzvláštních ctností, nimižto vysoce osvícená kněžna, důstojně velebná panna panna Annna Mechtildis Šenvegsova z Ekenštejna, z Boží milosti kněžna a abatyše nejstaršího a nejprvnějšího v Čechách kláštera svatého Jiří na Hradě pražském jsouce okrášlena [...], 1672, pag. 6v.

¹²⁸⁵ Sama kněžna přispěla z vlastního věna 400 zl. NA Praha, AZK, kn. 25, nefol. (Extract 1767 den clösterlichen Einahm- und Ausgaben).

¹²⁸⁶ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2595 (fasc. 28), č. 310.

¹²⁸⁷ O její skromnosti svědčí už jen to, že z celkových korunovačních nákladů 420 zl. 52 kr. 3 d. padlo jen 300 zl. na zaplacení zemskodeskové taxy. Tamtéž, kn. 25, nefol. (Extract von allen Empfang und Ausgaaben Anno 1782).

¹²⁸⁸ AHMP, SR, kn. 7953, nefol.

z let 1720 (Františka Helena Pieroni de Galliano), 1722 (Rosina Klára Schindlin von Hirschfeld) a 1731 (Isidora Konstatia Roudnická z Březnice).¹²⁸⁹

Těla zemřelých abatyší byla vystavována v kapli sv. Anny na prostém praktikáblu (*bühne*) potaženém (stejně jako kaple) černým sukem a obklopeným množstvím hořících svící, bez rakve, v hábitu s odznaky svého důstojenství (korunou a berlou), s obličejem obráceným směrem k oltáři.¹²⁹⁰ Do začátku pohřebních slavností zde byly čteny mše sv. a řeholnice se zde zřejmě střídaly v pravidelných modlitbách. Den před pohřbem bylo tělo zemřelé s dřevěnou pozlacenou kopií knížecí koruny a postříbřenou berlou uloženo do rakve zdobené knížecím erbem. Poté, co se v den pohřbu dostavil pražský arcibiskup, byla rakev za jeho doprovodu přenesena do smutečně přizdobeného chrámu sv. Jiří. Pod odzpívání hodin, které obstaraly řeholnice, následovalo pohřební kázání, pak zpívaná mše sloužená obvykle ordinářem, který také tělo ukládal do hrobu. Po pohřbu následovaly další zádušní mše v kostele, z nichž ty, jež se konaly první, třetí a třicátý den, byly v režii místních církevních autorit (konzistoře či metropolitní kapituly).

Tato zhruba načrtnutá kostra byla postupně obalována dalšími rituály, které tento tvar posunuly do značně rozbujelé podoby. Ještě ve 30. letech 17. století byly hlavními aktérkami posledního rozloučení s představenou její spolusestry, které v den pohřbu vynášely tělo ven z kaple do kostela, kde arcibiskup odsloužil potřebné pobožnosti a pak ji spolu s přítomnými preláty, vikaristy a konventem vyprovodil k hrobu (pohřeb abatyše Reginy roku 1636).¹²⁹¹ Protože se jednalo o představenou nejstaršího a hojně obvěněného kláštera v zemi, byl pohřeb obohacen o jisté prvky naznačující postavení zemřelé. Kostel potažený černým flórem a katafalk byly vyzdobeny knížecími erby, vedle konventu a zástupců církve zde byla v osobě hejtmana a jeho pomocníka (se zvláště ušitými pohřebními obleky) přítomna i feudální složka její moci. Při pohřbu zpíval sbor doprovázený místním varhaníkem a

---

¹²⁸⁹ NA Praha, ŘBE, kn. 23, nefol. Postupně jde o oddíly nadepsané *Zur nach kommenden gedächtnus ist allen fleißes vermercket worden, Fernere anmerckungen sowohl wegen der begräbnuß alß auch hierauff gefolgten wahl und crönung der neuen fürstl. jungfrauen jungfrauen abbtissin bey S. Georgy ob dem Prager schloß a Fernere anmerckung wegen absterben und begräbnuß der fürstin Isidorae Constantiae in A[nn]o 1731, dann hierauf gefolgten wahl und crönung der neuerwählten fürstin Aloysiae Theresiae von Widtmann.* Odsud následující informace.

¹²⁹⁰ Tak doloženo písemně prvně u pohřbu abatyše Reginy roku 1636. NA Praha, AZK, kart. 19, inv. č. 2581 (fasc. 14), č. 1179. Tradice bude nepochybně starší.

¹²⁹¹ Tamtéž.

vybraní čtyři alumni pak pěli žalmy. V průběhu pohřbu a po něm se zvonilo na klášterních věžích a následně se po další týden sloužily zádušní mše za zemřelou.¹²⁹²

Zdá se, že pohřební slavnost nijak zvlášť nereflektovala skutečnost, že se jedná o rozloučení s – v případě abatyše Reginy hypotetickou – spolukoronátorkou české královny. Tato rovina začala být zřejmě akcentována až v souvislosti s klášterními spory s církevními autoritami, jistě s přispěním faktu, že jim jen těsně předcházela korunovace královny Eleonory II. (1630–1686), manželky Ferdinanda III. Pohřební slavnost začíná odpovídat uvedené trojjedinosti svatojiřských představených shrnuté lapidárně v pojmech abatyše-kněžna-(spolu)koronátorka. Kvůli chybějícím pramenům nelze přesně tuto změnu datovat, nicméně již za přespříští abatyši Justinu Annu († 1659) se sloužily mše svaté ve všech významných řádových (ovšem jen mužských!) kostelech všech pražských měst (celkem 15).¹²⁹³ Objem a podoba pohřebních obřadů spjatých s abatyší Alžbětou Kestnerovou († 1671) jasně odráží dramatický posun.¹²⁹⁴ O skonu abatyše byl nejprve informován nejvyšší purkrabí Bernard Ignác z Martinic (1614–1685), dlící tou dobou na Smečně. Odtud pokračoval komorní posel do Zduchovic u Příbrami, kde přebýval arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka.¹²⁹⁵ Nad tělem zemřelé se po tři dny scházeli choralisté k zpívání žaltáře, který pak pěli i v den pohřbu.¹²⁹⁶ Feudální složku abatyšiny moci zde reprezentovali krom hejtmana i úředníci panství. Součástí pohřebního obřadu byl průvod s nesením křížů¹²⁹⁷ (pořízených u pražského Žida Šmuly¹²⁹⁸). K rozšíření počtu jeho účastníků byli využiti i místní muži, tzn. písař, zvoník, krejčí, bečvář, pekař, zahradník, *pachole zahradnické* a vrátný, doplněni klášterním kaplanem. Pro všechny jmenované se šily zvláštní obleky s klobouky.¹²⁹⁹ V průvodu a pro ozdobu kostela a pohřebního místa (krypta pod oltářem sv. Kateřiny, patronky zemřelé) bylo použito 22(!) malovaných velkých znaků kláštera a

---

¹²⁹² Vše tamtéž. Celkové náklady dosáhly výše 167 zl., počítaje v to platbu dvorskému truhláři za rakev, korunu a berlu, nebo drobné platby všem oficiálům konzistoře a kapituly.

¹²⁹³ NA Praha, AZK, kart. 21, inv. č. 2587 (fasc. 20), č. 1816.

¹²⁹⁴ Vše pečlivě zaneseno do jedné z pamětních knih kláštera. AHMP, SR, kn. 2264, fol. 134r-136r, 471. Vedle toho je dochováno ještě ojedinělé vyúčtování za zednické práce na hrobce zemřelé, za zvonění u sv. Víta a zapůjčení smutečních svíců.

¹²⁹⁵ Tamtéž, fol. 135v.

¹²⁹⁶ Tamtéž.

¹²⁹⁷ NA Praha, AZK, kn. 24, nefol. (Při pohřbu J. M. Kněžny...).

¹²⁹⁸ AHMP, SR, kn. 2264, fol. 134r.

¹²⁹⁹ Tamtéž.

63(!) malých *šiltův*.¹³⁰⁰ Kostel osvětlovalo 100 smutečních svíců, zapůjčených od sv. Víta.¹³⁰¹ Nad tělem zaznělo rekviem v podání alumnů (ti se uplatnili i při exekviích a zádušní mši za měsíc) a za doprovodu hudby.¹³⁰² Ještě výmluvnější je echo této události vně kláštera. V den pohřbu se – s konotacemi zemsko-mocenskými – zvonilo ve smutečně přioděné a osvěcené královské kapli na Hradě, vedle toho zvonily po tři dny zvony u sv. Víta¹³⁰³ (celkem 7 hodin¹³⁰⁴). Krom toho se rozezněly zvonice u P. Marie před Týnem (3 hodiny) a sv. Havla (3 dny) jako zástupců staropražské obce a u jezuitského sv. Mikuláše na Malé Straně (3 hodiny).¹³⁰⁵ Desítky zádušních mší – např. u hradčanských kapucínů 40 či u novoměstských hybernů 32 – se sloužily v řádových kostelech (krom jmenovaných u karmelitánů, paulínů, všech třech augustiniánů, minoritů, staroměstských i malostranských dominikánů, servitů, františkánů, novoměstských kapucínů a milosrdných bratří).¹³⁰⁶ Příslušným bratrstvům (jednalo se zřejmě o bratrstva na pražských jurisdikcí kláštera a na panstvích) byly pro smuteční pobožnosti ušity zvláštní pláště a klobouky.¹³⁰⁷ Na přání zemřelé – zvané pro její dobrotivost lidem druhá sv. Alžběta – byla zaplácena chudým lázeň pod mostem na Malé Straně, včetně mýdla.¹³⁰⁸ Celkové výdaje na pohřeb a příslušné úkony vyšly klášter na 555 zl. 18 kr.,¹³⁰⁹ tedy více než třikrát draže, než bylo zaznamenáno u pohřbu roku 1636.

Pohřeb následující abatyše Anny Mechtildy Schönweisin von Eckstein roku 1691¹³¹⁰ doznal dalšího rozšíření. Poddanskou složku průvodu doplnili duchovní z kostelů na panství (obdrželi smuteční klobouk) a zástupci pražských jurisdikcí (pro všechny světské muže bylo zapůjčeno 37 „smutkovejch plášťů“¹³¹¹) a ke klášterní familii se připojily děvečky v černých sukních.¹³¹² Pohřební průvod dostal zcela jiný

¹³⁰⁰ Tamtéž, fol. 135v.

¹³⁰¹ NA Praha, AZK, kn. 24, nefol. (Při pohřbu J. M. Kněžny...).

¹³⁰² AHMP, SR, kn. 2264, fol. 135r.

¹³⁰³ Tamtéž, fol. 134v.

¹³⁰⁴ NA Praha, AZK, kn. 24, nefol. (Při pohřbu J. M. Kněžny...).

¹³⁰⁵ AHMP, SR, kn. 2264, fol. 134v.

¹³⁰⁶ Tamtéž, fol. 134v–135r.

¹³⁰⁷ Tamtéž.

¹³⁰⁸ Tamtéž, fol. 135v.

¹³⁰⁹ Tamtéž, fol. 136r.

¹³¹⁰ AHMP, SR, kn. 2264, fol. 327v–329r (*Náklad na pohřeb slavné paměti J. K. Mti Panny Panny Anny Mechtildy Šönweysové z Ecksteyna, která dne ... Septembr. v Pánu Bohu usnula léta 1691*).

¹³¹¹ Tamtéž, fol. 328r.

¹³¹² Tamtéž, fol. 327v.

nádech použitím 24 loučí, za jejichž svitu probíhaly i následné exekvie.¹³¹³ V kostele tělo spočívalo na lešení, které s největší pravděpodobností představovalo jakousi obdobu aristokratických *castrorum doloris*. U sv. Víta po šest hodin zvonily tentokrát všechny zvony, chudým byly rozdávány almužny.¹³¹⁴ Náklady opět překročily 500 zlatých.¹³¹⁵

V 18. století, kdy se uskutečnilo sedm pohřbů úřadujících abatyší (1720, 1722, 1731, 1735, 1766, 1770, 1781), dostala slavnost dosti sofistickou podobu.¹³¹⁶ Do její organizace byl zapojen celý pražský aparát kláštera. O skonu představené informoval nejprve¹³¹⁷ *director cancelariae* písemně pražského arcibiskupa, nejvyššího purkrabího a – což je podstatná změna proti 17. století – vládnoucí panovnici (bez ohledu na to, zdali byla – abatyší – korunována na českou královnu, či zda jí titul přináležel *via facti*). Když bylo stanoveno datum pohřbu (obvykle do tří dnů), pozval ředitel ke *conductu* oba hodnostáře (od roku 1722 byl pravidelně zván i císařský pár¹³¹⁸), dále členy metropolitní kapituly v čele s proboštem, kazatele k pronesení pohřebního kázání, pány místodržící (*sowohl in corpore ..., alß in specie*) a vybrané zástupce řeholního duchovenstva (preláty). Zajímavé je v tomto případě zapojení představitelů obou pražských postranních práv, jejichž rychtáři a syndikové měli na starost pozvání pro ženské účastnice pohřbu (*damesen* – v tom např. manželky místodržících). Vyjadřovalo to jistě nějakým způsobem podřadnější postavení žen v rámci pozemského rozloučení se svatojiřskou abatyší, ale rozhodně ne jakkoliv dehonestující. Rychtářům a přísežným obou pražských jurisdikcí, takto jakýmsi náhražkám knížecího dvora, totiž připadla čestná role nesení těla z kaple sv.

---

¹³¹³ Tamtéž, fol. 328r.

¹³¹⁴ Tamtéž, fol. 328r.

¹³¹⁵ Tamtéž, fol. 329r.

¹³¹⁶ Základem popisu jsou opět příslušné pasáže v NA Praha, ŘBE, kn. 23, nefol. Postupně jde o oddíly nadepsané *Zur nach kommenden gedächtnus ist allen fleißes vermercket worden, Fernere anmerckungen sowohl wegen der begräbnuß alß auch hierauff gefolgten wahl und crönung der neuen fürstl. jungfrauen jungfrauen abbtissin bey S. Georgy ob dem Prager schloß* a *Fernere anmerckung wegen absterben und begräbnuß der fürstin Isidorae Constantiae in A[nn]o 1731, dann hierauf gefolgten wahl und crönung der neuerwöhnten fürstin Aloysiae Theresiae von Widtmann*. Odsud následující informace.

¹³¹⁷ Např. abatyše Františka Helena zemřela 2. 8. 1720 ráno k 6. hodině, zprávy o jejím úmrtí byly odeslány v 10 hod. Tamtéž, oddíl *Zur nach kommenden gedächtnus ist allen fleißes vermercket worden*.

¹³¹⁸ Tamtéž, oddíl *Fernere anmerckungen sowohl wegen der begräbnuß alß auch hierauff gefolgten wahl und crönung der neuen fürstl. jungfrauen jungfrauen abbtissin bey S. Georgy ob dem Prager schloß*. V tomto případě už zřejmě „visela ve vzduchu“ korunovace, k níž došlo o rok později, při další příležitosti (1731) se jednalo přímo o pohřeb spolukoronátorky a v dalších letech byl akt opakován s ohledem na jeho „pamětnost“.

Anny do kostela. Také tento čestný úkon byl tedy v porovnání se situací 17. století odebrán benediktinkám, pro něž se tělo jejich představené stalo až do okamžiku uložení v hrobě „zapovězené“.

Účastníky pohřbu u brány vítal klášterní kaplan s dalšími duchovními (*die clerisey*, mezi něž patřili zřejmě zdejší zpovědníci aj.). Hlavní úloha připadla arcibiskupovi (či jeho zástupci, jak tomu bylo např. za sedisvakance roku 1722¹³¹⁹), který pontifikálně oděn vkráčel se svými asistenty, kanovníky a alumny (všichni s hořícími světly) zbožnými modlitbami (zejména biskupský *funeral-gebett*) do kaple sv. Anny. Na chodbách v její blízkosti již čekali další účastníci smutečního průvodu, který se následně zformoval takto: nejprve kráčel vybraný chlapec s křížem a doprovodem čtyř svatojiřských ministrantů, za nimi pak hradní hudba (*schloß musicanten*) v černých kabátech za zpěvu žalmu *Miserere mei Deus*, pak hierarchicky zaměstnanci kláštera (hejtmanský písař s knížecími lokaji, přisedící jurisdikčních soudů, soudní písaři a rychtáři obou postranních práv, dále hospodářské úřednictvo, hejtman a *director cancelariae*), nato následovala arcibiskupská *parada* (čtyřmi mladými kleriky počínaje, přes služebnictvo ke kancléři a asesorovi), dále pozvaní preláti, kanovníci, alumni, ministranti a arcibiskupští asistenti (v tomto případě obyčejně světicí biskupové), potom sám arcibiskup v doprovodu svého ceremoniáře a kaplana, nato dvanáct osob¹³²⁰ s 24 loučemi s knížecími erby a poté zpovědníci (obyčejně dva) s loučemi. Za těmito muži se pak řadily řeholnice dle svého postavení (*in ihrer rang*), za nimi pak čekatelky na přijetí do řádu (*kostfrauen*), poté různé dámy a nakonec děvečky a další „lidé v smutku“ (*menscher in klag*). Odloučení řeholnic od těla představené zdůraznila ještě skutečnost, že po vstupu do kostela se sestry od průvodu odtrhly a zamířily pod vedením převorky na svůj kůr, kde – předpisově separovány od „světa“ – setrvaly až do konce obřadu.

Otevřená rakev s ostatky zemřelé byla za zpěvu jeptišek z kůru umístěna před hlavní oltář a obklopena množstvím svící. Celý kostel byl od presbytáře až po kůr potažen černým flórem se zavěšenými knížecími erby a v podobném duchu byly pojednány i všechny boční oltáře. Po obligátním kázání (z tradice až do 2. poloviny 18. století je pronášeno česky) a zpívané mši sv. bylo tělo arcibiskupem „oděno“ do hrobu. Nakonec ho rychtáři se svými písaři uložili do připravené hrobky. Celé akci

¹³¹⁹ Tamtéž.

¹³²⁰ O těchto krom označení *persohnen* není uvedeno nic bližšího.

přihlížejí od začátku v kostelních lavicích význační světští hosté: např. roku 1720 se jednalo o čtyři místodržící v čele s nejvyšším purkrabím Janem Josefem z Vrtby (1669–1734), dále o malostranského hejtmana Wraždu z Kunvaldu (snad příbuzného zdejší řeholnice a od roku 1770 abatyše?) a *andern privat cavalieren*.¹³²¹ Další účastníci – jako např. roku 1731 členové svatojánské kongregace sdružení okolo zánovní kaple sv. Jana Nepomuckého¹³²² – mohli dílem sedět, dílem pak kráčet na konci průvodu jako *übriges volck*.

V uvedeném tvaru se uskutečnily i zbylé oficiální pohřby abatyší, byť vždy s nějakým alespoň drobným rozšířením pompéznosti. Roku 1766 tak byl např. na celou slávu objednan zvláštní *instructor* a nad zemřelou Annou Scholastikou pělo šest místo čtyř alumnů.¹³²³ Tento růst interní okázalosti však zdá se doprovázel její úpadek mimo zdi kláštera. V uvedeném roce se zvonilo zřejmě (jen) „doma“ a u sv. Víta (4 hodiny) a nějaká pobožnost se uskutečnila pouze u karmelitánů, navíc pořádaná jen tamní konfraternitou.¹³²⁴ Představitelé ostatních klášterů se omezili pouze na zaslání kondolencí. Jistě se na tom podepsal – a zároveň ho to potvrzuje – pozvolna upadající význam kláštera, jehož abatyše byla již delší čas veřejně „neviditelná“, neboť nerealizovala své (spolu)korunovační právo a momentální situace s padesátiletou panovnicí na trůnu (titulárně se jednalo vlastně o krále) neskýtala vyhlídky na rychlou změnu. O to opulentnější možná byla korunovační oslava následující kněžny Marie Josefy Fürstenbergové, která se uskutečnila ještě toho roku.

Důležitou součástí pohřebních rituálů bylo i kázání nad tělem zemřelých, které mělo pozůstalým (v tomto případě řeholní komunitě) připomenout osobnost nebožtíka (zejména jeho dobré skutky), ponouknout je k modlitbě za spásu jeho duše v očistci.¹³²⁵ V rigidním programu rozloučení vlastně představovalo jedinou proměnnou. Pokaždé je zřejmě pronášel jiný kazatel (snad s výjimkou, kdy byly

---

¹³²¹ Tamtéž, oddíl *Zur nach kommenden gedächtnus ist allen fleißes vermercket worden*.

¹³²² Tamtéž, oddíl *Fernere anmerckung wegen absterben und begräbnuß der fürstin Isidora Constantiae in A[nn]o 1731, dann hierauf gefolgt wahl und crönung der neuerwählten fürstin Aloysiae Theresiae von Widtmann*.

¹³²³ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2595 (fasc. 28), č. 293 (*Verzeichnuß waß der Fürstin Annae Scholasticae ihre Begräbnuß gekostet*).

¹³²⁴ Tamtéž. Díky radikálnímu omezení vnějších „akcí“ výdaj pohřeb překročil jen lehce 400 zl.

¹³²⁵ Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in Mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008, s. 47–48.

časové rozestupy mezi úmrtími abatyší krátké), který také svému dílu dal otisk své osobnosti.

Z raně novověkého kláštera sv. Jiří se dochoval pouze jeden revidovaný¹³²⁶ čistopis kázání kanovníka Johanna Andream Kneisela († 1762),¹³²⁷ proneseného roku 1735 nad zemřelou abatyší Aloisií Teresií Widmannin (1676–1735); dle úpravy se jedná patrně o podklad pro zamýšlený tisk, který však nebyl z nějakých důvodů realizován.¹³²⁸ Posluchačstvu v chrámu se nepředstavoval poprvé, již příští rok zde držel řeč při korunovaci následující abatyše Anny Scholastiky († 1766).¹³²⁹ Na základě jednoho exempláře nelze samozřejmě zobecňovat, ale možná pro tento typ kázání v prostředí českých benediktinek platilo, že jeho účelem bylo v první řadě poskytnout útěchu pozůstalým (*consolatio*¹³³⁰) a ubezpečit je, že smrt, ten nenasytný požirač lidí (*unsättige menschen fresßer*), nesáhla ani tentokrát vedle, když si přišla pro tuto skvělou ženu (viz motto kázání *Placita anima Deo*¹³³¹). V *laudatiu* jsou sice zmíněny základní osobní údaje o zemřelé (počet let, které strávila v řádu a z toho výčet funkcí, která za života v klášteře zastávala), ovšem její vlastnosti a obecně popsané skutky jasně a zcela v souladu s žánrem kreují obraz jakési ideální, odpersonifikované abatyše. Widmannin byla pochopitelně pravou matkou svých dětí, která s nimi zároveň nežila jako matka a představená, nýbrž jako jejich sestra. Toto své nastavení nezměnila ani při nástupu do úřadu. Byla dobrou pastýřkou svých oveček, které posilovala v bázni Boží. Nikdy si nestěžovala na své bolesti, ani v nejtěžších chvílích. Ve všech protivenstvích upínala své srdce k Bohu atd.¹³³² Přítomní smuteční hosté – mezi nimiž byli zjevně i abatyšini příbuzní, jimž Kneisel

¹³²⁶ Např. kýmisi byla všechna označení *fürstl. stiefft* změněna na *königl. stiefft*, taktéž v případě jiných označení typu *fürstl. jungfr. lilientumb*, kde bylo první epitetum nahrazeno *geistl.* apod. Evidentně v té době probíhal nějaký spor o knížeckost zdejších abatyší. Pramen specifikován v násl. pozn.

¹³²⁷ K osobě A. PODLAHA, *Series*, s. 262–263.

¹³²⁸ NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 168, *Placita anima Deo Sap. 4 – Die Gott wohl gefällige Seel, daß ist die in Gott ruhende Hochwürdige hochgebohrne frau frau Aloysia Theresia Von Widmann, des uhralten Königl. stiffs undt closters St. Georgi ob dem Prager schloss, von Gottes gnaden würdigste fürstin undt abbtissin.*

¹³²⁹ J. A. KNEISEL, *Geistliche Ehren-Hochzeit.*

¹³³⁰ Útěchu pozůstalým označuje jako třetí z důležitých částí pohřebních kázání Miloš SLÁDEK, *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*, Jinočany 1995, s. 194. Dalšími jsou *laudatio* (oslava zemřelého) a *lamentatio* (nářek nad tím, co smrt způsobila). Tamtéž. Všechny tyto části nalezneme i Kneislově řeči.

¹³³¹ Sap [4,14]: Duše byla milá Hospodinu.

¹³³² Vše v NA Praha, AZK, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 168.

kondoluje¹³³³ – tak byli znovu utvrzeni v tom, jak má správná představená vypadat. Nebude jistě daleko od pravdy, že se kazatelova slova stávala jedním z vodítek, které mohly mít přítomné chórové sestry přes všechnu obecnost na paměti, když se zanedlouho po následném třicetidenním aviversáriu scházely v kapitulní kapli k volbě nové abatyše.

15.7 PŘEVORKA

Dobové příručky pro řeholnice přirovnávaly zástupkyni představené k Měsíci, který je Bohem ustaven jako zástupce Slunce (*Statthalterin der Sonnen*).¹³³⁴ Každé z těchto těles střídavě bdí nad celou Zemí, a právě v této kooperaci spočívá spolupráce představené a její zástupkyně. Vztah tedy nemůže být nutně rovnocenný (*Fecit luminare majus & luminare minus*), duchovní otcové nabádaly převorky, že si nemají uzurpovat přednost a příliš moci, ale vhodně představenou doplňovat.¹³³⁵ Netýká se to jen řízení chodu konventu, ale i toho, co je pro úspěšné fungování skupiny možná ještě důležitější: převorka nemá popichovat představenou (*entzünden*) k špatným věcem (*verhaßte Ding*), na druhé straně však musí citlivě mírnit příliš velké ohně.¹³³⁶ Ve všech těchto radách se ovšem stejně skrývají Benediktova slova z 6. století, obsažená v 65. kapitole Řehole.¹³³⁷ Zakladatel řádu si případných rozporů mezi opaty a převory byl dobře vědom (jistě hovořil z autopsie), a proto ustanovil základní pravidlo, že funkce převora je nevolitelná. Vhodného kandidáta má ustavit volený opat, s tím však, že kde to on sám považuje za vhodné, může jmenovat *toho, koho si vybral po poradě s bohabojnými bratry*.¹³³⁸

Postavení převorky v rámci svatojiřské komunity řešila pátá kapitola Statut kláštera z roku 1635 (*O převoře*).¹³³⁹ Ordinář při jejím sestavování zřejmě využil uvedené formule (přičemž zcela pominul všechna Benediktova varování) k tomu, že

---

¹³³³ Nazváni jako *hochadelige Widmanische famili* – Tamtéž.

¹³³⁴ C. CALINO, *Schriftmässige Und Sitten-Lehr volle DISCURS*, s. 137 an.

¹³³⁵ Vše Tamtéž.

¹³³⁶ Tamtéž.

¹³³⁷ ŘB, s. 153 an.

¹³³⁸ Tamtéž, s. 157.

¹³³⁹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 113/15, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta.

má být volena svým konventem a *má jí být také* (jako abatyši) *prokázána čest*.¹³⁴⁰ Nastolil tak stav faktického dvojvládní, který vyústil v šedesátých letech 17. století v konflikt hrozící vnitřním rozkladem společenství (viz kap. 12.2 této práce). Při jeho hašení shodou okolností asistoval sám autor (či vydavatel) statut. K řešení situace pak bylo – již za následujících ordinářů – patrně použito dodatku k uvedené Benediktově reguli, že převor dopouštějící se *špatností nebo (...) se svým povýšením pyšní, nebo (...) opovrhuje svatou Řeholí* může být ze svého úřadu sesazen.¹³⁴¹ Převorka je ve smyslu statut představenou konventu a zajišťuje jeho veškerý chod v záležitostech týkajících se řeholnic (*je vždy s pannami*). V případě potřeby – týká se to zejména období mezi smrtí dosavadní abatyše a uvedením její nástupkyně do čela kláštera – zastupuje představenou ve všech záležitostech (včetně hospodářských), v její nepřítomnosti pak řídí kapitolu (na způsob jejího vedení si žádná panna nesmí ztěžovat abatyši, jen kdyby byla velká křivda). Abatyše sice zůstává nadřízenou (o věcech sester se s ní převorka má radit), ale jedním dechem – či tahem pera – je představené odepřen zásadnější nástroj, jak nehodnou abatyši umravnit. Trojí napomenutí stranou, odebrání jídla a mlhavá formulace o možném zbavení úřadu dle Řehole (která rovněž neříká, jak na to), vyžaduje vždy protistranu, která nastavená pravidla respektuje. Prameny dokládají, že do implementace statut ve druhé polovině třicátých let 17. století byly svatojiřské převorky svými abatyšemi ustavovány. První volenou převorkou – kronikářka to v nekrologiu opsala jako *dostala se na ouřad převorský* – byla Rosina Preklin († 1659) roku 1636.¹³⁴² Po intermezzu přímé volby byly od roku 1672, zřejmě s pamětí na působení převorky Veroniky Albínky sesazené *pro její přílišnou prchlivost a některé jiné náruživosti*¹³⁴³ převorky až do zrušení kláštera jmenovány.

Úřad byl obnoven – zde máme přirozeně na mysli jeho existenci ve středověku a předpokládané neobsazení v době, kdy se u sv. Jiří nacházely jen tři řeholnice – zřejmě roku 1578,¹³⁴⁴ kdy komunita čítala šest členek, začínala obnova někdejších pozemkových držav, objevovaly se problémy ve feudální správě (Třebnice) a započínala stavební obnova samotné klášterní budovy. Abatyše tak

---

¹³⁴⁰ Tamtéž.

¹³⁴¹ ŘB, s. 157.

¹³⁴² AHMP, SR, kn. 7875, fol. 85r., č. 18.

¹³⁴³ Tamtéž, fol. 89r, č. 35.

¹³⁴⁴ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 83r, č. 3.

zřejmě nebyla s to dohlížet ještě na život dalších pěti spolusester. Do zániku kláštera se v něm vystříдалo 22 konventuálek. V duchu hlavního poslání nekrologia (*exemplum*) jsou všechny převorky – s výjimkou prchlivé Veroniky (i když i o ní jistě její stranice nesměly ve zlém) – uchovány v paměti konventu jako vzorné: (...) *pro její ctnosti za převoru léta 1672 8. dne Máje vyvolena, ouřad převorský se vši pokorou a poslušestvím vedle S[vaté] Regule zastávala, jak se píše např. o Justině Dornerin.*¹³⁴⁵ Právě ctnosti – jakkoliv půjde v mnoha případech spíše o formalizovanou formuli doplněnou o kolokace jako *horlivá a pobožná*¹³⁴⁶ – byly hlavním kritériem pro výkon funkce. Uvnitř konventu se automaticky nepojily se šlechtictvím, byť sestry původem ze šlechtických či nějakým způsobem nobilitovaných (měšťanských erbovníků) mírně převažovaly. Věkově byla evidentně za dostatečně vybavenou pro funkci převorky považována už sestra zhruba čtyřicetiletá (ač průměrný věk při nástupu činí v uvedených cca 200 letech 49 let), nejčastěji se ovšem úřad svěřoval dámám okolo 50. roku života, po cca 25letém působení v řádu. To muselo být – jak se zdá (byť údaje pro starší údobí chybí) – podmíněno již správou jiného významnějšího officia, kde budoucí převorka prokázala své vedoucí a lidské schopnosti. U sv. Jiří se jednalo nejčastěji o úřady novicmistryně a později podpřevorky (superiorky – viz dále). Samotný úřad se pak stával odrazovým můstkem pro funkce abatyší – to se ovšem stávalo především v případě, že představená kláštera „včas“ zemřela a její zástupkyně byla na vrcholu sil a mohla se do čela *štyftu* postavit. To se dělo např. ve dvacátých a třicátých letech 18. století, kdy se na čas ustálil kariérní žebříček: podpřevorka – převorka – abatyše (1720–1736), přerušovaný ovšem dlouhou vládou abatyše a dosavadní podpřevorky Anny Scholastiky (1735–1766). Za jejího *regírování* se v úřadě převorek vystříдалy tři spolusestry. Roku 1766 pak konventuálky ve volbě zvolily za abatyši kněžnu Fürstenbergovou. V dalších dvou případech daly přednost dvěma zástupkyním hraběcích roků (Wražda, Harnach) a na převorky z řad měšťanského patriciátu se již nedostalo, nehledě na to, že roku 1781 (při poslední volbě abatyše) byla tehdejší *priorin* již takřka osmdesátiletá (a také rok nato zemřela).

Pro výkon abatyšského úřadu měla převorka předpoklady také proto, že se – ač titulárně jen hlavou konventu – účastnila různých abatyšských úředních úkonů:

¹³⁴⁵ Tamtéž, fol. 92v, č. 52.

¹³⁴⁶ Tak např. o Innocentii Audrtzké – Tamtéž, fol. 106r, č. 110.

spolusignovala listiny vydávané klášterem, týkající se všech oblastí jeho (zejména ekonomického) působení (půjčky, příjmy financí, nákupy a prodeje nemovitostí, žádosti o subvence, vybrané poddanské záležitosti jako byla oblast privilegií obcí a jejich údů).¹³⁴⁷ V pokročilém 18. století s rostoucí byrokratickou zátěží spolupodepisovala i veškerou komunikaci se světskými úřady, jak dokládá třeba zpráva guberniu o provozu šenků na klášterním zboží z první poloviny sedmdesátých let.¹³⁴⁸ Tím jistě získala dostatečný přehled o tom, co abatyše činí – nejen obecně, ale samozřejmě i konkrétně – v mimokonventní správě. Převorka byla zároveň opatrovnici konventního typáře, jehož otisk připojovala za své jméno na listinách.

Abatyšské povinnosti přejímala převorka plně v sedisvakantním období po smrti dosavadní představené, jak to svatojiřským konventuálkám připomínal roku 1671 nastupující arcibiskup Ferdinand Matouš: *At' je u vás svornost, pokoj a láska duchovní, buďte dle řehole poslušné převoryši.*¹³⁴⁹ Převorčiným hlavním úkolem bylo v té době zejména obstarání pohřbu zemřelé a zajištění volby její nástupkyně. V tomto čase přijímala a odpovídala na zasláné kondolence, vstupovala do jednání se všemi zainteresovanými autoritami a vyřizovala jen neodkladné záležitosti, k nimž kupodivu třeba roku 1731 patřily i konzistoriální propozice k manipulaci s náhrobními kameny v rámci oprav dlažby v chrámu.¹³⁵⁰ Na ní se také obraceli příbuzní zemřelých abatyší s dědickými záležitostmi, většinou dosti spleťnými (to byl jistě i argument pro nezpochybnitelné kšaftování před vstupem) jako roku 1659 stran podílu na nároku na dávno prodaný dům, na němž visely dluhy zemřelé vdovy po otci abatyše Justiny Anny.¹³⁵¹

Co se týče interního působení převorek, lze si bez potíží představit celou škálu záležitostí, nad nimiž bděly a které zařizovaly: od rozhodování o kontaktech mezi konventem a světem¹³⁵² (jako zprostředkovatelky návštěv byly zřejmě

---

¹³⁴⁷ Např. NA Praha, AZK, kart. 18, inv. č. 2578 (fasc. 11), č. 892, (Kvitanice na nákup zboží Bořanovice z r. 1623). Klasická podoba intitulační formule zní: *My, Žofie Albínka Z Helfenburgku z Milosti Boží kněžna a abatyše, Anna Hrachovcová převora i na místě všeho conventu kláštera Svatého Jiří na hradě Pražském, vyznáváme tímto ...* v mnoha variantách.

¹³⁴⁸ Tamtéž, kart. 20, inv. č. 2584 (fasc. 17), č. 1508.

¹³⁴⁹ Tamtéž, kart. 22, inv. č. 2591 (fasc. 24), č. 2138.

¹³⁵⁰ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2594 (fasc. 27), č. 133. Smí tak být činěno jen s povolením *loci ordinarii*.

¹³⁵¹ Tamtéž, kart. 21, inv. č. 2587 (fasc. 20), č. 1773. Převorce pisatel nabízí (za pomoc?) plátno.

¹³⁵² U převorky se např. ohlašovali před vstupy do klauzury duchovní – srov. např. návštěvu arcibiskupského kancléře Meckenburga r. 1668. Tamtéž, kart. 22, inv. č. 2591 (fasc. 24), č. 1997.

nejčastěji chápány vně kláštera¹³⁵³), přes zajišťování organizace dne¹³⁵⁴ a kvality pobytu konventuálek v klášteře (např. přidělování cel jednotlivým sestřím nebo rozdělování finančních přídělů na obsluhu jejich potřeb¹³⁵⁵) až po tradiční funkce rodem z Řehole, k nimž patří třeba pravidelné předčítání statut v refektáři. Odpovědi převorek z vizitačních protokolů kláštera¹³⁵⁶ svědčí o jejich celkové orientaci v dění v konventu i *štyftu*, také přirozeně (jako jediné) odpovídaly na všechny otázky komisařů. Ti také převorky pokládali za odpovídající partnerky, a nikoliv jen v sedisvakantních dobách (ačkoliv v nich bezpodmínečně), ale i např. ve věcech, v nichž byly abatyše potenciálně podjaté. Když se v prvních letech Sobkova arcibiskupování (1670/1) vyšetřovaly události ze sklonku Harrachovy éry, měl hlas nové převorky Sabiny před komisaři velkou váhu a jistě spoluovlivnil další směřování konventu.

15.8 PODPŘEVORKA

V dubnu 1705 ve stejný den (21.) ustavila tehdejší abatyše Františka Helena vedle nové převorky Sabiny také podpřevorku Teresii Horákovou († 1710). V konventu tak byla zřízena funkce *superiorky*, která je obvyklejší spíše v prostředí II. řádů pod správou mužských představených či novějších ženských řádů a kongregací bez mužské větve. Zde funkcionalita dvojice převorka-podpřevorka odpovídá tomu, co u svatojiřských benediktinek představovalo spojení abatyše-převorka (či vzletně Slunce-Měsíc). V 17. a 18. století se nicméně, patrně v souvislosti s rostoucím počtem konventuálek, v některých (víceméně) autonomních kláštěrech benediktinek objevuje. Např. z nám geograficky nejbližších měly podpřevorku sestry ve slezské Lehnici,¹³⁵⁷ ale již zřejmě nikoliv v tamním Liebthalu

---

¹³⁵³ Materiály komise pro rušení klášterů jí např. nazývají *die Klausur Oberin und Vorsteherin* – viz např. NA Praha, ČG-PU, kart. 679, sign. F 2 21/7.

¹³⁵⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N. 1, Statuta, kap. 1: Po ranní pobožnosti *před kůrem musí všechny čekat, co jim převorka řekne, co mají dále dělat.*

¹³⁵⁵ Srov. NA Praha, ČG-PU, kart. 679, sign. F 2 21/7.

¹³⁵⁶ Srov. např. Tamtéž, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Electiones principissarum ad S. Georgii (1735).

¹³⁵⁷ P. WISZEWSKI, *Opactwo*, s. 124 aj.

(Lubomierz).¹³⁵⁸ O důvodu Františčina kroku není nic bližšího známo, pisatelky klášterních kronik nepokládaly za nutné učinit zmínku ani ve vyprávění o období vlády dotyčné abatyše,¹³⁵⁹ ani v medailonku první držitelky tohoto úřadu, který jen lapidárně konstatuje: *Léta 1705 (...) za subpřevoru představena*.¹³⁶⁰ V statutech kláštera z roku 1635 úřad oporu nemá, v textu Řehole bychom ji snad mohli hledat v kapitole 21 (*Děkani kláštera*), která umožňuje opatům, *je-li komunita větší*, vybrat bratry *dobré pověsti a svatého života*, s kterými se představený může *s jistotou podělit o své břímě* za účelem lepší správy kláštera.¹³⁶¹ O pravomocech superiorky u sv. Jiří není nic známo – jistě byly konventuálkám představeny podrobně v onen dubnový den roku 1705. Asi o nich obecně platí to, co psala poslední superiorka Maria Milada, když po zrušení kláštera žádala gubernium o převedení penze po zemřelé převorce na svou osobu: úřad vykonávala devět let a po všechny ty roky musela kvůli nemoci své představené převorku ve všem zastoupit.¹³⁶²

Zpočátku byla zřejmě superiorka účastna pouze „personálního“ chodu konventu, předpokládejme, že mohla řešit každodenní problémy a bolítky jednotlivých konventuálek, na něž převorce nestačil čas. Postupně se stává přinejmenším titulárně důležitou představitelkou komunity. Její podpis se vedle autogramů abatyše a převorky objevuje např. na smlouvě s hrabětem Václavem Antonínem Chotkem (1674–1754) o vstupu jeho dcery Teresie do řádu z roku 1729.¹³⁶³ Je připojen ke konventní pečeti (resp. naopak) a podpisu převorky ve formulaci: *Aloysia von Wiedtmann priorin / Innocentia von Audritz supriorin / statt des ganntzen stieffts*.¹³⁶⁴ Na druhou stranu se nezdá, že by ve stejné době podpřevorky zároveň významně ovlivňovaly dění v konventu. Roku 1735 převorka uvedla před vizitujícími komisaři, že abatyše na porady o důležitých otázkách zve jen

---

¹³⁵⁸ Srov. Franz Xaver GÖRLICH, *Das Benediktiner-Jungfrauenkloster an der lausitz-böhmischen Grenze in Niederschlesien*, Breslau 1864. V textu o ní není zmínka.

¹³⁵⁹ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 26–31.

¹³⁶⁰ Tamtéž, fol. 99v, č. 88.

¹³⁶¹ ŘB, s. 73–75.

¹³⁶² NA Praha, ČG-PU, kart. 680, sign. F 2 21/7, N. 283: *Unterzeichnete schon eine aus den alten Professinen, 33 Jahr in Orden und durch 9 Jahre als Oberin vorgestanden, auch durch dieße Jahre meistens die verstorbene Ex-Priorin Maria Nepomucena v. Löwenehr wegen Ihren hohen Alter und langwürdigte Krankheit vertreten muste*.

¹³⁶³ NA Praha, FK, kart. 31, sign. B VI 5/P, (Vergleich mit dem graffen Chottek weg. der freyle Theres., 1729).

¹³⁶⁴ Tamtéž.

jí a kuchňmistrovou, ke složitějším pak ještě starší sestry.¹³⁶⁵

V případě hospodářských písemností (od prostých kvitancí až po zápisy do Desk zemských) platí až do sedmdesátých let 18. století praxe spolupotvrzení abatyše a převorky. V samotném závěru se však podpřevorka zpřítomňuje i zde, jak dokládá dlužní úpis na nadační kapitál u sv. Ducha z roku 1778.¹³⁶⁶ Zdali to vedlo i k jejímu připuštění k „poradám vedení“, není známo.

Porovnáme-li základní data týkající se podpřevorek s jejich bezprostředními představenými, pak není zřejmě nepřekvapivé, že svůj úřad nastupovaly obvykle v (mírně) mladším věku (průměr 53 vs. 55 u převorek z let 1705–1782) po kratším pobytu v řádu. Zajímavější však je, že více podpřevorek se stalo abatyšemi (4:3), což zjevně souvisí s nástupem dlouholeté abatyše Anny Scholastiky v polovině třicátých let (vládla do roku 1766). Proč tehdy nebyla dána ve volbě přednost převorce Innocentii (stejný věk, lepší „kariéra“, včetně podpřevorská dekáda), se již nikdo zřejmě nedozví. Vzhledem k tomu, že byla ve stejném věku, měla za sebou průkaznější „kariéru“ (včetně dekády na pozici superiorky), navíc konventu kdysi přinesla i jistý ekonomický prospěch,¹³⁶⁷ musela „kandidaturu“ buď odmítnout, anebo se u sester netěšila takové důvěře. To mohlo – bylo-li to tak – být způsobeno i malými každodenními malichernostmi, o nichž ovšem již v době její smrti roku 1751 nikdo nevěděl. Kronikářka, která dokončovala po 29 letech od posledního zápisu její záznam v nekrologiu, tvrdí, že *byla velmi horlivá a pobožná*.¹³⁶⁸ Rovněž bývalých novicmistryní je tu více. Jejich jmenování superiorkami měla v očích abatyší jistě stejné konotace jako v případě převorek. Platí však, že v podstatě každá podpřevorka za sebou měla výkon jiného nižšího úřadu v konventu, což u převorky lze ne vždy říci (částečně proto, že záznamy chybí). Navíc podpřevorka měla o jednu možnost více, kam postoupit výš – proto je tu i vyšší fluktuace, než u převorek (13:8). Jako u převorek tu tedy platí, že za normálních okolností mohl být i tento úřad odrazovým můstkem k postupu a že žádná z jeho nositelek se už nikdy nevracela do nižšího

---

¹³⁶⁵ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Electiones principissarum ad S. Georgii (1735).

¹³⁶⁶ V opisu zachován v NA Praha, ČG-PU, kart. 680, sign. F 2 21/7, Viertes Liquidations Protocoll zum fürstl. Stift Sti Georgii gehörig.

¹³⁶⁷ Kronikářka pokládala za nutné (což v jiných případech vlastně ani ona, ani její souputnice neučinily) do medailonu Innocentie začlenit větu: *Pan otec její (...) klášteru jeden tisíc zlatých věnem dal*. AHMP, SR, kn. 7875, fol. 106r., č. 110. Odtud i zbylé informace.

¹³⁶⁸ Tamtéž. Může to být další doklad neproniknutelnosti vnitřních souvstažností v uzavřeném společenství.

oficia. Stejně jako většina převorek a abatyší (v 18. století) se podpřevorky vyznačují relativní dlouhověkostí, což může svědčit o tom, že do řídicích pozic si jeptišky podvědomě vybíraly „vitálnější“ spolusestry (v medailonech je pozorovatelná absence barvitějších popisů těžkých chorob). Těšila-li se ovšem podpřevorka stejné účtě jako převorka, není nikde (nekrologium) explicitně zaznamenáno. Medailony nikdy výkon této funkce nespojují s žádným (ať pozitivním, či negativním) hodnocením. Stejně jako v případě převorek nelze prokázat, zdali jmenovaným superiorkám nějak prospíval jejich šlechtický původ, ač zde jsou urozené ve značné převaze (85 %).

15.9 DUCHOVNÍ SLUŽBA V KONVENTU

Ze zřejmých důvodů musely být (i) svatojiřské benediktinky (také) v 17. a 18. století odkázány na duchovní službu zvnějšku. Počínala pochopitelně už samotným ordinářem, kterým byl – předpokládejme, že už od znovuobsazení stolce sv. Vojtěcha – arcibiskup pražský. Na základě Tridentinem obecně definované podřízenosti¹³⁶⁹ (a částečně předchozí tradice) se konkrétně (i) u svatojiřských konventuálek projevovala – spolu s obvyklými úkony biskupského úřadu¹³⁷⁰ – účastí svou či pověřeného zástupce na volbách abatyší, obláčkách kandidátek a velování profesek, jakož i administrováním místní duchovní služby. Tu obstarávali především dva (a od roku 1669 tři) klerikové, kteří byli do svých funkcí konfirmováni ordinářem – klášterní kaplan a zpovědník (někdy se ovšem mohlo jednat o jednu osobu) – doplňovaní čas od času ještě jinými mimořádnými zpovědníky, kazateli (*aby tolikéž panny řeholní duchovního potěšení a slova Božího zbavené nebyly*¹³⁷¹) a knězi, kteří v konventu vedli duchovní cvičení řeholnic. Oni „základní“, neb v podstatě stálí kněží mají opět oporu v tridentinském dekretu o řeholnicích, který předepisuje mniškám povinnost, aby *alespoň jednou během každého měsíce učinily*

¹³⁶⁹ Hlavy 8-11 Dekretu o řeholnicích a mniškách v DTK, s. 250–253.

¹³⁷⁰ Sem patří např. vše z oblasti církevně-správní (ve vztahu ke klášteru/ům třeba potvrzování mešních aj. fundací apod.).

¹³⁷¹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, No1, Statuta, kap. 21 *O zpovědníku a kaplanovi*.

*vyznání hříchů a přijaly svaté přijímání, aby se tak vyzbrojily spasitelnou ochranou k statečnému přemáhání všech ďáblových útoků.*¹³⁷²

Nutnost zpovědi vtělil do klášterních statut roku 1635 i kardinál Harrach.¹³⁷³ Její odmítání má být trestáno jedním z nejtvrděších vnitrokonventních trestů: jídlem na zemi a odebráním vína. V dobách sporů abatyše s konventem v šedesátých letech 17. století bylo jedním z častých postupů proti odbojným sestřím jejich nepřipuštění ke zpovědi. V souladu se statuty – tak jak je popsána požadovaná zpovědnice – se předpokládá, že zpovědník bude separován od komunity konventuálek, s níž přijde do styku jen v průběhu pravidelné ušní zpovědi realizované přes „hustou železnou mříž“. Výjimku představuje pouze vyzpovídání před smrtí, za jehož účelem může kněz – ale jen s povolením představených, za doprovodu dvou sester a v komži se štolou – vstoupit do klauzury. Jinak tam nesmí, což platí i o stravování tamtéž.¹³⁷⁴ O vyslání zpovědníků žádaly ordináře samy abatyše.¹³⁷⁵

Z konce 16. a z prvních desetiletí 17. století neexistují žádné záznamy o tom, že by u sv. Jiří nějaký samostatný zpovědník fungoval. Sestry se jistě zpovídaly jen klášternímu kaplanovi. Až roku 1625 povoluje arcibiskup Harrach konventu, aby si na dobu morové rány sehnal s jeho souhlasem libovolného duchovního, který bude v tomto směru moci obstarat nemocné i mimo kostel, avšak *in loco honesto*.¹³⁷⁶ Je možné, že kaplan byl v té době indisponován. Samostatný stálý zpovědník byl zřejmě ustanoven spolu s nařízením statut v roce 1635; o rok později již sloužil mši při korunovaci kněžny Anny Voršily.¹³⁷⁷ Dle Harrachovy instrukce z roku 1664 mohl být zpovědník jak řeholníkem, tak světským duchovním.¹³⁷⁸ Už nejstarší známá jména jako P. Scultetus († 1659) či P. Krawarsky († 1660)¹³⁷⁹ svědčí o tom, že zpovědnická služba u sv. Jiří byla svěřována příslušníkům jezuitského řádu.

---

¹³⁷² Hlava 10. Dekretu, DTK, s. 252.

¹³⁷³ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1, Statuta, kap. 3 *O zpovědi a přijímání velebné svátosti*. Následující údaje odtud.

¹³⁷⁴ Vše tamtéž.

¹³⁷⁵ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 30–31.

¹³⁷⁶ NA Praha, AZK, kart. 18, inv. č. 2578 (fasc. 11), č. 924.

¹³⁷⁷ Tamtéž, kart. 19, inv. č. 2581 (fasc. 14), č. 1150.

¹³⁷⁸ Např. NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.12: *Chceme též, aby panny svobodu měly, by sobě každého půl léta kteréhokoliv řeholního kněze, od nás sice potvrzeného, anebo i světského, kterémužto my bychom dovolili, k vyznání hříchův svých sobě zvoliti mohly.*

¹³⁷⁹ Tamtéž, N.5.

Nejčastěji šlo o činovníky malostranské koleje.¹³⁸⁰ Při klášteře působili až do rozpuštění Tovaryšstva – poslední řádový zpovědník František Heilman SJ († 1799) v této funkci zůstal i po zániku řádu.¹³⁸¹ Možná se sestrami prožil i konec jejich řádového domu. Jezuitští zpovědníci se v konventu střídali po relativně krátké době (cca po roce až dvou), což souviselo především s jejich častou ordinací na jiné místo (nejen v české provincii). Díky častému střídání mohli být jednou z mála personálních proměnných, s níž se sestry za svůj život potkaly. Že zpověď nepovažovaly za formalitu, dokládá skutečnost, že si koncem 60. let 17. století vymohly na tehdejší arcibiskupovi Ferdinandu Matoušovi jmenování dvou zpovědníků, *ex lingua bohémica unus, et alter ex germanica*.¹³⁸² Jako první tuto řadu roku 1669 zahájili český kněz Petr Poiaso/Pojazo († 1697) a německý Kryštof Eucharius SJ († 1691).¹³⁸³ Pokud byl někdy v budoucnu do konventu vyslán pouze jeden *beichtvater*, musel vždy ovládat oba zemské jazyky. Od roku 1678, kdy zakázal řádový generál Giovanni Paolo Oliva (1684–1681) zakázal působení *patres* v panenských kláštěrech v roli stálých zpovědníků,¹³⁸⁴ docházela sem uvedená dvojice už jen v pololetním taktu (povinná byla zpověď uprostřed půstu a na začátku adventu¹³⁸⁵) coby mimořádní zpovědníci. Někdy byli doplňováni i jinými. Doložena je občasná návštěva strahovských premonstrátů zejména v době opatství Víta Seipela († 1711), který – a tudy by mohla vést cesta do svatojiřského konventu – z titulu sufragána pravidelně v letech 1702 až 1710¹³⁸⁶ zastupoval pražského arcibiskupa při velacích zdejších profesek.

Na rozdíl od kaplanů zpovědníci v klášteře nebydleli a pouze sem za svými povinnostmi docházeli. Samy sestry jejich úlohu jednou popsaly jako „rozhovor o duchovních věcech a hojení nedostatků a ran“.¹³⁸⁷ Vedle toho se zpovědníci také *ad*

¹³⁸⁰ *Domus professae S. J. Micro Pragae*. Tak nejpozději k r. 1664. NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Confessarii ad S. Georgium, N.36. Základní přehled k historii např. Martin ŠOLC, *Bývalý „profesní dům“ Tovaryšstva Ježíšova na Malostranském náměstí, dnešní budova Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy*, *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 3, 2002, s. 243–250.

¹³⁸¹ Jako „mnoholetý spovědník“ je označen ve svém kázání dedikovaném abatysi Marii Elektě. František HEILMAN, *Chvalo-Rčeč O Swatým a wjtěžným Mučedlnjku Paně Giři, na gehu weyročnj Slawnost w téhož Swatého Slawným a starožitným Kosteke na Hradě Pražským (...)*, Praha 1774.

¹³⁸² NA Praha APA kart. 2198, sing. C 136/13, A abatissa S. Georgii, s. d.

¹³⁸³ AHMP. SR. kn. 7875. pag. 17.

¹³⁸⁴ Tamtéž, pag. 31.

¹³⁸⁵ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Statuta, kap. 21 *O zpovědlníku a kaplanovi*.

¹³⁸⁶ AHMP, SR, kn. 7875, fol. 104r an.

¹³⁸⁷ ÖStA Wien, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

hoc zapojovali do provozu konventu: zejména sloužením „nadpočetných“ mší (typicky aniversária za zemřelé), přípravou sester na smrt,¹³⁸⁸ ve starších dobách doprovodem abatyší na inspekčních cestách po panstvích¹³⁸⁹ a další duchovní činností, pro níž byl klášterní kaplan zřejmě titulárně příliš „obyčejný“. Proto byl např. patrně zpovědník pověřen roku 1673 dohledem nad uchováním domnělých ostatků bl. Mlady, které osobně vkládal do schránky, kde byly uloženy v průběhu dvouleté opravy kaple sv. Anny.

Jezuité vysílali k sv. Jiří otce různého věku¹³⁹⁰ (od 30 do cca 60 let) a tedy i rozdílných zkušeností. Z toho zřejmě pramenila některá nedorozumění, která působení zpovědníků při konventu doprovázela. Nemocné sestry se dožadovaly, aby s nimi duchovní pobyl alespoň chvíli a neodcházel hned po zpovědi;¹³⁹¹ potřeba „extrakonventního“ sociálního kontaktu zde byla zřejmě nemalá. Když od roku 1678 mohli jezuité vystupovat v ženských kláštorech pouze jako extraordinární zpovědníci, *všechny panny duchovní zkormoucené byly a nevěřily tomu.*¹³⁹² Mysleli však, že to – jak poznamenala konventní kronikářka – způsobil bývalý zpovědník Jindřich Vetter († 1687), *drobet divného humoru, neb několikráte to v klášteře na sobě znáti dával pravice, že on to snadno, by tak jak napsáno jest, budoucně practirováno bylo, způsobí.*¹³⁹³ Onen „drobet divný humor“ mohl být dán tím, že ne každý z otců jezuitů zřejmě mohl rozumět ženským řeholním společenstvím a ženám vůbec. Příkladem budiž kupř. ojediněle zachované písemné rozhřešení, které neznámý zpovědník zaslal někdy v šedesátých letech 17. století neznámé sestře. Krom toho, že vypovídá o lehce nestandardních postupech vzájemného styku, nabádá benediktinku, že se má zúčastnit tří mší svatých, odříkat tři breviáře a provést šest mortifikací.¹³⁹⁴ Neznalost reálií je zarážející. Mší se sestra účastnila zásadně dle povinného scénáře, stejně jako recitace breviáře, těžko by mohla (zvláště v prvním případě) daný program jakkoliv rozšířit – v tomto ohledu ztrácí pokání evidentně

¹³⁸⁸ AHMP, SR, kn. 7875. pag. 14.

¹³⁸⁹ ÖStA Wien, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3. Tak jel zpovědník např. roku 1659 na obhlídku statků s abatyší Kateřinou Febroníí po jejím nástupu do úřadu.

¹³⁹⁰ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 30.

¹³⁹¹ ÖStA Wien, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

¹³⁹² AHMP, SR, kn. 7875, pag. 31. Snad se tento stav pokoušely i zvrátit: *Dvakráte o to p. p. generálovi latinsky psáno bylo, na první psaní zdvořilá excusa přišla a na druhé žádná odpověď nenásledovala* – Tamtéž.

¹³⁹³ Tamtéž.

¹³⁹⁴ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.32.

svou účinnost. Roku 1698 byl do konventu na přání abatyše vyslán k exerciciím „neklidné“ sestry Kláry Morackin pater Maxmilián Hložek († 1714). O rok později se již představená u arcibiskupa dožaduje, aby je *umb daß heylige blut Christi* Hložka zbavil,¹³⁹⁵ protože ve své činnosti není prospěšný: *er nicht suchet mit einer geistlichen manier die seelen zuerhalten, sondern hetzet annoch unsere obrigkeit gegen unß auff*.¹³⁹⁶ Na druhou stranu se všeobecného uznání dostalo např. Johannu Duchoslausovi († 1702), který za moru roku 1679 (kdy byl uzavřen pro vnější návštěvníky celý Hrad) bydlel v *domě klášterským* s kaplanem a po celou dobu epidemie sestry neopouštěl.¹³⁹⁷ O jiném z jeho předchůdců pak abatyše napsala, že *mer engliesch als menschliches leben tuet fyren*.¹³⁹⁸

Snad kvůli oněm různicím vybavovali nejpozději od konce 17. století jezuitští představení své vyslance psanými instrukcemi, kde byly krom obligátního pověření – vykonat povinnosti spjaté se vyzpovídáním a držet se dál *od panenských handlův*¹³⁹⁹ – zařazeny i další důležité informace o konventu a jeho obyvatelkách. *Praepositus domus professae* na Malé Straně Václav Sattenwolff († 1691) tak roku 1679 věděl, že klášter je královská fundace uvnitř královského sídla za metropolitním kostelem, jeho abatyše má titul kněžny, žije pod Řeholí Benediktovou, je *de facto* závislá na arcibiskupovi, který také požádal o vyslání mimořádného zpovědníka, jsou tu vazby na metropolitní kapitolu, funguje tu samostatná duchovní správa a že se má hlásit u abatyše Anny Mechtildy.¹⁴⁰⁰

Institut mimořádného privátního zpovědníka byl v konventu využíván zřejmě jen zřídka. V arcibiskupském archivu ho zastupuje např. fakulta pro Aloisii Widmanin (budoucí abatyši) z roku 1716, kdy jí generální vikář Mayer jménem ordináře povoluje zvláštní zpověď duchovním, kterého jí určí rektor chebské koleje.¹⁴⁰¹ Není vyloučeno, že tímto zvláštním způsobem (není např. doložen její odpor k jinému zpovědníkovi, ani příprava na smrt, kde by možná byla taková žádost oprávněná) mohla Aloisie udržovat kontakt se svými příbuznými z Chebu.

---

¹³⁹⁵ Tamtéž, N.38.

¹³⁹⁶ Tamtéž, N.39.

¹³⁹⁷ AHMP, SR, kn. 7875, pag. 32.

¹³⁹⁸ ÖStA Wien, AVA, F. Familienarchiv Harrach, Ktn 176, in spec. 176.3.

¹³⁹⁹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Confessarii ad S. Georgium, N.36. Tak roku 1664 klementinský rektor Jan Saxius SJ († 1666).

¹⁴⁰⁰ Tamtéž, N.34.

¹⁴⁰¹ NA Praha, AZK, kart. 23, inv. č. 2593 (fasc. 26), b. č. (30 Maji 1716).

Každodenní duchovní službu v klášteře drželi jeho kaplani, kteří zároveň působili coby administrátoři kostela sv. Jiří. Řeholnice s nimi přišla do styku každý všední den (už nejpozději o půl deváté ráno, kdy je v denním programu po tercii zařazena první mše sv.)¹⁴⁰² a daleko intenzivněji pak o nedělích a svátcích (zpívané mše¹⁴⁰³). Vedle vedení různých pobožností byl kaplan tím, jemuž se pravidelně jedenkrát do měsíce a ve svátky zpovídaly a od něhož přijímaly.¹⁴⁰⁴ V neposlední řadě byl i tím, kdo měl řeholnice vést k *dodržování statut, k dokonalosti, k následování svatých ctností*.¹⁴⁰⁵ Kromě konventu obhospodařoval i klášterní *familií*, kterou měla k účasti na přijímání a zpovědích vést abatyše. Kaplan v klášterním okrsku také bydlel. Díky své separace od sester (i ono sloužení mší se odehrávalo před oltáři mimo kůr jeptišek) se s nimi ani nestravoval – nejprve jedl se světskými, později měl dokonce k dispozici abatyšskou kuchyni.¹⁴⁰⁶

O výkonu této funkce nejsou od sv. Jiří žádné zprávy ze začátku námi sledovaného období. Vzhledem k tomu, že roku 1612 požádala tehdejší abatyše Žofie o vyslání kaplana břevnovsko-broumovského opata,¹⁴⁰⁷ není vyloučeno, že konvent v některých letech – už pro všeobecný nedostatek katolického duchovenstva – samostatného vlastního duchovního správce vůbec neměl. Lze předpokládat, že s ohledem na letité vazby s metropolitní kapitulou tu mohl vykonávat kaplanskou službu některý z jejich členů, respektive podřízených (sakristiáni atd.).

Samostatný kaplan (P. Adam) je při konventu doložen až od 20. let 17. století¹⁴⁰⁸ a fungovat tu bude až do zrušení kláštera roku 1782. Právo jeho prezentace náleželo zdejšímu abatyšim, konfirmace po řádném přezkoušení náležela ordináři.¹⁴⁰⁹ Zřejmě z tohoto důvodu se mnozí z klášterních kaplanů, jak se zdá, považovali spíše za podřízené arcibiskupům – také se v konzistoriálních fondech zachovalo množství zpráv, v nichž tito kněží obsáhle informují ordináře o situaci a náladách

---

¹⁴⁰² NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Acta visitationes ad S. Georgium, N.1 Statuta, kap. 1 *O Službách Božích a o Svaté Mši*.

¹⁴⁰³ Tamtéž, kap. 21 *O zpovědlníku a kaplanovi*.

¹⁴⁰⁴ Tamtéž.

¹⁴⁰⁵ Tamtéž.

¹⁴⁰⁶ Tamtéž, Capellani ad S. Georgium, N.30.

¹⁴⁰⁷ NA Praha, AZK, kart. 16, inv. č. 2575 (fasc. 8), č. 602.

¹⁴⁰⁸ Tamtéž, kart. 22, inv. č. 2590 (fasc. 23), č. 2113.

¹⁴⁰⁹ NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/4, Capellani ad S. Georgium.

v konventu.¹⁴¹⁰ Kaplanská služba byla také ze strany arcibiskupů převážně chválena. Vrásky na čele ordinářových oficiálů způsobil snad jen jediný kněz (P. Michael) někdy v polovině 60. let, kdy po vykonané vizitaci volají po někom, *ktorej by byl při letech, že by tak chtěl v pokoji Pánu Bohu sloužiti, aby s pannami neměl žádné známosti.*¹⁴¹¹ Příčinu toho pohoršení je třeba hledat v tehdejší rozhárané situaci mezi spolusestrami – P. Michael se totiž ve sporu mezi abatyši a konventuálkami postavil na stranu představené a její (německojazyčné) klaky. Proto se také dle udání českých sester stavěl více než rok proti příchodu mimořádného zpovědníka, který by je mohl vyzpovídat v kdysi prvním jazyce království.¹⁴¹² Jedná se zároveň o jediný doklad, kdy kaplan chápal přítomnost zpovědníka v konventu jako konkurenci.

Na rozdíl od zpovědníků se od dvacátých let 17. století na místě kaplanů u sv. Jiří střídali vždy světší kněží. Po roce 1715, kdy chrám sv. Jiří získal farní práva pro klášterský okrsek a stal se vedle sv. Víta a svatostánku strahovské kanonie třetím „farním“ kostelem na Hradčanech, projeví o místo svatojiřských administrátorů několikrát zájem i zdejší premonstráti. Roku 1721 tu působil jako zpovědník jeden ze strahovských kanovníků¹⁴¹³ a při té příležitosti tamní opat Marian Hermann († 1741) navrhuje převzetí kaplanství s tím, že mezi kláštery existovala odjakživa duchovní *confederation* a že premonstrátské kněží sem docházely zpovídat abatyše už od 13. století.¹⁴¹⁴ Návrhy však zůstaly oslyšeny, možná ani ne ze strany sester, jako spíše ze strany konzistoře a metropolitních kanovníků, kteří jistě nestáli o převzetí druhé hradčanské farnosti do správy Strahovských.

Klášterní kaplan byl živen v zásadě ze dvou zdrojů. Prvním z nich byl samotný klášter, který poskytoval stravu a byt (a zřejmě i šatstvo, zdravotní péči a základní liturgické potřeby), za něž mu administrátor zajišťoval základní duchovní servis. Vedle zpovědí a výše uvedené každodenní ranní mše to z regulérních byly pobožnosti a poskytování svátostí vázaných na svátky, sepsané ve zvláštních *Direktoriích* rytmičujících kaplanskou službu při konventu:¹⁴¹⁵ 1. před každým

---

¹⁴¹⁰ Např. Tamtéž, Acta visitationes ad S. Georgium, N.51. (1667). Tyto zprávy nepocházejí zdaleka jen z krizových let.

¹⁴¹¹ Tamtéž, Lit.B.

¹⁴¹² Např. Tamtéž, N.50.

¹⁴¹³ NA Praha, AZK, kart. 23, inv. č. 2593 (fasc. 26), č. 50.

¹⁴¹⁴ Tamtéž, č. 71.

¹⁴¹⁵ Tamtéž, kart. 24, inv. č. 2602 (fasc. 35), Directorium Peragendorum ad S. Georgium cum Ordine Festorum pro R. P. Capellano ibidem respective Administratore.

svátkem několik dní zpěv žalmů, 2. na svátky v kůru ve tři čtvrtě na osm přijímání panen, 3. asistence při zpěvech a modlitbě breviáře v kůru na svátky a v neděle od 9. hodin, 4. každou neděli a svátek ve 2 ráno nešpory, ve 4 hodiny litanie, 5. když není svátek od 9. hodiny čtení mší v intenci jednotlivých panen a konečně 6. každý den před oltářem za zemřelé panny.¹⁴¹⁶ Druhým zdrojem pak byly všemožné mešní a jiné fundace, které různí dárci při klášteře a jeho chrámu zakládali. K roku 1782 jich bylo dohromady šestnáct v celkovém úhrnu 10 615 zlatých.¹⁴¹⁷ Jednalo se především o pražské měšťany, větším dílem zřejmě ze svatojiřských jurisdikcí, kteří zde zakládali mešní nadace určené k pobožnostem za spásu duše své a svých příbuzných. Dále to byli nemnozí klášterní familianti jako bývalá fortnýřka Judita a jejich 200 zlatých na pravidelné mše před oltářem sv. Kříže z roku 1775.¹⁴¹⁸ Do tohoto ranku přispívali nejpozději od konce 17. století i sami kaplani a „bohatší“ (či spíše zbožnější?) konventuálky jako Abundantia Löwin von Ersfeldt (†1769), která založila věčnou nadaci mší na oktáv jejího oblíbeného světce sv. Xaveria.¹⁴¹⁹ Slušný liturgický provoz a příjem svým fundatistům, který tato nadání generovaly, přibližuje např. fundace kapitulního vikáře Johanna Scharera z roku 1764.¹⁴²⁰ Ten za dvanáct mší ročně za duši svou, své sestry a matky věnoval obligaci ve výši 2 000 zlatých, z níž se ročně čerpalo 50 zlatých na obstarání obřadu (od svíček po ministranty), odměnu pro celebranta včetně otopu a ještě každé konventuálce, která se zúčastní, v den přijímání *einen stamper rein wein*.¹⁴²¹ Takový zájem vyžadoval časem u sv. Jiří přítomnost dalších duchovních pocházejících zejména z chudých poměrů – pro ně mohla být služba na tak prestižním místě vítanou příležitostí k obživě a snad i povýšením sociálního statutu. Budoucí kaplan Sokolovský tak byl například roku 1708 prezentován jako altarista,¹⁴²² který postupně začal obhospodařovat další a další fundace, nato celý kostel a navíc měl to „štěstí“, že zemřel v době pražské královské korunovace roku 1724, takže se jedné ze zádušních mší na jeho památku

---

¹⁴¹⁶ Vše tamtéž.

¹⁴¹⁷ NA Praha, ČG-DK, kart. 62, sign. F/3 110. Nejstarší živá fundace tu tehdy existovala od roku 1684.

¹⁴¹⁸ Tamtéž.

¹⁴¹⁹ Tamtéž, ČG-PU, kart. 680, sign. F 2 21/7, č. 18.

¹⁴²⁰ NA Praha, FK, kart. 31, sign. B VI 5/25.

¹⁴²¹ Tamtéž.

¹⁴²² NA Praha, APA, kart. 2102, sign. C 119/15, Capellani ad S. Georgium, N.29.

zúčastnil i sám Karel VI.¹⁴²³ Sokolovský byl také jedním z kaplanů, kteří u sv. Jiří zanechali mešní nadaci (za sebe a své rodiče¹⁴²⁴), takže rovněž přispěl k zajištění svých několika nástupců. Specifickým vyjádřením úcty konventuálek vůči svým kaplanům pak bylo založení nadace na zádušní mše za všechny zemřelé kaplany, na níž roku 1758 přispěly „některé panny“.¹⁴²⁵ Ostatně přinejmenším stejné náklonnosti se jim dostalo už na začátku 18. století, kdy založil podobnou fundaci za zemřelé jeptišky zdejší zpovědník Lämmermann.¹⁴²⁶ Podobnými záležitostmi (jakož i zmíněnou sklínkou čistého vína) je vazba mezi konventem (míněno jeho obyvatelkami) a jejich duchovními vyjádřena snad nejlépe.

---

¹⁴²³ Tamtéž, N.26.

¹⁴²⁴ Tamtéž, FK, kart. 31, sign. B VI 5/25.

¹⁴²⁵ Tamtéž.

¹⁴²⁶ Tamtéž.

ZÁVĚR

Na základě nashromážděných a analyzovaných dat lze o benediktinském konventu sv. Jiří v období raného novověku konstatovat několik navzájem propojených a podmiňujících se skutečností. Od samotného počátku katolické obnovy se jednalo o konvent velmi živý, který v sledovaném období vyjma několika prvních let netrpěl nedostatkem členek. I v těchto počátečních dobách obnovy (1574–1600) se dokázal rychle rozrůst ze čtyř řeholnic na šestnáct. Příčiny této „popularity“ jistě tkvějí v jeho unikátní historické tradici a blízkosti panovnického domu (nejen geografické). Vazby jsou zhmotněny především v právu zdejší abatyše na (spolu)korunovací manželky českého panovníka. Projevovaly se vzájemnou korespondencí, častými návštěvami příslušníků vládnoucího rodu, nezdědky finanční podporou kláštera. Okruh těch, kteří byli nějakým způsobem na klášter sv. Jiří navázáni, byl nečekaně rozsáhlý a zahrnoval všechny hlavní osoby a instituce tehdejší společnosti: panovníka a jeho manželku (a jejich příbuzné a okruh), zemskou šlechtu (v čele s místodržitelským kolegiem a s početným zástupem dcer, pro něž mohla být návštěva v klášteře za přítomnosti elit vhodnou příležitostí k rozhodnutí se pro řeholní život právě na tomto místě), arcibiskupa (a konzistoř), probošta, děkana a kanovníky metropolitní kapituly. Některé ze slavností navázaných na privilegované postavení představených, jako abatyšské pokorunovační hostiny, se navíc mohou jevit jako potenciálně významné „společenské“ události raně novověkých Čech. Ty zřejmě sloužily také jako jakési „náborové“ akce pro potenciální uchazečky o vstup do řádu. Vzhledem k volebnímu charakteru moci v rámci konventu, který vychází z benediktinské řehole, se výsledně abatyší a tím i partnerkou králů a královen mohla stát (v podstatě) jakákoliv chórová sestra. I ty nejprostší členky řádu při návštěvách panovníků zažívaly *ipso facto* jakousi společenskou „nobilítaci“, neboť byly dozajista jedinými představitelkami svých sociálních skupin, kterým se této výsady pravidelně dostávalo. S časem bylo udržování této pozice pro klášter stále finančně náročnější, což zřejmě podpořilo cílení na dcery z rodin, které si mohly dovolit své potomky vybavit větším věnem (1 000 zlatých a více). Kontakty s (nejvyššími) představiteli světské i církevní moci a dále s rodinami uchazeček o řeholní život byly zřejmě těmi hlavními příležitostmi, při nichž byla pravidelně narušována klášterní klausura, tzn. do konventu vcházeli

(patrně nedispensovaně) lidé/muži zvenku. „Provoz“ byl i opačný: při korunovaci královen to naopak byly abatyše v doprovodu dvou sester, které klausuru opouštěly a ocitaly se vně klášterních zdí. Jedná se jen o nejviditelnější projev skutečnosti, že hranice mezi konventy a světem nemohly být ani u sv. Jiří hermeticky uzavřené (totální instituce¹⁴²⁷), jak se jeví ve světle norem. Zřetelný rozpor mezi normami a praxí je ostatně viditelný v takřka všech oblastech řeholní reality.

Zdá se, že v případě svatojiřského kláštera je osoba abatyše (takto i „živé vtělení“ instituce) jakýmsi úhelníkem jeho vývoje. Kvalitativní proměna abatyšského úřadu, probíhající od konce 17. století (kdy se představenými stávaly výhradně šlechtičny, od druhé poloviny 18. století hraběnky) prokazuje, že v určité době se zřejmě zdánlivě neochvějné postavení kláštera začalo otřásat. Souviselo to patrně v hmatatelné rovině se zvyšující se ingerencí světské moci do záležitostí řeholních společenství. Aristokratům jako zástupcům „státu“ se také recipročně musely vyrovnat aristokratky na trůnu představených svatojiřského řeholního institutu. Zatím jen tušeným důvodem bude zřejmě i postupující proměna chápání užitečnosti klášterů pro společnost, v jejíž očích ztrácely kontemplativní řády svou legitimitu. Zdá se, že svatojiřský klášter v tomto (zatím nepostihnutém) boji vsadil na zdůrazňování své letitosti a privilegovanosti, což se tváří v tvář krokům Josefa II. ukázalo jako příliš malá opora. Tato proměna se projevila i na stavu benediktinské komunity. Od osmdesátých let 16. století, kdy byla zahájena její obnova, se mezi jejími členkami objevovaly zejména dámy z prostředí nižší šlechty (míněno majitelů drobných zboží, jak starých rodů typu Benedů z Nečtin, nebo nových, např. Butlerů) a z řad různě bohatého měšťanstva (zde vedou patricijské erbovní rody z Chebu), jak zřejmě odpovídá nějakým způsobem bezprostředně předcházející tradici. Od druhé poloviny 17. století – i v souvislosti s tím, že byla řada nižších šlechticů (rytířů a svobodných pánů) povyšována za své (úřednické) zásluhy do hraběcího stavu (příklad Chotků, Ugartů nebo Sedlnických) – se umístění „urozenějších“ dcer ke sv. Jiří stávalo oboustranně výhodným krokem. Rodinám či poručníkům odpadala často tíživá povinnost schraňovat pro své dcery věna, která tak zůstávala v rukou

---

¹⁴²⁷ Byť základní východisko tu platí (*a place of residence and work where a large number of like-situated individuals cut off from the wider society for an appreciable period of time together lead an enclosed formal administered round of life*. E. GOFFMAN, s. 11). Ke kritice např. v Christie DAVIES, *Goffman's concept of the total institution: Criticism and revisions*, Human Studies 12, č. 1-2, 1989, s. 77–95.

mužských potomků rodu. Klášter se poté mohl, jak se zdůrazňovalo v suplikách či kázáních u příležitosti nástupu nových abatyší, pyšnit zájmem ze strany významných členů společnosti, což jeho pozici (určitě ve vlastních očích) posilovalo. Na druhou stranu se ukazuje, že šlechtictví kandidátek mělo význam pouze pro „svět“, uvnitř konventu, v distribuci konventních funkcí vyjma abatyšské, urozenost nijak zvlášť nerezonovala.

Drtivá část dochovaných pramenů zároveň ukazuje, že právě potřeba uchránit majetek před nechtěnými dědici byla jednou z hlavních motivací rodin pro vstup jejich dcer do řádu (analogicky mysleli i poručníci v případě sirotků). V tomto případě nerozhodoval stav: jednali tak jak ti nejurozenější a předpokládaně celkem majetní, tak měšťané s jedním domem. Pouze v některých případech (Maria Augusta Valdštejnová) lze usuzovat na to, že vstup mohl být motivován upřímnými snahami oddat se Bohu, když rodina prokazatelně žádným nedostatkem netrpěla. Další zprávy v tomto ohledu může poskytnout studium v rodových pozůstalostech, které práce pominula. V případě nejchudších vrstev (poddaných s mnoha dětmi) byla hlavním motivem pro jejich přijetí snaha zajistit alespoň jakousi obživu pro své potomky. Významným impulsem k rozhodnutím tohoto typu byly pro měšťany a poddané zřejmě jim známé vzory. Nemalá část členek konventu pocházela z obcí či panství, kde se nacházel nějaký jiný klášter, který mohl být přímo majitelem zboží. V některých případech – o platí to zdá se pro Cheb a jeho elitu – mohly tyto vzory být i společenské: dala-li ke svému uspokojení rodina primátora svou dceru do kláštera (sv. Jiří), pak jí tam umístí i jeho nástupci v purkmistrovské funkci. Mnohé vstupy byly zprostředkovány za přispění dnes již stěží rekonstruovatelných vazeb příbuzenských či institucionálních (například je zaznamenána konventuálka ze statků pražské kapituly, která měla ke klášteru historicky úzké vazby). Z původního zanedbatelného počtu se osazenstvo konventu vyšplhalo na stabilních čtyřicet řeholnic (období poslední čtvrtiny 17. století až rok 1782), což možná představuje jedno z nejvyšších čísel v Čechách. U jiných pomoci sondy zkoumaných konventů (alžbětinky, anglické panny, celestinky, karmelitánky) je počet zhruba poloviční. Zároveň to byly pouze Čechy (s několika málo výjimkami bezprostředního okolí), odkud sem přicházely kandidátky. Ukazuje to, že prestiž kláštera byla zřejmě zemsky nepřenositelná, když kupř. pražské karmelitky byly díky své fundátorské vazby na

vládnoucí rod přitažlivé i pro mnohé uchazečky z Říše. V rámci Čech nebyl ovšem konvent nijak regionalizován, vítal kandidátky z celé země. Průměrný věk, kterého se zde konventuálky dožívaly, byl výrazně vyšší než u většinové populace mimo zed' – už na přelomu 16. a 17. století se pohybuje v úrovni nad 50 lety a toto číslo později přeroste šedesátku.

Život konventu byl na jednu stranu vyměřen přísně strukturovaným a hierarchicky řazeným společenstvím s abatyšemi v čele, na druhou stranu přesně daným programem, vycházejícím z řeholního předpisu pravidelné modlitby breviáře. Jeho stereotypní opakování narušovaly, resp. zpestřovaly zejména různé konventní slavnosti s ritualizovaným průběhem. Jejich fixovaná podoba (která namnoze procházela v závislosti na jejich částečné „veřejnosti“ či privátnosti) sloužila rovněž ke vštěpování základních ctností řeholního života, zejména poslušnosti. Pevné uspořádání konventu se hroutilo v momentu, kdy některá ze spolusester začala zpochybňovat pravidla vnitřního (sou)žití daná Benediktinovou řeholí a konventními statuty. U sv. Jiří vedl v šedesátých letech 17. století jeden ze zaznamenaných konfliktů po linii jazykové, kdy proti sobě stály skupiny českých a německých sester (z domácího prostředí). V takovém momentu vstupovaly nutně do vnitřního dění síly zvenčí, v tomto případě úřad ordináře. Na něm – a obecně mužském elementu – byl svatojiřský klášter jako jiné závislý kaplanskou a zpovědnickou službou duchovních. V tomto smyslu byli i oni jakýmsi členy konventu, ač separovanými. Jejich vliv na duchovní kondici společenství se mohl vyrovnat vlivu představených. Zvláště v případě Arnošta Vojtěcha z Harrachu a jeho konzistoriálních oficiálů se ukazuje, jak byla tato Tridentinem předepsaná obediencia problematická. U zmíněných hodnostářů se projevila zřejmě neznalost pravidel řeholního života (všichni byli světští kněží) a v druhém sledu patrně i bezradnost vůči společenství znesvářených žen. Z písemností, které při řešení sporu vznikly, zároveň vyplývá, jak svatojiřské řeholnice (přinejmenším v polovině 17. století) chápaly své poslání a co považovaly za jeho hlavní body. Byla to denní modlitba, založená na dodržování vnitřního pořádku. V této lakoničnosti se dosti odlišovaly od vzletných slov kazatelů a (mužských) teoretiků ženského monastismu, kteří naopak podtrhávali celostní charakter řeholního života vyjádřený v kategoriích čistoty, panenství, manželství s Kristem apod.

Benediktovou řeholí vytyčený denní program doplňovaly další záležitosti, zejména pobožnosti (mnišky byly účastmi na nich doslova přehlčovány), ale i další zaměstnání obecně označená jako *recreatio*. U sv. Jiří to byly v 17. století především ruční práce (vyšívání, šití, výroba devocionálií), v 18. století se k nim přidalo provozování hudby, dosahující až profesionálního záběru. Za tímto účelem si rovněž konvent předplácel učitele, kteří dávali sestrám hodiny hry na hudební nástroje. Jejich přítomnost uvnitř a předpokládaná fyzická blízkost sestrám opět odporuje striktním pravidlům ochrany ženských konventů, když se takových privilegií nedostávalo ani rodinným příslušníkům řeholnic. Veřejné hudební produkce v chrámu sv. Jiří (mimo jiné přítomnost F. X. Brixiho) mohly být v jistém smyslu považovány za jakousi náhražku „užitečnosti“ zdejších konventuálek. Znalost hudby, respektive talent byly také jednou z obvyklých deviz při přijetí nemajetných sester do konventu/tů. Lze konstatovat, že hudba zaujímala v raně novověkých ženských řádových domech podstatné místo; výzkum se doposud zabývá především řády „prospěšnými“ (voršilky, alžbětinky), nynější zprávy od benediktinek mohou paletu rozšířit novým směrem. *Recreatio* bylo v tomto smyslu i *creatio*, specifická služba Bohu a významný projev zbožnosti.

Průzkum struktury konventu prokázal, že ač v čele jeho správy stála titulárně převorka, byla faktickou hlavou samozřejmě abatyše. Většina její činnosti se přímo v konventu zrcadlila, počínaje jmenováním funkcionářek a dobrým hospodařením konče. Ukazuje se, že v obdobích, kdy byla její vláda absolutní, byla kondice společenství nejlepší. V momentu, kdy byly do struktury zanašeny prvky rozvolnění (samostatná volba převorky), objevily se konflikty. Vedle vědomých kroků jeho kondici ovlivňovaly i ty „nechtěné“, jako je její smrt, po níž se konvent ocital na počátku jakési nové etapy. Ostatně smrt a nemoci byly faktory, které uzavřené společenství konventuálek usměřňovaly zásadním způsobem. Jejich prožívání se týkalo každé členky (nejen té nemocné) a pečlivé zaznamenávání průběhu a utrpení tvořilo podstatnou část medailonů sester v konventním nekrologiu. Je zřejmé, že toto byla jedna z oblastí, do níž si konventuálky promítaly své zasvěcení Bohu, neprosté bolestí a odříkání (už sám řeholní život jím je).

Zvolený přístup k popisu konventu sledováním jednotlivých fenoménů odkryl řadu aspektů, které by zřejmě při popisu kláštera jako instituce zůstaly skryty a jejich

souvislosti pod povrchem, zejména ony prestižní a sociální souvislosti. Je tedy možné, že na podobném základu by mohla být stejná vrstva odkryta i u jiných českých konventů, které zatím zůstávají zahaleny v lehkém oparu neznalosti; kandidátem by tu mohla být určitě habsburská fundace karmelitánek. Teprve komparace ukáže, zdali je možné objevená fakta označit za obecné znaky ženského monastismu raného novověku. Podmínkou je ovšem zachovalost co možná nejširší pramenné základny, u níž je třeba řeč úředních dokumentů doprovázet celou řadou dalších výpovědí jako jsou historiografické záznamy, literární texty (kázání) či různé formativní příručky psané přímo pro konkrétní komunity. Co však je zachováno pro snad všechny řeholní instituce, je účetnictví konventů, z něhož tento text čerpal mnohé detaily. Stejně jako v řadě jiných bádání to budou stohy obligací, kontraktů, kvitancí, rechnungů aj., které poskytnou nezbytné údaje. Jen tak u sv. Jiřího můžeme odhadnout dopady pohřebních slavností, korunovačních hostin, realizaci mnohých oblastí zbožnosti apod.

Je však jisté, že získaný obraz nelze považovat za plnou zprávu o klášteře sv. Jiří v době raného novověku (spíše za zprávu o řeholním životě té doby). Pomíjí například veškeré správní dění týkající se panství, poddaných, událostí vně (od válek po politické záležitosti, z nichž bude zřejmě nejzajímavější řeč dokumentů týkajících se hájení starých výsad před světskou i církevní mocí). Může však být východiskem pro poznání „nekonventní“ části zdejší reality a jistě srovnávacím materiálem pro poznání jiných konventů. Možná poskytl i některá vodítka k hlubšímu průzkumu jednotlivých fenoménů spjatých s klášteřem. Zejména se bude jednat o jeho působení ve veřejném prostoru spojené například s kultivací úcty ke sv. Ludmile, která byla (už jen díky užívání jejího jména mezi řeholnicemi) velmi živá i uvnitř konventu a není vyloučeno, že hrála svou roli v rozhodování některých žen, zdali se stát řádovou sestrou právě zde. Dalším možným polem výzkumu může být budování společenské sítě okolo klášteře, spjaté i s ludmilským kultem, a její role v doplňování personálního stavu konventu. Důležitým námětem se může stát tvorba obrazu klášteře/konventu o sobě samém (práce poukázala např. na způsob, jakým kroniky reagovaly na konfliktní situace). Pro jeho výjimečné postavení v Čechách bude záhodné prozkoumat například i rezervoáry jeho historické sankce, která se projevovala též umělecky. Uvnitř by se mohlo jednat o sledování nadmíru zajímavé

česko-německé linky, vztahů mezi jednotlivými segmenty společenství (s nutnými sociologickými přesahy), či postavení sester dodržující na jedné straně slib chudoby, ale na druhé straně štědře dotující vybavení kostela či zřizování nových oltářů atd. Budiž to dalším dokladem toho, že zdánlivě statické jednotky jako ženské řeholní komunity raného novověku mohou nabídnout řadu podnětů, na nichž lze osvětlit mnohé aspekty „doby“.

PŘÍLOHA

Seznam svatojiřských abatyší a jejich zástupkyň 1574–1782

Judita Eibenštolerová z Eibenštolu 1574–1601

převorka Lidmila Nápravníková 1577–1578

převorka Dorota Neumannka z Nejmantic 1578–1582

převorka Eliška Nalberová 1589–1593

převorka Žofie Albínka z Helfenburku 1593–1601

Žofie Albínka z Helfenburku 1601–1630

převorka Lidmila Nápravníková 1601–1613

převorka Ančka Hrachovcová 18. 6. 1613–15. 6. 1634

Regina Dadiusová z Kyrenberku 1631–29. 6. 1636

převorka Voršila Rathauská 1634–1636

Anna Voršila Rathauská z Lilienfeldu 1636–16. 12. 1641

převorka Rosina Precklin von Procksdorff 1636–1659

Justýna Anna Ettlin von Rosenfels 1642–12. 2. 1659

Kateřina Febronie Schmidin von Sternfeld 1659–13. 6. 1662

převorka Poxlina Talacková z Ještětíc 3. 4. 1659–1661

převorka Alžběta Eufrosina Kestnerová z Trauenberku 1661–1. 8. 1662

Alžběta Eufrosina Kestnerová z Trauenberku 1. 8. 1662–1. 11. 1671

převorka Veronika Albínová 1662–1668

převorka Sabina Werdlin z Hohenštejna 1668–1672

Anna Mechtilda Schönweisin (von Eckstein 1671–21. 9. 1691

převorka Kateřina Dornerin 8. 5. 1672 – 31. 11. 1690

Františka Helena Pieroni de Galliano 1691–2. 8. 1720

převorka Rosalia Dusterwaldová 1691–9. 4. 1705

převorka Sabina Burschin von Neiperg 21. 4. 1705–1717

podpřevorka Theresia Horáková z Vršova 21. 4. 1705–31. 8. 1710

podpřevorka Rosina Schindlin von Hirschfeld 1710–1717

převorka Rosina Schindlin von Hirschfeld 1717–1720

podpřevorka Abudantia Bukovská z Hustířan 1717–28. 9. 1719

podpřevorka Isidora Konstancie Roudnická z Březnice 1719–1720

Rozina Klára Schindlin von Hirschfeld 1720–26. 7. 1722

převorka Isidora Konstancie Roudnická z Březnice 1720–1722

podpřevorka Aloisia Teresia Widmannin 1720–1722

Isidora Konstancie Roudnická z Březnice 1722–13. 11. 1731

převorka Aloisia Teresia Widmannin 1722–1731

podpřevorka Innocentia Audrtzká z Audtze 1722–1732

Aloisia Teresia Widmannin 1731–15. 7. 1735

převorka Innocentia Audrtzká z Audtze 1732–19. 2. 1750

podpř. Anna Scholastika Baulerin von Hohenburg 1732–13. 9. 1734

Anna Scholastika Baulerin von Hohenburg 1. 11. 1735–15. 10. 1766

podpřevorka Rosalia Beckin 13. 9. 1734–1751

podpř. Maria Leopoldina Wiederspergerin von Wiedersperg 1751–52

převorka Rosalia Beckin 1751–12. 11. 1752

podpřevorka Emmerentiana Albrechtin 1752–17. 7. 1763

přev. Maria Leopoldina Wiederspergerin von Wiedersperg 1752–28. 2. 1775

podpřevorka Marie Antonia Amcha z Borovnice 1763–1766

Maria Josefa von Fürstenberg 1767–8. 2. 1770

podpřevorka Maria Nepomucena Leveneur von Grünwall 1766–1775

Maria Elekta Wraždin von Kunwald 1770–22. 3. 1781

    převorka Maria Nepomucena Leveneur von Grünwall 1775–1782

        podpřevorka Marie Milada Malovcová 1776–1782

Marie Teresia von Harnach 26. 5. 1781–1782

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AHMP	Archiv Hlavního města Prahy
APA	fond Archiv pražského arcibiskupství
AVA	Allgemeines Verwaltungsarchiv
AZK	fond Archivy českých klášterů zrušených Josefem II.
b. č.	bez čísla (dokument z nefoliovaného fondu)
ČG-DK	fond České gubernium – Duchovní komise
ČG-PU	fond České gubernium – Publicum
ČSÚ	fond Česká státní účtárna
DTK	Dokumenty tridentského koncilu
FK	fond Fundační komise
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
NA	Národní archiv
NK	Národní knihovna
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv Wien
PPH	Příběh Pražského hradu
ŘB	Řehole Benediktova
ŘBE	fond Řád benediktinů Emauzy
SM	fond Stará manipulace
SR	Sbírka rukopisů

PRAMENY

Nepublikované prameny

Österreichisches Staatsarchiv Wien

- Allgemeines Verwaltungsarchiv
  - F. Familienarchiv Harrach – Ktn 171, 172, 176
  - F. Kultus Katholisch – Ktn 851
  - F. Stiftungshofbuchhaltung – Ktn 589, 591
- Haus-, Hof- und Staatsarchiv
  - F. Oberhofmeisteramt, Ältere Zeremonialakten – Ktn 5

Národní archiv Praha

- f. Archiv pražského arcibiskupství – kart. 2102, 2198; kn. 2264
- f. Archivy českých klášterů zrušených Josefem II. – kart. 14-28; kn. 20-25
- f. Česká státní účtárna – kn. 452
- f. České gubernium – Duchovní komise – kart. 59-62
- f. České gubernium – Publicum – kart. 20, 679-682
- f. Fundační komise – kart. 29-31
- f. Řád benediktinů Břevnov – kart. 105 (sign. F VI 5), 213 (Disciplinaria)
- f. Řád benediktinů Emauzy – kn. 23
- f. Stará manipulace – kart. 1054

Archiv Hlavního města Prahy

- Sběrka rukopisů – kn. 2246, 7875, 7889, 7952-7954, 8304

Österreichische Nationalbibliothek Wien

- Sammlung von Handschriften und alten Drucken – Autogr. Sign. 30/134-1
Han

Národní knihovna Praha

- Oddělení rukopisů a starých fondů – rkp sign. XVI.B/1-2, XVII.G.31, XVII.F.34, XVII.G.32

Knihovna Královské kanonie premonstrátů Strahov

- rkp. sign. DA III 1

Publikované prameny

Allerhöchste Hofkanzlei- Dekrete hohe k. k. Verwaltungs-Gerichtshof-, k. k. Ministerial- und Statthaltereie-Erlasse, welche Bezug nehmen auf die Verwaltung der Franz Anton Graf Sporck'schen und Johann Graf Swéerts-Sporck'schen Stiftungen in Kukus-Gradlitz, Stettin 1898.

Codex diplomaticus et epistolaris moraviae, XIII, ed. Vincenc Brandl, Brünn 1897, s. 27, č. 19 (Beschreibung der Krönungsfeier der böhm. Königin Sofia, an welcher unter andern auch König Sigmund und Markgraf Jodok teilnahmen. Dl. Prag, 15. März 1400).

Dokumenty Tridentského koncilu. Latinský text a překlad do češtiny, ed. a překl. Ignác Antonín Hrdina, Praha 2015.

Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (Hgg.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, I-VII., Wien – Köln – Weimar 2010.

List abatyše Judity prezidentu České komory z r. 1660 editovaný na <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/c0ee8666-7ea0-4405-9c28-2471abe08520/plny-text/s-apa ratem/folio/X'1v> (staženo 31. 5. 2019).

Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království českého, ed. Hermenegild Jireček, Praha 1888.

Regula Benedicti – Řehole Benediktova, překl. Alžběta Franecová, Praha 1998.

Řád požehnání králové, in: Martina JAMBOROVÁ – Boris LEHEČKA (eds.), *Řád korunování krále českého a královny*, Praha 2013.

LITERATURA

Staré tisky

Bohuslaus BALBINUS, *Epitome historica rerum bohemicarum*, Pragae 1677.

Beschreibung Der Königlich-Böheimischen Crönung Des Allerdurchleuchtigsten CAROLI VI. [...], s. l. 1723.

Phillipus BONNANUS, *Ordinum religiosum in ecclesia militanti catalogus*, Romae 1723.

Cesare CALINO, *Schriftmässige Und Sitten-Lehr volle DISCURS (...) Vohrnehmlich angesehen für die Vorsteherinnen, und andere Beambtinen*, IV., Preßburg 1737.

Constitutionen Oder Satzungen Für die Geistlichen deß Ordens Der Allerheiligsten Verkündigung/ Welcher zu Genua angefangen hat/ in dem Jahr unsers Heyls 1604 ..., Prag 1709.

Jan Ignatius DLAUHOVESKÝ, *ZROST Aneb Prospěch Dwanáctiletého w Chrámě Jeruzalemském Učitele Krysta Ježsše / To gest: Ržeč o Zwětssenj a Rozmáhánj se wždy wjcegj a wjcegj w Cnostech / a gích neumenssowánj / ale dle Wěku / Čzasu a Běhu / gích přibegwánj a rozhogňowánj*, Praha 1672.

FERDINANDI IV. Königliche Crönung in Böheimb, s. l. 1646.

Abraham FISCHER, *Neuer Wirtschafts- und Canzley-Calender (...) Auf das 1757te Jahr*, Prag 1756.

Geistliche Anlaitung Für angehende Ordens-Personen, Das ist Geistliche Unterweisung und Ubungen, Dardurch erstlich zu der Geistlichen Einkleidung Und andertens Zu der PROFESSION, Oder Feyerlichen Ablegung Deren Ordens-Gelübden sich zu bereiten, Augspurg 1728.

Joannes Florianus HAMMERSCHMID, *Historia in qua primaeva fundatio et institutio Regiorum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, et S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi ordinis S. P. Benedicti Sancti-Monialium*, Pragae 1715.

František HEILMAN, *Chvalo-Rčeč O Swatým a wjtěžným Mučedlnjku Paně Giři, na geho weyročnj Slawnost w téhož Swatého Slawným a starožitným Kosteke na Hradě Pražským (...), Praha 1774.*

Jakub HORČICKÝ, *Konfesý katholická Totiž Wyznánj prawé Wjry křestianské wsseobecné, o Naděgi, Lásce, Sprawedlnosti křest'anské, též o Swátostech, a o giných Cýrkwe swaté Ržádjch, a kostelnjch Ceremonyich, Staré Město pražské 1609.*

Johann Nepom. Franz Xav. JOHN, *Das herzliche Krönungs-Gepränge der Hochwürdigst- und Hochgebohrenen Frauen, Frauen Maria Josepha von Gottes Gnaden Fürstinn und Abtissin des uralten Königl. Jungfräulichen Kloster-Stiftes zu St. Georgius ob dem Königl. Prager-Schloß des Heil. Römischen Reichs gebohrenen Fürstin zu Fürstenberg, Prag s. d.*

F. KADLINSKÝ, *Žiwot swaté Lidmily, rodička a mučednice a patronky české, Praha 1702.*

Joannes Andreas Petrus KNEISEL, *Geistliche Ehren=Hochzeit, Allwo Die Demuth inthroniziret Und Die Tugend gecrönet wird. Bey der feyerlichen Benediction Und Crönung Der Hochwürdigen / und Gebohrnen Frauen Frauen SCHLASTICAE CONSTANTIAE Paulerin von Hohenburg (...), Alten Stadt Prag s. d. [1736?].*

Johann Franz von Paula KUGLER, *Ehr und Krönungs-Rede auf die Hochwürdigste und Hochgebohrne Frau Frau Maria Electa Wenceslaa. von Gottes Gnaden Fürstin und Abtißin des uralten Königl. Jungfräulichen Kloster-Stifts bey St. Georgen ob den Königl. Prager Schloß (...), Prag s. d. [1770].*

LEOPOLDI, *Königs in Hungarn, Königl. Crönung in Böheimb, Prag 1656.*

MAGNVM BVLLARIVM ROMANVM, A PIO QUARTO VSQVE AD INNOCENTIVM IX OPVS ABSOLVTISSIMVM, II, Lugduni 1673.

Joannes MILLER, *HISTORIA MARIASCHEINENSIS, Das ist: Außführlicher Bericht Von dem uralten und Wunderthätigen Vesper-Bild Der Schmerzhaftten Mutter Gottes MARIA, Welches zu Maria-Schein / Unweit Graupen / im Königreich Böheim (...) berühmt ist, Alt-Stadt Prag 1710.*

Adam Ignatius MLADOTA Z SOLOPISK, *HUMILITATIS EXALTATA ET VIRTUS CORONATA. Poníženosť wyzdwižená A Ctnosť korunowaná, Staré Město pražské s. d.*

Michael MÜNCHMAYER, *Juris publici Romano-Germanici novissimi catholici Geistlicher*, II., Nürnberg 1709.

Karel RAČIN, *Duchovní Zasnaubení Dwauch Wzáctných a Starožitných Rodůw Slečen / Totiž: Anny Marye Terezye Audrcké z Audrce. Anny Kateřiny Barbory Hložkowny z Žampachu (...)*, W Starém Městě Pražském 1696.

RAYMUND von der heil. Elisabeth, *Der hohen Geistlichkeit in Böhmen Unbewegte Grundlage: das achthundertjährige Gotteshaus und das allererste uralte Klosterstift St. Georgen, Ordens des heil. Erzpatriarchen Benedikts ob dem kön. Schloße der Pragerstädte in Böhmen*, I., Prag 1782.

František Václav RYBA, *Velká Panna Sluncem oděná s dvanácti Hvězdami korunovaná nad Měsícem stogicý, w Rági spatřená, Aneb Klásster Panenský So Giřj Rág Zemský, kterého druhá Žena Apocalyptská Swatá Panna SŠkolastyka (...)*, Praha 1748.

Johann SEIFERT, *Ahnen Taffeln Vierter Theil nach Ordnung des Alphabets*, Regensburg 1724.

Joannes SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil Oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten*, Leipzig und Breßlau 1728.

Synodus archi-diocesana pragensis habita ab ... Sbigneo Berka, Dei & apostol. sedis gratia archi-episcopo pragensi ..., Pragae 1605.

Mauritius VOGT, *Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen*, Franckfurt und Leipzig 1712.

Giřík ZÁWĚTA Z ZÁWĚTIC, *Korunovánj Gejnilosti Cýsařowé Uherské a České Králowny Anny, za Králownu Českau (...)*, Praha s. d. (1616); *Beschreibung, wie es bey der Allerdurchlautigst- und Großmachtigen Fürstin und Frauen Frauen Elisabethae Christinae (...)* am 8. Septembris 1723 in der Königlichen Haupt- und Rezidentz Statt Prag Königlichen Böhmischen Crönung gehalten worden, Prag s. d.

Ostatní literatura

Heidemarie BACHHOFER – Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ – Tomáš ČERNUŠÁK (Hgg.), *Ordenshistoriographie in Mitteleuropa. Gestaltung und Wandlung des institutionalen und persönlichen Gedächtnisses in der Frühen Neuzeit*, St. Pölten – Praha 2015.

Ondřej BASTL, *Knihy a listiny zrušeného svatojiřského kláštera*, in: Petr Kreuz – Vojtěch Šustek, *Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým narozeninám doc. PhDr. Rostislava Nového (Dokumenta Pragensia, XXIII)*, Praha 2004, s. 187–223.

Ondřej BASTL, *Rušení klášterů za císaře Josefa II. ve světle soudobých pramenů a na příkladu zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*, diplomová práce, FF UK Praha, 1995.

Ondřej BASTL, *Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784 [sic!]*, in: Mlada Mikulicová – Petr Kubín, *In omnibus caritas. Sborník k počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece*, Praha 2002, s. 61–73.

Klára BENEŠOVSKÁ et al., *Příběh Pražského hradu*, Praha 2003.

Karel BERÁNEK, *Péče o archivy zrušených řeholních institucí*, *Sborník archivních prací* 38, 1988, s. 527–541.

Tomáš V. BÍLEK, *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893.

Ivan BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika na Pražském hradě*, Praha 1975.

Klement BOROVIČ, *Jednání a dopisy konzistoře katolické i utrakvistické, 2: Akta konzistoře katolické*, Praha 1869.

Małgorzata BORKOWSKA, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII-XVIII wieku*, Tyniec 2017.

Josef BRADÁČ, *Posvátná znamení*, Olomouc 1994.

Pavla BURDOVÁ, *Úřad desek zemských*, *Sborník archivních prací*, 36/2, 1986, s. 273-381.

Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008.

Veronika ČAPSKÁ, *Between Revival and Uncertainty – Female Religious Life in Central Europe in the Long Eighteenth Century*, in: V. Čapská – E. Forster – J. Ch. Maegraith – Ch. Schneider, *Between Revival and Uncertainty*, Opava 2012, s. 11–33.

Veronika ČAPSKÁ, *Misionářky mikrokosmu – řeholní ideál v kázáních při příležitosti vstupu žen do olomouckých klášterů*, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (ed.), *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*, 1 (úvodní svazek), Olomouc 2010, s. 197–203.

Tomáš ČERNUŠÁK, *Neue Erkenntnisse zum Alltagsleben in den mährischen Dominikanerinnenklöster in der Neuzeit*, in: H. Specht – Týž, *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit*, St. Pölten – Brno 2011, s. 30–35.

Tomáš ČERNUŠÁK a kol., *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017.

Tomáš ČERNUŠÁK, *Reforma, úpadek a zánik herburského kláštera v Brně. Analýza stavu kláštera po husitských válkách*, in: *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*, Brno 2003, s. 115–128.

Tomáš ČERNUŠÁK, *Zánik komunity premonstrátek v Nové Říši*, in: *Západní Moravy. Vlastivědný sborník*, Brno 2006, s. 124–129.

Tomáš ČERNUŠÁK – Karl KOLLERMANN – Irene RABL (Hgg.), *Kommunikation zwischen Kloster und Welt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, St. Pölten – Praha 2018.

Ivana ČORNEJOVÁ (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4. – 5. 6. 2003*, Dolní Břežany 2003.

Peter DINZELBACHER (ed.), *Wörterbuch der Mystik*, Stuttgart 1989.

Běla DLOUHÁ, *Ctihodná Mlada Přemyslovna*, Praha 1934.

Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2014.

Barth. ECKL, *Leben der geistlichen Ordensstifterinnen und mehrerer Frauenpersonen, welche die Welt und das Kloster durch ihre Frömmigkeit und Tugenden erbaut haben*, II, Regensburg 1844.

Silvia EVANGELISTI, *Nuns. A History of Convent Life 1540–1700*, Oxford University Press 2007.

Ludmila FIALOVÁ – Pavla HORSKÁ – Milan KUČERA – Eduard MAUR – Jiří MUSIL – Milan STLOUKAL, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.

Dušan FOLTÝN – Jan KLÍPA – Pavlína MAŠKOVÁ – Petr SOMMER – Vít VLNAS (edd.), *Otevři zahradu rajskou: Benediktini v srdci Evropy 800–1300*, Praha 2014.

Josef FOLTÝNOVSKÝ, *Liturgika*, Olomouc 1936.

Michel FOUCAULT, *Dozerat' a trestat'. Zrod väzenia*, Bratislava 2004.

Jan FROLÍK, *Bazilika a klášter sv. Jiří: Nejstarší dochované církevní stavby*, in: Klára Benešová et al., *Příběh Pražského hradu*, Praha 2003, s. 60–63.

František GABRIEL – Kamil PODROUŽEK – Pavel ZAHRADNÍK, *Skalní sídlo u Sloupu*, Praha 2001.

Clarence GALLAGHER, *The Church and Institutes of Consecrated Life, The Way*, Supplement 50, 1984, s. 3–15.

Anton GINDELY, *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*, Leipzig 1894.

Erving GOFFMAN, *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Anchor Books 1961.

Franz Xaver GÖRLICH, *Das Benediktiner-Jungfrauenkloster an der lausitz-böhmischen Grenze in Niederschlesien*, Breslau 1864.

Petr HASAN, *Antimonachismus v české osvícenské společnosti. Obsahová analýza tří antimonachistických brožur*, Cornova 1, 2013, s. 83–100.

Stephanus HILPISCH, *Geschichte der Benediktinerinnen*, Fulda 1951.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2018.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úcta sv. Ludmily mezi 12. a 14. stoletím a její formování v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě*, in: Renata Špačková – Petr Meduna (edd.), *Nomine Liudmilam. Sborník k počtě sv. Ludmily*, Mělník 2006, s. 41–53.

Zdeněk HOJDA, *Philip Christian Bentum – Petr Brandl: Kokořovci z Kokořova*, Liberec 2016.

Michaela HORÁKOVÁ, *Karel Račín – nedoceněný barokní autor*, Brno 2005.

Veronika HOROVÁ, *K ikonografii maleb v kapli sv. Ludmily v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*, in: Markéta Jarošová – Radka Lomíčková (ed.), *Ora et labora. Vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*, Praha 2013, s. 158–177.

Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, Praha 2013.

Jiří HRBEK, *Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum historiae*, 9, 2011, s. 313–331.

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Vizitace v cisterciáckém řádu od 12. do počátku 15. století – obecná pravidla a některé české příklady*, in: Dušan Foltýn – Kateřina Charvátová – Petr Sommer, *Historia monastica I. – Colloquia mediaevalia Pragensia* 3, Praha 2005, s. 69-82.

Petr Karl JAKSCH, *Gesetzlexikon im geistlichen, Religions- und Toleranzfache, etc., für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1825*, I-IV, Prag 1829.

Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990.

Ferdinand JITSCHINSKY, *Kurze Darstellung der Gründung und des Bestandes des k. k. thesesianischen adeligen Damenstiftes am Prager Schlosse*, Prag 1855.

Pavel JUŘÍK, *Kolowratové. Věrně a stále*, Praha 2016.

Pavel JUŘÍK, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

Jarmila KAŠPÁRKOVÁ, *Kláštery klarisek a františkánských terciárek v českých zemích v raném novověku*, disertační práce, FF UP Olomouc, Katedra historie, 2014.

Jarmila KAŠPÁRKOVÁ, *Ženské kláštery v české františkánské provincii v raném novověku*, diplomová práce, FF UP Olomouc, 2010.

František KAVKA – Josef PETRÁŇ – Ivana ČORNEJOVÁ (eds.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, II: 1622-1802, Praha 1996.

Harm KLUETING, *Die josephinischen Klosteraufhebungen und die Säkularisationsdiskussion im reich vor 1803*, in: Harm Klueting – Wolfgang Schmale (Hg.), *Das Reich und seine Territorialstaaten im 17. und 18. Jahrhundert. Aspekte des Mit-, Neben- und Gegeneinander*, Münster 2004, s. 207–224.

Dorit KÖHLER, *Die Paramentenstiftungen der Kaiserin Maria Theresia von Österreich*, Münster 1998.

Jindřich KOLDA, *Překračování hranic klauzury svatojiřského kláštera benediktinek na Pražském hradě jako potvrzení „odvěké“ prestiže*, *Theatrum historiae* 22, 2018, s. 75–100.

Jindřich KOLDA, *Schwestern, so sich in geistlichen hauß deren annuntiaten coelestinen befinden. Příspěvek k anatomii raně novověkého ženského kláštera (1706–1782)*, *Folia historica bohemica* 30, č. 2, 2015, s. 419–448.

Pavel KRÁL, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a v první půli 17. století*, in: Martin Holý – Jiří Mikulec, *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007, s. 7–22.

Anton KREUZER, *Tot für die Welt. Die Geschichte des Benediktinerinnenklosters St. Georgen am Längsee*, Klagenfurt 1971.

Jiří KUBEŠ – Vítězslav PRCHAL, *Tobiáš Antonín Seeman a jeho kalendářové zápisy z let 1726-1747*, *Theatrum historiae*, 9, 2011, s. 9–23.

Jan KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983.

Hedvika KUCHAROVÁ, *Kláster premonstrátek v Doksanech v 2. polovině 17. a na začátku 18. století v zrcadle rukopisu XVI G 6 z Národní knihovny v Praze*, in: Ivana Čornejová – Hedvika Kuchařová – Kateřina Valentová, *Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007*, s. 203–225.

Erika KUSTATSCHER, *Die Welt (in) der Klausur – Spirituelle Ideale und realer Alltag im Brixner Klarissenkloster im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Brigitte Mazohl – Ellinor Forster (eds.), *Frauenklöster im Alpenraum*, Innsbruck 2012, s. 111–152.

Elisabeth A. LEHFELDT, *The Permeable Cloister*, in: Allyson M. Poska – Jane Couchman – Katherine A. McIver, *The Ashgate Research Companion to Women and Gender in Early Modern Europe*, Ashgate e-BOOK 2013.

Jakob LEITNER, *Geschichte der englischen Fräulein und ihrer Institute seit ihrer Gründung bis auf unsere Zeit*, Regensburg 1869.

F. MACH – E. ŠITTNER, *Oprava chrámu sv. Jirského na hradě Pražském*, *Památky archaeologické a místopisné* 21, 1904-1905, 1906, s. 369–382.

F. MACH – E. ŠITTNER, *Oprava chrámu svatojirského na hradě pražském*, *Památky archaeologické a místopisné* 24, 1910-1912, 1913, s. 65–114, 329–362, 401–450.

Jana MAROSZOVÁ (ed.), *Vera mundi lumina. Výbor dominikánských barokních kázání*, Praha 2016.

Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I, II, Praha 2008.

Katarína MAŠTEROVÁ, *Bazilika a kláštor sv. Jiří na Pražskom hrade vo svetle archeologického výskumu*, disertační práce, FF UK Praha, Ústav pro archeologii, 2015.

Anton MAYER, *Geschichte der geistigen Cultur in Niederösterreich von der ältesten Zeit bis in die Gegenwart*, I, Wien 1878.

Jo Ann Kay MCNAMARA, *Sisters in Arms. Catholic Nuns Through Two Millennia*, Harvard University Press, 1996.

Gert MELVILLE, *Die Welt der mittelalterlichen Klöster. Geschichte und Lebensformen*, München 2012.

Memoria abbatum et fratrum monasteriorum břevnoviensis et braunensis ord. S. P. Benedicti in Domino defunctorum, Pragae 1888.

Rudolf Joh. Grafen MERA VIGLIA-CRIVELLI, *Böhmischer Adel*, Mautern 1885.

Anežka MERHAUTOVÁ, *Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě*, Praha 1966.

Jakub MICHL, *Hudební události pražského kláštera alžbětinek v roce 1776*, Musicalia 1-2, 2016, s. 130–138.

Ferdinand B. MIKOVEC, *Paběrky dějepisné a starožitnické*, Lumír. Belletristický týdeník, V., 44, 1855, s. 1051–1054.

F. B. MIKOWEC, *Podobizny abatyši kláštera sv. Jirského w Praze*, Kwěty: národní zábavník pro Čechy, Morawany, Slowáky a Slezany, 56/1847, s. 222–223.

Jiří MIKULEC, *Poznámky ke vnímání řeholního života mezi barokem a osvícenstvím*, Theatrum historiae 3, 2008, s. 275–287.

Jiří MIKULEC a kol., *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

Renáta MODRÁKOVÁ, *Úřad abatyše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.-14. století*, in: Pavel Krafl, *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV*, Praha 2008, s. 580–587.

Renáta MODRÁKOVÁ, *Znamé i neznámé jeptišky kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě*, in: M. Jarošová – R. Lomíčková (ed.), *Ora et labora*, s. 83–100.

Veronika MRAČKOVÁ, *Chorální notace rukopisů kláštera sv. Jiří v Praze*, Hudební věda 2-3, 2010, s. 131–146.

Gisela MUSCHIOL, *Time and Space. Liturgy and Rite in Female Monasteries of the Middle Ages*, in: Jeffrey F. Hamburger – Susan Marti (eds.), *Crown and Veil*.

Female Monasticism from the Fifth to the Fifteenth Centuries, New York 2008, s. 191–206.

Marie MŽYKOVÁ – Petr MAŠEK – Stanislav KASÍK, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.

Nejnovější přírodopis mnišstva, Praha 1934.

Josef NENWIRTH, *Die Bauten des Prager Georgsklosters in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, XXX, 1892, s. 170–176.

Eva NEUMAYR, *Zur Musikpflege im Kloster der Ursulinen in Salzburg in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, s. 102–112.

Martin NODL, *Vizitační protokoly a dějiny každodenního života*, in: Dušan Foltýn – Kateřina Charvátová – Petr Sommer, *Historia monastica I. – Colloquia mediaevalia Pragensia 3*, Praha 2005, s. 55–68.

Antonín NOVOTNÝ, *Pražské karmelitky*, Praha 1941.

Antonín NOVOTNÝ, *U staropražských cyriaků čili kronika zaniklého kláštera 1256–1925*, Praha 2002.

Lubomír NOVOTNÝ, *Jan František Löw z Erlsfeldu – lékař barokní doby*, in: Bibliotheca Antiqua 2014. Sborník z 23. konference, 5. – 6. listopadu 2014, Olomouc, Olomouc 2014, s. 63–71.

Miroslav NOVOTNÝ, *Duchovní*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 111–138.

Ignaz Eugen NOWAK, *Erinnerungen an Sanct Georg*, Prag 1836.

Otto NUBBAUM, *Das Brustkreuz des Bischofs. Zur Geschichte seiner Entstehung und Gestaltung*, Mainz 1964.

Anja OSTROWITZKI, *Die Benediktinerinnen*, in: Friedrich Jürgensmeier – Regina Elisabeth Schwerdtfeger (eds.), *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholisches Reform 1500-1700*, I., Münster 2005, s. 47–72.

Karel PACOVSKÝ, *Fragmentum praebendarum. Komentovaná edice a překlad rukopisu svatojiřských kanovníků ze 14. století*, diplomová práce, FF UK Praha, Ústav řeckých a latinských studií, 2018.

Karel PACOVSKÝ, *Svatojiřské abatyše a korunovace českých královen*, Bakalářská práce, FF UK Praha, Ústav českých dějin, 2016.

- Karel PACOVSKÝ, *Úloha svatojiřských abatyši při korunovacích českých královen*, Folia Historica Bohemica 32, č. 1-2, s. 151–178.
- Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in Mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.
- Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque prelatorum...* Praha 1912.
- Hugo RAHNER, *Ignác z Loyoly a dějinné pozadí jeho spirituality*, Olomouc 2012.
- Elisabeth RAPLEY, *A Social History of the Convent. Daily Life in the Teaching Monasteries of the Old Regime*, Montreal – London – Ithaca 2001.
- Emil REDER, *Die Papiermühle zu Bensen 1569-1884*, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, XLIV, 1906, s. 220–234.
- Oldřiřka RICHTER MUSILOVÁ, *Vývoj vztahu ke vzdělání v 17. století ve světle měřtanských testamentů (příklad Nového Města pražského)*, Diplomová práce, FF UK, 2015.
- Mario ROSA, *Řeholnice*, in: Rosario Villari (ed.), *Barokní člověk a jeho svět*, Praha 2004, s. 191–229.
- Jan ROYT, *Ikonografie sv. Ludmily*, in: Renata Špačková – Petr Meduna (edd.), *Nomine Liudmilam. Sborník k poctě sv. Ludmily*, Mělník 2006, s. 54–63.
- František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*, III, Praha 1903.
- Antonín RYBIČKA, *Pomůcky k genealogii české*, Lumír. Belletristický týdeník, VI/1, 1856, s. 472–474.
- Václav RYNEŠ, *Mlada Přemyslovna*, Praha 1944.
- August SEDLÁČEK, *Děje Třebenic*, Třebenice 1897.
- August SEDLÁČEK, *Rodopisné paměti z Litomyřle*, Památky. Listy pro archaeologii a historii 9, 1871-1873, 1874, sl. 611–616.
- Christine SCHNEIDER, *Kloster als Lebensform. Der Wiener Ursulinenkonvent in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts (1740–1780)*, Wien – Köln – Weimar 2005.
- Václav SCHULZ, *Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531–1746*, Praha 1901.
- Miloř SLÁDEK, *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*, Jinočany 1995.

Tomáš SLAVICKÝ, *František Xaver Brixi*, in: A. Jakulcová (ed.), *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Praha 2007, s. 77–79.

Slavnost konsekrací na biskupskou důstojnost vysoce důstojného Pána pana Josefa Ondřeje Lindauera, kanovníka vždy věrné kapitoly Pražské, cis. král. skutečného Guberniálního rady atd., Časopis pro katolické duchovenstvo 19, 1, 1846, s. 152–154.

Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, disertační práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2007.

Heidemarie SPECHT – Tomáš ČERNUŠÁK (Hgg.), *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit*, St. Pölten–Brno 2011.

Columba STEWART, *Modlitba a komunita. Benediktinská tradice*, Kostelní Vydří 2004.

Ulrike STRASSER, *State of Virginity: Gender, Religion, and Politics in an Early Modern Catholic State*. Ann Arbor 2004.

Sharon T. STROCCHIA, *Nuns and Nunneries in Renaissance Florence*, Baltimore 2009.

Miluše SVOBODOVÁ-LADOVÁ, *Zvláštní místní práva v Praze*, Pražský sborník historický 8, 1983, s. 95–185.

Adéla ŠMILAUEROVÁ, *Bosí augustiniáni v Čechách jako objednavatelé uměleckých děl v 17. a 18. století*, Praha 2018.

Martin ŠOLC, *Bývalý „profesní dům“ Tovaryšstva Ježíšova na Malostranském náměstí, dnešní budova Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy*, Pokroky matematiky, fyziky a astronomie 3, 2002, s. 243–250.

Stephanie TARBIN – Susan BROOMHALL (eds.), *Women, Identities and Communities in Early Modern Europe*, Hampshire – Burlington 2008.

Sv. TEREZIE od Ježíše, *Cesta k dokonalosti*, Vimperk 1991.

Liane TIEFENBACH, *Das Stiftung und gebet buch dieseß unsereß Closterß St. Josephß*, Masterarbeit – Geschichtsforschung, Historische Hilfswissenschaften und Archivwissenschaft, Universität Wien, 2015.

Václav Vladivoj TOMEK, *Paměti újezdu Polického čili nynějších panství Polického a Broumovského*, Praha 1857.

Václav Vladivoj TOMEK, *Příběhy kláštera a města Police nad Medhují*, Praha 1881.

Petr ULIČNÝ, *Prostor a rituál: Velikonoční slavnosti v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 1, 4/2012, s. 7–33.

Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009.

Filip VÁVRA, *Prodej zdechovického panství roku 1641. Netypická smlouva o prodeji mezi Václavem Vrábským Tluksou z Vrábí a Václavem Věžníkem z Věžník*, *Východočeský sborník historický*, 33, 2018, s. 5–27.

Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, Kolín 1888.

Ivan VILÍMEK, *Nejasnosti až i záhady v genealogii*, *Jihočeský Herold, Časopis o historii a pomocných vědách historických* 2, 2004, s. 18–25.

Milada VILÍMKOVÁ, *Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*, Praha 1986.

Milada VILÍMKOVÁ – František KAŠIČKA, *Tisíciletí Jiřského kláštera na Pražském hradě. Příspěvek k jeho stavebnímu vývoji*, *Památky a příroda* 36, 1976, s. 533–541.

Milada VILÍMKOVÁ – Pavel PREISS, *Ve znamení břevna a rúží*, Praha 1989.

Pavel VLČEK a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy, 1: Staré Město a Josefov*, Praha 1996.

Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy, 4: Pražský hrad a Hradčany*, Praha 2000.

Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

Anna VRTÁLKOVÁ, *Požár Prahy roku 1541 jako brána vstupu renesance do Prahy*, bakalářská práce FF UP Olomouc, 2013.

Claire WALKER, *Combining Martha and Mary: Gender and Work in Seventeenth-Century English Cloisters*, *The Sixteenth Century Journal* 30/2, 1999, s. 397–418.

Pavel WALTER, *Konvent dominikánek na Starém Městě pražském v raném novověku*, diplomová práce, FF UK Praha, Ústav českých dějin, 2015.

Alison WEBER, „*Little Angels*“: *Young Girls in Discalced Carmelite Convents (1562-1582)*, in: Cordula van Wyhe (ed.), *Female Monasticism in Early Modern Europe. An Interdisciplinary View. Catholic Christendom, 1300-1700*, Hampshire – Burlington 2008, s. 211–225.

Merry E. WIESNER, *Women and Gender in Early Modern Europe*. Cambridge 1993.

Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha 1945.

Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, II/3, Praha 1896.

Przemysław WISZEWSKI, *Opactwo benedyktynek w Legnicy (1348/1349-1810). Struktura, funkcjonowanie, miejsce w społeczeństwie*, Poznań – Wrocław 2003.

Jiří WOLF, *P. Don Václav Vojtěch Hložek CR.*, *Listy filologické* 128, 2005, 3-4, s. 370–374.

Barbara R. WOSHINSKI, *Imagining Women's Conventual Spaces in France, 1600-1800*, Farnham – Burlington 2010.

Karel Vladislav ZAP, *Chrám sv. Jiří na hradě Pražském*, *Památky. Časopis Musea království Českého pro dějepis hlavně český* 4/II, 1861, s. 162–175.

Jan ZDICHYNEC, *Ferdinand I. a kláštery v Praze*, *Historie – Otázky – Problémy*, 2 (7), 2015, s. 98–110.

Jan ZDICHYNEC, *Haec dicta sint in charitate. K vizitacím klášterů cisterciáček ve 2. polovině 17. století*, in: Dana Dvořáčková-Malá (ed.), *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, České Budějovice, 2010 s. 42–65.

Jan ZDICHYNEC, *Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku*, in: Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 230–267.

Jan ZDICHYNEC, *Přístupy k výzkumu ženských klášterů kontemplativních řeholí v raném novověku*, Daniela Tinková – Martin Nodl (eds.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 95–135.

Jan ZDICHYNEC, *Quia sic fert consuetudo? Die Klausur in den Zisterzienserinnenklöstern der Frühen Neuzeit: Vorschriften, Wahrnehmung und Praxis*, in: V. Čapková – E. Forster – J. Ch. Maegraith – Ch. Schneider, *Between Revival and Uncertainty*, Opava 2012, s. 37–68.

Jan ZDICHYNEC, „*Sindt Beyde von Ostritz Armer ledut Kinder...*“ *Osazenstvo ženských klášterů Horní Lužice v 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková – Jana

Konvičná (edd.), Korunní země v dějinách českého státu. II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, Praha 2005, s. 435–474.

Jan ZDICHYNEC, *Proměny řeholní vizitace v raném novověku na příkladu cisterciáckého řádu*, in: Dušan Foltýn – Kateřina Charvátová – Petr Sommer, *Historia monastica I. – Colloquia mediaevalia Pragensia 3*, Praha 2005, s. 103–132.

Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, disertační práce, FF UK Praha a Ecole des hautes études en sciences sociales Paris, 2006.

Jan ZDICHYNEC – Hedvika KUCHAROVÁ, *Poznámky k pohřebním rituálům u cisterciáků v raném novověku ve srovnání s rituály premonstrátského řádu*, in: M. Holý – J. Mikulec, *Církev a smrt*, s. 209–228.

Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin, V.: Doba barokní katolicity (1650–1750), Doba osvícenská (1750–1848)*, Olomouc 2008.

Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2010.

František ZUMAN, *Přehled papíren v Čechách v 18. století*, *Český časopis historický*, 37, 1931, s. 79–90, 293–309.

Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA – František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

Internetové zdroje

Databáze řeholníků HIÚ AV ČR – <http://www.hiu.cas.cz/cs/databaze/bio-bibliograficka-database.ep/>.

Encyklopedie města Chebu – *Dům Cramer*, in: <http://encyklopedie.cheb.cz/cz/encyklopedie/dum-cramer> (staženo 29. 5. 2019).

Laszlo KISS, *Historical versions of the Divine Office* in: <http://www.divinumofficium.com/www/horas/Help/versions.html#monastic> (staženo 23. 5. 2019).

Vladimír NOVÁK, *Brixí, rodina hudebníků a skladatelů*, in: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BRIXI_rodina_hudebníků_a_skladatelů (staženo 18. 5. 2019).

Rodokmeny on-line: <http://genealogy.euweb.cz/furstbg/furstenbg3.html#KE2>; <http://gedbas.genealogy.net/person/show/1105250666>; <http://gedbas.genealogy.net/person/show/1105250672>; <http://www.genealogie.cz/uploads/media/lghsp02rada-19.pdf>; <http://patricus.info/Rodokmeny/Ugarte.txt> (staženo 20. 4. 2019).

Ivan VOLMAN, *Kokořovci z Kořova*, dostupné na <http://kokorovci.rodokmenpro.cz/> (staženo 23. 3. 2019).

Památkový katalog ČR / Benešov nad Ploučnicí – <https://pamatkovykatalog.cz/?element=12201169&sequence=9989&page=400&action=element&presenter=ElementsResults> (staženo 22. 3. 2019).

Benedictine's Rule, History and Commentary - <http://archive.osb.org/rb/rbbib/index.html#learn> (staženo 24. 5. 2019).

Jan ŽUPANIČ, *Vernie z Rougemontu*, in: <http://www.novanobilitas.eu/rod/vernier-z-rougemontu> (staženo 29. 5. 2019).

RESUMÉ

The thesis describes the convent of the St. George's monastery at the Prague Castle in the period between the 1580s and the 1780s. Drawing inspiration from the monographies of foreign authors (such as E. Rapley, M. Borkowska and others), it discovers the reality of the order institute as a „journey“ from the outside world inside. First, the motivation of young women to enter the institute, basic ceremonies and subsequent place of women inside the convent are shown. The analysis of personal condition after 1584 follows. The next part focuses on the detecting of the main phenomena and persons influencing the situation in the convent (piety, illnesses, abbesses etc.).

St. George's monastery was one of the most prestigious religious institutes in Bohemia in the 17th and 18th centuries. Its abbess had the right to crown the Bohemian queens. It (also) made it a very popular target for young women interested in a religious life. The thesis shows that this interest was concerned with the whole country and all social classes of the early modern society (nobles, burghers, subjects or serfs). It seems that the main reason for placing the daughters in the monastery was their elimination from hereditary proceedings. Interestingly, potential candidates were seeking during various events related to the royal coronation, especially the subsequent feasts. More than 200 nuns passed through the monastery from 1564 to 1782.

The convent lived according to the principles of the St. Benedict's Rule with a strict inner organization. The main non-religious activities in the convent included the production of church textiles and devotional items. The local workshop was one of the leading manufacturers in Bohemia. Its life was mainly disturbed by three matters: internal conflicts, illness, and death. All three phenomena were interconnected because conflicts were most often caused by some nurse's indisposition and death became often their final solution. Both illnesses and death were a matter of the whole community, and their experience was probably one of the signs of being able to cope with the hard life contributed to Christ.

Moreover, the above description represents the possibility of accessing a similar subject. It can be the basis for monitoring other areas of the monastery's history and for further comparisons with other monasteries.